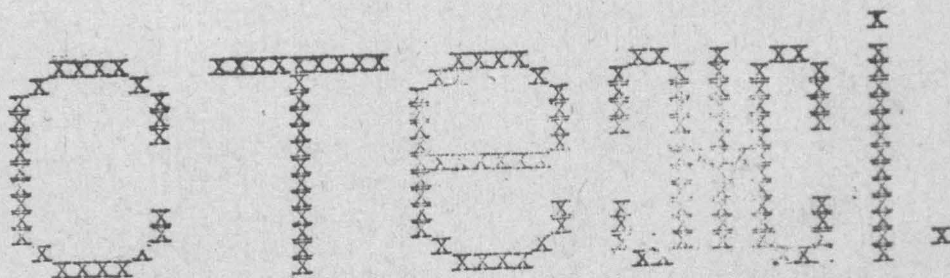
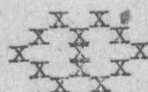

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА НІМЕЧЧИНИ ТА АВСТРІЇ.

Інсбрук-Мюнхен

Рік:I. Число:1-2.

Травень-червень 1946.

Н А Ш Е   С Т А Н О В И Щ Е

Оце випускаємо в світ перше число нашого періодика, вправді спершу може трохи скромного, та початки, звичайно, не такі то й легкі.

Коли сьогодні інтелігентна людина, яка хоч трохи визнається в нашому суспільно-політичному житті, бере в руки якийсь журнал, тоді в неї повстає перше питання, з якого він /журнал/ середовища, хто його редагує й яка політична група могла б мати на нього вплив, щоб в цей, чи другий спосіб урабляти для себе публичну опінію.

Ми для Вас, Дорогі Читачі, робимо несподіванку, і то досить скомплікованую. Знаємо дуже добре, що зараз же посиплються на нас громи, що ми в дуже хитрий спосіб закриваємо наше правдиве обличчя, та що наш журнал, під покришкою безпартійности, захищає інтереси тої чи іншої політичної групи і на публичне форум виводить партійництво. Ми цього закиду цілком не боїмося, наші думки будемо висловлювати ясно і одверто, аж доки люди доброї волі відчують щирість наших інтенцій, працювати не для тої чи іншої групи, а д л я   п р а в и л ь н о г о   р о з в о ю   д у х о в о с т и   у к р а ї н с ь к о г о   с т у д е н т а, щоб тим самим затверджувати тяглість нашої державнотворчої ідеї і дати основу до віри у краще завтра.

Ми є різних політичних, не переконань, а симпатій, одначе наше становище, це становище членів не студентської політичної партії, а с т у д е н т с ь к о г о   с т а н у. Тому ми, прошу опісля не дивуватися, будемо гостро виступати проти спроб, зробити зі студентського життя партійну експозитуру для ведення політичної боротьби.

Думаємо, що Ви нас зле не зрозумієте, і не будете підозрівати нас, що ми хочемо пропагувати нову ідеологію, чи попирати інтерність аполітичного студента.

Ні це, ні друге. Ми тільки тої думки, що одиноким виходом для нас студентів в сьогоднішньому нашому суспільно-політичному укладі є стати на становищі становому. Цю нашу думку ми виправдаємо і докажемо, що вона для нас одинока.

Дальшим нашим, зрештою дуже вдячним завданням, буде поволі відзвичаюватися від заскорузлих рецепт "гурра-патріотизму" та нездорово пересадної революційности, натомість звертати нашу увагу на речі трохи цікавішого та кориснішого характеру та провадити взагалі трохи свіжого повітря в нашу тепер вже таку тяжку атмосферу.

Прошу не думати, що тільки ми, цебто редактори, приходимо до Вас з новими речами, новими думками. Ми знаємо дуже добре, що в нас усіх багато дечого набрякло і наспіло, і тому ми це тільки стимул, а наш журнал, це форум і рівночасно дзеркало Ваших думок.

Р е д а к ц і я .

Є. Маланюк

КУЛІШ [1]

Гарячий день втопивсь в нічній прозорій млі.
Ти довго Шекспіра перекладав сьогодня -
І знав, що все це - в тьму, в майбутнє цій землі,
В неславу й забуття... А ніч - лунка безодня -

Дзвеніла зорями... І сторінки - по одній
Ще мерехтять в очах. - І на нічнім теплі
Ти полетів у даль, туди, де вже світлів
Похмурний небосхил зорею передодня.

А хутір в сяєві - казкові лантушки,
Мов дивний Чигирин, де сплять гетьманські залі,
Де ти вигадуєш, бадьорий і стрункий,
Залізний стиль нових універсалів....

Прокинувсь. І перо виводить ядом спраги:
" Народе без пуття, без чести, без поваги ".
25.IX.1925.

----

[1] Передруковуємо зі збірки "Вибрані поезії 1923 -1943." Українське Видавництво Львів - Краків, 1943. 48 стр. Прим. Ред.

С Т А Т Т І Н А З А Г А Л Ь Н О - С У С П І Л Ь Н І

Т Е М И.

Чули ? З Женеви прийшли
Дуже страшливії річи !
Кажуть, Татарин якийсь
Геть Кобзаря покалічив.

/ Із "Вопля ц.к.галицького народовця"
у 1880 р./

Я.Аглаїн

КОЛИ МАЄ РАЦІЮ МАРКС...

Наша суспільність жила довгі часи тугою за"загально-національними" ідеалами,забуваючи при цьому дуже важні речі вже не у сфері ідеалів,а таки дуже конкретної дійсности.Тому не завважено,що наша суспільно-політична думка,яка не конче пішла звичайними загально-національними рейками,здобула фундаментальні поняття й критерії розуміння й оцінки суспільних явищ.

Українці загально-національних категорій думання поставилися дуже скептично до ідеї клясової суспільности Вячеслава Липинського. Його концепцію хліборобського клясу,як носія окремого світу людських вартостей і своєрідної ідеї порядку та влади увесь час уважали пережитком.Та це бодай старалися поблажливо розуміти.Зате не можуть в нас і досі зрозуміти,як цей родовий аристократ і "дідич" міг явно і славно бажати приходу того часу,коли повстане сильний,організований,клясово-усвідомлений український пролетаріят,- і чому він,Липинський вітав організаційну й світоглядову кристалізацію українських комуністів.І ще одного не можуть зрозуміти:чому Липинський звернув нечувану силу свого войовчого пера проти сучасного йому інтелігентського клясу / який,як відомо,не є тотожний з образованими людьми!/Та не цей тип інтелігенції був і ще властиво далі є носієм своєрідних,докладніше "загально-національних" ідеалів.

Не є можливе на цьому місці з'ясовувати докладніше порушені вище справи.Нам здається,що з твору Липинського можна вичитати велику пересторогу під адресою всіх відповідально думаючих українців.Пересторогу перед речами,що вже нас побили,й ще в майбутньому можуть нас до коріня znівечити.Липинський звертається проти сучасної йому інтелігенції,боїться повірити їй справу нашої національної ідеї та з нечуваним розмахом мотивує свою поставу:у нашої інтелігенції доглянув він смертельний для цілого життя народу процес деклясування.І це деклясування розбудував Липинський до ступіня фундаментальної категорії процесу розпаду суспільностей.

Для українця із Заходу,що виростав увесь час в атмосфері "загально-національних" ідей, є справді важко зрозуміти вагу цих речей. У цій області України не було тих здвигів і боротьби поодиноких класів,як це було на Осередніх і Східніх Землях.Тут ми ще були завжди "селянською нацією":робітництво було лише якимсь відщіпленням селянства,інтелігенція теж,а міщанство було дуже слабе.У цьому терені слово "суспільний клас"нагадувало надто марксизм і большевизм.Тому українець нашого Заходу не має ока для велетенських соціяльних процесів, що потрясають кожною розбудованою суспільністю.З тієї ж причини з нього такий лихий матеріял на соціолога й політика.Тому його суспільно-політичні програми викликують враження,немов би їх писали ліричні поети,а не майстри безкомпромісової практичної відповідальности.Тому твір Липинського буде ще довго для загалу західних українців з академічною освітою недоступною лектурою.Вони мусіли б наперід зрозуміти,що наші тзв. "загально-національні" ідеї є по своїй суті дуже вбогі та ялові,бо породив їх ще дуже незрізничкований суспільний терен і що розгорнення класів не означає конечно національноїваги-

белі, лиш не абияке збільшення суспільної динаміки і що це розгорнення створює для життя дуже великі труднощі, незрозумілі та страшні для наших людей, що живуть ще духом "старих, добрих часів", одночасно є воно джерелом великої натуги модерних суспільностей і що вміти опановувати практично соціяльну проблематику значить мати в руках ключ до великої, "стихійної" сили.

Це є конечні передпосилки для можливости лектури Липинського. А вже в самого Липинського знайдемо дуже обширно обґрунтовану тезу про те, що кожний суспільний кляс має свої невиміняємі завдання і свої висоти, яким мусить бути вірний і відданий. Інтелігентський кляс має нпр. бути творцем і зберігачем духових вартостей народу. Щойно багатогранна поліфонія розбудованих класів, в якій знайдемо теж і напругу аж до антагонізмів включно творить ту динамічну структуру, що її називаємо модерною суспільністю. "Загально-національні" вартості, що цю структуру споюють, є в цьому випадку продуктом не незрізничкованого й відсталого, а по природнім тенденціям розбудованого суспільного краєвиду. Розклад суспільностей зачинається від того, що якийсь суспільний кляс зневірюється і не спізнає свого завдання, а зате кидається на сурогати. Цей процес розкладу називає Липинський деклясуванням.

Угорі можна було вичитати виразні критичні нотки проти наших "загально-національних" категорій думання. Це може звучати як єресь. Та ми зовсім не заперечуємо того, що у свій час такі категорії були вершинним здобутком у нас, та що їх творцям належаться за це лаври. Та наступні покоління мусять мати силу і від себе щось створити. Сучасні "загально-національні" категорії мусять бути кроком дальше, у них мусять звеніти добрих кілька десяток літ нашої сучасности. А старі категорії сьогодні не вистарчають. Це одно. І друге: і розложені /"здеклясовані"/ суспільні елементи дуже послідовно виписують на своїх прапорах гасла із старих "загально-національних" скрижалів, до яких широкі суспільні шари призвичаїлися, і при помочі такого маневру роблять найгіршу роботу. Патріотичними гаслами закривають масово шкурництво, боєвими гаслами ігнорантство і глупоту, гаслом національної єдности волю другого ошукати, принципіялізмом власну тупу нікчемність, проповідуванням характерів власне лінивство й неуцтво, ірраціоналізмом ігнорантство, відкликом до мітологічної мудрости т. зв. національної стихії власну непорадність, революційністю бандитизм і охоту грабунку і т. д. і т. д. Не дивно, що наш загал так оглушений і здезорієнтований. І це повинно бути великою журбою усіх творчих сил в суспільності: тільки неустрашиме розгорнення великої проблематики життя дасть їм силу перемогти хаос.

Та вернімося до самого деклясування. Кляс перестає бути тим, чим повинен бути. Інтелігент нпр. тратить відношення до культурних вартостей, першого терену його діяння, а береться за щось друге. Деклясування суспільного клясу має для цілої суспільности важливе значення. Його не можна порівняти до завалення якогось наверствування земного ґрунту; це радше гейби забурення елементарних систем енергії у природі. Розклад /"деклясування"/ одного клясу викликує автоматично елементарні забурення в других. Так нпр. деклясована інтелігенція атакує і тягне за собою молодий елемент села й творить з нього наостанку силу, що звертається проти селянства взагалі. Цей процес у різних розмірах мав у нас місце цілими десятками літ. Та найбільш тяжка загроза нависає над суспільностями тоді, коли здеклясований елемент цілою силою сягає по владу в суспільно-політичній сфері.

Не хочемо сказати, що інтелігентський кляс, по своїй найвластивішій істоті творець і зберігач духових вартостей, не сміє мати впливу на політичне життя. У нас, при страшно надламаній суспільній структурі,

цього оминути не можна. Зрештою в минулому займалися живо політичним життям наші культурні діячі, одначе легітимацію для такої своєї ролі вони здобували своїм вкладом у духову скарбницю народу, а не йшли в політику тому, що стратили відношення до духових дібр взагалі і потребували рекомпенсати. Отже справа цілковито зміняється, якщо по політичну владу сягає монопольно здеклясований інтелігент. Для суспільности зачинається тоді дуже зловісна ситуація.

Деклясування найстрашніше тим, що неодмінно приводить до збурення систем вартостей, а поставлення суроґату. Здеклясований елемент відчуває глухо своє окалічення, свою органічну нездібність великі вартості осягати й реалізувати. Біль з приводу власної безсилости і нездібність до щирої резиґнації затроює ціле його відчування й думання. Біль цей переможає такий елемент тим, що очорнює неосягаємі для себе вартості, сам нарешті щиро вірить у своє очорнення й розбудовує його нераз аж до розмірів ідеології. Коли це станеться, ціла психіка такого елементу затроєна, ціле його відношення до світу, а зокрема до сфери вартостей, до глибини звихнене. Це є тзв. мораль раба чи мораль ресентименту. Лис, що не можучи досягну солодких винних ягід, оповідає другим, що ягоди не мають ніякого смаку, є тільки брехуном, якщо сам у свої слова не вірить. Лис, що в такій ситуації сам повірить у свої слова, є затроєний мораллю ресентименту. Цей образ Макса Шелера знаменито з'ясовує суть справи. У людських суспільностях таке затроєння може набрати розмірів цілих течій чи "рухів". Люди опановані ресентиментом стають рабами власних уявлень. Є страшно важко визволитися з цього залізного перстеня.x/

Опановані ресинтементом людські групи є бичем Божим для цілого суспільного життя. Їхнім буттям не керують ніякі об'єктивні вартості їхнім діянням не можуть кермувати ніякі справжні позитивні суспільні чи політичні цілі, бо ці речі є привілеєм тільки здорово розвинених груп. Зокрема політика так мало залишає місця для довільностей і вимагає такої відданости справі, що пережерті ресентиментом і замкнені в ґетто силою власних уроєнь і системами з хорої психіки сплоджених "вартостей" органічно до неї нездібні. Підкреслюємо і "патріотична" метушня і навіть кидання гекатомб людських жертв про вартість різних "здвигів" зовсім не говорять: трагізм життя народів полягає м.ін. і на тому, що дуже часто найкращі жертви віддані намарне. Отже політика не може бути річчю груп ресентименту. Бо такі групи одно лише здійснюють із залізною послідовністю: у глухому почутті власного розкладу роблять усе, щоб сальвувати свою еґзистенцію. У цьому випадку мав напевно рацію Маркс: потреби й натура екзистенції, а ніщо інше, визначують без решти якість думання й дії такого елементу. Щоб це осягнути потрафить така група розвинути незвичайну активність чи /як хто хоче/ "вольовість". Величезна частина її зусиль іде на те, щоб прикрити свою справжню природу. Тому момент "пропаганди" має в цей примат над усім іншим. Тому мусить вона кидати якнайбільш грімучі, найбільш "революційні" патріотичні /в одному/ або клясові /в другому випадку/ гасла. У заявах ціла натуга групи йде самозрозуміло проти всіх лютих і "відвічних" воріженьків "Батьківщини", а на практиці повертається ціла її сила проти тих елементів суспільности, які ще здорові та які самим своїм нагим існуванням є актом обвинувачення проти групи ресентименту. Доки здорові елементи ще існують, група чується постійно загрожена. А в цьому відношенні нема недозволених засобів, щоб невигідний елемент нищити. Фізичне нищення попереджене завжди "моральним тороченням". Моральне стягання в болото доконується групою тільки з уваги на ціль, а не має зовсім нічого спільного із об'єктивною провин-

x/Психологічне й етичне схоплення явища є заслугою Ніцше й Макса Шелера. До тих самих висновків дійшов зовсім іншою дорогою й не залежно від них В. Липинський у своїх "Листах".

Прим. автора

ною заторкнених людей.Засадою такого морального нівечення є завжди і всюди,щоб призначеного на знищення противника обтяжити неодмінно провиною,яку дане суспільне середовище уважає за найважчу,а не керуватись ніякими фактами.Якщо це буде середовище поневоленого народу,на яке кладуть руки "органи безпеки" панівної нації та якщо це середовище є вразливе на ці моменти,то група ресентименту проголосить свого противника обовязково"вислужником ворожої поліції".Якщо в даному середовищі за найбільший гріх уважають крадіж,група проголосить противника при тому самому стані речей злодієм,і т.д.,або при специфічних зовнішніх обставинах "коляборантом".І це є власне принцип "правосуддя" групи.Знову неоглушений елемент групи завжди віритиме у "вироки" таких "трибуналів" і завжди видасть із себе - з патріотичних спонук - сліпу руку для вистріляння "глупої кулі".Із повищих завваг виходить теж ясно,що група ресентименту,яка з внутрішньої конечности сальвувати себе,по своїй природі мусить змагати до виключного і тотального опанування середовища, інакше скоро пропаде.

Це є головна пружина спазматичної експансії ґрупи внутрі власного середовища.Хто відданий позитивній праці,той може почувати себе добре і сам,без других.Великі творчі індивідуальності мають заплату у величі власного діла і можуть ставити чоло цілому середовищу,непізнані очорнені.Опанована ресентиментом група змагатиме з усіх сил,щоб якнайбільше поглинути й заасимілювати других.Тут іде вона за неомильним інстинктом усіх елементів,що випали з рейок та стараються потягнути за собою ще й других,бо це найкраща охорона власної екзистенції й ґарантія укриття власної природи."У лісі самому сумно".Тому з такою силою атакує група людський елемент у молодому віці,коли він ще не вироблений й не може опиратися.Та на довшу мету це групи не урятує і втягаючи молодий елемент,вона його розкладає; розкладаючи його,копає для себе яму.

Тяжко про це писати,бо заторкнені дуже драстичні справи.Та в нашому суспільному інтересі це мусить бути нарешті висказане.Група,що намагається тотально підпорядкувати собі студентство,є типовим прикладом групи ресентименту.Усі атрибути деклясованого елементу видно на ній як на долоні.

Дехто каже,що її керівний елемент має дрібноміщанський характер. Це не дуже вірне.Він є таки інтелігентським елементом,і тільки так можна його оцінювати.Зокрема його члени у величезній більшості ніколи до повноти інтелігента не дійшли.Отже це півінтелігентський елемент,що набрав сили не тільки в нас.

Інтелігентську чи півінтелігентську групу треба міряти в першу чергу її відношенням до духових дібр.Це вже вистарчає,щоб видати оцінку згаданої групи.Якщо в нас /аналогічно до других країн Европи/ є слідна засаднича ворожнеча до культури взагалі,то носієм цих тенденцій є цілком не двозначно згадана група.Для людей ресентименту це цілковито послідовна постава.

Можна б тут навести багато злагіднюючих обставин.Ми є страшно окалічені,наше життя йшло в"ненормальних умовинах".Це правда,але всі моменти злагіднення відпадають,якщо ця група сягає по тотальне панування в суспільності і для своїх цілей старається втягти молоде покоління.Тут загрожена ціла суспільна субстанція.Уже й так наша незалежна культурна творчість переживає неабияку кризу,а наше політичне життя зробилося у великій мірі азилем для ігнорантів.Перспективи,які несе група,є ще далеко гірші:це перспективи тотальної заглади - нашим власним актом.

Тільки безсердечне розпізнання джерел нашого стану дозволить свіжим і незнищеним ще силам піднятися вгору.Така діягноза мусіла б у нас

дійти до фундаментального для нас усіх ствердження,що сучасне молоде українське покоління затратило у великій мірі живий контакт із світом речей у найширшому розумінні,створивши для потреб своєї найближчої егзистенції окремий світ уявлень або примітивних,або просто сплоджених ресентиментом.Група,про яку тут була мова,має тут найбільше "заслуг".Хтось запитає:що це за світ речей,про який мова і який пропав з горизонту молодшого покоління? Лише короткими натяками можна тут відповісти.Наша суспільність живе дуже близькими речами в часі і просторі.Про першорядні у світі речі довідуємось із нашого стародавнього джерела,яке називається "що чувати?",Молоді люди не йдуть до джерел, не студіюють того,що в широкому світі діється в культурі,техніці,господарстві,політиці,а вдовольняються поговірками.Так тратимо контакт із широким світом і стаємося у кожній новій практичній ситуації сліпі.На цьому не кінець.Молодше покоління від цілого ряду літ принципово не цікавиться зусиллями і здобутками наших попередників і забуває навіть тих,що їх вчора можна ще було власними очима оглядати.Живемо теперішньою хвилиною.Відклики до Шевченка,Лесі Українки й Міхновського тут нічого не кажуть,бо це лиш голі назви для загалу молодших освічених українців,а більше ніщо.Сьогодні треба відкривати і Драгоманова,Туган Барановського,і Юліяна Бачинського,і Грушевського,і Липинського і всіх інших визначних одиниць та рятувати їх від забуття.Яке ж велике завдання перед нашим нечисленним здоровим шаром людей,що саме опустили чи опускають пороги високих шкіл?! Яке завдання перед молодими українцями,що саме ідуть на високі школи?!Невже може їх повести і виховати група,що є сама цілковито сліпа і внутрішньо розточена та якій вже ніщо помогти не може?

Віднюскати контакт зі світом речей-це перше завдання молодшого покоління на чужині.Контакт із світом ,в якому творилися чи творяться культурні й цивілізаційні вартості,здвигаються політично-суспільні доктрини,вирішуються практичні проблеми./Знову ж не контакт з його поверхнею,не так з припадковими його моментами,а з глибиною./ Якже цього доконати? Тут немає багато шляхів до вибору.Двигнення творчої думки серед молодого покоління буде переломовим фактом.

К.С.

ДЕКІЛЬКА ТЕМ ДО НАДУМИ - НЕ ТІЛЬКИ ДЛЯ СТУДЕНТСТВА.

/ Список перший /

Перша тема: ТЗВ. ВОЛЬОВИЙ ХАРАКТЕР І ПИТАННЯ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.

Вчення про "вольовий характер" лягло не тільки в основу не одного дівчого світогляду в Европі,але принесло теж своєрідну "переоцінку вартостей" навіть коли йде про речі елементарні.У т.зв.нормальних часах було дещо якоє,як сонце:хто крав,був злодієм,хто мордував -хоч би висланими руками - другого за інші переконання,був душегубом,хто хуліганив,хуліганом;хто поборював немилих собі людей наклепами - клеветником,хто те саме робив при помочі провокацій - провокатором.Погордою і карним кодексом реагувала здорова суспільність на такі почини, при чому мало хто важився надавати проступкам і злочинам корону "вищого аспекту".Отже тяжко було уявити собі,щоб хтось вбудовував такі вияви дегенерації у плян творення якогось"нового порядку"або внавольної дії якогось народу.Було ж бо живе відчуття,що кожний вчинок ви-

тискає неотерту печать на своєму авторові та що кожна провина неодмінно мститься.

Інше бачення справи принесли нові часи: вольовий характер стоїть уже поза добром і злом. Тут уже сама його "твердість" є причиною того, що навіть найпотворніший вчинок не кидає на автора тіні та що ніяке пятно не може його вчепитися. Бо вчинок вольового характеру може діткнути, "трафити" лише "об'єкт", точніше: жертву, а сам його автор залишається завжди ясним, кристальним, божеським пером. Він же поза добром і злом. Навіть на великих суспільностях бачили ми, як люди спокійно приглядалися, коли державні руки посилали підчинених собі - очевидно в ім'я високих гасел - не так на війну на другі народи, як на масові душегубства і дивувались опісля, що ті самі автори з таким самим "фанатизмом" нищили опісля своїх, звичайно найкращих. Здивування зайве, бо хто мордує, той душегуб, і це засаднича справа. Хто коли впаде жертвою, це тільки питання черги.

Чи у нас все в порядку? Чи хто підраховував, як багато - делікатно кажучи - соток впало в нас від української руки. Були це добрі українські патріоти, люди сірого обовязку й визначні постаті. Невже думає наша "патріотична громада", що через таке можна коли-небудь перескочити? Що це можна забути? Невже все в порядку, якщо нпр. провокації в нас на черзі дня, хоч прикриті гаслами про "Неньку"? Невже все в порядку, коли на різних зборищах арґументують явно-славно краденими з чужих валізок і кишень приватними листами? Невже все в порядку, якщо одна "інстанція" з викраденою назвою /що є символом гуманности в світі/? Невже все в порядку, якщо ця інстанція, якої висланники вкрали листа, звертається до авторки, знаної суспільно-політичної діячки, за вияснениями у справі змісту листа?

Це такі елементарні речі, що без їх полагодження хіба ніщо гідне й тривале не можливе. Без полагодження до основ. Та наша широка громада думає, що це можна перескочити і справді доконує цього, але тільки при помочі своєї кепської уяви. Ось скажуть Вам, що нічого такого властиво не було, а навіть якби було, то не треба цього рушати, бо воно минуле. Минуле не існує і його не повернеш. Життя йде вперід. Для нашого часу найважніше, що наші люди такі патріотичні. З цього патріотизму, не зі злої волі, походять навіть їх промахи. Тому все треба прощати.

Хто не пізнає в цих розважаннях тихої знаної в нас пісеньки? Пісеньки, що стидом січе лице кожному, хто ще трохи відчуває інакше. Та ми відвернімо на хвилину від неї увагу і запитаймо: що думати про керманича модерного експресу, який веде свій потяг по шляху, де перед тим, отже в "минулому" повстала велика прірва, яку ніхто не пробував засипати? Що думали б про його арґументацію, що прірва повстала, мовляв, в "минулому", що про неї треба забути та її потягом перескочити?

Д р у г а т е м а /Для наших існуючих правників і неіснуючих соціологів/: П Р И В А Т Н Е І П Р И Л Ю Д Н Е.

Порушена вгорі справа приватних листів виглядає на звичайну дрібничку. Крадіж і прилюдне використовування приватних листів не робить сьогодні майже ніякого враження. Зрештою скаже дехто: чому ж ці приватні листи порушують справи ширшого, сказім громадського характеру? Невже можна дивуватися, якщо їх прилюдно використовують?

Такі голоси є недвозначною леґітимацією нашого часу. Сучасне листування не має тієї великої вартости, що воно її мало у минулих століттях, а перед всім у часах гуманізму. Воно не є в такій самій мірі, як колись, документом духового життя людини. І ми б може не за-

торкали справи листів, якщо б вона не заторкала речі, яка нас усіх мусить боліти: затику органу для відчуття правопорядку взагалі.

Був колись час, коли в цілому нашому житті живою струєю неслося сильне відчуття права і правопорядку. Це було здебільша у височіяну добу нашого "провансальства", коли то усе українство широким фронтом боролося може не так за владу, як радше в першу чергу за те, що мусить лягти у підвалини всякої гідної влади: бездоганну правовість. А "успішніші ідеологи пізнішої доби чванилися тим, що вони йдуть з "духом часу". А цей "дух часу" малював райдужними кольорами розбудженим широким масам розкіш влади, а забував послідовно згадувати про етично-правний фундамент всього. І наші успішні ідеологи теж про це послідовно забували. А плід цього: знівечена внутрішньо й обманена фата органов влади без моралі й права основ молода генерація нашого Заходу. Невже міг в такій дійсности прийти до голосу Липинський, якого книга бачить у моралі й правопорядку конечний фундамент усього, взагалі? Вона ж написана із болю від українського дейнецтва і сліпого бунтарства - написана, очевидно, проти "духа часу".

Та всемогутні "духи часу" приводять людські спільноти до абсурдів, катастроф і - надуми. У німецькому часописі "Діе Заммлюнг" розглядає учений правник Фріц фон Гіппель систему гітлерівського володіння з юридичного становища. Варто би було, щоб наші думаючі люди зацікавилися такими речами. Це тим більше, що юридичний аспект розгляду справ робиться для нашого загалу щораз більш чужим. Гіппель стоїть на становищі /"Заммлюнг", зошит 6, березень 1946/, що одною із підвалин правопорядку в суспільності й державі є точне розмежування й належне окреслення приватного й прилюдного. Кожне із них творить окрему сферу для себе. Прилюдне - те що всіх заторкає. Кожний мусів би право доступу до того, що його слушно обходить мати. До приватних речей немає довільного доступу другим, навіть державі. До таких приватних речей належить ін. домашній спокій, листова таємниця, таємниця телефонічної розмови, роблення світлини тільки за згодою фотографованої особи і тд. Хто нарушує сферу одну, нарушатиме послідовно і другу. Одне й друге веде до розладу й розкладу.

І так у гітлерівській Німеччині торощили приватну сферу, коли при помочі різних штучок /нагляду над відносними особами, спеціяльні картки при голосуванні, спеціяльні олівці/ нівечили тайність голосування, а робили зате закритим від ока суспільности, отже робили "приватною" справою, підрахунок виборчих голосів. Так само уживано довільно, отже роблено "прилюдними", приватні записки й листи попавших в немаску осіб. Зате знову роблено "приватною справою" провадженні на більшу скалю державними органами вбивства людей, отже заховувано від ока суспільности те, до чого суспільність мусіла б мати вгляд. Це тільки приклади.

Таке можливе було в Німеччині, що дала людству Канта і Гете. А ми завжди питаємо: невже тут у нас все в порядку? Невже нема в нас цілих організованих груп, що влазять в приватні записки й листи до чужих валізок, кишень і шуфляд і крадженими речами ще й гордо на зборищах вимахують? Невже не зробилося в нас в деяких групах, системою вирішувати суспільно-громадські, отже прилюдні справи здалека від людського ока, "приватно", а опісля накидати такі рішення загалові при помочі апарату політруків, куплених за миску сочевиці напівпричасних /нераз дипломованих/ комівояжерів і при помочі тупої нібито- патріотичної і нібито - визвольницької пропаганди - накидувати як демократичну "волю народу"? Невже ця рабська й негідна система не лягла на студентське життя на півдні? Невже не йдуть у нас послідовно далі за тим "духом часу", що так довів до руїни Німеччину?

Ножиці на вдареному столі відізвуться. Вони піднімуть лемент, що їм, мовляв, закидаємо якусь спілку з гітлерівцями, робимо їх "колябарантами". Для успокоєння скажемо лише те, що таку їхню методу боротьби

залишаємо їм у монополь. Цей "дух часу", що так зруйнував Німеччину і товчеться в нас, не є властивим німецьким винаходом, як не є німецьким винаходом інституція політрука. Воно прикувало до Німеччини з одної сторони світу по закону: ex Oriente lux і знайшло тут добрих і по німецьки систематичних відборців і поклонників, при чому німецький учень в першу чергу півінтелігент, поповнив кардинальну помилку: він повірив у своє власне авторство і у свою вищість над майстром. Отже не важна тут проблема тзв. коляборантства, а той факт, що в нас з такою жагою кидаються на те, що серед чужих найгірше і з того чужого смітника везуть цілими валками "добро", щоб його положити у главу нашої суспільної будівлі. А хто йде на другий смітник, той не завважить ні чужих святинь науки, ні мистецтва.

Тут зголоситься знову до слова наш патріотичний інтелігент і, бравши на себе плащ янгола української злагоди, скаже: Справи не можна брати так гостро. Не одно лихо роблять у нас несвідомо, отже треба поволі впливати. - Так, правдою є, що люди, які продукують описані вгорі практики, не знають, що творять. Але безуспішно переконувати того, хто - знову згідно з дулом европейського духового смітника - узброївся в засадничу волю до ігнорантства, мовляв вольового характеру і патріотичного наставлення досить. Того, хто систематично оглушує молодий парубок і послідовно розкладає його, хто із студентської молоді, які у нас звикли розуміти, як цвіт і надію народу, робить безголовну масу. Хто не вірить, хай читає тзв. видання студентські, хай зверне увагу, хочби на листу "дотепів", яка ці видання прикрашує. А зрештою запитаймо нашого янгола злагоди - інтелігента: кого ж тут переконувати? Між людей показуються лише політруки в товаристві звичайно одного комівояжера, і переконувати політрука було б вершком наївности. І справа не в темперуванні того, що з ґрунту зле. Йде про те, щоб у нас до вирішального голосу прийшла нарешті свобідна людина, що виросла у знагу за вартості, а не знівечена духовими смітниками, бідна істота. Тоді не говоритимуть у нас голосно, що нарушування приватної сфери життя справа маловажна, не твердитимуть, що злочинне нищення людського життя можна перескакувати "забувати". Нам не хочеться більше віддавати нашого життя й нашої долі в руки укритих невідповідальних й некомпетентних чинників, що висилаючи на нас політруків, ображують тим самим гідність людини.

Це писане до тих, зокрема молодих українців, що ще мають трохи пошани до себе, а не до речників нашої "прилюдної опінії". Барометер широкої громади нотуватиме ще довго: на патріотичному відтинку стан світлої незмінности триває далі.

§ § § § § § § § § § §

§ § § § § § § §

§ § § § §

§ §

§

С Т А Т Т І Н А С Т У Д Е Н Т С Ь К І Т Е М И

В.Марунчак

ПСЕВДО - ВСЕСТУДЕНТСЬКИЙ З'ЇЗД.

Відносно ще "всестудентського" з'їзду,що на ньому члени одної політичної групи узнали себе уповноваженими рішати про долю усього українського студентства,"касувати" його найбільш заслужені установи,починати історію від себе,та ще до того в хитрий спосіб підшиватися під стару,відому фірму,маємо деякі завваги.

Зараз же по скінченні війни на студентському секторі почалася жива акція з наміром організувати студентські громади та вибирати їх проводи.Загал студентства вірив в добру інтенцію організаторів та коли повстав Тимчасовий Всестудентський Ініціятивний Комітет /ТВІК/, поставився до нього прихильно.Одначе з часом стало ясним,що ця попросту неприродня рухливість певної групи людей має точно окреслену ціль:захопити у свої руки провід та використати організоване студентське життя як засіб для політичної боротьби.

В такий спосіб до проводу,а радше до влади у деяких студентських осередках дійшли люди,які нездібні студентське життя поставити принаймі на пересічному рівні,які знизили його до примітивних форм просвітянщини 19-го століття,й які не цофаються навіть перед погрозами фізичної репресії,щоб тільки вдержати себе на поверхні.У зв'язку з цим студентські сходини в деяких осередках /з "Всестудентським Установчим З'їздом"у Мюнхені включно/ мають характер більшовицьких мітинґів з зайвою дозою вульгаризмів та погроз супроти безкритичного,можна б сказати, "товариства взаїмної адорації",яке нераз найбільш необосновані виводи своїх проводирів нагороджає рясними оплесками вдоволення.

Зробім маленьку паралелю.

Бюлетень Центрального Союзу Українського Студентства,Ч.1. /3/ Відень,Червень 1939 р. подає комунікат:"XI Звичайний З'їзд ЦеСУСа. В днях 17-18 червня 1939 р. відбувся у Відні XI.Звичайний З'їзд ЦеСУСа.На З'їзді були присутні заступники всіх організацій,членів ЦеСУСа;уповноважений Управою заступник СУСОПу,уповноважений українського студентства Буковини,уповноважений студентства ЗДПА та Канади /Ню-Йорк/.Делегати:Української Далекосхідньої Січі - Харбін,Вади СУБ - Лювен,Укр.Студ.Громада - Загреб,УСТ "Зарево"- Берлін,УСТ "Січ" - Грац,УАТ "Січ" - Відень,Союзу Карпатсько-Українських Студ.- Прага, Укр.Акад.Громади - Прага,УАТ "Закарпаття" - Брно,СУС "Основа"- Данціг,Укр.Студ.Громади - Париж та УСТ "Зарево"- Рим.

Так виглядав послідний Всестудентський З'їзд ЦеСУСа в 1939р.

На Всестудентському Установчому З'їзді дня 26.XII.45р,що його організував "ТВІК"/гл.відома нам політична група/були заступлені такі університетські міста:Мюнхен,Ерлянґен,Тюбінґен,Інсбрук та Гайдельберґ.Ні одного осередка англійської зони Німеччини та Австрії, в тому м.і."Січ" у Грацу,що начислює приблизно 200 студентів.Про студентські осередки західних чи полудневих держав Европи,або заокеанських країв - і не говорити!

А права?

Читаймо резолюції того псевдо-всестудентського з'їзду,що породив "Центральний Еміграційний Союз Українських Студентів"./"Еміграційний" тому,щоб легше було користуватися заслугами й традицією Центрального Союзу Українського Студентства - без додатку "Еміграційний",щоб заміна ЦеСУСа з малим е на "ЦЕСУС" з великим Е не надто впадала в очі./

Так отже псевдо-всестудентський з'їзд ухвалив 25 і 26.XII.1945р. ось таке:
1 .Український /Псевдо/ Всестудентський З'їзд стверджує,що всестудентська організація ЦеСУС в останніх роках в наслідок політики тоталістично-нацистівського режиму перестала діяти.
2. Стверджує,що від 1942 р.Провід ЦеСУСа через здекомплетування перестав існувати /???/ підкр.наше/.
4. Рішає відновити з сьогоднішнім днем діяльність ЦеСУСа вважаючи себе черговим законним /???/ його з'їздом./Підкр.наше./
П и т а є м о п у б л и ч н у о п і н і ю:
Чи,до точки 2.,заіснував колинебудь у суспільно-громадському житті випадок,щоб хтонебудь мав право "касувати" заслужену установу тільки тому,що її голова згинув ?
Чи,до точки 4.,з'їзд представників всього 5-ох студентських осередків переважно американської зони,на похапці зорганізованих,мав право вважати себе законним та відновлювати діяльність того ЦеСУСа,який цілий український студентський світ очолював,репрезентував,та давав йому духові напрямні ?
Чи методи організаторів псевдо-всестудентського з'їзду з 25 та 26. грудня 45.р.не є очевидними кпинами з найбільш вже примітивного почуття громадської етики,моралі та права ?

Частинну відповідь на це дав би нам може докладний репортаж про рівень дискусій,які провадилися на спірні теми,де один з членів теперішньої Управи вживав найбільш нетактовних вульгаризмів,де голова "Ліги Політ.В'язнів" грозив голові НОУСа побиттям,якщо не перестане читати декларації.
А що ж читав голова НОУСа,якого,до речі, ніхто не назначив,як це тепер звичайно розповсюднюється,якого одноголосно вибрав послідній Конгрес НОУСа ? Цитуємо його слова,звернені до тих,що організували цей псевдо-студентський з'їзд:
"Момент виразної   пресії міститься у ваших словах про те,що тепер час свобідної думки.Маєте очевидно на думці і розгром Німеччини аліянтами.Та ви не повинні ніколи на такі речі покликуватися,бо такі речі небезпечні.Не забувайте,що обставини для вияву вільної думки можуть мати позитивне значення тільки для тих,що цей небесний дар мають.Думка,якщо вона є,іншими словами дух,не дається закувати навіть матеріяльними кайданами.Це перше.І не забувайте ще другого - що звичайно страшніше,як зовнішні кайдани,є ті кайдани думки,що люди самі собі накладають,бо це припечетує їх рабство їх власним актом.Люди,що прибиті такою сліпотою,вибухають при сприятливих зовнішніх умовинах шалом нищення всього,стягненням всього у болото.
І ще третього не треба забувати:кожна свобідна думка має якесь істотне відношення до того,що зветься об'єктивна правда і об'єктивні вартості,отже до того,чого не можна перехитрити ніякою пропагандою і ніякою зміною етикеток /без річевого оправдання чому /.І тому свобідна думка так нерозривно зростається з глибиною розуміння речей,з відповідальністю,з гієрархією вартостей і пошануванням вартостей другого.І тому вона не терпить ніяких нівелюючих систем насильства,за те вимагає гієрархії суспільного життя.

І щойно взявши ті деякі передпосилки під увагу,можна зайняти становище до тих   моментів пресії,що явно чи закрито стоять у вашому письмі.Отже не можете робити із справи свобідної думки пресії на нікого,бо мусите наперед дати доказ,що ваша робота має щонебудь з нею спільного,очевидно на ділі,а не на словах,примірених наосліп до нової політичної коньюктури.Цей доказ мусите старатися дати у скорому часі,тим більше,що вся ваша дотеперішня робота звертається недвозначним свідоцтвом проти вас:
а/ Є прилюдною тайною в Мюнхені,що т.зв.осередок думки при ТВІК-у зайшов у сліпий кут.Він не має ніякого принципу,ні ніякої лінії своєї екзистенції.Одиноким його принципом є не дуже навіть закритий

нагляд політ-органів одного політбюро, з якого ласки він живе.
б/ Є прилюдною тайною, що фактичні керівні чинники ТВІК-у підводять студентське життя до експозитури одної сусп. політичної групи, що по цілій своїй природі не узнає другиx суспільних факторів, а якщо узнає, то тільки з хвилевих тактичних розважувань. Політичні рахунки тої групи є фактичними принципами екзистенції ТВІК-ів. Якщо б вирішальні у вашій роботі були вимоги студентського життя, то не повставали б на ґвалт сформовані на постійно студентські товариства, ще довго до функціонування високих шкіл, коли то можна нарешті ствердити, хто студент а хто ні. А зокрема ніхто відповідальний не мав би відваги говорити про творення студентських централь вже тепер. Комусь залежить на тому, щоб у часі, коли в більшості університетських центрів ще нема студіюючих студентів, потворити з різних людей студентські товариства, надбудови й централі, і такий стан суспільності накинути і його петрифікувати. Ефект ясний: політбюро дістає свою експозитуру, а студентське життя заходить у далекобільш трагічні ситуації, як було перед війною.

Поставлення студентського життя під кураторію політичної групи означає запанування в ньому чужої, йому нівелюючої системи. Зникне видима відповідальність, цебто зникне відповідальність взагалі. На чолі студентських станиць стануть або безмежні амбітники, які не маючи ніякої сили будуть зигріватися робленою для них кимсь іншим популярністю й "славою" в обманеного загалу, або стоятимуть там до якогось часу різні розважні і трудолюбиві мікодайчики, які боронитимуть "своєї лінії", як довго за нею стоїть хтось інший. А за одним і другим стоятиме узброєний в систему і звичайно невидимий політорган із власним апаратом очей, рук і комунікації та додаймо ще, з матеріяльними ресурсами, до пачок УНРРА включно. Та я питаю: є в цій системі місце на атмосферу духового розвитку молодої людини? Є тут місце на яку-небудь свободу думки, і що поможуть відклики до сприятливих для свобідної думки обставин?

Тепер вам буде ясно, чому справа свобідної думки для вас така небезпечна і чому з того боку не повинні ви ні кого робити пресії. У цій справі можна ще дуже багато сказати: тут можна вибирати або д у м к у або с и с т е м у. Думку ви не вибираєте, бо ви взагалі не вибираєте і за вас систематично вибирає хтось другий. Ви тільки підете за системою, якої ласка держить вас на позиції. І навіть як ви /цебто система/ здобудете тепер перемогу, то це буде початок загального розкладу зі середини. Система не може ні трохи перебороти важких труднощів духового буття молодої інтелігенції. Не поможуть навіть ті старші, що писатимуть на замовлення у ваших органах, чи приходитимуть до вас із своїм ліком у формі т.зв. світоглядових відчитів.

Це все мусите взяти в рахубу, якщо вам залежить щонебудь на тяглості студ. життя, про яку згадуєте в письмі. А буде вашим великим успіхом, як серед сьогоднішніх обставин зумієте для піднесення свобідної думки серед студентства зробити бодай малу частину тієї праці, що зробив НОУС в умовинах т о д і ш н ь о ї дійсности. І при повній розвалі суспільної вартости в наших середовищах взагалі."

В декларації тій не бачимо ні одного зворота, який був би причиною некультурного виступу голови "Ліги Політ. В'язнів". Навпаки. Заторкнені тут питання могли б бути в певному середовищі спонукою до дуже корисної дискусії. Одначе псевдо-всестудентський з'їзд не зібрався на це, щоб обдискутовувати сьогоднішній духовий стан українського студентства. Він мав завдання виконати згори подиктовані та уплянововані постановки. Пляновість ця та диктат були такі яскраві, що доходило нераз прямо до смішних ситуацій. Коли один незорієнтований делегат поставив вже при виборах одну кандидатуру, що не погоджувалася з пляном, кандидат цей дістав мінімальну скількість голосів, мимо цього, що

не можна було припустити,що на цей пост він не підходив.Коли одначе прийшла на нього черга,майже всі руки піднялися вгору.

Не віримо,щоб загал українського студенства міг знести на довшу того рода систему,яка багато не різниться від ремісничих спілок.

Щоб на довшу мету можна було природній духовий фермент заступити темпоральними пропагандивними експериментами.А той духовий фермент вже розпочався та починає прибирати чим раз більш конкретні форми.

М.Котів.

НА МАРГІНЕСІ СТУДЕНТСЬКОЇ ДІЙСНОСТИ.

Коли розглянутися сьогодні по різних студентських осередниках, тоді можна завважити цікаві явища.

Загал студентів поділений на т.зв."паки",які нормально після умовленого пляну проводять собі систематично день за днем.Члени даної"паки"стрічаються звичайно при обіді,там обговорюють курс "твердих","м'яких" чи "аліянтських",і взагалі всілякі інші "курси",скільки хто вчора програв в карти і чи дівчину з сусіднього стола випалачується зачіпити.

Колега,що має радіо,розкаже,як там Черчіль відгрожувався Сталінові,що є причиною різниці думок на тему чи буде війна чи не буде, чи будуть нас вивозити,чи ні,де хто хотів би їхати,до Америки чи Канади,а на закінчення приходять унрівські пачки,з яких якісь там "лайдаки" витягають цигарки та шоколаду. - Т.звані львівські студенти, які взаїмно знаються,тримаються ще трохи осторонь від так званих німецьких студентів.Одні згадують старі часи,львівські пускають між собою львівські жарти,другі знова чуються більше як господарі та є стало готові на основі добутих досвідів давати новим колегам практично-життєві поради.

Між тим всім увихається певна група людей,які шепотом розказують про послідню офензиву УПА,розпродують блочки по 20 РМ на офензивний фонд,обмавлюють УЦК та інших "колябораитів",обурюються,як ті "колябораити",що стільки й стільки людей донесли на гестапо,сміють ще тепер підносити голову.

Час-до часу відбудеться забава з показом найновішої моди /п'ятьцентиметрових черевиків,жакетів по коліна та сфінга у найновішому українському виданні/.На забаві вибирають після демократичного звичаю короля й королеву,які давно вже були на той пост призначені,потому пара за парою,трохи вигуків тих,що могли собі позволити на літру самогонки за 500 РМ і на кінець романтичне танго.

Час-до часу відбудеться реферат на якусь там історичну чи літературну тему,на який треба піти,щоб побачити дальших знайомих, яких іноді тяжко застати дома.

Така сама історія в лягерах,тільки в багато простішому виданні.

Наші земляки з над Дніпра приглядають цьому всьому збоку та кивають головами з подивом для західньої культури та політичного вироблення своїх колег.У своїй щирості стараються безперервно зводити балачки на теми суто-українського характеру,але дарма.Для них це речі старі та нецікаві.

Є ще також група людей,які кивають недовірчиво головами та балакають якісь незрозумілі речі про студентське життя та його вагу для нашої будуччини,про "правільне" відношення студента до нашого суспільного й політичного життя,про завдання студентських організацій.

Там і там,час-до часу,відбуваються установчі загальні збори, сходини,на яких всілякі люди підносять руки,звичайно дуже високо,

щоб їх бачали і ті,яким вчора сказано:"тебе нічого не обходить,ти тільки піднооси своїх два пальці,як я їх підношу,а решта вже все в порядку ".

Яке заключення ?

В духовості українського студента на еміграції панує з одної сторони здавалося б безвиглядний хаос,з другої сторони цілковита інерція,двіте натомість буйно просвітянщина маломістечкових галичан та дуже примітивне й поверхове політиканство.

Невже ж ми аж так низько впали ? Невже немає виходу з того блудного колеса ?

Коли часом приходиться призадумуватися над тими справами,тоді мимоволі насувається питання:чому властиво ми звемо ще себе українцями ,вічно помітуваними і нещасливими ? Але ми все ще ними є.І ми є ними може з багато більшою завзятістю і витривалістю,як це буває в інших народів.Одначе ця мала "українськість" на студентському секторі має такі примітивні прояви,як може ще ніколи.Вона проявляється у нас хіба ще тільки уживанням одного наріччя нашої мови,знанням імен найзамітніших наших історичних постатей,знанням декількох стрічок із кількох поетів чи письменників /і може композиторів/ та врешті співанням наших народніх пісень.

В подібному духовому стані також і та група студентів,яка бере чинну участь у так званій політиці та в певних випадках старається бути навіть і вирішальним чинником.Різниця тут тільки та,що в цих людей є ще відносно досить велика доза посвяти та патріотизму.Одначе,посвята ця і цей патріотизм багато не різняться від тих-же самих почувань в нашого звичайного селянина,чи робітника.Вони в найбільшій мірі обосновані на певній дозі гасел,кличів та іншого матеріялу чисто пропаґандивного характеру.

А ми чейже всі хочемо вертати домів.Там схочемо занимати становища посадників,воєвод,послів у соймі а може навіть і дипломатів і міністрів. І що ми скажемо тим людям,що так багато від нас сподіваються,від нас,вихованків західньої культури ? Ми зможемо мабуть їм дати тільки трохи фраз і патосу,а може бути і таке,що багато з нас їм взагалі нічого не зможе сказати,бо ми попросту говорити не навчилися,бо в нас на студентських сходинах було так,що стало було тільки двох чи трьох,які собі мали щось до сказання,а решта слухала,щоб покивати головами,що було зле,чи добре і розійтися.Так отже ми приїдемо до хати,повідкриваємо амбуляторії,й будемо борувати зуби,записувати рецепти чи торгувати та чекати,поки знова прийде якийсь Керенський та одним помахом скасує це все,що ми в нездарний спосіб людям насотовідали.І ми знова клунки на плечі й на еміграцію.А там на еміграції в першій черзі пороздаємо собі титули і почнем в найбільш некультурний спосіб вимещувати один одного навіть не пробуючи розглянути суті речі.Будемо нарікати,що наші народні маси,серед яких ворог день і ніч провадить в найбільш рафінований спосіб розкладову працю,послухали не нас,а наших ворогів.Не диво,бо ми маємо тільки дуже слабе поняття,що це таке та українська нація,яка її культура,який в неї соціяльний уклад,яка психіка нашого народу,його духовість,і як ту, нераз викривлену духовість треба лікувати.Ми пр. знаємо,що в нас вічно свариться.В останньому часі причиною сварки мало б бути це,що одні були колябоpанти та донощики,другі натомість непримиримі революціонери.Ми всі хотіли б,щоб вони всі погодилися,але чи хтось,може навіть із чинних учасників,застановлявся,в чому властива суть тих всіх непорозумінь,хто з них властиво має рацію і як з того вийти?

Так отже не дивуймося,що може навіть як повернемо додому,то нам дадуть комісарів,бо ми будемо тільки у спроможності зробить якусь забаву чи святочну вечерю,на якій нашим землякам покажемо віпсовані наміри заходу.

Чи ми потрапимо збагнути життя нації,щоб нам відтак правильно кермувати до чого в нас незвичайно великі претенсії? Бо ми того в час студій не навчилися.Ми не використали того,так званого студентського життя,а після студій ми навіть про ті речі і не думали,ми мали інші клопоти

Витягнім ми запорошені альбоми наших батьків і скажім називати прізвища тих колись молодих людей,членів таких самих студентських організацій,як і наші.І ми будемо дивуватися,бо будуть падати прізвища,які знає цілий наш край - великих громадян і діячів і вчених. Наші прізвища залишаться мабуть тільки в тих,з якими ми при каварняному столі укладали пляни на завтра.

Наших думок ми не кидаємо для тих,які вже цілком згангреновані, яким вже все одно,чи тут,чи там,яких життя обчислене на добрі обіди, модний одяг і щастя у жінок.Ми їх кидаємо для тих,які потраплять здати собі справу з тої великої відповідальности,яка на нас чекає по відході наших батьків від нас.А відвічальність ця вимагає не запалу і загонистости та навіть переучуленого патріотизму,а повних стовідсоткових громадян,які не будуть працювати для своїх імен,а для батьківщини й яких потягнення будуть диктовані не особистою амбіцією,а добром свойого народу і врешті для яких нація і держава - це не картяний дімок фраз,розчислених на заспокоєння власних політичних амбіцій,але будівля мурована мозольною працею і кров'ю поколінь.Бо гаслами і фразами ніколи не можна виховувати,а тільки робити пропаганду, якої наслідок - розбурханий потік,що прибирає постать великої ріки. Та це звичайно довго не триває.

Офіціоз одної нашої політичної групи в числі 1/5/ в статті "За суспільно-громадську активність"пише таке:"Ба,що більше! На жаль це й сьогодні чуємо на кожному кроці батьківську осторогу "чолових" представників...що студентство не повинно займатися політикою,тільки наукою...Оце знову вода на млин українського народу,що хочуть обезголовити нарід,відсунувши цвіт народу...від керми політичного й суспільно-громадського життя"./Підкр,моє.М.К./

Це думка про ролю українського студентства в нашому суспільно-політичному житті якраз тої групи,яка тепер намагається всіми силами захопити в свої руки студентське життя,щоб зробити з нього експозитуру для політичної боротьби.Ми взагалі не думаємо зі становищем автора тої статті полемізувати,бо наївність і незрілість тих слів надто великі,щоб тут ще можна було примінювати мірила якоїсь критики.

Одначе ми ясно і одверто зазначуємо наше становище.Будемо гостро виступати проти того,щоб якась політична група брала під свою курателю студентське життя,тим більше ця,яка в наше суспільне життя не внесла досі нічого позитивного й нічого конструктивного.

Не пишемо тих прикрих слів,щоб знову викликувати сварку.Пишемо їх тільки тому,щоб тих справ не оминати,щоб їх не притумовувати, а щоб створити чисту атмосферу і щирість у підході до тих проблем. А це є передумовою їх правильної розв'язки.Бо тільки така щирість і одверті карти можуть наше студентське життя випровадити з сьогоднішньої безнадійности та скерувати його на правильний шлях.

А правильним шляхом для нас не є експозитури політичних груп, а студентські станові організації,яких завданням не казати студентам займатись політиканством найбільш негативного характеру;а перш за все виховувати їх на повновартісних громадян чи політиків.

""""""""""""""""""""""

"""""""".

""""".

СПРАВА ПЕРШОЇ ВАЖНОСТИ.

Ніхто не може сумніватися в тому, що для розвитку українства взагалі основну базу творить та дисципліна, яку звикли звати у к р а ї н о з н а в с т в о м.

З хвилиною, коли всі наші землі опинилися під тоталітарною займанщиною - припинився там свобідний розвиток науки українознавства.

Тому на еміґрації тепер лежить почесний, але дуже важкий і відповідальний обов'язок розвивати ту дисципліну.

Студії українознавства немислимі без спеціяльних наукових бібліотек. Тому, що на чужині таких бібліотек майже немає - а в кожному університетському центрі находиться деяка скількість матеріялів, що мають відношення до українознавства - Українська Культурна Рада /з проф. Зеноном Кузелею-Фюрт у проводі/ почала нотувати всі ті матеріяли, щоб мати орієнтацію і погляд на доступне.

Праця, що взяла її на себе УКРада, надзвичайно тяжка і мало приманчива. Виконання її буде можливе тільки тоді - якщо в кожному університетському центрі знайдуться свідомі діла люди та включаться в неї.

Зокрема молоді українські студенти-гуманісти повинні взяти повищу справу за свою і допомогти тому великому ділу. Надрукована понижче інструкція подасть як треба поступати.

Прим. Ред.

Інструкція

для реєстрування книжок і журналів з обсягу українознавства.

Щоб облегшити й уможливити культурно-освітню працю в зайнятих частинах Німеччини, Українська Культурна Рада реєструє всі українські та чужомовні книжки, журнали і важніші статті з обсягу українознавства, що находяться в тутешніх публичних і приватних бібліотеках та у поодиноких людей. Для цієї реєстрації просимо уживати долучених карточок з тим, щоб на кожній реєстраційній карточці були зазначені: сиґнатура з зазначенням місця й адреси посідача книжки, прізвище й ім'я автора, або головне слово, коли немає автора, заголовок книжки у скороченні, але так щоб початок заголовка був поданий в цілості, місце й рік появи, кількість томів і зазначення, котрі саме томи маються, вкінці зазначення видання.

На зразок подаємо слідуючу карточку:

	Сиґн. Фюрт, Кузеля
Голоскевич Г.	Докладна адреса посідача.
Правописний словник	
	нпр.: Фюрт, Марієнштрассе 4,
Вид. 7,	
Харків, Київ 1930	

Фюрт, дня 23. жовтня 1945 р.

Голова
Української Культурної Ради:

Проф. Др. Зенон Кузеля в.р.

ДО ДЖЕРЕЛ! x/

x/ У відділі " До джерел!" подаватимемо виїмки із творів ук-українських і европейських класиків думки.
Робимо це з тою ціллю, щоб наростаючій українській інтелігенції /студентам/ -

яка виросли у специфічних для інтелектуального розвитку не все щасливих обставинах, не раз не здає собі справи з того, як складною є проблематика суспільного життя взагалі -

показуючи взірці високої суспільної думки, зробити приманливими, а тим самим доступними скарби світової духовної культури.

Прим. Ред.

Вячеслав Липинський

РОЛЯ СЛОВА ЯК СОЦІОЛОГІЧНОГО ФОРМАНТА.

/ Виїмок із "Листів до братів хліборобів", част. третьої/

Слово, коли воно має бути творчим, повинно служити життю, а не безплодно намагатись нагинати життя до своїх законів. Раціональні, розумові закони слова: закони логіки, закони діялектики, тільки тоді можуть придбати творчу силу, коли вони служать не самим собі, а тому ірраціональному нелогічному стихійному хотінню, з якого родиться все життя, в тім числі і саме слово. Бо коли прийняти, що остаточною метою соціяльної теорії має бути: творити, а не сказати, - то логічно сказане не завжди значить: зроблене.

Берегтись та уникати мертвої теоретичности, пустопорожньої літературности, логічних утопій та інтелігентського словоблудія, мусять перш за все всі ті, хто словом бореться пробити своє громадське діло. Спокусу стати на Україні тими "найрозумнішими людьми", яким тільки "нещасливі обставини" не дали нічого розумного зробити, мусять од себе гнати геть письменники, що долю свою звязали з долею України, що цілим своїм єством хочуть тієї України, і знають, що сотворити її писаними порадами для літературної, метафізичної "сорокаміліонової нації" не можливо. Бо ця "сорокаміліонна нація" існує тільки в уяві літераторів і тільки в їх писаннях живе вона по логічним, але тільки на папері, законам якогось автоматичного, на оцих законах книжної "науки" побудованого розвитку...

Українська Нація не поза нами, а в нас самих. Вона твориться повсякчасно творчою працею кожного з нас. Од цієї нашої власної праці, од її вартости, залежить наша внутрішня сила, якою кожний з нас і ми всі вмісті зможемо проявити себе і одстояти себе серед оточуючих нас інших, таких самих як і наша колективних громадських сил і серед всякої "політичної кон'юнктури", тобто хвилевої комбінації цих сил. Всякі більше напружені моменти боротьби між собою різних громадських груп - чи називаються вони війнами, чи революціями - проявляють тільки степінь і якість попередньої щоденної внутрішньої праці, яку проробила в собі, в кожній своїй одиниці, кожна з цих груп і то своїм наслідком являються безмежно правдивим і справедливим показчиком внутрішнього індивідуального змісту та внутрішньої індивідуальної сили цих груп.

Знайти об'єктивно правдивий соціяльний закон, який автоматично без ніякого суб'єктивного внутрішнього зусилля зробив би з нас націю - неможливо. Звязувати "українську справу" з перемогою соціяльних теорій, витворених зусиллям і внутрішньою працею інших націй або думати, що спочиваючі спокійно в бібліотеках різні об'єктивні "наукові закони розвитку людства" зроблять для України те, чого не в силі зробити для неї своєю суб'єктивною працею, своїм власним стражданням, своєю власною посвятою ми самі - це значить прикривати звичайним літературно-словесним шармантством свою власну внутрішню нікчемність і нездатність.

Ми абсолютно не віримо, щоб найрозумніші професори якогось соціяльного інституту, перечитавши навіть всі міліони існуючих наукових соціологічних творів, могли знайти об'єктивний закон, по якому могла би бути сотворена Українська Нація. Бо коли в людей на Україні не буде суб'єктивного хотіння цю свою націю творити, то ніякі об'єктивні наукові закони нам стати нацією не поможуть. Ще менше віримо, щоб професори соціології могли, як хеміки знайти закон, по якому могло би бути спрепаровано оце хотіння, або як астрономи означити час,

коли воно на нашій землі зможе появитися. Натомість, коли таке стихійне ірраціональне хотіння вже єсть, то, обсервуючи власне життя інших націй, ми можемо [illegible], що помагає і що заважає його розвиткові. І може пізнання тих умов, при яких ірраціональне суб'єктивне хотіння розвивається і перетворюється в таку ж суб'єктивну, але вже свідому себе волю і в активну силу, буде кориснішe, ніж шукання раціональних та об'єктивних соціяльних законів, які мали б увільнити нас од всякого зусилля...

Проф. Дмитро Чижевський.

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТИП.

/Вимок із "Нарисів з історії філософії на Україні" Прага 1931/

До характеристики національного типу можна йти трьома шляхами. Перший із них це дослідження народньої творчости, другий - характеристика найбільш "блискучих", яскравих, виразних історичних епох, які даний нарід пережив, третій - характеристика найбільш значних, "великих", видатних представників даного народу.

Перший шлях є може максимально надійний. Але він має в кожнім разі дві трудноші. Поперше, в продуктах народньої творчости ми маємо надзвичайно ріжнобарвний конґломерат продуктів ріжних епох і ріжних "типів", ріжних напрямків, що почасти зливалися між собою, почасти залишалися та залишаються незлитими й досі. Якби ми звернулися, напр, до "народньої мудрости" українського народу, то ми дістали б на троха чи не найголовніші питання майже протилежні відповіді. Бо ці відповіді беруть початок і в дохритіянському часі і в християнському; і від "правовір'я" християнського, і від ожидовілих, і від уніятів, і від католиків, і від "аріян"; і від селян, і від козаків, і від шляхти, і від аскетичного світогляду Лаври, і від барокового письменства Київської Академії. Дуже багато елементів народньої творчости є спільні Україні та її сусідам, українцям та іншим славянам, українцям та іншим хліборобським народам. Детальна та старанна аналіза не є проороблена і досі, і тому наша характеристика може випадати лише дуже загальною і неточною. - Характеристика українського національного характеру, на яку дають нам право аналізи народнього світогляду, випадає так. Поперше, безумовною рисою психічного укладу українця є - е м о ц і о н а л і з м і с е н т и м е н т а л і з м, ч у т л и в і с т ь т а л і р и з м; найяскравіше виявляються ці риси в естетизмі українського нардного життя і обрядовості; з емоціоналізмом звязані безумовно і значні впливи протестантської релігійности на Україні, бож однією із сторін протестантизму є висока оцінка в ньому "внутрішнього" в людині; одним з боків емоціоналізму є і своєрідний український гумор, що є однією із найбільш глибоких виявів "артистизму" української вдачі. Поруч з цими рисами стоять і н д и в і д у а л і з м та с т р е м л і н н я до "с в о б о д и" в ріжних розуміннях цього слова; ця риса стає іноді в конфлікт до першої, - проти примирливости естетизму, прийняття ним усього в світі, поскільки воно є "прекрасне", гармонійности всієї картини світу та життя, що розлягається перед естетичним зором; індивідуалізм може вести до самоізолювання, до конфлікту з усім та усіма, до розкладу усякої життьової форми; разом з тим індивідуалізм може вести і веде в певних випадках до глибоко-позитивних форм творчости і активности. Поруч з цими двома основними рисами стоїть третя - н е с п о к і й і р у х л и в і с т ь, більш н е с п о к і й н і ж [illegible] неспокій і рухливість, що є як[illegible] своєю основою зв'язані із [illegible] "ар-тистизмом" натури, зі стремлінням до переходу в усе нові й нові форми,

але разом з тим і з індивідуалізмом,що не хоче мати ніяких сталих, міцних основ поза межами індивідуума,а не може відшукати їх в ньому самім;з цією рисою зв'язані і дуже позитивні риси характеру,як здібність до прийняття нового,тенденції до психічної еволюції,але і максимально негативні сторінки української історії - "шатость",тенденція до взаємної боротьби,до руйнування власних і чужих життьових форм,усі жорстокі та крівaві сторінки української історії.

Вже у згаданих вище рисах ми бачимо в зародку тенденції історичного життя українського народу.Ці історичні тенденції накладали свій відбиток на ті психічні властивості українського народу,що вже існували у відповідний час.Можемо навіть сказати,що народній характер в и б и р а в для себе те із історичних подій,що якраз відповідало його еству.Найбільш важливими моментами історичного розвитку українського національного характеру треба вважати постійне тло української історії - природу України та два періоди історичні - князівську добу та добу барокка. - Степ був тією основою,що якнайбільше придалася до усталення психічних рис,про які ми вже говорили.Тут треба додати лише ще одно:степ є безумовно та форма буття природи,що може бути поставлена поруч з тими західньо-европейськими ляндшафтами,які є головними носителями в е л и ч н о с т и.Те почуття безмежно-могутнього,або безмежно-великого,що викликають м о р е, л і с і г о р и,приймає також специфічну форму і у степу,що сполучує широту і розмах краєвиду з буйним розквітом життя природи ; естетичне і релігійне почуття і філософічна свідомість однаково прокидаються на ґрунті степового ляндшафту.Як море,ліс і гори,так само і степ має свої "небезпеки"; почуття величного породжувало тут своєрідний - і історично-зумовлений -"неспокій",бож степ довгі століття був ніби джерелом вічної загрози, кочовиків,все нових та нових руйнівничих людських хвиль. - Основним культурним з'явищем князівської доби було прийняття християнства та утворення на його ґрунті письменства.Треба визнати,що християнство, узяте із Візантії,не принесло з собою специфічних візантійських впливів.Основний вплив був все ж вплив старохристіянської літератури /щоправда,у візантійському виборі й освітленні/.Отці церкви і Святе Письмо - це були ті духовні сили,що впливали на стару Русь.Отже на Русь прийшли відгуки гелінізму.Геліністичні впливи безумовно відбилися і на усьому народньому світогляді і знайшли - почасти - нове життя в новіші часи, - зокрема у Сковороди та Юркевича.Найвиразніші і найзначніші є впливи б а р о к к а.Впливи барокка дали на українському ґрунті розквіт пластичного мистецтва та літератури; до цього ж часу належить і максимально інтенсивна релігійна боротьба на українських землях і найширший розмах політичного життя.Риси духовости барокка залишилися в українському національному типі аж досі.Основна духовна риса барокка це "д е к о р а т и в н і с т ь",що цінить більше широкий жест,ніж глибокий зміст, - більше розмах і кількість,ніж внутрішню якість,більше - вираз,форми вияву змісту,ніж зміст даних, одним словом - цінить більше "здаватися" ніж "бути".Але в психічній сфері стремління до"декоративности",до широкого жесту,до"імпозантности" природно веде до певної ілюзорної пишноти та маєстатности,за якою може нема достатньої духовної підпори,веде до певного"психічного авантюризму",що відбивається і в життю і в культурній творчості.Залишили слід,розуміється,і глибші та значніші риси бароккової духовности - стремління до великого та до безмежности,відсутність страху перед сполученням протилежностей /синтеза християнства та античности в зах.-евр.барокку,що відбилося і в українському/.Духовно споріднений з бароккком романтизм теж знайшов на Україні в XIX віці глибокий та широкий відгук, - і дивним чином впливи романтики тягнуться протягом цілого століття,навіть і через ті часи,що були максимально "антиромантичні".

/Докінчення буде/

ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКИХ ОСЕРЕДКІВ.

З А Я В А   П Р Е З И Д І Ї   Ц е С У С-а

До Редакції наспіла "Заява Президії ЦеСУС-а", датована березнем п.р. Її друкуємо в цілості, щоб запізнати з її змістом українське громадянство, а тим самим, щоб охоронити незорієнтованих від баламутства відносно проблеми центральної української студентської станиці.

Прим.Ред.

"Вибрані на XI.З'їзді ЦеСУС-а у Відні у днях 17-18 червня 1939.р. члени Президії Центрального Союза Українського Студентства / ЦеСУС/ заявляють відносно ситуації на терені українського студентства на чужині наступне:

1. Оснований у 1922 році у Празі на III Конгресі Українського Студентства й перенесений від 1935 р. до Відня і там-же у судовий реєстр вписаний Центральний Союз Українського Студентства/ЦеСУС/ являється носієм найкращих традицій українського студентства, якого не вільно ні нехтувати, ні ліквідувати довільними актами конюктурних творів на терені українського студентства.
2. Зокрема треба рішуче опрокинути сугестії тих українських групово-політичних чинників, що використовуючи деякі важкі моменти історії ЦеСУСа за останні роки, стараються впоїти в суспільність, а головно в студентство переконання, що ЦеСУС перестав існувати. У дійсності ні смерть Президента ЦеСУСа, інж. Дм. Равича, ні частинне здекомплетування вибраної у 1939 р. Президії, ні врешті вимушена німецькою системою мовчанка ЦеСУСа не дає нікому права проголошувати його неіснуючим. Не було в нас ні одної суспільної організації, яка під час війни не понесла б людських втрат і якої провід не був би частинно здекомплетований.
3. Речником цих тенденцій ліквідації та експонентом одної політичної групи на терені студентства є сьогодні т.зв. Центральний Еміграційний Союз Українського Студентства / ЦЕСУС /, покликаний до життя у грудні мин. року. Цей інспірований згаданою політичною групою "Еміграційний Союз" повстав в американській зоні Німеччини силою ухвал делегатів тзв. студентських товариств, що складалися тоді з кандидатів у студенти при застосуванні недозволених метод, від голосуючих літаючих загонів, почавши, ще далеко до часу, коли в американській зоні пішли високі школи. На його повстання не мали ніякого впливу ні студенти других зон Німеччини, ні других країн Европи, ні студенти Нового Світу. Є безправним посяганням, коли він себе накидає як центральний студентський провід на еміграції взагалі. Є теж нарушенням всіляких суспільно-правних норм, якщо він проголошує правний і правдивий ЦеСУС неіснуючим, а намагаючися бути його переємником, бере дуже подібну на назві фірму, щоб переписати на себе заслуги давнього ЦеСУСа, а не брати його високих зобов'язань.
4. Несучи відвічальність за долю українського студентства на чужині та йдучи на зустріч тій великій його частині, яка не хоче знизитися до ролі сліпого знаряддя політичних груп, підписані члени Президії ЦеСУСа рішають відновити в повній силі Центральний Союз Українського Студентства /ЦеСУСа/ й кличуть українське студентство піддерти діло. Справу остаточного оформлення Студентського Центрального Проводу вирішить XII. З'їзд ЦеСУСа. Скликати його буде можна після відповідної підготовчої роботи у часі, коли організаційний процес українських студентських осередків буде завершений і коли українське студентство різних країн матиме змогу свобідно віддати свій голос".

/Тут слідують підписи Президента, Секретаря і Культ.-Освіт. Референта.- Прим.Ред./

Н І М Е Ч Ч И Н А.

АНГЛІЙСЬКА ЗОНА ПРОТЕСТУЄ.

"Покликання до життя" нового ЦЕСУС-а, коли дійсний ЦеСУС ще існує і діє, викликало серед думаючого українського студентства дуже несмачне і прикре враження. Резолюції, що їх ухвалили деякі студентські осередки з того приводу остануться важними документами. В цьому числі друкуємо дві такі резолюції. - Прим. Ред.

Резолюція, принята на надзвичайних Загальних Зборах Студентської Громади в Ґетінґені дня 27.II.46.р. в справі всестудентського проводу.

I. Українське студентство Ґетінґену стверджує, що слідує: Від 1922 р. організаційною надбудовою українського студентства в цілому світі є Центральний Союз Українського Студентства /ЦеСУС/, а Президія ЦеСУСа являється провідною студентською станицею. В цій ролі представництва українського студентства ЦеСУС був признаний безспірно нашими громадянськими та міжнародніми академічними чинниками. ЦеСУС є носієм традицій українського студ. руху. Від 1943 року під натиском режиму німецького ЦеСУС /якого осідок здавна був Відень/ був примушений перервати діяльність, а його президент та деякі члени президії опинилися в тюрмі. Але ЦеСУС не розвязався і ніхто його формально не розвязував. Правно він не перестав існувати. Закінчення війни уможливило ЦеСУС-ові відновити діяльність, що і наступило на переломі 1945-46 року. Вже за короткий час президія ЦеСУСа, якої осідок знова в Австрії, встигла нав'язати широку сітку контактів із студентськими громадами в різних европейських країнах, між іншим також із студ. громадою в Ґетінґені.

Взявши під увагу вищенаведені факти, студентство Ґетінґену заявляє: 1. Визнаємо необхідність всестудентського проводу, бо основні проблеми молодоакадемічного середовища не можуть бути успішно вирішувані в льокальному або крайовому масштабі.

2. Стоїмо на традиційній платформі ЦеСУСа.

3. Визнаємо легальність старої президії ЦеСУСа, яка в контакті з низовими і краєвими студентськими організаціями, повинна свої функції виконувати аж до того часу, поки можливо буде відбути конгрес ЦеСУСа.

4. Вітаємо рішення Президії ЦеСУСа про відновлення діяльности та заявляємо їй нашу підтримку і співпрацю при сповнюванні її відповідальних завдань.

II. Українське Студентство Ґетінґену протестує проти створення в грудні 1945 р. в Мюнхені на з'їзді делегатів кількох студентських осередків Центрального Еміграційного Союзу Українських Студентів /ЦЕСУС/, якo нового студентського проводу. Сама назва вказує на нечесний спосіб підшивати себе під чужу фірму з очевидною метою здезорієнтувати суспільність. З'їзд у Мюнхені у грудні 1945 р. не мав права творити нового всестудентського проводу, коли властивий ЦеСУС себе не розв'язав, а навпаки, відновив свою діяльність. Невизнавання існуючого правопорядку та існуючої традиційної установи і звичка починати історію від себе, приносить неславу цілому теперішньому студентству. Тому осуджуємо цей факт, як самозванчий вчинок кількох людей і протестуємо проти способу організування студентського життя методами ставлення суспільности і загалу студентства перед доконані факти.

З'їзду Мюнхені не мав формального права говорити в імені цілого українського студентства,бо:
1. На ньому були делегати тільки кількох студентських осередків. Осередки англійської окупаційної зони Німеччини,українських студ.організацій Америки та Канади та інших країн Европи не були на з'їзді заступлені. Привіти на з'їзди,чи вони були дійсні,чи ні,не мають правного значення.
2. Грудневий з'їзд відбувся ще перед відкриттям всіх високих шкіл в Німеччині,значить ще перед вирішенням,хто є студентом,а хто ні. Отже це був з'їзд не дійсних студентів,але у великій мірі тих,хто себе за них уважав,або кому було вигідно під цією фірмою виступати.
3. Формальне переведення виборів делегатів та рішень з'їзду вказує, що це інсценізована імпреза. В такій обстановці не може бути мови про свобідний вияв думки студентства.

Студенти Ґетінґену є проти підпорядкування студентського організованого життя якійсь політичній групі. Студентські товариства не можуть бути синекурою видимої чи невидимої політичної партії. Тоді зводиться життя студентських громад до безкритичного перемелювання фраз і партійних програмок,або робиться його тереном партійної гризні,що тільки духово виявляє і морально виснажує молодих людей. Час студій має бути часом інтелектуального та морального росту студента. Панування політичного партійництва на студентському терені є найбільшою перешкодою для змагань у тому напрямі. Стоїмо на становищі студентського життя,що керується принципами професійности та академічного рівеня,наставлені на великі духові вартості.

Українська Студентська Громада в Ґетінґені.

РЕЗОЛЮЦІЯ ПРИЙНЯТА У БРАУНШВАЙҐУ.

Українське студентство Брауншвайґу на своїх організаційних сходинах дня 22.II.46 року рішило,що слідує:

I. Стоячи на плятформі розуміння вартости традиції,яка одинока являється ниткою,що зв'язує покоління,ми визнаємо нашим центральним всестудентським проводом заслужений в нашій студентській історії Центральний Союз Українського Студентства /ЦеСУС/.

2. Протестуємо проти того,щоб неправне,припадкове,не студентськими силами покликане до життя тіло,яким являється створений у грудні 1945 р. Центральний Еміграційний Союз Українського Студентства /ЦЕСУС/ заявляло претенсії на український всестудентський провід,як теж напятновуємо методи людей довкруги ЦЕСУСа,що в ім'я своїх партійних інтересів творять такі безвідповідальні і шкідливі акти.

ҐЕТІНҐЕН

Українська Студентська Громада в Ґетінґені вперше відновила серед осередків англійської зони свою діяльність та надала її зорганізовані рамці. Чисельний стан Громади в минулому семестрі був не великий - 14 членів принятих у вересні 1945 р. на студії українських студентів. Головою був Мгр.П.Воробій.

За цей час виявила Громада чималу діяльність. В цілому напрямі праці було видно намагання продовжувати традиції студентських товариств в останніх років у Німеччині. Провід Громади старався виробляти у студентів духову поставу до життя його проблематики та вщеплювати цей духовий зміст,за який змагали в останніх роках провідні кола українського студенства.

В подрібному розроблювано це дорогою докладів на сходинах студентів з місцевою інтелігенцією та дискусійних вечорах серед самих студентів. Присвячено увагу слідуючим проблемам:
студентські: Б.Цимбалістий: "До завдань українського студентства".
Національно-політичні: Мгр.П.Воробій: "Крути", Б.Цимбалістий: "Т.Шевченко - геній України"
Економічно-суспільні: Проф.Міллер: "Основи історичного та діялектичного матеріялізму", др.І.Лисяк-Рудницький: "До критики історичного та діялектичного матеріялізму".
Історично-суспільні: суддя Гаврищкевич: "Шлях до політичної зрілости", мгр.О.Пріцак: "Шляхи української державности", дискусійні вечори на теми: "Нація" та "Національна свідомість".
Літературні: а/ чужа література: "На хвилях сарказму та іронії" /англійський письменник Бернард Шов/ - суддя Гаврищкевич. Др.Лепарський: "Оскард Вайльд".
б/ Українська література: проф.Лисяньский: "Поет ніженського серця" /спогади про Олеся/, Мгр.О.Штуль: "Теліга й Ольжич",
Етнологічні: др.Лепарський: "Правда про німців", сходини з докладами та дискусійні вечори відбувалися що два тижні.

УСГ звертала рівно ж увагу на плекання форм культурно-товариського співжиття. Виявом цього були студентський Свят.Вечір і Свячене, студентська забава та прогулька в гори Гарц.

Не занедбувалася також справа української пропаганди та проблема звязків з чужинцями. За ініціятивою Громади створено Союз Чужинецьких студентів, в якому українці тішаться великою поманою. Рівно ж є прихильним відношення професорів університету та німецьких студентів до українських студентів.

УСГ підготовила в дні 24.III.46 р. виступ українського ансамблю ім.Лисенка /з Гановеру/ перед чужинецькою публикою у Гетінген. Запрошуючи на нього представників влади та культурного й наукового світу.

Старанням Громади була влаштована в місцевому українському таборі Велика Шевченківська Академія.

До подій, що заіснували в останньому часі на українському студентському терені - заявка УСГ в Гетінгені рішуче становище. Надзвичайні загальні збори визнали одноголосно давноіснуючий ЦеСУС за дійсний і правний всестудентський провід та запротестували проти творення нових надрядних організацій в роді ЦЕСУС-у

Б.В-ч.

ЕРЛЯНҐЕН.

Ерлянґський осередок сьогодні один із найсильніших в окупованій Німеччині. Завдяки ще першому представництву українських студентів, що від самого початку дбало за це, щоб і найменші студентські осередки були поінформовані про можливості студій, а також і теперішньому проводі, як також самим студентам, які виходжували всі пороги, щоб бути принятими, студіює сьогодні на ерлянґському університеті поверх 100 студентів.

З огляду на це, що немає ні гуртожитку, ні табору студенти живуть по приватних помешканнях, одначе певна скількість із них дістає допомогу УНРРА. Управа тутешньої громади зорганізувала до тепер вдалу забаву та перевела цикль історичних рефератів. Доповіді ці нажаль на дуже низькому поземі, односторонні, з непотрібно великим вкладом патосу. Вони мають характер радше пропагандивний та далеко не досягають до студентсько-академічного рівеня.

20-го квітня відбулися надзвичайні загальні збори, де знова дійшло до перевиборів Управи.

Студент.

МЮНХЕН.

а/ УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ.

Український Вільний Університет оснований 1921 року у Відні і зараз перенесений до Праги, знайшов черговий свій осідок, серед мандрів по чужині, у Мюнхені.

Зараз після деякого наладнання обставин почалась організаційна праця довкруги віднови праці університету. Нинішня праця вже далеко поступила.

Український Вільний Університет має два факультети: філософічний і правничий. Канцелярія університету міститься при Йоганнісплац 6 /партер/. Там теж приймаються вписи.

Новий приплив професорських сил дозволив на добре обсадження поодиноких катедр. На філософічному факультеті є предбачені такі дисципліни: стисла філософія, загальна психологія, експериментальна психологія, педагогіка, дальше історія України, українська філософія, географія України, природознавчі фізикальні науки, українська етнографія і археологія. Кромі цього йдуть лекторати англійської та французької мови. Для тих, що не вивчали латини є зорганізований спеціяльний курс.

Програма викладів на правничому факультеті подібна до програми на німецьких університетах, з узглядненням науки про історію українського права. Кромі цього є виклади з обсягу кооперації.

На обох факультетах існує вже тепер можливість приступлення до докторських іспитів для тих студентів, яким в цьому перешкодили недавні воєнні події.

Коли взяти під увагу, що теперішня еміграція не розпоряджає ні одною українською, навіть белетристичною бібліотекою, можна студентський осередок в Мюнхені сміло назвати найбільш упривільйованим.

Треба сподіватися, що місцеві студенти будуть повними руками черпати з того, майже одинокого, джерела української науки та культури.

Студент.

б/ СТУДЕНТСЬКА ГРОМАДА.

Студентська Громада в Мюнхені прийшла до видавання тижневика "Студентські Вісті". Тижневик цей має характер наскрізь інформативний. Трохи несмачно випала стаття П. Семируба п.н. "Проблеми дня". Студенти тут поділені на "масу" /сіру-прим. авт./та "аристократів, яка з тою масою не може собі дати ради. Студентську масу автор старається виправдати та взяти в оборону. Тенденція статті в тому напрямі, щоби "Студентські Вісті" серед тої, як каже автор, "студентської маси", зробити популярними. Думаємо, що періодик цей так чи так при добрій постановці знайде популярність, а того рода необгрунтовані "виводи" про "масу" та "аристократів" в певною довою злосливости супроти "мислителів" в рецептами своїх поглядів- виказують тільки наївність автора у цих справах. На всякий випадок того рода статті не будуть мати ніякого позитивного відношення до справи "виховування" українського студента, за яке автор чомусь заступається.

Дня 5.4.ц.р. в студентському гуртожитку "Фюріхшуле" відбувся концерт солістів-студентів. Дуже симпатичне враження зробила Ольга Білозор, ліричний сопран. Чиста й м'яка закраска її, може трохи заслабо та під технічним оглядом ще не комплетно опанованого голосу, в "Айстрах" та "Садку", в додатку дуже приємний виступ на сцені з'єднили їй публику. Баритон Михайла Гануди з одної сторони повний та сильний, одначе з другої здається ще сирий.

Ніжність та сердечність, з якою Володимир Ухач віддав арії Глюка та Гроті не могли взяти верх над дуже поважними побажаннями до його тенора.

Баритон Іван Рудавський зробив для слухачів приємну несподіванку.Широка скаля і повність його голосу,при тому чиста й різнобарвна м'яка кольоритура тону,й добре опанована техніка ворожать йому будучність.Одиноко високі позиції виходили дещо притуплено.

Ірина Лончина віддала з чуттям Бетовена та Ліста.Можна було зауважити браку фортепіяну.

Тенор І.Задорожній виконав вдало Шуберта "Ерлькеніґ" та надсподівано добре Лисенка "Гетьмани".

Бажаємо молодим співакам багато успіхів!

в/ ГУРТОЖИТОК "ФЮРІХШУЛЕ"

За старанням ТВІК-у та при допомозі Ліги Політичних В'язнів, Студентська Громада в Мюнхені дістала частину школи т.зв. "Фюріхшуле" на гуртожиток для студентів.З часом почали витворюватись в ньому досить нездорові відносини.Вщерть переповнені залі мають під гігієничним оглядом багато до сказання.Відчувається сильно брак читальні,щоб можна було спокійно студіювати.Також дуже прикро ствердjувати факт, що Ліга Політ.В'язнів,старається зі своєї допомоги при позисканні та влаштуванні гуртожитка витягати далеко-йдучі консеквенції.Вона відограє ролю наставника у бурсі гімназистів та не вагається навіть свого становища використовувати для політичного натиску.Не менше стан прохарчування міг би багато покращати.

Мюнхенець.

А В С Т Р І Я.

ҐРАЦ

Ще до початку зимового семестру 1945/46 в Ґрацу ожило студентське життя,почалося ґуртування,виринали все кращі думки для продовження діяльности студ.товариства на терені Ґрацу:і так в місяці вересні м.р. як перший крок до такої діяльности твориться тут т.зв. тимчасовий ініціятивний ґурток,заініційований і продовжений студ.мед. М.С. і Др.В. - який мав за завдання улегшити і взагалі вможливити нашим студентам вписи на Високі Школи в Ґрацу і Леобен.До того часу австрійські високі школи були чинні і можливість студій виявлялася як слідує:університет відкрив всі свої дійсні до тепер факультети як:медицина,фармація,право,філософія і теологія.Гірничу академію відкрито в Леобен.На Високій Технічній Школі відкрито такі факультети:хемія,будівельний,будова машин і архітектура.Одним з головних речників для вможливлення вписів на ці Високі Школи було Об'єднання Демократичного Студентства Австрійських Студентів,які видавали посвідки неактивности п. різних наці-партійних організаціях.

Українські студенти опинилися як підреферат цієї інституції в рямках якої могла вдатися успішна акція для прийняття наших студентів на вищеподані факультети.Цю акцію проваджено з повним успіхом до останнього дня вписів на зимовий семестр 3.листопада 1945.

З початком листопада число вписаних студентів української національности доходило до 150.Тимчасовий ін.гурток рішив скликати Загальні збори і покликати нову управу для продовження діяльности українського тов."Січ".З кінцем листопада відбулися Загальні Збори на котрих порішено справу статуту /залишено старий статут тов."Січ" з 1936 р. з деякими змінами/ і вибрано нову управу,Контр.Комісію і Суд Чести.За голову Управи вибрано п.М.С.

В той сам час в Інсбруку активною працею проявляється т.зв. У.С.О.А., тобто централя українських студентів на Австрію, що повстала ще літком 1945 р, що правда - без порозуміння з студентськими чинниками в Ґрацу. - І так без жадних підстав У.С.О.А. Інсбрук назвав студентське товариство в Ґрацу: "УСОА - філія Ґрац", не беручи під увагу, що "Січ" це 50-літнє товариство, яке дальше розгорнуло працю під старою назвою і старим статутом.

З початком грудня відбулися надзвичайні ширші сходини студентського Т-ва "Січ", де порушено кілька проблем, з яких вибір делегатів до Конгресу ТВІК - у і відносини в Інсбруку - були на першому пляні. Рішено відмовитися "верховности" УСОА Інсбрук і полагодити ту справу на Конґресі. Вибрані делегати були: М.С., Др.С., і П.. Ці делегати доїхали до Зальцбурґу, де не одержали перепусток до Мюнхену, зготовили й вислали листовні домагання до ТВІК-у. Ті домагання ограничувалися до відносин в УСОА Інсбрук а також вимагали продовження діяльности ТВІК-у на шість місяців і підготовлення до того часу дійсно - Український Всестудентський З'їзд.

Резолюціями ЦЕСУС-а полагоджено відносини з УСОА для "Січі" позитивно; - є тільки незрозумілим, чого панове з ЦЕСУС - а оминули остаточне домагання, що до продовження діяльности ТВІК-у якщо запроектований приїзд делегатів більше не вдався. Безперечно, що таке становище ТВІК-у і ЦЕСУС-а може тільки допровадити до нових непорозумінь, а ніякої співпраці з тими студентськими осередками, що не мали своїх делегатів на Конґресі.

Передвчасні довгі ферії перервали дальшу інтензивну працю студ. Т-ва. "Січ" до 4-го лютого.

Слід пригадати, що вперше від 50 років студ. Т-ва "Січ" осягнуло такого великого числа членів. Обставини, в яких приходиться розвивати свою діяльність - не найкращі. Студентам бракує матеріяльного забезпечення. Заходи в тому напрямку увінчалися для "Січі" немалим успіхом. Створено власний стипендійний фонд і одержано малу допомогу в одягах, плащах, тощо від Червоного Хреста. Інші осередки приобіцяли дальшу допомогову акцію в харчах і грошах. "Січ" має широкі зв'язки з громадянством і з іншими студ. товариствами.

Студент.

§:§:§:§:§:§:§:§:§:§:§:§:§
ooooooooooooooooooooooooo

З М І С Т :

Редагує:Колегія. Видає:Комітет.

НА правах рукопису !

196.-

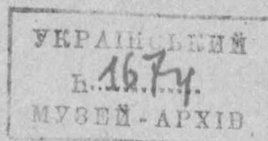
СТЕЖІ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА
НІМЕЧЧИНИ ТА АВСТРІЇ

Інсбрук-Мюнхен

Рік І Ч. ~~2-3~~ 4

липень-серпень

- С Т Е Ж І -

Ціна 3,-- РМ

РЕДАГУЄ; КОЛЕГІЯ. ВИДАЄ: КОМІТЕТ

Редіярд Кіплінг /1865-1936/

ЯК МАЄШ ГОЛОВУ...

/Переклад Михайла Рудницького/

Як маєш голову, коли громада сіра
Затратила свою, мовляв, твоя вина.
Як можеш вірити, коли тобі не вірять,
І сам зневірених ти зрозумів до дна.
Як можеш виждати, забувши всю утому,
Всіми обріханий - позбутися брехні,
Усім ненависний не мститься на нікому,
Сховавши доброту і всі слова сильні.

Як можеш мріяти, а з мрій не брати всього,
Як можеш думати не для самих думок.
Як можеш стрінути Невдачу й Перемогу,
Мов дві спокусниці, що путають твій крок.
Як можеш стриматись, коли у правди слові
Падлюка для дурних вигідний жир знайшов.
Як можеш твір життя, збудований у крові
З руїни наново скріпляти від основ.

Як можеш кинути всі осяги крилаті
В одну останню гру, відкинувши ввесь ляк.
І втративши, що мав, спокійно починати,
Не зрадившись слівцем, коли програв і як.
Як можеш змусити всі нерви, серце, м'язні
Щоб били в такт, коли розстроєний у край.
І можеш голоси у собі невиразні
Здушити волею, що каже їм: "Тривай!"

Як словом до юрби не сплямивсь ти ніколи,
В розмові з королем ти тону не змінив.
Як други й вороги тебе ще не вкололи,
Як кожний цінить твій не завеликий вплив.
Як можеш заздрити хвилині незабутній
Ударів шістьдесять, що рівно б'ють у ній,
Тоді твоя земля і вся її могутність
Ще більше! Ти тоді мужчина, сину мій!

- - - - - -

СТАТТІ НА ЗАГАЛЬНО-СУСПІЛЬНІ ТЕМИ

З ножем пішов на брата брат,
Світ виє зграями шакалів,
Зі слизу родяться вожді,
Та в них не Божий дар пророчий.

/Із "Попелу імперій" Ю.Клена/.

Юрій Лука

АНГЛІЙСЬКА ОПІНІЯ ПРО ВЕЛИКИХ ЛЮДЕЙ

Одне з першорядних завдань молодого українського покоління - це безперечно вивчення англо-сакського світу.
Повища стаття, написана знавцем справи, нашим лондонським співробітником, цінний вклад у названу проблематику.
Прим.Ред.

Щоб зрозуміти англійську ментальність, треба запізнатися з теперішнім духовим кліматом Англії, а на це знову треба часу і спеціяльної нагоди. Щоправда для того побут в Англії не безумовно конечний, бо духовість Англійців віддзеркалена в їх літературі і пресі. Та всетаки зуміти заобсервувати докладно і оцінити об'єктивно головні риси англійської ментальности дуже тяжко для людей, що не жили в Англії і які не студіювали англійської літератури й історії. Причина цього ясна, але тільки тим з нас, що старалися в час свого побуту в Англії пізнати англійський світ, не забуваючи про українську дійсність та її потреби.

Річ в тому, що Англію і Україну відділяють не тільки великі простори Західньої Европи і Ля-Манш, але і великі різниці на полі культурного і духового життя. Щобільше ті різниці вже навіть дуже слідні між Англією і Континентом Европи. Тут, очевидно, читач може кепкуючи сказати, що мовляв це є самозрозумілою річчю і "куди нам до Англії".

Та ді[illegible] Різниця між нами і Англійцями не тільки та, що Англія це осередок великої імперії і країна великих технічних, культурних і духових здобутків. Ідеться не про різницю в "поступі" і розвою поміж нами та Англійцями. Для оцінки дійсного духового клімату народів треба інакших критерій. Тому, що Англія є могутньою державою, а Лондон найбільшим містом світу - вона не є вищою від нас чи кого-небудь іншого. Духових вартостей не можна міряти числом людей з вищою освітою чи тиражем книжкової продукції. Одинокою мірою оцінки є суспільна етика та життєва ідеологія даної нації.

Тому є дуже важним для нас докладно прослідити етику й ідеологію чужих народів - а особливо Англії. Інакше ми ніколи не вийдемо поза круг наших рідних традицій і ідей, які щоправда все повинні остати підставою нашої духовости, та, як може вже деякі собі з'ясували, ця війна, що була тільки етапом в духовім розвою Европи і світу, доказала, що національні традиції /чи пак традиційний націоналізм/ є силою фактів дуже обмежені в модернім світі. Нація, що держиться виключно своїх старих прав і ідей, наражується на те, що в змаганнях народів за новий рівень суспільного життя, вона остане позаду.

Духовий розвій світу помимо жахливого матеріяльного знищення війною йде сьогодні бистро вперед. Дійсно, можна історія потвердить думку, що "навіть під час Французької Революції не було так наглих змін в духових і культурних вартостях як тепер".

Щоб пізнати і оцінити чужу, а в даним випадку англійську ментальність, треба тямити одне: Під час наших студій мусимо зберігати об'єктивізм і терпеливість. Часом ідеї, про які буде тут мова можуть видаватися дивними, а може й дивачними, та тоді не забуваймо про ті різниці, які ділять ці два світи. І тямлячи, що ці різниці є продуктом різних обставин і довгих історичних процесів, не відкидаймо думок чи ідей, які не

погоджуються з нашим утоптаним шляхом думання. Рівно ж треба вистерігатися безкритичного сприймання англійського світогляду, який з багатьох причин не може тепер мати ніякої безпосередньої вартости в нашій дійсності.

Що думають Англійці про великих людей? Яка в них дефініція великого чоловіка? Яка їхня оцінка своїх великих історичних постатей? З відповідей на ці питання можна довідатися багато про англійську ментальність. На початок послухаємо, що каже про великих людей, визначний сучасний англійський письменник Е.М.Форстер...

"...Я не маю довір'я до великих людей. Вони витворюють кругом себе пустиню одностайности і часом лишають також калюжу крови. Я радий, коли їм не везе... Культ героїв є небезпечним блудом. Одною з менших чеснот демократії є те, що вона не плекає цього культу і що в ній не витворюється цей непосидющий тип горожанина, якого звуть "великим чоловіком". Демократія витворює, затее, кілька родів "менших людей" - що є куди більшим здобутком. Тільки люди, які не цінять різноманітности суспільного життя, хочуть мати героя, що перед ним мали б поклонятися і за якого проводом могли б сліпо іти. Не дивно отже, що культ героїв є інтегральною частю тоталітарного світогляду"...

Цей погляд Форстера є питомий сьогоднішній Англії. В ньому видно не тільки те, що у нас називається глибоко вкорінений англійський індивідуалізм, але перед усім англійську концепцію особистости в якій немає місця на "велич" в нашому того слова розумінні.

Людина, що не дбає про удосконалення самого себе і про якнайкраще ведення родинних і товариських справ, людина, що з яких-небудь мотивів пнеться вгору - є, на думку Англійців, - кар'єристом. Її спонуки до захоплювання більше влади і до провідництва можуть бути різні: особиста амбіція, наука, національні ідеї чи державницькі стремління та у всіх тих випадках вона, на думку англійця, виходить поза межі суспільної і особистої етики і наражується на гостру критику своїх співгорожан.

Очевидно, що помимо тієї концепції, в Англії є чимало людей, що пнуться вверх і стають, в нашому розумінні, великими людьми. Та ці люди в Англії не стають ніколи героями. Найкращим прикладом того хай буде Черчілева програна під час останніх виборів після шестилітньої побідної війни, в якій він грав так велику ролю.

Щоб збагнути, чому в Англії нема культу героїв і великих людей, треба знати не тільки історію останніх трьох століть, і англійську традицію гострої самокритики, але передусім пізнати цю органічну нехіть до звеличування людей, що прямо вроджена в Англійців і яка є так додатньою рисою їхнього світогляду. "Одною з різниць поміж нами і Континентом - говорив мені англійський приятель - є те, "що на Континенті славні державні мужі стають Богами в час їх життя, у нас тільки по смерті"

Нашою першою рефлексією буде мабуть: якого рода велич цінять англійці і яке їхнє становище до своєї власної історії? Тут знову опінія Форстера є дуже помічною і рівночасно характеристичною для англійської духовости: "Я вірю в аристократію, не в гієрархію шаблів і виливів, але в духову аристократію; в людей з глибокими почуваннями, толеранцією і здібностями. Членів тієї аристократії можна знайти в кожній суспільній верстві в кожній нації, на протязі всіх століть. Вони розуміють себе взаємно при першій стрічі. Вони репрезентують правдиві традиції людства, одиноку сталу перемогу нашої чудацької раси над хаосом і насильством. Тисячі з них пропадають в темряві, тільки деякі стають славними. В їх почуваннях вони дбають не тільки за себе, але і за других, їх співчуття і толеранція не є лицемірством, їх здібності являються не в охоті роблення кар'єри, але у витривалості і вони вміють бачити себе в кривому зеркалі..."

-Тут видно, яку велику вагу кладеться в Англії на високу особисту етику. Ідеал духової аристократії, про яку говорить Форстер, є побудований на концепції життя, в якій дружба, любов ближнього, творчість, самокритика і головно удосконалення самого себе являються головними основами.

Головним моментом являється тут та обставина, що на думку Англійців, людські змагання до величі в сучасному світі мусять допровадити до нехтування тими основними чеснотами. Іншими словами - в 20 ст. славні державні мужі, полководці і купці - це напевно люди, які не в силі додержуватися основних вартостей чесного і справді творчого життя. Ось чому Англійці ставились і ставляться з резервою до европейських державних мужів і "великих людей". І треба признати, що сьогодні уже історія доказує, що куди вартісніший ідеал людини, розвинений в Англії, чим всі европейські "вождівства" і "провідництва". Англійський ідеал перед війною уважали за декадентний і перестарілий, але він показався сильнішим від узброєних в міти і культи людей "залізної волі". Він показався сильнішим тільки тому, що в своїй концепції він ближчий дійсним потребам і істинам людської вдачі, чим всякі інші ідеали.

Остає ще одно питання, яке тісно зв'язане з нашою темою. Як ставляться Англійці до своїх великих історичних постатей? Яку пошану віддають вони своїм великим поетам, мистцям, і людям науки?

Не можна сказати, щоб англійці не мали глибокої пошани для своєї історії. Противно, дуже часто видно у них гордість зі своїх здобутків, яка щоправда ніколи не проявляється одверто, противно, майже завсігди посередньо; дуже часто навіть насмішливо назверх, хоч внутрі з правдивим сентиментом. Але ніколи Англійці не обожають своїх історичних постатей, як героїв, не ставлять їх понад всяку критику і не роблять з них Богонатхнених, непомильних і прямо святих.

В першу міру Англієць, вірний своїм духовим засадам, старається бачити в даному великому чоловікові - людину. Його підхід до історії є тверезий і розумовий - без емоцій. І тільки по докладній аналізі життя і характеру даної особистости він рішається на свою власну думку про неї. Щойно, взявши під увагу всі блуди, похибки і браки славних людей, Англієць оцінює їх. Тому в більшості, його історичне зрозуміння куди глибше, бо історію творили не понадлюдські велетні, але люди. Рівно ж його пошана до славного минулого угрунтована не тільки на почуваннях, але і на розумі.

Цей самий підхід слідний в англійському становищі до літератури, мистецтва і науки. Шекспір і Мільтон мають куди гостріших критиків, чим Шевченко. Та мимо того їх слава не поменшена. Байрон, якого дивним дивом уважається у Европі за передового англійського романтика, єсть до сьогодні в англійській опінії і в англійській літературній критиці малою постаттю, головно тому, що Англійці не можуть йому забути його особистого життя, що було "романтичне", але в іншому розумінні того слова.

В цілій оцінці духових вартостей людини /особливо талановитої і визначної людини/, виявляється в Англійців їх питомий підхід, оснований на глибокій вірі в потребу заховати елементарні людські чесноти. В місце національно-героїчних культів, або концепцій маси і провідників-геніїв народів - ставлять Англійці ідеал людини з глибокою самокритикою, творчістю, побудовуваною із нутра, не ззовні; людини, на нашу думку може і пересічної, але узброєної в більшу життєву правду.

X X

X

К.С.

Т е м и   д о   н а д у м и.

/ Список другий /

3. ПАРТІЯ ВЕДЕ!

Українське новітнє відродження двигалося не завжди на простих, однозначних рейках. Були нераз дуже окружні, нераз не надто щасливі дороги. Треба було нераз важко платити за власні помилки і власну слабість. Та одно стоїть понад усякий сумнів: всі змагання сподвижників нашого життя ішли у своєму намірені шляхом зусиль за вольну і гідну людину, за людину "путтяб,чести й поваги". І це не був припадок. Цей шлях накреслили раз на завжди найбільші велетні нашого духу. Піднесення вгору до повної гідности, "возвеличання" "рабів малих і німих" стояло як прометеївське завдання перед Шевченком, а Франко кинув на жертву усе особисте, не вимагаючи пам'яти в людей для себе, щоб двигнути з духового рабства власних братів. Затухлою в'язницею увижалося йому рідне суспільство, а його атмосфера була така прикра, що він кинув трагічні слова: "Не кохам Русі!"

Отже зовсім не гладким був шлях нашого відродження, а зокрема не був він "самозрозумілим" ростом земляків. Та він все таки посувався вперід, а неодно, що було колись пекучою потребою, ставалося опісля пройдерним етапом. Та від усіх великих сподвижників нашого життя лишилася нам і на грядучі часи одна велика і не пригашена ніколи диспозиція: без вільної гідної людини і таких же поколінь немає нам життя й немає здійснення наших великих завдань. І цю вольну і гідну людину не розуміли як розагітованого ніби патріотичними гаслами і до дна душі міражем влади й панування затроєного раба, сліпого й глухого ненависника того, що гідне й велике. Влада, панування є одною із наймолодших практичних проблем відродженого українства. У її трактуванні розходилися наші мужі політично-суспільної думки й практичні діячі виразно у двох різних напрямах і по цьому ще довго буде пізнати, чи це були відповідальні люди, чи літератори, які насичувалися блеском успіху або звичайні демагоги. Перші з них бачили у владі, або ширше політичній силі одно з найважчих і найбільш небезпечних дібр, якими можуть людські спільноти орудувати. Вони уважали злочином супроти власного народу манити його фатаморганами влади, "панування". Вони були переконані, що найбільш трагічні кризи струснуть українством не колинебудь, а тільки тоді, коли воно зустрінеться практично з проблемою влади бодай у мініятюрі. Тому життєвим своїм завданням уважали вони не так "будження стихії", яка всеодно буде двигатися. Найважнішою для них справою було усвідомити величезні труднощі, які нас ждуть у практичному житті, дати кожній "стихії" думку, голову, гідність. Вони жахалися на думку про те, що в кожній переломовій хвилині сягне по владу над усім зведений демагогами, незрячий і тупий, хоч "патріотичний" землячок, який своєю безвідповідальною безоглядністю зведе на нівець усе.

Крім тих перших, що хиба не могли числити на швидкий успіх, був ще другий тип людей нашої суспільної думки і практики. Їх дорога була простіша і вигідніша. "Дефетизмом", "інтелектуалізмом", "опортунізмом" охристили вони зусилля тих перших. "Нащо мучити себе і шукати об'єктивної правди, коли зведи і все можна поставити міт нашого століття?" І на їх думку головне лихо лежало в тому, що в нас не було "інстинкту" влади й панування. Тому зачали помпувати цей "інстинкт" в молодь. І цей відкритий і освячений гін розлився широкою струєю на нашому Заході: спершу на

студентство,опісля на гімназистів,а далі широко на молоде село.І несподівано відкрив всяк у собі інстинкт влади.Із українського Заходу перекотилася течія на чужину.Те,чого наші найбільш відповідальні мужі думки так дуже боялися,прийшло:не в зустрічі із повною практичною владою,а вже на далекому передпіллі розкрила цілу свою сліпоту і своє рабство насичена тим"інстинктом" влади "стихія".Кожний українець,що має ще отворені очі,мусить себе питати:що було б,якщо б ця "стихія" дістала або була дістала повну владу на яких три тижні?!

Тут розходяться дороги для українця на чужині.Або-або.Великий струс останнього десятка літ отворив видючим очі.Вперше - від незнати як довгого часу говорять і зговорюються із собою чесно люди різних політичних переконань.Можна сьогодні почути,як представники соціялізму щиро висловлюють своє бажання,щоб українські консервативні круги двигнулися на ноги.Сьогодні знаходять спільну мову представники різних живучих генерацій.Усі познаки вказують на те,що йде в нас на чужині новий великий здвиг.Та нелегко цим силам знайти спільний знаменник,як нелегко оформити кожне наше творче діло.Та пролом на цілій лінії наступить єдино тоді,коли за діло візьмуться молоді кадри.

Це лише одна т и х і ш а сторона медалі нашого життя на чужині. Є ще друга,голосна,вліглива, - та,що її надихав галицький інстинкт влади.Часом відчуваєте її як прикру метушню з реклямою,часом як глуху й непрохідиму стіну опору,за якою не знати хто стоїть.Є там,звичайно,мущини,але є теж патріотичні фурії,що з доручення партії розвозять систематично найгірші наклепи на немилих людей.Недармо грецькі фурії були жіночого роду!

Якщо ж віссю росту всього українства було завжди намагання підносити людину вгору,до гідности,то усі зусилля п а р т і ї, щ о в е - д е й д у т ь на те,щоб людину знівелювати,стоталізувати,знігілізувати. Усі терміни кажуть одно і те саме.Властиво партії не треба свобідної і гідної людини,треба лише послушного й тупого інструменту,якому місце індивідуальної душі виповнила партійна пропаганда - обов'язково бойово-патріотична.А такий знівельований людський інструмент курсує по законам знаряддя.Коперники можуть здержати сонце в бігу,але далеко їм до того,щоб такий людський інструмент заставити самостійно думати і занимати якунебудь поставу в життєвих ситуаціях.Такі й подібні явища є мабуть причиною того,що різні політичні мислителі доходили до чорних думок,коли приглядалися функціонуванні людських колективів.Тому твердили вони,що народи ніколи нічого навчитися не можуть,що ми робимо похибки наших попередників - тільки усе наново /Конт/,або що гряде час панування товпи / Ле-Бон /.- Невже ці люди мають рацію?

Скінчилася війна,отворилися брами високих шкіл.Партія хоче тотально опанувати студентство.Та невже вона має силу студента кудинебудь повести,йому шлях до науки показати? Та ж "резолюції" тзв.всестудентських з'їздів партії кишать від неграмотностей,а ці "всестудентські"верхи складаються із знаних партійних ігнорантів або опортуністичних кар'єровичів,що ще вчора сиділи в "краєвих проводах" студентства під вигідними крилами Укр.Центр.Комітету,на який сьогодні сиплять денунціяціями. Та ж своїх студентів посилають вони на університетські центри не на те,щоб вони училися,але на те,щоб забезпечити за партією студентський центр.Ці висланники не знають здебільша,що це університет і що треба студіювати,а нарешті йдуть туди,де предмет "трохи зрозумілий".Так повстають м.ін.партійні "вчені".А вже найбільше своє упованіє покладає партія на тих молодих людей,що легітимуються різними посвідками про матуру - здебільша з датою року 1944,або ходять на різні пестрі матуральні курси.Партія усією силою підсичує сильний під сучасну хвилю в нас процес інфляції та корупції інтелігенції - не тільки на основі духового посвоячення,але теж на основі пізнання,що на тако-

му інтелігентському елементові уже неодин виїхав вгору.Розрахунок не надто щасливий.Большевикам могло колись неодно вдатися з українською здеморалізованою інтелігенцією,бо вони потребували її як часового знаряддя.Коли ж наш земляк таким самим методом будує "Україну",то підрізує лише галузь,на якій має опісля сидіти.

Хтось може думати,що ми хочемо зовсім виключати впливи партії на студентство.Це неслушне.Кожний повинен мати в нас право на власне перекорнання і повинен мати змогу явно й славно його боронити.Засадничо не можна б мати теж нічого проти того,щоб хтось і на студентському терені старався здобути право громадянства для концепції своєї партії. Так,але це звязане з конечними передпосилками,без яких усе буде обманом.Одною із перших це мати с в о є в л а с н е переконання.Друга це п о ш а н у в а н н я вартости другого.Коли хочемо когось здобути для свого переконання,то мусимо довести до того,щоб він власним своїм актом,не силою нашого тріку,прихилився до нас.Та ми питаймо:невже ж партія справді такі передпосилки здійснює? Невже вона бажає,щоб її приклонники мали власне переконання?Невже вона хоче,щоб вони вас тупали на громадському форумі явно і славно її концепцію?Відповідь може бути хиба одна:ні одне,ні друге,ні третє!Партія узброює своїх людей лише в сектярство,в тупу "віру",яка гляйхшальтує,"стриже" усіх до одного позему.Вербуючи "своїх" між студентством,партія зовсім не вимагає і не хоче,щоб її приклонники заступали явно й славно її лінію,щоб ішли між других,вчилися від других,конфронтували й утверджували свої погляди.Навпаки,партія хоче,щоб її визнавці ізолювалися від других, відділювали себе від них муром,не довідувалися,що думає другий.У заложенні такої постави ляг погляд,що секта є тим сильніша,чим сильніша сектярська "віра" її членів;а сектярська "віра" тим сильніша,чим визнавці тупіші.А людина,звісно,від приставання з другими багато вчиться. Щоб ізолювати своїх визнавців від других людей,партія накладає на них такі доручення,які автоматично сіють між людьми ворожнечу й ставлять непроходимий мур.Невироблений,патріотичними гаслами приголомшений і нашими ненормальними часами етично розхитаний,молодий людський матеріял не здає собі справи,куди його ведуть.Що ж це за доручення,які партія дає своїм молодим прихильникам? Молода людина дістає завдання обсервувати своїх товаришів,заглядати до їх приватних записок і листів,робити постійні звіти про окруження і т.д.Якщо такий неофіт є в якому громадському крузі або товаристві,неопанованім партією,то його завданням буде робити підкопи,"заступати" таємно товариство на партійних соборчиках,усе пустити в рух,щоб таке товариство нівечити.Що ті усі завдання є нікчемні,що вони ставлять "визнавців" поза рямки гідних людей,що вони їх морально нівечать - це партії не обходить.Важніше тут є що інше:знаючи чи ні,молода людина впадає невідклично в ізоляцію.Вона нікому не вірить,вона боїться світла.Зате вона може послужити як знаряддя.

На кожному кроці можна оглядати ці речі.Якщо хитрий малорос,досі тільки організатор свого приватного хазяйства за відомими методами воєнного часу,несподівано дістане об'явлення до суспільних справ,то це певний знак,що п а р т і я в е д е.Якщо несподівано зачинаєте не пізнавати свого знайомого,який чомусь скривається перед вами,не дивиться просто в очі,то це п а р т і я в е д е.Якщо людські тупиці нагло надягають на себе позу і забираються до політики й репрезентації, то це напевно п а р т і я в е д е.

Партія веде і має немало "вірних".Опортуністичні елементи приплескують цьому,йдуть на її вислуги та віддають в її сторону доземні поклони.Перед такою "громадою" важко говорити про те,що в нашому суспільному житті щось недомагає в самих основах,в самій субстанції.На щастя сама справа далеко сильніша,як хотіння партії чи вірнопоклонствуючих обивателів.

Ось нпр.Перше питання:як має бути построєне наше суспільне життя ? Питання кардинальне,що заторкає аж до підвалин не тільки речі практичні,але й світоглядово-теоретичні.Партія відповідає:це питання злобних духів нашого життя,що хочуть ширити крамолу.Воно зовсім не на місці. Та ж у нас справа зовсім поладнана:є загально-національний провід,узнаний нашими "масами";його узнають теж численні суспільно-політичні діячі старшої генерації.Відламки,що противляться ,не входять в рахубу.Це явище часове.

Це знана пісня про о д н у п а р т і ю ,що "об'єднує" ц і л и й народ,-пісня дуже модерна але й неменш підозріла.У Західній Европі ,де остаточно люди розуміються на дечому,панує переконання,що розріст партійництва може бути дуже фатальною річчю для суспільностей,одначе кожне свобідне життя суспільства вимагає як передумовини,без якої ні крок далі:щоб суспільство мало змогу оформитися у двох партіях.І це мінімум, але воно вистарчає.І таке пізнання не є ніяким ідолопоклонством перед святим числом "2".Вдумчиві люди завважили,що навіть у найздоровіших суспільностей не всі члени відчувають і думають однаково,і що ці цілком природні розбіжності укладаються наче біля двох противних бігунів. А дальше завваження було те,що така двобігуновість не є ніяким нещастям, а навпаки при певних заложеннях може бути благословенням.Це ж значить, що буде суперництво,що ні одно крило суспільности не зробиться самособі - паном,що воно завжди буде мати контролю.Це значить,що думка жива не пропаде.Це значить,що у парляменті партія при кермі матиме опозицію,яка завтра може прийняти її ролю.Разом значить воно,що одно крило буде держати в напрузі друге і не дасть йому знікчемніти.Це так,як ті два римські консулі,що себе в такому динамічному відношенні держали.- Тому не без слушности бачуть в Европі за кожною о д н о ю партією,що нібито "об'єднує ц і л и й народ",грубий обман.А від обману,до калюмній і терору над противниками немає навіть пів кроку.

Ці речі несподівано прості,майже самозрозумілі .Та не легко їх зрозуміти в нас,де поважна частина громадянства живе мов у гіпнозі.Тут теж партія веде!Речі,що ясні мов на долоні ,викликують патріотичну лють. Підносити їх на форум дискусії значить бути руїнником.Нам вказуватимуть на"консолідацію"сил,що її провадить партія,на "демократичність" характеру роботи партії,на 97 відсотків голосів за при голосуваннях,на причастність "поважних старих громадян" в експозитурах партії,-врешті на те,що з партією йдуть теж "поважні" діячі нашого політичного світу,- навіть ті,яких висланники партії во дни они буквально били в лице...

Це все може гарна річ.Остає лише декілька питань.Чи до тієї славетної нібито демократичної "консолідації" приступили теж зачуючі себе наші демократичні круги,що зовсім не занехали діяльности ? Чи партія допускає опозицію і дискусію ? Чи вона сама вміє йти діяти як опозиція ? А врешті чи вона зревідувала своє ноторично відоме тупе й негативне відношення до духових надбань визначних постатей нашої суспільно-політичної думки ?

На місце тут зайнятися обширніш кожною порушеною справою,тимбільше,що йде тут про терен студентства.Справи виглядають дуже ясно.До ніякої опозиції внутрі якоїсь суспільної формації партія абсолютно не здібна.Очевидно думаємо про опозицію в з а х і д н о ,не в с х і д н о - европейському значенні.Внутрі неопанованої собою суспільної формації партія організує лише мафію.Мафія буде нашіптувати собі вуха,буде віддавати голоси на команду-сама глуха і сліпа на аргументи,але ніколи не буде своїх позицій явно й славно боронити.Якщо ж такого члена мафії змусить до слова,то він теж ніякого становища не займе,ховаючись за завжди нові слова й викрути,відрікаючись на другий день усього,що сказав учора.В Европі назвали б це німим і гідним пожаління муром.А з німим муром порозумітися не можна.

Хто органічно не здібний до опозиції,той ніколи опозиції не толерує.Знаємо,як це відбувається,і шкода про те ширше писати.

Ця партія свіжо наклеєної "демократичної" етикетки не здібна ні сама бути опозицією в европейському значенні слова,ні не здібна ніякої опозиції толерувати.А вже смертельно ненавидить вона те,без чого годі уявити собі духове життя і ріст:свобідну виміну думки і дискусії. І з такою настановою вона хоче розсідатися в молодоакадемічному середовищі,яке повинно горіти духовим життям?!

Сектослужителі закричать:це неправда.Ми маємо "факти".Ми відповідаємо:ці "факти" нам теж відомі.Так нпр.підмюнхенська партквартира звертається до різних наївних "поваг",щоб вони висловлювались на письмі на різні теми.А робить вона це не тільки тому,щоб в наївних людей викликати враження,що партія "думає".Друга і важніша причина є та,що головна парт-квартира має одно дуже марудне завдання:перемальовувати старі етикетки на нові,що зовсім нелегко.А вже діставши письменний контакт із наївними,"малярі" далеко краще орієнтуються,які знаки має дістати партшильд.- А є ще другий"факт":у Мюнхені був при партійній студентській експозитурі т.зв. осередок думки.- А ми скажемо:як нужденно той "осередок думки" животів,як самі його основоположники стверджували,що "нема про що писати,бо ж ідеологію маємо готову",які нужденні "видання" той "осередок думки" сплодив,не треба говорити.А врештою той "осередок думки" був знову маневром.Партія чує,що серед українців чути щораз сильнішу волю вчитися,думати.Тому партія йде за методою одної відомої країни:хваляться другі країни,що в них і Церква і духовенство - ми теж понасаджуємо попів;є в других банани,ми теж спровадимо бананів.- У цей спосіб партія заложила в Мюнхені студентський теж-осередок думки.А животів він під особистою кураторією одного мюнхенського "президента" тільки тому,що ніякої думки там не було.

Проти цих "фактів" поставимо ми факти.Невже можна погодити з плеканням якоїнебудь думки факт,що партія систематично робить із своїх людей сліпий інструмент і німий мур?Невже може хто заперечити факт,що партія роблячи із студентів надзирателів над товаришами,потайних звітувачів,політруків і глухих ненависників кожної людини,що репрезентує гостру й відважну думку - затроює студентське життя? Невже може хто заперечити факт,що партія в молодих людей вбила тотально їх контакт з духовим добром,що його придбали наші попередники? І це не припадково.

Все це система,а її означення коротке: п о л і т - р у к.

4. ПОЛІТ-РУК.

Чому пишемо про ці драстичні речі - і то спеціяльно в часописі для студентства? Не для полеміки,бо це мала приємність.Не пишемо теж їх для т.зв. будування ідеалів.Не в голові нам позахмарні ідеали тоді,коли нівелююча і людську гідність ображуюча система політрука широкою хвилею розливається в наше життя на чужині.Цей сором відчуваємо двічі прикріше тоді,коли студіюючи на високих школах закордону маємо нагоду стрінутися з духовими джерелами,не духовими смітниками чужини. А тоді не можемо не занимити постави.

Нажаль не обійдеться воно без того,щоб деякі речі - бодай в дуже скромних розмірах - не назвати по імені.Ми свідомі того,який буде лемент.Нам закинуть,що ми уживаємо "неморальних"і "нелюдських"метод боротьби,що не маємо ні серця,ні совісти і проче і проче.

Ці роздирані ризи сектослужителів можуть бути незлою притокою до веселости.Хто ж це так обурюється на "методи"?-Та ж це ті самі святці,що систематично й завзято поширюють найчорніші наклепи на про-

тивників.Та ж вони так наситили повітря денунціяціями за тзв.коляборацтство,"комунікатами" парткватири про "службу" їх противників в "ґештапо",що сьогодні на нікого це не робить найменшого враження.Ще більше: є вже люди,що такі"розторощуючі"закиди зі сторони партії уважають найвищим відзначенням,яке може комусь в українській суспільності за ґідну й характерну поставу трапитися.

Систему партії ми назвали системою політруків.Носії "національного гніву"вірвуться в обуренні та скажуть,що ми називаємо їх агентами одної держави,отже переводимо експропріяцію їхніх метод.Та для успокоєння можемо їм пояснити:нам вистарчають наші методи.Експропріяцій чужих листів,машин до писання,фірм і метод не робимо.Ніякими агентами нікого не називаємо.Але справи,що печуть кожного,то розгортаємо,і то часом трохи безсердечно.Ось нпр.у "Темах до надуми" розгортаємо трохи соціології нашого життя й даємо це до...надуми - навіть партії.І ми сповнили завдання,якщо змусили до застанови не тільки наших прихильників,але теж тих,що дишуть патріотичною ярістю на нас.

Політрук не український винахід.Винайшли його чужинці,як сама назва показує.Це не тому твердимо,щоб сказати,що ми святі,а вороги вампіри.З нашої мови перейшли до сусідніх народів теж деякі наші слова-терміни,які не дуже корисно нас характеризують.Варт було б,щоб хтось розгорнув в науковій розвідці цю тему,бо ворог підглядає може й односторонно,але дуже влучно.

Але вернімось до політрука.Що означає це магічне слово,що так знаменито і так коротко охрищує невідоме колись на фоні нашого суспільного життя явище?Очевидно,політрук зовсім не означає агента країни,що перша розвела цей цвіт на велику скалю й ущасливила ним своїх громадян.Гітлерівська Німеччина мала теж своїх політруків - і то на велику скалю.Уже з цього видно,що політрук не явище одної держави."Політрук" сьогодні вже наладоване змістом соціологічне поняття.

Це поняття нове,отже даремний труд шукати його в соціологічних творах.Та й на цьому не кінець.У країнах,в яких могла розвиватися свобідна соціологічна наука,воно здебільша чуже,незнане.Отже воно є цвіт специяльного суспільного клімату і порядку.Який же це клімат?

Тяжко уявити собі інституцію політрука нпр.в Англії.Провідники партій мусять у завзятих дебатах обстоювати те,що вони практично роблять,правління стоїть завжди в огні критики парляменту,високорозвинена преса інформує і виховує політичного читача.Невже в такій атмосфері може на якомунебудь видному пості з'явитися людська нуля,і то тільки з ласки опанованої сліпим "інстинктом влади"мафії туди поставлена?Нуля,що не має сама робити й відповідати,а має тільки наглядати,"командувати","панувати"? Нуля,що поставлена в вогонь критичних запитів кається що хвилини і заперечує сама себе? Нуля,що цілу свою геркулічну "силу" показує щойно тоді,коли на залі присутня велика партватага? Чи таке можливе в Англії?

Англію беремо тільки як яскравий приклад,а не як модний аргумент. І щасливішим народам далеко до висоти англійського політичного життя, не тільки нам.Але в нас теж,не зважаючи на всі наші недомагання,інституції політрука не було.Ще досі не всі зауважили,яке новум увійшло до структури нашого життя.Славне партійництво,яке так оплакували,було нічим в порівнянні з політруками.Перед двадцяти літами ніхто не був би відважився накидати нашій студентській молоді на Заході й на чужині політруків.Сьогодні це в нас домінуюча система.

Як це могло статися? Причина не в тому,що якийсь лютий воріженько закидає на нас сіті.Відома метода скидати усю вину за лиха на світі на "ворогів" належить вправді до патріотичного арсеналу,але в дійсності є глупим і коротким інструментом.Чорна сотня скидала колись вину на жидів,шовіністичні поляки шукали оправдання своєї нездарности в

діяльності масонів,а гітлерівці чіплялися жидів і масонів.Тому мусимо собі сказати,що поява політрука в н а с є засадничо нашою рідною заслугою."Що були при цьому чужі духові впливи,справа не перерішує. І з голого факту чужого д у х о в о г о впливу не можна нікому робити закидів.

Треба було особливого упадку в різних країнах Европи,щоб міг появитися в такій силі політрук.Зневіра в людину та її вартості,загальна тенденція нівечення всього,що в ній - не біймося вислову - Боже, було тим грунтом,де зростала отрута.Ще не так дуже давно була в Европі живою ідея визволу людської істоти.У неї вірили,хоч знали яке буває дійсне життя.Вона ж була теж стрижнем змагань до визволу поневолених народів.Та вже в другій половині XIX.ст.зачався зворот.Ми читали,що цей визвіл людини це тільки доробльювана "ідеологія",обман.Що за тим усім стоїть анонімний,на вартості сліпий і байдужий "економічний процес",або нагий гін до влади й визиску.Людина впала до ролі інструменту або неістотного переходового звена цих"процесів".І її нівечено або в ім'я "соціяльного раю",або "раси",або навіть "нації".Такі нівелюючі тенденції знайшли добрий грунт у народів,що або не були політично зрілі,або в наслідок деспотій накипіли трійливою і самовбивчою ненавистю до"панів."А нещастя почалося з хвилиною,коли ці затроєні елементи самі зробилися або почулися "панами".

Вони не вдоволялися чимнебудь.Підпорядковуючи собі одні справи в суспільності,вони не лишали других справ членам суспільности,як їх сферу приватну.У різній пресі ще й досі можна читати насмішки на уживану нераз монархами формулку "з Божої ласки".Це ж уважають однозначним з проголошенням неповнолітности "народу".Та практика навчила досі, що найбільші деспотії в модерних часах легітимуються постійно "волею народу".Поза касарнею для них нема людини,приватної сфери теж нема. Якщо такий затроєний елемент немає в руках влади,то його ціла зброя - підступ,підкоп,очорнення,пропаганда,крадіж - це усе для "Нації"з великої букви!Якщо він має повну владу,він нівечитиме людину систематично й "законно"."Легальні" органи влади стукатимуть до таємних глибин совісти кожного і "моральним порядком"влізуть вони між приятелів,між батьків і дітей.І це власне атмосфера для політрука.

В основі усіх подібних тенденцій лежить одна дуже глибока омана. Ті,що нівелюють людину,твердять дуже часто,що їх метода є здібна найшвидше мобілізувати сили й осягати загальні цілі.І ці швидкі мобілізації людських мас нераз надиво вдаються швидко,але якою ціною і з яким остаточним вислідом! Суспільність продукує собі загладу зі середини. А такого експерименту не видержить кожний,навіть не кожний державний нарід.Ще найбільш може собі тут дозволити якийсь народ з довгими сотками літ утвердженої державности і з великим запліччям.Для нас самих, вічно загрожених з зовні і з середини така метода суспільного "будування" це певна загибель.

Ще не так давно уважали в нас самозрозумілою річчю,що кожний належить в суспільній драбині на такий пост,за який він сам на основі своїх якостей може відповідати.Уже фамілійарність і протекційність уважали важким боляком громадського життя.Та це ще було нічим у порівнанні з "динамічною" й "вольовою" системою політруків.Фальш стає принципом усього життя.Якщо суспільність заховала,ще назагал старі форми життя,то політрук приходить як подвоєння:над людиною,що творить, працює,виконує,стає узброєна в"вище післанництво"і політичну владу т і н ь.Тінь не творить,не працює,бо це завдання "спеца",який має дати продукт праці:вона лиш"керує","наглядає","володіє".Вона є тільки "в о л е ю".У цей спосіб політрук розсаджує стару чесну засаду,що людина має бути при своїй праці ціла зі своєю душею і що ніяка тінь не сміє тієї душі в праці вбивати.Політрук це з "вищого доручення" робить і являється морально гіршим паразитом,як той,що визискує других ли-

ше матеріяльно. Але це тільки початок. Політруцька система є дуже динамічна, вона не стоїть на місці. Нездібний до творчої і чесної праці паразит мусить ненавидіти людей, що самі щонебудь уміють. Своїм існуванням обезцінює він людську працю і творчі зусилля людини. Не диво, що після деякого часу політрук сам стане перед труднощами будування життя. У господарсько-технічній ділянці можна буде ще спеців спроваджувати, але годі це зробити напр. для духової творчости. Щоб заповнити прогалину, політрук організуватиме при помочі матеріяльних польз, відзначень і т.д. усе те, що при нормальному культурному процесі є тільки сміттям і периферіями: патріотичних графоманів, що навіть і в снах мріють про "нашу Україну", боєвих віршоробів, літературних мегаломанів і всіх легким коштом "вчених". Ці "творці" співатимуть політрукові таку хвалу, якої він навіть сам не сподівався. А ціль буде всеодно осягнена: в суспільності запанує система взаїмообману і обріхування. Для одних це буде смакувати. Для тих, що не дають себе винайміти, це буде система кацету. Ясна річ: вона мусить бути тоталістична. Її зовнішнім виявом мусить бути одна партія, що о б'є д н у є ц і л и й н а р о д. Кожний остров людей, що явно виявляють свою свобідну думку, є смертельною загрозою для такого "об'єднаного народу". Кожна оповиція, кожна дискусія теж.

Ми знаємо добре, що ножиці на вдареному столі відізвуться. Повстане великий лемент, ось, мовляв, які "нелюдські методи!" Роздираючи шати у святому вогні обурення, політрук із робленою поставою назовні скаже, що він таке буде "ігнорувати". Якщо зможе, то милости просимо. Ми будемо лише спокійно тему за темою давати до надуми. На всякий випадок даємо "національним" політрукам, що хочуть ущасливити своєю системою наше закордонне студентство, таку раду: давайте вже тепер "соціяльне замовлення" тим графоманам і поштивим міколайчикам, що згуртувалися біля ваших рев-прапорів. Не забувайте посилати їх геніяльність харчевими пачками, доки ця манна ще спадає. Нехай вони виписують галицькі міти 20-го століття для вас, нехай своєю обивательською згідливістю і своїм рутенством закривають перед наївним громадянством істоту вашої політруцької системи.

x x x

"Ніщо так не зміцняє як переможна боротьба
проти помилковости і божевілля".

Леопольд фон Ранкс.

С Т А Т Т І Н А С Т У Д Е Н Т С Ь К І Т Е М И

В.Я.Іванів.

УКРАЇНСЬКИЙ СТУДЕНТ НА ЧУЖИНІ.

Під повищим наголовком можна розглядати багато питань.Виходячи з емпіричних,конкретних явищ хочемо тут коротко з'ясувати деякі з тих питань під двома аспектами,а саме:які психологічні передумови потрібні,щоб український студент якнайкраще використав побут і студії на чужині,цебто,яка мусить бути духова постава українського студента до чужини,і що і як може український студент,як член національної спільноти, дати від себе чужині;або іншими словами,як можна успішно вести пропаганду серед чужинців.

I

Силою обставин,а не за власною волею і охотою,опинилася велика скількість українських студентів поза межами рідного краю,на чужині. Більшість з них почала свої студії на чужинних університетах.В нормальних умовинах виїждають закордон ті,що цього собі дуже бажають,мають відвагу їхати між "чужі люди" і не бояться "великого світу".Крім цього треба мати власні фонди на це,або стипендію,що її тільки своєю працею і здібностями можна осягнути.При теперішньому виїзді закордон рішала не воля і охота,не селекція по здібностях і праці,але примус зі сторони зовнішніх обставин,припадок і деколи щастя.

З тих причин опинилося на чужині багато наших студентів без їхньої волі,а то й проти їх волі,і тим самим без належної духової постави до чужини.Часто чується думку,що подорожі чи побут на чужині образують людину /"образують" не в сенсі чисто інтелектуального збагачення і присвоєння певних знань,а в сенсі творення і всестороннього вироблювання індивідуальности,піднесення людини на вищий духовий рівень взагалі/.Цю наскрізь правдиву думку про вплив чужини на людину можна - і це часто буває в нас - фальшиво розуміти.Може декому видаватися, що сам побут і студії на чужині самі від себе,зі самого факту життя в чужому краю впливають додатньо на людину,її образують.В цьому дуже мало правди.Саме біологічне існування,чи веґетація на чужині впливають на людину,як все інше в житті /додатньо,або від'ємно/.Але цей вплив поверховний,викликаний щоденними враженнями і злободенними пережиттями.Це не є той тривалий,глибокий і вартісний вплив,який мала б чужина викликати в людині.Чужина не впливає в тому значенні на людей, що живуть в ній зі замкнутими очима і забитими ушима.Найпростіші факти психології доказують,що в людську душу,без її активности нічого не ввійде.Ця активність потрібна вже при кожному,навіть нескладному акті спостерігання змислами.Яка ж тоді активність мусить бути,коли ходить про справи вищі і чисто духові? Можна жити і студіювати на чужині і з цього не мати жадної користи і навпаки можна жити в одній місцевості,в рідній країні і можна духово виростати,збагачуватись,насичуватись.Все залежить від постави людини до світа,до культури,одним словом від її духової активности.

Коли приглянутись життю більшости наших студентів /і не тільки студентів/ на чужині,можна відразу ставити прогнозу:такий побут на чужині напевно не залишить вартісного сліду в душах цих людей,а навпаки явні негативні наслідки.В статті "На маргінесі студ.дійсности" в першому числі цього журналу з'ясовує плястично п.М.Котів,як живе,чим цікавиться сьогоднішнє українське студентство,що студіює в Німеччині, який його духовий горизонт.Картина застрашуюча.Брак всяких духових заінтересувань,інтелектуальна і культурна невиробленість,асоціяльне наставлення,деморалізація і т.д.Чи це в дійсности так є? На це питан-

ня можуть дати відповідь - контрольні питання,які для прикладу тільки наведу.Скільки це українських студентів знає щось про сучасну німецьку літературу,чи про інші форми культури? Скільки наших студентів читає німецьких класиків? Згадати треба,що нашим студентам,які в більшости знають добре німецьку літературу,така мандрівка в чужий світ при помочі лектури приходила б без великого труду.Хто з наших студентів цікавиться зацілілою архітектурою німецьких міст? Як мало в нас людей,готових понести труд і відбути подорожі,не за для роблення "ґешефтів",але щоб відвідати якісь історичні місця,якісь мистецькі виставн,або пізнати топографію країни.Багаті й гарні німецькі музеї відвідують всі,тільки не українські студенти.Наведемо одне порівняння: колись приїжджали з Америки люди,поносили великі труди і кошти,щоб оглянути пам'ятки европейської культури,історичні замки,музеї,місцевости і т. п.; сьогодні український студент може це робити без особливого труду і коштів.Але чи це діється? На понад 100 студентів одного нашого студентського осередку - на протязі кількох років - оглянула місцеві музеї /доки вони були ще відкриті /,або відвідала місцевий високопоставлений театр ледве чи одна третина того числа.

Українські студенти творять,мовби якесь ґетто серед широко-розгалуженого життя.З того повстають такі дивовижні явища,що студенти, живучі в центрі великих культурних надбань,їх не знають,живучи в вирі великого культурного і політичного життя,його не помічають,живуть в містах Европи життям власного загумінку,села,чи повіту,разом з його звичаями,його поведінкою і мовою передмістя,чи міського півсвіту./Тип львівського "Тонька",з його мовою,поведінкою,модою став тепер особливо популярний серед студентів-галичан/.Доречі і наша старша еміграція дає часто докази,як вона мало скористала з побуту на чужині.Всіх,що прибули в останніх роках на чужину,вразило,що ми зустрінули українців, які,живучи понад 20 років у чужому середовищі,навіть мови того середовища не опанували,для яких культурне життя середовища:музичне,театральна культура самої місцевости,де вони жили,мов би не існували.Це явище не має нічого спільного з консерватизмом,з привязаністю,і вірністю усьому рідному.Заінтересування чужим - не означає в ніякому разі зради рідного.

Причина цих всіх явищ лежить в нашій фальшивій поставі до чужини. Аналізуючи її,стверджує В.Рудко в статті "Шляхи широкії"/Бюлетень НОУС-у ч.2 1943 /,що в нашому відношенні до чужини переважає нехіть і втеча перед нею.

Нехіть українця до чужини - це доказ його слабости.Вона випливає часто з почуття меншевартости,хоч на зверх прикривається якимись раціональними мотивами:мовляв,цей чужинний світ мені не відповідає,або він нічого вартісного в собі немає, - я хотів би в інший світ;або - цей світ - це світ моїх ворогів,яке діло мені до нього.За цим криється однак підсвідомо почуття меншевартости,почуття "скривдженого і ошуканого меншого брата".Поступування людини,що випливає з пережить і комплексів зі сфери підсвідомости буває все виправдуване якимись раціональними мотивами.Українець чується в чужому світі непевно і безпомічно;тому втікає перед ним у рідний,безпечніший закуток,де нема гомону і твердих вимог великого світу.В нашому середовищі бачимо нпр. як наші студенти уникають чужинного товариства.В гурті своїх рідних наш студент часто розгуканий,без стримів,певний і зухвалий.В чужому товаристві треба себе тримати в "формі",панувати над своєю мовою і рухами;це все в незвичного до цього вимагає багато енергії і зусилля волі і всім посторонним впадає в вічі.Тому найлегший і найчастіший вихід з цього - є уникати цього зусилля,значить уникати чужого товариства

В оцінці чужинного світу грає ролю в нас не об'єктивізм,не річеві критерії,але емоційний суб'єктивізм.Для прикладу на це служить наше

відношення до німецького світу перед війною і тепер.На місце наївного безкритичного і сліпого захоплення прийшла така ж сама наївна і така сама безкритична неґація і осудження його.Тимчасом німецький світ мав і мас свої неґативні і свої позитивні високовартісні сторони.Це стверджують нпр.офіційно і особисто в зустрічі їхні бувші вороги:англійці і американці в часі,коли атмосфера війни і ворожости до німців ще цілком не зникла.Український молодий студент знає тільки лаятись на німецький світ і заперечувати все позитивне в ньому.

Повстає питання,чи така постава до чужини в наших студентів,що мають бути колись творцями духових вартостей,є продуктивна.Здається,що ні.Найбільша продуктивність наступає після зустрічі "свого"з чужим.Це видно вже в біологічній сфері.З історії знаємо,що Японія стала тоді рости до потуги,коли перестала ізолюватись від чужого світу,і пішла на конфронтацію з ним.

Слушно твердить автор цитованої статті /"Шляхи широкії"/,що правильна і здорова постава до чужини - це афірмація чужого світу і охота конфронтуватися з ним.Афірмація - це не значить перебирання чужих змістових елементів,але це є позитивне ствердження існування того світу,існування його високих об'єктивних вартостей,на які кожна людина повинна бути вразлива;афірмація - це врешті позитивне ствердження того факту,що до "нашого"світу,крім "рідного"належить і "чуже",що діляє вічно на нас і на яке ми вічно діляємо,"хоч би навіть своїм нагим існуванням".Щойно таке афірмуюче відношення до світу відкриває очі на його вартості.Неґація затроює душу людини і робить її нездібною сприйняти їх,робить сліпою на них.Конфронтація - це стріча двох світів,двох світосприймань,яку людина переводить не,щоб стало стверджувати,котрий партнер вищий,котрий нижчий /це найпростіша форма конфронтації/,або,щоб збирати докази про власну меншевартість,чи вищевартість /це взагалі небезпечні висновки і звичайно тенденційні/,але з метою пізнати,вглянути в суть явищ взагалі,пізнати причини їх повстання,умови їхнього існування,засяг їх дії.Така конфронтація збагачує духово людину,оживляє її духові органи,робить її вразливою на різні вартости.Вона свідчить з одного боку про почуття власних сил,з другого боку є доказом духової активности людини.Такої постави до світу нам треба.Де ж цей молодечий запал і гін пізнавати життя у всіх його формах,де жадоба духового підбою світу з його вартостями і різноманітностями,де сміливість піти походом на нього,не зважаючи на труди і зусилля?

Повстає ще питання,як пізнати ці правдиві вартости чужини.Може хтось вважати якісь зовнішні,поверхові ефекти за такі вартости.Часто люди на чужині деморалізуються,принимають все,що не вартне і невисоке. Якщо так є ,то це діється не через помилку,як через незнання людини. В людині існують апріорні,дані разом з людською душею,критерії оцінки різних вартостей.Не все можна раціонально умотивувати,чому одна вартість є вища другої.Це стає людині зразу евідентним,як те,що нпр.кожне явище мусить мати свою причину.Кожна людина сама відчуває,які вартости чужини є високі,а які ні,якщо вона має добру волю їх знайти і здобутися на мале духове зусилля.

Побут на чужині криє в собі деякі небезпеки,що можуть знівечити навіть людей вартісних,духово активних,що шукають знання світа і людей. Згадаю тут про одну небезпеку,що загрожує головно людям,які в дуже молодому віці виїжджають заграницю.Їхня психічна структура ще не дістала тривких форм і стабільности;в ній брак ще глибоких,тривких і кріпко закоренілих почувань,ідеалів і цілей.Всі ці речі приходять з бігом духового росту молодої людини і без особливих труднощів,коли він /ріст/ відбувається на рідному ґрунті.Людина вростає тоді духово в свій рідний світ,дістає основу під ноги,точку опертя в світі.На такій твердій і незмінній базі розвивається дальше духовість людини.Психічна лябіль-

ність молодої людини може привести її до "затрати себе";така людина тратить своє "національне обличчя",тратить раз на все зв'язок зі своїм світом і його більше не знаходить.З другого боку,хоч гонить за чужим,ніколи не зможе повністю ввійти в чужий світ;вона все буде відчувати свою неприналежність до нього.Так повстає людина з роздвоєною душею,людина "без коріння",що всюди почувається,як"дома",і в дійсності ніде того дома не має.x/

Побут на чужині стане дійсно продуктивним для молодої людини тоді,коли вона,маючи глибоко запущені чуттєві коріння у власному світі, тривку моральну поставу,свідома свого "призначення" і прикріплення до певного національного культурного круга - буде зустрічати чужий світ з органами,відчиненими на його високі вартості з готовістю їх "Приняти" - не "перейняти",значить з ними стрінутися,з ними розправитися,їх зі своїм рідним і досі здобутим сконфронтувати,в горнилі власного світу перетопити.Після такого процесу це досі "чуже" перестало бути чужим,воно стратило чужу краску і стало "нашим",приналежним до нашого психічного світу,інтегральним його складником.На такім шляху поступає саме духовий ріст людини.

II

Друге питання,що його хочемо розглянути - це питання "пропаганди серед чужинців".Цілком правдиво студентські проводи підкреслювали завжди важливість цього питання,вважали його одним з найголовніших суспільних завдань українського студента на чужині.Бо студент,що має найближчий зв'язок з представниками духового світу чужини,що має товаришів з різних країн світу,може багато зробити,щоб зацікавити чужинців нашою справою,щоб здобути нам приятелів і симпатиків та витворити добру славу українському імені.

Повстає питання,як таку "пропаганду серед чужинців" треба переводити.Влаштовування концертів,навіть високої якости не роблять для пропаганди так багато,як це можна б на перший погляд думати.Вони /концерти/часто для чужинців своєрідна екзотика і тільки,як така,викликають інтерес.Глибшого сліду,тривалої прихильности вони звичайно не розбуджують.Враження з таких імпрез спливають,мов по поверхні душі людей. Дійсних і вартісних прихильників нашій справі не здобудемо теж тоді, коли всім,все і всюди оповідатимемо про нашу історію,що до речі декому може бути дуже "романтична",або коли будемо старатися розбудити милосердя з приводу нашої недолі.Тільки,коли ми самі гідно зарепрезентуємо українство,здобудемо приятелів для нашої справи,зацікавимо чужинців українством.Рішальним чинником у веденні пропаганди є отже наша особиста зустріч з чужими людьми і наші особисті вартости.Ці вартости - це не вартости гарного одягу /як у нас часто думають/,а вартости чисто духового порядку,що відносяться до самої суті людини,цебто до її духовости.

----

x/ І тут одне з головних завдань студентського товариства на чужині:втягаючи українську проблематику в свою виховно-образуючу діяльність серед своїх членів,звертаючи увагу на проблеми чужого світу і наше відношення до нього і його до нас і навіть самим суґґестивним впливом протидіяти цьому,щоб молоді люди тратили внутрішній зв'язок зі своїм світом,а навпаки помогти їм пусти глибші коріння в нього.Це дуже актуальне саме тепер,коли багато наших молодих студентів не мало змоги в часі війни набрати потрібних знань українознавства,або практично суспільно працювати.Знання з ділянок українознавства і любов до нього,а ще більше практична суспільна праця помагають саме людині вростати духово в рідний ґрунт.Тому студ.товариства повинні нпр.притягати тепер саме наймолодших студентів до т.зв.суспільної праці.

Пригляньмось їм ближче. В першій мірі - це здібність до діла і вміння здобувати власним трудом осяги /німці називають цю здібність термінами "[illegible]" і "[illegible]"; ці слова тяжко перекласти/. Вміння здобувати осяги - тобто щось путнього виконати-вважається в сьогоднішню добу, головно в німецькому світі, найвищою вартістю людини. Не потенціяльні здібнощі/як у нас часто думають, коли говорять, що хтось є "здібний"/, не сама пильність, не скромність і не "сильна воля" чи "вольовий характер" є рішаючим. Одиноке, що кожний бачить - це діло, це вартість виконаного. У випадку студентів йдеться про студентське "діло", цебто про осяги в науці, у студіях. Кожен переконається за час своїх студій, що він тоді тільки викличе заінтересування в чужих, здобуде собі їх симпатію і знайомства, викличе подив і пошану, коли покаже, що він зможе щось виконати, щось леістен, може здобути кращі осяги як другі; а далі, коли він покажеться людиною образованою, обізнаною в минулими і сучасними проблемами духового життя, людиною, що цікавиться культурним життям, бере в ньому активну участь. Тільки тоді здобуде собі студент скоро знайомства, тільки тоді його будуть радо бачити і витати. Тільки таким способом повстає ближче співжиття з чужими людьми, що приносить дійсні користи. Чужину можна пізнати повністю тільки тоді, коли зуміється ввійти в товариське, щоденне життя чужинців, коли пізнається життя в їх родинах, їхню настанову до суспільних явищ, до культури і тисячу інших буденних справ, на які життя так багате і в яких показується вся ментальність людини, вся її моральна вартість.

Крім здібнощів до діла і активної постави до духових дібр, дуже важними у зустрічі з чужинцями ще такі прикмети /які саме в нас мало вироблені/як: солідарність /Цуферлессіґкайт/, словність, чесність, товариськість. Важною є і справа культурної поведінки.[x]/

Може повищі, зокрема останні завваги виглядають тривіяльними, самозрозумілими і смішними. Та ми вважаємо конечним на них звернути увагу, бо досвід виказав, що, хоч наші студенти здобувають у науці задовільні осяги, то в культурному і товариському житті, в житті "поза книжкою" стоять на одному з останніх, якщо не на останньому, місці.

Збираємо підсумки: передумовою правдивої пропаганди, цебто пропаганди веденої шляхом особистої зустрічі є відповідна активна постава студента до чужини, є воля і охота пізнати чужину і зустрінутися з нею. Так то обі справи, наша постава до чужини і наша пропаганда на чужині в'яжуться зі собою. Без правильної духової постави до чужини не можлива успішна пропаганда, цебто пропаганда, що не захоплюється сама собою і реєструє ілюзійні успіхи, але пропаганда реальних успіхів серед тих, для кого вона ведеться.

""""""""""""""""""""""

---

[x]/ Доводилося нам чути з уст багатьох чужинців, що українці вражають усіх своєю некультурною поведінкою. Найбільше разить всіх недбала постава і некультурне поводження при столі /при їді/.

П.В.

ДО ПРОБЛЕМИ СТУДІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.

/ Дискусійна стаття /

І. ПРИПАДКОВІСТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СТУДЕНТСЬКОМУ ЖИТТЮ.

Останніми часами можна було помітити у нас більше як звичайно зацікавлення громадянства т.зв."с т у д е н т с ь к о ю с п р а в о ю".Явище це наскрізь позитивне.Українська суспільність щедрою рукою жертвує на "фонд студента" - приклад на це,що вона дорожить молодими силами та не хоче здати їх на поталу долі.Та проте,приглянувшись ближче,бачимо,що тут далеко ще все не в порядку, і що речі,які на перший погляд видаються так дуже рожевими,такими не є,коли придивитись їм зблизька.

Українська суспільність не оцінила ще як слід проблеми росту молодого покоління.Вона ставилась з дуже великою дозою байдужости до подій,що заходили на студентському терені,та,заховуючи невтралітет, дозволяла студентам вирішувати справи навіть в загально-громадському маштабі.Українській суспільности чужими ще досі поняття определення студентської проблеми,що в інших націй є явищем давно вже перерішеним та зрозумілим.Ми часто попадаємо в екстреми.У нас або деклясують студента до типу школяра,або знов співають міт про провід молоді,не добачаючи при цьому дійсних завдань студентського середовища.Найгірше однак,що вирішувати ці завдання доручено самій молоді.

Українське студентське життя розвивалось до тепер по лінії чистої п р и п а д к о в о с т и.Зовнішні події,збіг обставин лишали завсіди на ньому своє тавро та надавали такий чи інший вигляд.Цікаво,що не було у нас спроби протиставитись цьому та попровадити життя по накресленому пляну.Це ствердження відноситься до цілости студентського життя;наглядним стає воно,коли спинитись на деяких його ділянках.

Наголовок статті "Студійна політика".Приложім вище наведений аспект припадковости до цеї справи.Як було у нас до тепер з поділом студентів на студії,чи були спроби зі сторони громадянства впливати на нього залежно від потреб нації? Відразу прийдеться цьому заперечити. У нас ніхто тим не цікавиться.Вибір студій ішов по лінії припадку з духом часу,за такою чи іншою конюктурою.А моди ці звісно змінялись. В 20-х роках переважали у нас - головно закордоном - технічні науки. З Української Господарської Академії в Подебрадах вийшла ціла низка українських інженерів з додатком кооператорів.В краю були модними на цей час філософія та право.В 40-х роках вже в змінених політичних обставинах прийшли до голосу медицина та дентистика.Ці моди допроваджували до цього,що більшість студентів подавалась саме у один бік,залишаючи порожнечою інші ділянки студій.У нас почав витворюватись стихійний процес серійної продукції інтелігенції.Явище некорисне та загрозливе.Пригляньмося ближче згаданим модам:по розвалі української держави знайшлась закордоном доволі чисельна еміграція,між ними опинився гурт українських вчених,старанням яких заложено Український Вільний Університет у Празі та Українську Господарську Академію у Подєбрадах. Цей факт дозволив закінчити опісля студії сотням колишніх українських вояків та старшин.Пригляньмося який був поділ на студії:В "Українській Еміграції" Симона Наріжного читаємо:"За перші 10 літ свого існування УВУ видав 88 докторських дипломів /на філософічному факультеті - 31, на правничому - 57/.До кінця 1939 р. кількість зроблених на УВУ докторатів збільшилась до 109".А як було зі студіями на УГА?"Вже в п'ято-

му році своєї праці УГА випустила 162 студенти свого першого прийому /з 1922 року/, що стали дипломованими інженерами. Всього за весь час УГА /цебто до 1937 р./ закінчило й інженерський титул здобуло 559 осіб. Себто в п'ятеро разів більше, як на університеті до 1939 р. Чи справді були такі великі потреби нації для технічних наук? Це тяжко сьогодні сказати, думаємо однак, що ні. Не входитимемо в аналізу мотивів, що спонукувало до такого вибору студій, вони безперечно були, та характер їх є дуже проблематичний. Що в умовинах колишньої Польщі стали модними філософія, а опісля право - можна пояснити собі нетяжким відносно доступом на ці студії та невисокими фінансовими вимогами. А звісно матеріяльні ресурси українців не надзвичайні. Якраз недоступною головно з цього боку була довший час медицина. Тому не диво, що в пізніших роках наступив такий сильний зворот саме у цю сторону. Зложились на це ріжні обставини; крім дешевости студій заважили рівно ж багато трудний на цей час для українців доступ до гуманістичних наук. /Львівські інститути/- а опісля еміграційні обставини/бажання матеріяльного забезпечення в майбутньому/, а саме якраз моменти припадкові. Чи можна нам з такою ситуацією погодитись? Ні, українське студентство не сміє йти дорогою чистого припадку. Некорисною є рівно ж на довшу мету серійна продукція інтелігенції, хоч би вона часами приносила навіть користи /пр. позитивний вклад молодих українських кооператорів/. Потреби нації є дуже великі та ріжноманітні, а студентські сили, що ними розпоряжаємо є скупі. Тому скермовувати студентський загал в один лише напрям студій, хоч навіть дуже потрібних не можна. Це гірше, коли скупчується він в ділянці меншої для нас важливости. В такій скрутній ситуації треба добре застановлятись, усвідомити собі докладно порядочність потреб нації, заки видано таке чи інше рішення. З олівцем в руці треба підраховувати баланс недостач та можливих прибутків. А головне, що треба якраз рахувати та плянувати.

2. ЗАВДАННЯ СТУДІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.

Студійною політикою називаємо плянове керування студіями та розподілом студентів по ділянках студій відповідно до потреб нації. Ідеться про це, щоб не було опісля одних звань забагато, а других замало. В Німеччині має це назву т.зв. "Веруфе унд нахвуксленкунг". Про ці справи можна часто довідатись зі сторінок преси та наукових видань. Німеччина й інші західно-европейські народи оцінили як слід важливість студійної проблеми. В умовинах державної нації створені спеціяльні інституції, що стежать за ходом студій та переводять ріжні статистичні обчислення. Треба замітити, що такі самі досліди робиться й не для академічних звань. Для української суспільности було б цікавим приглянутись дещо методові такої праці. Він нескладний і міг би напевно нам послужити. Передаємо лише в основному:

Вихідною точкою студійних міркувань є потреби нації в одній з фахових ділянок. Приміром треба обчислити кілько лікарів потребуватиме нація на слідуючий рік чи роки. x/ На це дають доволі прецизійну відповідь. Зі статистичних прилогів /пр. Лікарської Палати/ одержується повне число працюючих лікарів з докладною характеристикою їхнього вікового стану. Творячи вікові групи, прикладається до них таблицю загальної смертности /лікарі умирають як всі люди/ і дістається в цей спосіб число лікарів, що правдоподібно помруть. Частина з них перестане працювати, осягаючи певний вік старости /пр. 65 літ/ і перейде на пенсію, деякі знову, беручи під увагу нормальні часи, можуть виемігрувати з краю за кордон. Додаючи всі ці групи разом, дістаємо замінне число потрібних лікарів.

---

x/ Наведений приклад не вказує ніяк на більше значення лікарського знання від інших.

/Ерзацбедарф/.Оце замінне число потреб для академічних звань займає біля 3 відсотки працюючих в даному званню.

Та потреба лікарів ще неповна,нація розвивається,що року прибуває яких пів мільйона нових жителів,що рівнож вимагають лікарської опіки, крім цього ростуть гігієнічні вимого цілого населення /підноситься життєвий рівень/Це т.зв. п о ш и р е н і п о т р е б и нації /"ервайтерунгсбедарф"/.Висота їх не є у всіх званнях однаковою,- в одних ростуть вони пропорційно до приросту населення,в других як пр. у лікарів прогресивно.В загальному займають поширені потреби для академічних професій 1 до 2-ох відсотків затруднених у даній професії.

Обі величини - замінне число потреб та поширене число потреб дають разом п о в н у п о т р е б у нації для даного звання / 4-5 відсотків працюючих/.

З такою самою аналітичною поставою підходиться опісля до другої складової групи - студіюючої молоді.Вихідною точкою обрахунків є число студентів вписаних на медицину з докладним зазначенням семестрів.До них приміняється подібні норми як у лікарів.Частина студентів правдоподібно помре,другі змінять напрям студій,або перестануть зовсім студіювати /пр.оженяться багато,або забракне їм матеріяльних середників/,деякі еміґрують,частина знова перепаде при іспитах.Найдені на це цифри,показуються - як стверджує дійсність - дуже вірними;вони спираються на докладній статистиці студентського середовища з попередніх літ.В цей спосіб доходиться до з а г а л ь н о г о ч и с л а м о л о д и х л і к а р і в,що мають заняти вільні місця та вирівняти потреби нації.

Що далі? Властива проблематика щойно розгортається.Справа проста, коли обі цифри - загальне число потреб та число молодих фахівців - зі собою згоджуються.Гірше однак,коли вони розбігаються.Кінчатиме студії більше лікарів,як потрібно - пр.перевищуватиме це число потреби нації два або три рази,так може це принести суспільності доволі некорисні наслідки.Почнеться фахове переповнення даної ділянки,посилиться конкуренція,кинеться безробіття,а в звязку з тим нахил до профанації /пр.у лікарів виконування заборонених уставом практик/,а дальше соціяльні заворушення /революція/.

Недостає молодих людей на зміну старшим-так справа рівнож трагічна.Суспільне життя нації тоді завмирає,наперед щоправда в одній ділянці,але це не лишається без впливу на цілість.Щоб запобігти тому,треба вже заздалегідь думати над цею справою,повести відповідну пропаганду серед молоді,зацікавити її виглядами потрібного фаху,та привернути йому,коли цього бракує,суспільний стаж.

3. НАША СТУДІЙНА СИТУАЦІЯ СЬОГОДНІ.

Як виглядає студійна ситуація у нас сьогодні?Чи стан,що зараз же панує у нас на еміграції - себто розподіл студентів на поодинокі ділянки студій є доцільний,чи затуплено в ньому потреби нації?Чи повинні ми впроваджувати в це деякі зміни,а коли так,то хто мав би це робити?

Відповідь зовсім проста:розподіл студентів на студії є сьогодні більше некорисний як давніше.Пригноблюючо велике число у нас м е д и к і в та д е н т и с т і в.Коли проглянете статистики студентських громад,то зауважите жахливе явище.1/2-2/3 студентів займають медики.- Число безперечно зависоке.Ми вказували вже на мотиви,що можуть спонукувати до вибору такого практичного звання /момент матеріяльного забезпечення/,та про це інтереси нації є зовсім іншими.В державних умовинах /Німеччина/ медичні факультети хоч як переповнені не займають більше 25 відсотків всіх студентів.Для українців треба таке відношення ще навіть обнизити.Не трівкими є тут аргументи про спеціяльне покликання чи

замилування.Наукові досліди доказали,що молода людина не має призначених її вже заздалегідь професійних заінтересувань,вона може мати лише деякий вроджений наклін до справ,що може використати його добре для двох чи трьох ріжних професій.Фахівців з"покликанням" буває в житті навзагаль дуже мало.

При цьому треба звернути увагу ще на один дуже важливий момент.Серед т.зв.інтелігенції можна зауважити дві групи звань:більше і менше суспільних.Одні з них мусять займати в умовинах української держави лише українці,а другі можуть зовсім без шкоди для нас виконувати навіть чужинці.З цього здавали собі добре справу вороги,коли не допускали нас до деяких ділянок студій.Лікарями чи інженерами можуть бути неукраїнці,явище таке не дуже то для нас грізне.Їхні приватні та фахові інтереси сходитимуться завсіди з інтересами нації.Зате інших суспільних ділянок - виховання,культури та політики їм поручати не можна.Творення духових вартостей цього порядку мусить бути виключно ділом українців.Вказуючи на це,ми не видаємо ніякого осуду - про меншевартність деяких звань /пр.лікарського/.Це лише думки про їхню важливість з точки потреб нації,або інакше кажучи,суспільна градація.

Побіч застрашаючого числа медиків не достає нам представників гуманістичних наук /ґайстесвісеншафтен/ та деяких техніків-спеціялістів. Дуже слабо заступлені у нас філософія,філологія,право,або такі технічні ділянки,як будівля кораблів,літаків і т.д.Головно брак студентів над рівень здібних,що мали б доповнити кадри наших науковців.Де наші майбутні політики,коли нема в нас правників.Ви можете почислити на пальцях одної руки тих,що студіюють право навіть у більших студентських осередках.А треба знати,що у державних народів ця дисципліна не заступлена слабше від медицини./25 відсотків всіх студентів студіює право та політичні науки/.

Де наші майбутні історики й то не лише рідної,але чужої,пр.польської,російської?Де дослідники культури та мистецтва Західньої Европи? Де майбутні українські винахідники "атомової бомби"?.

Такі запити,це не лише фрази,це правдиві та болючі закиди,що за них прийдеться нам колись відвічати.До такого стану річей потрібна основна ревізія наших дотеперішніх поглядів.Не вільно залишати цеї справи припадковості,а треба взяти керму в руки.Студії мусять відповідати потребам нації.

Виходячи з цих заложень,треба звернути ще увагу на моменти еміграційних обставин.Знаючи,що край поневолений та напрям студій у ньому односторонній,ми мусимо шукати на еміграції доповнення - здобути це, чого нам не достає.Лікарі чи техніки навіть добрі вийдуть в край,але політиків та вчених европейського форманту й змісту мусимо виплекати за кордоном.Це буде конкретним вкладом у політичну роботу на еміграції. Повстає питання,хто має забрати у цій справі рішаючий голос та хто мав би провадити українську студійну політику?- У першому треба відповісти,що лише громадянські чинники, які є компетентні у цій справі та можуть видати таке чи інше рішення.У другому,себто технічному переведенню цеї справи можуть допомогти багато своїми статистичними матеріялами та ~~зв'язками~~ студентські громади.

Що до метод студійної політики,то,правда,тяжко буде нам працювати в маштабах державних націй.Тим більше,що ми є еміграцією.У нас немає навіть деяких предпосилок до цього /пр.структура нашої інтелігенції на еміграції не є репрезентативною/ та про це загальні заключення можна робити.Головна точка тяжости не буде в нас аналіз втрат чи потреб, їх прийдеться креслити згруба,на око,але аналіз студентського середовища,його поділу на поодинокі ділянки студій,слідкування за поступами і т.д.Обізнання знову з цими справами дасть нам змогу випрацювати деякі напрямні та завести пляновість в нашій студійній політиці.

""""""""""""""""""

В.П.

ДРУГИЙ З'ЇЗД ЦЕСУС-у.

/Рефлексії і завваги./

II З'їзд ЦЕСУС-у став своєрідною подією в житті українського студентства закордоном. Загальний тон З'їзду /бажання позитивної ліквідації конфлікту/ далеко був відмінний від тону З'їзду ТВІК-у чи І З'їзду ЦЕСУС-у. Самі організатори роздору зрозуміли, що надто загальопувалися - і почали відворот.

Радо містимо рефлексії одного з учасників цього З'їзду - і помістимо в черговім числі ще дальші матеріяли до того З'їзду.

Прим. Ред.

В днях 21. і 22. липня 1946 р. відбувався у Мюнхені другий З'їзд ЦЕСУС-у. Проходив він на тлі розбиття студентського життя на два табори та двох студентських централь. У З'їзді взяли участь делегати осередків, що визнали ЦЕСУС, як рівно ж делегати осередків, що опреділили себе за ЦеСУС-ом. Крім них були приявними представники старшого громадянства та студенти - глядачі, заінтересовані в перебігу нарад. Позитивною рисою З'їзду було намагання з обох сторін - опозиції та управи ЦЕСУС-у - зліквідувати існуючий спір та створити один всестудентський центр.

Перший день нарад виповнили звіти з діяльности уступаючої управи та дискусія над ними. Звіти були обширні і видно було з них об'єм покладеної праці. Та цікавим є, що авдиторія прийняла їх дуже критично й устами делегатів оцінила працю ЦЕСУС-у лише на достаточно. Річ для членів управи зовсім несподівана та неприємна, бо треба відмітити, що деякі з них, а особливо голова ЦЕСУС-у др. Мірчук, посвятили чимало труду для постановлення студентської централі. На нашу думку така оцінка праці мусіла прийти і вона була нічим іншим, як хибним вислідом конструкції ЦЕСУС-у, докладніше кажучи, - двостепенности студентської організації. Грудневий З'їзд 1945 р. - постановив студентській Централі завдання, в яких вона, як це ми бачили на З'їзді, не могла вив'язатися. Завдання ці були різного порядку - нижчого та вищого - локальних, краєвих та центральних організацій. Управа ЦЕСУС-у займалась багато поодинокими студентськими громадами, занедбуючи при цьому працю у всестудентському маштабі. Приміром: ми чули у звіті одного з референтів про виєднування місць для українських студентів на університеті в Ерлянґен, але не чули про такі самі старання ЦЕСУС-у в англійській зоні. Студійну політику зроблено лише на 20% - на нашу думку її зовсім не було. Заключено зв'язки з чужинцями у Мюнхені, але занедбано зв'язки з міжнародніми студентськими організаціями. Рівень "Студентського Шляху" - був дуже низький - за ним крилась духова порожнеча. Наводимо це все не зі злоби, хочемо лише тим вказати на неправільність конструкції ЦЕСУС-у. Далекоїдуча централізація є завжди шкідлива. Зв'язування студентської централі в безпосереднє відношення до кожної громади утруднює лише працю самої централі, як багато, приміром, могли відтяжити ЦЕСУС посередні - краєві чи зонові репрезентації. Чому не відновлено практикованої у нас вже цілий час традиції трьохстепенности. Чейже існування СУСОПу і НаСУСОНу, а опісля ОПУСу і НОУСу зовсім не противоречили існуванню студентської централі - противно вони її сильно скріпляли. Не заступаємо думки шаблонової трьохстепенности, але уважаємо, що залежно від обставин та чисельности українського студентського середовища даної країни - є конеч-

ними в інтересі самої централі - краєві репрезентації. Вправді завдання централі тоді дещо звужуються, але зате стають легшими до виконання. Точками тяжкости у праці Централі є тоді: 1. Видавнича діяльність на світоглядові та студентські теми. 2. Репрезентація на форі міжнародних студентських організацій та серед власного суспільства. 3. Напрямні та рішаючий голос у всіх справах, що заторкають студентський загал, як цілість /пр.студійна політика, степендійна акція і т. д./. Цих завдань З'їзд як слід не зрозумів. Голоси критики зі сторони студентів - гостей зведено на рахунок опозиції. Зате підчас нарад виходили дивні справи наверх, як пр. домагання деяких делеґатів до Управи ЦЕСУС-у - видавати скрипти. Чи у тім суть праці студентської централі?

Другий день присвячено справі ЦеСУСів. По короткій дискусійній пригривці на тему правопорядку в студентському житті - обі сторони-опозиції та Управа ЦЕСУС-у висловили бажання зліквідувати існуючий спір та довести оба проводи до згоди. На такій платформі прийняв головство ЦЕСУС-у Др.П.Мельник, що зобов'язався сконтактуватися з Президією ЦеСУС-у та узгідннити з нею справу одної студентської централі. Це повинно відбутися у 5-місячному реченці, до слідуючого грудневого з'їзду. Заяву нового голови прийняли приявні з помітною полегшою. Дещо інакше вийшла однак ця справа при сформулюванні резолюції З'їзду. Первісний текст зі змістом: "З'їзд зобов'язує управу ЦЕСУС-у увійти в контакт з президією ЦеСУС-у та вияснити і зліквідувати справу двох студентських централь" змінено на пропозицію I заступника голови нової управи Всл.Білинського /Кримського/ та принято більшістю голосів у формі: "З'їзд зобов'язує Управу ЦЕСУС-у вияснити та зліквідувати справу заяви з дня 26.II.46 р. підписаної Клавдієм Білинським, Марком Антоновичем і Северином Модрицьким". Цей останній факт насуває деякі сумніви щодо щирості інтенції З'їзду та представляє її в зовсім іншому світлі. Зі зміненої редакції виходять дві справи наверх: 1. Старе твердження, що президія ЦеСУС-у не є президією /навмисне так сформульоване, щоб не вжити слова президія, управа чи провід/. 2. Що заява з дня 26. II.46 р. була першою спробою протесту проти ЦЕСУС-у, себто як "пост фактум" по грудневім З'їзді 1945 р.

Ми не компетентні забирати у цій справі голос - залишаємо це президії ЦеСУС-у, уважаємо однак, що таке формулювання є виразно сторонничим і не виявляє пошани та рівнорядного відношення до партнера.

Внесена поправка викликала чималий протест на залі, складення мандатів деякими членами новообраного проводу ЦЕСУС-у. Мимо цього вона перейшла більшістю голосів. При цьому відновилось враження, що більшість делеґатів не кермувалась при рішенню здоровою думкою, яку можна було собі на підставі дискусій дуже легко виробити, та добром справи, але займала до цього сліпо односторонне становище, мов би на приказ якоїсь таємної дискусії. Сміємо сумніватись чи такий підхід до справи вийде на добро студентському загалові. Як довго ще практикуватимуться у нас методи партійних інструкцій та гремілльних рішень на знак магічної палички спікерів "генеральної лінії?"

x x x

ДО ДЖЕРЕЛ !

Вячеслав Липинський

НАЦІОНАЛЬНА АРИСТОКРАТІЯ

/Виїмок із "Листів до братів хліборобів", част. третьої./

Коли, бажаючи пізнати методи політичної організації державно-національних рухів, приглянемось до життя людських громад, то побачимо, що існування якогось колективу з певними ознаками окремішности, як відмінна розговірна мова, інший тип, характер, звичаї іт.д., ще не означає його національної індивідуальности. Ця індивідуальність, тоб-то національна а не етнографічна чи провінціональна окремішність, це продукт історичного процесу соціяльного життя даного колективу - це твір, формація історії, як кажуть одноголосно всі дослідники національного питання.

Але ж творами історії являються всі взагалі форми людського співжиття, яких поза поняттям часу помислити не можна. Твором і формацією історії есть не тільки нація, але й політична партія, професіональна спілка, співоче чи наукове товариство і т.д. Мало того - твором історії есть однаково як і те, що єднає людей, так і те, що їх роз'єднує, - однаково як народження життя і розвиток нації так і її руїна, занепад і смерть.

І коли під поняттям нації розуміти зовсім окремий індивідуальний живий і життєздатний, з покоління в покоління переходячий твір людського співжиття, то нація єсть формацією не тільки історії, а історичного наростання і розвитку серед певного етнічного-відмінного людського колективу іменно конструктивних а не деструктивних, іменно організуючих, а не руйнуючих політичних вартостей. Витворювання і здійснювання оцих політичних конструктивних вартостей - починаючи від якоїсь політичної організації, об'єднаної одною національно-політичною ідеєю і кінчаючи найвищою формою національної організації: національною державою - має на меті усвідомити і зорганізувати даний людський колектив звязаний механічно певними вродженими йому рисами подібности і одним стихійним ірраціональним хотінням в одну органічну свідому себе цілість, що вже свідомо бореться за своє існування, за свій розвиток, за здійснення свого вже усвідомленого спільного національного хотіння.

Доки такий людський колектив фізично існує і доки він на підставі оцієї вродженої йому зовнішньої подібности, на яку складається звичайно розговірна мова, спільна територія, зближений фізичний тип, характер і т.д. розвиває в собі свої власні індивідуальні об'єднуючі і організуючі політичні вартості - доти існує, живе і розвивається нація. Коли ж колектив фізично гине або перестає розвивати і укріпляти в собі оці свої окремі об'єднуючі і організуючі його для цілей самозбереження і розвитку політичні вартости, то нація розкладається, гине, перестає яко нація існувати.

Хто і як в даним етнічно-відмінним колективі і на даній території, яку цей колектив займає, веде вперед в процесі його організації і об'єднання? Хто і як творить в ньому вищі громадські національно-конструктивні вартості? Хто і як, кажучи образно, відограє в ньому ролю дріждів, на яких пасивне етнографічне тісто того колективу росте і перетворюється в активну націю?

Бо що це не робиться автоматично, в силу якогось обов'язуючого всіх людей "наукового соціяльного закону", найкращим доказом служить те, що одні етнічно-відмінні колективи, посідаючи свій окремий характер,

тип, територію, окрему розговірну мову /напр. провансальці, бретонці, шотляддці, різні германські племена, кашуби і т.д./, націями не стали, а інші такі ж етнічно відмінні колективи в собі прикмети окремої індивідуальної нації розвинули. Значить не етнографічна маса, яко така, не тип, не характер, не мова, не окрема територія, творять самі по собі, автоматично націю, а творить націю якась активна група людей серед цієї етнографічної маси, група, що веде серед неї перед в розвитку об'єднуючих організуючих будуючих націю політичних вартостей.

Що така група, чи такі групи людей в кожній нації дійсно існують, це ми побачимо, коли уважно глянемо на життя націй. В кожній з них є більша або менша, така або - в залежности від історичної епохи та відмінних умов існування - інша група людей, що керує нацією, стоячи на чолі її політичних організаційних установ, що витворює певні культурні, моральні, політичні і цивілізаційні вартости, які потім присвоює собі ціла нація і якими ця нація живе і держиться. Хто вони ці "Божії люди" нації? Які їх зовнішні і внутрішні прикмети? Яка їх історична еволюція? Яких методів вживають вони для здійснення своїх цілей? -Ось ряд питань, що від них одмахнутися невільно, тому кому дійсно дорога справа буття чи не буття власної нації; тому, хто в поті чола хоче знайти вихід з тієї руїни, в якій його нація опинилась...

Щоб не вживати довгих окреслень, назовім ці групи людей /"н а ц і о н а л ь н о ю а р и с т о к р а т і є ю". Цей термін я вважаю кращим від інших, бо він в первіснім своїм значінню власне цих з точки погляду завдань об'єднання і організації, найкращих людей означав. Пізніше його стали вживати для означення родової аристократії в протилежність до аристократії не родової. Але як родова аристократія, тоб-то нащадки аристократії бувають неподібними до своїх предків і в процесі проводу і організування націй, якому ці предки служили, не відограють іноді ніякої ролі, так знов "безродні" організатори і правителі націй, коли вони дійсно виконують оце аристократичне завдання, стають новою аристократією, предками нової національної аристократії.

Отже підкреслюю, що тут і завжди, вживаю слова аристократія не в тім насмішкуватім значінні, яке надає йому сучасна інтелігентська демократія; не для означення нащадків тієї чи іншої посідаючої свою історію верстви /яку зрештою все можна і слід називати її власним іменем: шляхта, козацтво, патриції, лицарство, самураї і т.д./, а в значінню первісному того слова так би мовити в його значінню граматичному, д л я о з н а ч е н н я т і є ї г р у п и н а й к р а щ и х в д а н и й і с т о р и ч н и й м о м е н т с е р е д н а ц і ї л ю д е й, я к і н а й к р а щ і с е р е д н е ї є т о м у, щ о в л а с н е в о н и в д а н и й м о м е н т я в л я ю т ь с я о р г а н і з а т о р а м и, п р а в и т е л я м и і к е р м а н и ч а м и н а ц і ї.

Рішаючим тут єсть ф а к т, що ці люде стоять в даний момент на чолі нації, що нація їх провід признає і, під їх проводом організована, вона живе, росте і розвивається. З н а ч и т ь ці люде серед своєї нації н а й к р а щ і, без огляду на це чи в порівнанні з аристократією інших націй вони стоять на вищій чи нижчій степені цивілізаційного, морального і політичного розвитку. І тому в цім значінню аристократією треба називати і лицарів-феодалів за часів розвитку феодалізму і двірську французьку шляхту за часів абсолютизму, і офіцерів Наполеона, і пруських "юнкерів" часів розвитку Германської Імперії, і фінансову буржуазію, що править сучасною Францією чи Америкою, і російську бюрократію часів Петербурґської Імперії, і англійську робітничу аристократію, зорганізовану в англійських робітничих організаціях, яка поруч старої аристократії починає грати все більшу ролю в національнім житті Англії. Так само, як аристократією прийшлось би назвати навіть сучасні російські "совнаркоми", коли б вони не пограбували російську націю, а змогли її зорганізувати і забезпечити їй дальший розвиток.

Проф.Дмитро Чижевський.

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТИП.

/Продовження/

Нарешті ми хочемо піти і шляхом спостережень над видатнішими представниками української нації, - як над їх життям, так і над їхніми думками. І коли ми можемо і знайдемо велику розбіжність людських рис і якостей, то все ж деякі риси висунуться перед нами як "типові". Із таких "типових рис треба згадати декілька. Емоціоналізм виявляється у високій оцінці життя почуття, емоція оцінюється навіть як шлях пізнання /Гоголь, Юркевич/. "Філософія серця" /Юркевич/ є характеристична для української думки. Але ця "філософія серця" має і інший сенс, - в людськім душевнім житті глибше ніж свідомі психічні переживання служить їх основа - "серце", найглибше в людині -безодня", яка продовжує з себе і зумовлює собою, так би мовити, "поверхню" нашої психіки /Сковорода, Гоголь, Юркевич, Куліш/. З цим зв'язане і визнання, що людина є малий світ, "мікрокосмос", бо в "сердечній глибині", безодні криється усе, що є у цілому світі /К.Тр.Ставровецький, Сковорода, Гоголь/. Безумовно характеристична риса психічної вдачі видатних українців це - на певний час в житті і в певних умовах - ухил до духовного усамотнення, що Гоголь звав "духовний манастир" /Сковорода, Гоголь, Максимович, Куліш/. Це усамотнення духове є безумовно імпульсом до визнання величезної етичної цінности за індивідумом, визнання для кожної людини права на власний, індивідуальний етичний шлях, те, що ми могли б назвати "плюралістичною етикою" /Сковорода, Гоголь/. Але між окремими різноманітними типами повинна панувати не боротьба, а згода і гармонія - "мир" є основна етична і соціяльна цінність, мир між людьми та мир людини з Богом /Київська школа, Сковорода, Гоголь, Юркевич, Куліш/. Виявом цього стремління до гармонії між людьми є безумовно той факт, що українські мисленники завше стреміли зайняти позиції примірливі - віддати справедливу оцінку навіть протилежним їм думкам, ворожим течіям /напр.Юркевич, Лесевич/. Скрайні течії - в якому б то не було напрямі - не знаходили вігуку. До ідеалу гармонії зовнішньої приєднюється ідеал гармонії внутрішньої. Ідеал внутрішньої гармонії є найвищим ідеалом етичної свідомости. Чи багато мисленників досягнуло цього ідеалу, судити важко. Сковорода і Гоголь найбільше до цього наближувалися. Релігійне забарвлення яскраво виступає в історії української думки. - Дуже типові риси національного характеру відкривають симпатії представників дакої нації до інших націй. У визначних українських письменників знаходимо такі симпатії головним чином до німців /Прокопович, Сковорода "Книги битія українського народу", почасти Куліш, Б.Кістяковський/ та італійців /Гоголь/ Ті симпатії, які висловлюють Гоголь або Куліш до росіян, мають політичний, а не психологічний характер.

Підкреслимо наприкінці знов, що ця характеристика українського національного типу в його статиці і динаміці є дежчому гіпотетична. Але головні риси її легко підтвердити окремими прикладами

x x x

ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКИХ ОСЕРЕДКІВ

НІМЕЧЧИНА

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТУДІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ ЗОНІ

В англійській зоні діє під цю пору 12 високих шкіл - з того 6 університетів, 3 Високі Технічні Школи, 2 Академії /гірнича й медична/ і 1 Висока Ветеринарійна Школа. Наведемо їх поіменний список, зазначуючи при тому чисельний стан студентів в минулому семестрі.

I. УНІВЕРСИТЕТИ:

1. Бон /3145/; 2. Ґетінґен /4644/; Гамбург /3400/; 4. Кіль /2575/; 5. Кельн /2350/; Мюнстер /2700/;

II. ВИСОКІ ТЕХНІЧНІ ШКОЛИ:

1. Ахен /250/; 2. Бравншвайґ /1390/; 3. Гановер /940/.

III. ІНШІ ВИСОКІ ШКОЛИ ТА АКАДЕМІЇ:

1. Гірнича Академія Клявсталь - Целерфельд /199/; 2. Медична Академія Дюсельдорф /700/; 3. Ветеринарійна Висока Школа Гановер /410/.

На кожному з університетів заступлено всі факультети. Специяльністю в Ґетінґену існування побіч агрономічного-самостійний лісовий факультет з осідком в Гановерському Мюндені /200 студентів/.

Українських студентів в англійській зоні небагато. - Загальне число 120. Розподіляються вони по таких осередках: Гановер-40, Ґетінґен - 30, Кіль - 20, Бон - 12, Бравншвайґ - 10, Бад Дрібург /Українські теологи/ 8.

У згаданих місцевостях містяться українські або мішані табори ДП, що їх допомогою українські студенти можуть користатись. Останніми часами почала УНРА основувати для чужинецьких ДП студентів спільні гуртожитки.

До принять на студії в англійській зоні зобов'язують такі самі норми, як і в інших зонах; допускаємо число чужинців не більше 10% загально студіюючих. З наведеного нами чисельного стану на поодиноких високих школах можна виробити собі думку про можливість студій.

В основному про принятия рішають: для всіх ДП УНРА, для чужинців не ДП німецькі університетські власті. Слідуючий зимовий семестр почнеться - з огляду на брак топлива - дещо скорше. /Нормальний термін 1.XI /В Ґетінґенському університеті назначено як початок семестру день 1 жовтня. Із вношенням прохань треба поспішатись, бо речинець вже спізнений. Студенти ДП повинні зголошуватись наперед в УНРАх студійного осередку, інші зголошуються безпосередньо до секретаріяту школи. Такі заходи найкраще робити за посередництвом місцевих студентських громад або командантів українських таборів. Тому що справа прийняття /як вище сказано/ у деяких осередках вже дещо припізнена - охочі студіювати на Високих Школах англійської зони повинні скоро рішатися, підготовити потрібні до вписку документи та почати вносити прохання про прийняття.

Українське Студентське Представництво
На Англійську Зону Німеччини.
Студійний Референт.

КІЛЬ

Під цю пору дійсних студентів у Кілю є 19. З того в таборі Коріґен живе 17, а 2 студ. живе в недалекому Фрідріхсорті. З них частина відвідувала зимовий семестр, але тому що було їх мало, не подумали вони про створення студентської організації. Це сталося щойно в літньому семестрі, коли число студентів Кілю значно збільшилося. Дня 14.III.46 р. відбулися

перші офіційні і заразом організаційні сходини.

П.Козак Андрій,як провідник сходин,представив стан справ,звернув увагу на потребу і доцільність студ.організації.

Тому що усі з радістю прийняли цю думку,приступлено до виборів проводу.В склад його увійшли:П.Козак Андрій - голова,П.Шкварчук Іван - заступник,П-ні Овад Степанія - секретар.Рівночасно студенти постановили працювати над собою,пильно відвідувати виклади і користати з них,а також підготовлятися до громадської праці.

Постановлено,що два тижні робити сходини і дотепер відбулося 9 сходин,на які прошено культ.освітного референта,кореспондентку таборового часопису та матурантів,як членів-кандидатів. На сходинах читали студенти доклади на такі теми:1.Мгр.А.Козак:"Завдання українського студента в сучасну пору",2.Сулима:"Сучасний світ і його напрямні",3. "Матеріялізм", 4."Філософія суспільної праці",Гутірка на тему:"Суспільна праця в тоталітарних державах",6.Шкварчук "Ідеалізм".По кожнім рефераті провадилась жива дискусія,що виявляла великі зацікавлення студентів суспільними проблемами.Крім того порушувалось на сходинах справи,що мали будьякий зв'язок зі студ.життям:/Про харчування,студ.домівка,мешкання для студентів./

Усі студенти,що вносили подання на літній семестр,є прийняті і 3.VI.46 почали відвідувати виклади.Найбільше число подалось на медицину /5/;дальше йде /2/ матем.;/1/істор.;1 геогр.;/2/філологія;/3/ агрономія; /1/ право,/3/державні науки.

Дня 8.6.46 р.відбулася інавгурація академ.року,на яку запрошено крім студентів,таборову інтелігенцію.Сходини почались молебнем і продовжувались в театральній залі табору.Запрошений студент філософії з Гетінгену П.Цимбалістий виголосив реферат на тему:"Завдання укр.студента на чужині".Після того взірцево опрацьованого докладу,що в непривичний спосіб подав цілу низку першорядного значення проблем,відбулася дуже жива дискусія,в якій взяли участь:с.мгр.Збир,проф.Котович,полк. Омельченко та редактор Кокот.Користаючи з присутності гостя,заслухали ми ще один його реферат на тему:"Як використати побут на чужині".

Офіційна назва нашого товариства "КУСК" - Кружок Укр.Студентів Кілю.

Провід вирішив збирати членські внески по 1 РМ місячно і у звязку з тим обрано скарбником п.М.Запорожченка.Один раз були студенти зорганізовано на опері і проектується прогулька по Гольштайнській Швайцарії.

Гірше представляється ділянка спорту;це тому,що на університет треба доїздити і не достає часу на розривки.

Деякі зі студентів працюють активно для добра табору.референтами,учителями,членами "Ради Таборів",членами "Драм.Гуртка".Також декілька разів п.Козак і п.Сулима,з рамени КУСК-у,читали реферати для цілого табору.

Ст.Овад.

М Ю Н Х Е Н

а/ ІЗ ПРАЦІ УСГ - МЮНХЕН.

В УСГ - Мюнхен відбуваються щотижня звичайні членські сходини,на яких студентство слухає доповідей та рефератів,здебільшого виголошуваних запрошуваними прелегентами.Культ. - суспільний руферент В.Іващук запрошує переважно визначних науковців та громадян.І так треба згадати такі доповіді з останнього часу:1.Улас Самчук на тему:"Синтеза українського життя"/заголовок не поданий дослівно.-Прим.автора/.2.Проф.Др. Ефремов "Закон гетероморфії атомів".Прелегент сам винахідник познайомив приявних зі своїми найновішими відкриттями в хемії та геології,і критикував деякі дотеперішні твердження.3.Проф.Валеріян Горбачевський вего-

лосив доповідь на тему:"Ідеократизм як філософічний світогляд".Проф. Горбачевський це представник нового філософічного напрямку,що за основу кладе такі 3 основні елементи:матерію,енергію і дух або ідею.Його книжечка під назвою "Ідеократизм" вийшла ще в 1933р в Мукачеві,а переклад на словацьку мову пізніше в Братиславі.

3. 4.Архієпископ Михаїл виголосив доповідь на тему:"Вплив християнства на розвиток людства".

Як бачимо,доповіді визначних людей.Однак приходиться з жалем ствердити,що на сходинах бере участь приблизно 15-20% членства,Де шукати вини?

Культ.-сусп.референтура,на чолі з п. В.Іващуком,працює з поважною динамікою.Влаштовано академію в честь Івана Франка.Існує студентський хор під кермою проф.Івана Трухлого,який підготовляє перший свій виступ на день 6.VII.46.р.

б/УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКЕ СТУДЕНТСЬКЕ ТОВАРИСТВО.

З ініціятиви референта міжнародного звязку при УСГ /студ.Ігоря Суховерського/ розпочато підготовку до заснування Білорусько-Українського Студ.Товариства.Вже відбуто 2.засідання підготовчого характеру,що на них представники обох національностей обговорили ряд питань майбутньої співпраці.Підготовляють статут і в 2-му тижні місяця липня має відбутися устанoвче засідання для остаточного оформлення.Статут у підготові.Варто завважити,що хоч панове з ЦЕСУС-а застерегли собі право переговорювати самі на умовлене засідання /дня 2.VII.46./ не явилися. Де слово? Де дисципліна?

в/АКАДЕМІЧНИЙ СЕМІНАР.

При УСГ заложено "Академічний Семінар",що є спадкоємцем тзв."Осередка Думки".Досі відбуто 2 сходини.На перших - оформлено його організаційно,а на других - студ.Омелян прочитав реферат на тему:"Суть і значення філософії".

Академічний Семінар міг би дійсно бути осередком,що уможливив би виміну думок,виробляти певну лінію і т.п.,якщоб він не ставив собі таких надто великих завдань.

г/ УНІВЕРСИТЕТ УНРРА.

1.VII.46. розпочався новий літній семестр.Чинні такі факультети: лісовий,медичний,фармація,ветеринарний;такі технічні:а/будівельний, б/архітектура,в/машинобудівельний,г/електротехніка,дальше:право,економія і агрономія.На всіх факультетах ідуть виклади на II.семестрі,а на праві й економії розпочато всі паристі вищі семестри.Крім того принимають на перший семестр майже всіх факультетів.Роблять старання відкрити філософічний факультет.Викладова мова німецька.

Студентами університету можуть бути тільки ДП 19-тьох національностей.Вони харчуються в університетській їдальні й ними опікується УНРРА. В загальному університет УНРРА об'єднує під цю пору найбільше студентів українців спомiж всіх університетів.Студенти-українці в попередньому семестрі виказали гарні успіхи праці,хоч були ще зі студіями звязані поважні труднощі.Кожний із цих студентів знає,що його завданням є вчитися,вчитися і вчитися...

г/ УКРАЇНСЬКІ ВИСОКІ ШКОЛИ В МЮНХЕНІ.

В Мюнхені є такі укр.високі школи: 1. Український Вільний Університет при якому відкриті такі факультети: а/філософічний, б/юридичний. Є всі всі семестри.

2/Українська Економічна Висока Школа має відкриті перший, другий і п'ятий семестр. Виклади ідуть нормально. Літній семестр закінчиться мабуть в кінці липня. Студенти в порозумінні з Ректоратом, видають скрипти. Участь студентів на викладах дуже велика; студентство відвідуючи масово виклади, засвідчує пошану до свойого рідного наукового огнища та його високого рівня.

3/ Агрономічний відділ УТГІ, на якому зараз йдуть виклади на 8-му семестрі і підготовка студентів до дипломів.

д/ НА НІМЕЦЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

В Мюнхені літній семестр розпочинається дня 9.VII.46. Тепер студенти відбувають працю відбудови. Українці теж беруть участь в ній.

Мюнхенець.

А В С Т Р І Я

ҐРАЦ

50-ЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ ІСНУВАННЯ УКР.СТУД.ТВА. "СІЧ" У ҐРАЦУ.

Ґрацька "Січ" переступила поріг 50-ліття свого життя. Півсторіччя у житті людини - це гарний шмат життєвого шляху у існуванні організації до того ще на чужині-це справді важлива і велика дата. Тому то день 3-го березня 1946 р. глибоко записався у серцях ґрацьких січовиків. Ґрацькі студенти у цьому дні з глибини душі вітали свою дорогу ювілятку. Вправді може не вдалось поздоровити ювілятку так, якби цього бажалось, але це все вина сьогоднішнього часу. Воєнна хуртовина заподіяла багато прикрого для "Січі"- позникали вартісні речі з історії існування Тва. Затратилось безліч архівного матеріялу - ба навіть про пам'ятні книги не вдалось у цілості врятувати. Тому то і справу видання ювілейного альманаху треба було відложити на пізніше. Багато дітей Ювілятки не мали змоги привітати її у її великому дні. Але привітальні телеграми заступили це.

В дні 3-го березня 46 р. о год.10-ій перед полуднем відправив парох Ґрацу о.Дмитрук в асисті трьох священників урочисту Службу Божу на інтенцію ювілятки. Після Служби Божої відправилась Панахида за померших членів Тва.

З полудня - о год.15-ій відбулась Святочна Академія. В гарно прибраній залі Студентського Дому - зібралось багато укр.громадянства з Ґрацу та околиці, прийшли теж запрошені університетські й студентські власті, явились також представники чужинецьких товариств.

Академію відкрив коротким словом голова Тва."Січ" - М.Середович - привітав усіх присутніх гостей, а в першу чергу усіх бувших членів "Січі". Голова Тва. передав опісля слово найстаршому членові Тва.Др.Максимонькові, а цей поділився з присутніми минулим "Січі". Програма Академії була в загальному совісно й гарно опрацьована, стояла на високому рівні. Не слід тут вичисляти поодиноких точок програми, бо це забрало б надто багато місця. Взагальному складалась вона з наукового, музикально-вокального, рецитаторського й мемуаристичного змісту.

Після Академії всі присутні гості й студенти вписались до пропам'ятної книги.

Вечером о год.21-ій відбулися товариські забави. "Старі" й наймо-

молодші січовики серед милого товариського настрою провели кілька гарних хвилин.

Вступаючи в 51 рік існування "Січі"-Ґрацькі студенти прирекли твердо -надальше продовжувати гарну традицію Т-ва й докласти всіх сил,щоб на будуче праця розгорнулась ще краще й принесла багато користи для добра українського студентства.

Віримо,що Січовики,це осягнуть,чого їм зі серця бажаємо !

Учасник

Від Редакції. Ми теж бажаємо з усього серця Ґрацькій "Січі" дальшого розвитку і чергових її осягів на українському культурному фронті.

Постава Ґрацьких студентів до своєї інституції дуже відмінна від модних тепер серед нашого молодого /зокрема галицького/ покоління постав. Традиціоналізм -відкинутий в епоху ,коли новоспечені "демократи " - у своїх стремліннях до тоталітарної диктатури духа - починають історію від самих себе.

Ми з признанням витаємо цю поставу Ґрацьких Січовиків і подаємо її як примір до наслідування всім тим,в кого ще добра воля і здоровий розум не стратили прав громадянства.

Віримо,що прийде час,коли ЦЕСУС святкуватиме ювілей ЦеСУС-у !

xxxxxxxxxxx
xxxxxxxxx
xxxxxxx

З М І С Т :

X X X
X

133

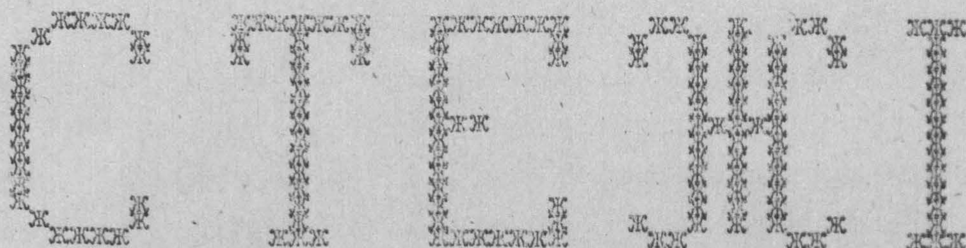
Рік: 1 Число 5-6

1946
ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА НІМЕЧЧИНИ ТА АВСТРІЇ

Інсбрук-Мюнхен

Центральний Союз Українського Студентства

Рік: I. вересень – жовтень число: 5 – 6.

ЗМІСТ:

ВІД РЕДАКЦІЇ:

1. Попередній номер нашого журналу повинен мати таке порядкове число: 3 – 4 (не: 2 – 3, як помилково надруковано).
2. Вступна стаття попереднього номеру (НАШЕ СТАНОВИЩЕ) була вицофана в останній хвилині, зогляду на змінені обставини.
3. Черговий номер нашого журналу (ч. 7 – 8) появиться у грудні 1946 р.

НАШЕ СТАНОВИЩЕ.

Від цього випуску стаються "С Т Е Ж І" одним із органів Центрального Союзу Українського Студентства (Це С У С-у).

На тлі працесу формування молодої української інтелігенції зарисовується яскраво новий момент.

Цей момент приходить у нас дещо незвичайний. Боротьба за формування українського студентства входить в нову вирішальну фазу. Між Центральним Союзом Українського Студентства (Це С У С) і Центральним Еміграційним Союзом Українського Студентства (ЦЕСУС) наступило порозуміння. Повстала спільна Всестудентська Координаційна Комісія для лагодження усіх підставових справ і для приготування остаточних рішень.

Ця подія може мати далекосяглі наслідки і ми її вітаємо.

Це одначе не значить, що справа вже від цього акту виглядатиме рожево. Правда, серед широкого студентського загалу є велике бажання до згоди і одности. Але одночасно треба сказати, що цей загал не має здебільшого ніякого уявління про те, як така злагода в наших реальних обставинах, а не в сфері приватних мрій, моглаб виглядати.

Акт порозуміння є поки що актом провідників обох студентських організацій. Як сприйме і як розумітиме це широке середовище це друга справа. Перед кожною прогнозою нашого розвитку, зокрема в останнім тридцятьліттю, треба ставити одне коротке слово: Я К Щ О.

Це не значить, що ми дивимося на справу чорно.
Але не хочемо ми замикати очей на труднощі, що є труднощами цілого нашого життя. Антагонізми серед студентства мають свої корені в житті цілої суспільности. Та все таки треба стверджувати що життя починає і цю суспільність в неодному вчити. Є отже надія, що і в студентстві наступить радикальний зворот на краще. Це може статися тільки на грунті великих зусиль чесних і відповідальних одиниць. Сьогоднішне студентство мусить не тільки вчитися стягати велику проблематику життя у свій горизонт, - воно мусить засвоїти собі навіть ті речі, що були в нас давніше загальним і елементарним добром. До них належить: вміти самостійно думати, оцінювати, займати становище, вміти порозуміватися з другим, йти з ним на спільні зусилля, далі вміти вести збори, брати в них участь, вміти дискутувати, голосувати (не бити аплявз і підносити руку!)

Отже як властиво з прогнозами на майбутнє? Або гостротемперовані молоді наші сили визволяться із свого теперішнього положення - або ні.

Якщо так, то вони мусітимуть зрозуміти, що риштунок з яким вони ходять є вузький і тісний, що суспільне життя не полягає на т.зв. пануванню, як в нас його розуміють, що над усім стоїть об'єктивна вимога справи і об'єктивна правда, до якої треба більше доростати як до власних, суб'єктивних " вір". Якщо це зрозуміють ці сили, то в ціле наше

суспільне і духове життя увіллється жива струя.

Або ці гостротемперовані елементи не станути понад сучасною хвилиною і не знайдуть поміж собою спільної мови. Тоді заляже у цілому життю молодого покоління своєю вагою т. зв. невтральник, опуртоніст, який по своїй соціяльній природі - як бачив Липинський - не є ні чинником зберігання і цементування, ні чинником суспільного ферменту, а тільки консерватором нашого гниття. Бо лише тоді, коли все розбиваеться і загниває, він виходить у ролі розумного, зрівноважного і доброго "патріота", нібито піоніра " позитивних вартостей". Треба сказати, що за останного півтора року антогонізмів серед студентства, ці "невтральники" сповнили як найгіршу ролю.

Для нас є радісним фактом те, що згадане в горі порозуміння наступило без участи і посередництва тих елементів. Треба бажати, щоб по цій лінії йшла і сама реалізація акту 3 жовтня 1946.

Редакція.

\+
\+ \+

Як у науці найменш цінні займаються Методикою, так у суспільстві - адміністративною діяльністю. Диктатура партіі є диктатура асоціяціі кандидатів на адміністративні посади, яка (асоціяція) вербує своіх членів шляхом своєрідного негативного добору.

Із "Афоризмів" Вол. Державина.

\+ \+
\+

Євген Маланюк.

ДОБА.

Родина - тільки вбогий човен
На невмолимих буранах.

Над обрієм глухий Бетговен
Жадобу, захват, скрегіт, жах -
Сполучує в єдиний помах,
І буря звуків двиготить,
Вогонь скресаючи на зломах
Нещадних хвиль...
Твій біль - як мить.
Твоє життя, поглянь, - як атом.
Вичерпуй воду. Затикай
Пробоїни. Будь мужем, татом.
Керуй. Молись. Не нарікай.

Шлях Одіссея перейдемо,
Та десь скінчиться міт сторіч:
День однооким Поліфемом
Всіх звабить у печеру - ніч.

І ти, що полум'я був повен,
Затихнуть змушенний тепер:
Сама доба - глухий Бетговен,
Сама доба - сліпий Гомер.

15.1.43.

СТАТТІ НА ЗАГАЛЬНО-СУСПІЛЬНІ ТЕМИ.

Українські візантійські очі-
Як я знаю цей нещирий зір !
В сонних рухах роблено-дівочих
Ще прадавнє, вроджене : ясир.

Є. Маланюк.

Теофіл Коструба (+)

ПРИЧИНИ УПАДКУ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.

Ця стаття друкуєтьса вперше з рукописної спадщини історика-медієвіста Теофіла Кострубаи (о.Теодозія Ч С В В).
Теофіл Коструба (* 1907 + 1943) уродженець галицького Поділля. Батьки його вчителювали в с.Білобожниці Чортківського повіту. Зогляду на слабе здоровля (туберкульоза кости) оставався він до 1930 р. на селі і проходив середню освіту автодидактично. Іспит зрілости склав у Львові в акад.гімназії екстерном і з того часу поселився тут на постійно. Студіював історію і католицьку теолоію на львівському університеті. Магістерську роботу писав у проф. Т.Е.Модельського (про князя Льва Даниловича).
В р. 1929 появилася перша його наукова розвідка у "Записках Наукового Т-ва ім. Шевченка" (із історії Чортківщини). Починаючи з переселення до Львова розаинув він надзвичайно плідну науково-публіцистичну діяльність на сторінках краєвої і заокеанської укр.преси. Редагував м.ін. "Хліборобський Шлях", вів історичний відділ "Нової Зорі", співробітничав у "Записках Н Т Ш", Записках Чина св. Василія Великого", Богословії" "Меті" і др.
Був членом історичних комісій при Наук. Т-ві ім. Шевченка і близьким опівробітником проф. І. Крип'якевича.
Поле зацікавлень Теофіла Кострубии було дуже велике: Історія Культури в найширшому того слова розумінні, всесвітня історія (зокрема історія Церкви), археологія та помічні науки історії.
Велику увагу звертав він на поширення джерельних матеріялів до історії України і на організацію науково-дослідчої роботи в ділянці укр. історії в европейському маштабі. Специяльністю Кострубии була інтерпретація середневічних джерел, голвно староукраїнсьсих літописів. Його роботи (на жаль порозкидані по різних журналах і часописах) цінний

вклад в українську історіографію.Це головно праці з українського середневіччя, переклад "Скитії"Геродота, студії над літописами, переклад "Гал. - Волин.Літопису", студії з церковної історії України X -XIУ ст.,розвідки про Гал.-Вол. державу,середневічну українську дипломатику і палео графію, врешті роботи з історичної географії нашого середневіччя.Оставив теж синтетичний курс українського середневіччя. Його остання редакція ("Короткий курс історії України") писана в рр.1940-43 доведена до смерти Льва Даниловича, осталася в рукописі.

З ініціятиви Т.Коструби створено Історично-джерелознавчу Комісію і Робітню цеїж Комісії при Наук.Т-ві ім.Шевченка. Це була намістка університетскої катедри Історії України. Комісія вела свою роботу в рр.1937-9. Фактичним керівником її був Коструба. Із його учеників - членів Комісії назватиб старинного історика Олександра Домбровського, орієнталіста Омеляна Пріцака, Володимира Бориса, Галину Книш.

Овочем роботи Істор.-джерелознавчої Комісії було зібрання матеріялів до Бібліографії Історії України і підготовка "Підручної Бібліографії Історії України".Остання робота була опрацьована Кострубою на спілку з проф. І.Крип'якевичем і Ом.Пріцаком (осталася не надрукованою).

З приходом большевиків до Львова в 1939 р. замінив Т.Коструба пост історика на пост місіонаря.Митрополит А.Шептицький висвятив його в св'ященники; опісля він вступив до Чина СВВ. Помер у Львові у березні 1943, після перебуття важкої операції (ампутація ноги).

Слабе здоровля (два останні роки не вставав з постелі) і невідрадна доля гал.-укр. вченого (розмінювання себе на дрібну монету, пишучи по всяких газетах статті на "науково-публіцистичні теми" хліба куска ради) недозволили йому за його коротке життя оставити монументальних творів, яких по його таланті і розмахові треба було сподіватися.

Прим. Ред.

I.

В підручниках історії України й у різних принагідних статтях можна прочитати про причини упадку Галицько-Волинської Держави приблизно таке:

Україна взагалі, а Галицько-Волинсько Держава зокрема, була забором і твердим валом проти кочовиків для Західної Європи, видержувала на собі удари, призначені християнському світові і тимсамим до краю вичерпувала свої сили. З того користали нахабні сусіди й у певнім моменті, в 1340 роках, цілком зайняли цю державу. Таким чином на упадок Галицько - Волинськой Держави мали вплинути два засадничі чинники: 1) напади кочовиків, 2) натиск сусідів. Натомість виглядає з тих праць, що ніякі внутрішні моменти, чи то в самій національній психиці чи в державній організації і їх евентуальних хибах не містилися причини упадку. Таке уйняття причин упадку нашої старої держави може довести до дуже песимістичних заключень, бо продовж історії Україну завжди будуть якісь "кочовики" і "захланні" сусіди. та не зважаючи навіть на це, таке пояснення цілком не відповідає правді.

Ще кілька слів, чому саме звертаємо увагу на Галицько-волинську Державу, а не на нпр. Київську. Робим це тому, щоце був уже повний упадок української самостійности в середньовіччю, а дальше тому, що тільки Галицько-волинська Держава може в повному цього слова значенні називатися українською Державою европейського типу, цебто вона була найбільше зближеною до тогочасних держав феодальної Європи. Підчас коли в Київській Державі ще князі з дружиною кочують від стола до стола, шукаючи кращого княження, то в Галицько-волинській державі бачимо вже рішуче осілих на своій території князів і дружину. Врешті після упадку цієї останньої держави вже в Україні не існувало нащадків давнього княжого роду, чи точніше - не могли вони вже відограти поважної ролі в житті нації.

Але вся трагічність упадку Галицько-волинської Держави не тільки в тому, що з тим моментом не стало вже в нашій батьківщині рідного державного організму, ще більш сумне явище, що у продовж десятиліть а то й століть після упадку нашої держави не виступають сили, що прагнули б до її відбудови. І саме ця остання обставина спонукує нас глибоко призадуматися над трагічним моментом нашого минулого і пошукати його справжніх причин, щоби вірно зрозуміти цей момент і витягнути правильні консеквенції. Так стоїть проблема; постараємося коротко дати її розв'язку.

II.

Отже ні напади кочовиків, ні зажерливі сусіди не були властивою і повною причиною упадку Галицько-волинської Держави. Навпаки князь Лев Данилович при татарській допомозі змінював свою державу і хоч його наступники виступили вже проти татар, то цілком не знаємо з історії, щоби татарська Орда в якийсь особливий спосіб і з особливою силою мстилася за це на нашій державі. Не тому, звичайно, щоб вона цього не хотіла зробити, радше не ставало сил, бо Орда в тому часі вже не відзначалася давньою могутністю. Тяжкі внутрішні усобиці в лоні самої Орди, що їх спричинив у 1290 роках Ногай у боротьбі з ханами, вичерпували її і

XIУ ст. є свідком повільного розкладу Золотоі Орди, що згодом поділиться на Казанську, Астраханську і Кримську. Так само сусіди нападали на Україну і в давніших часах; але розумна політика галицько-волинських князів зуміла так влучно посувати події на шахівниці політичних констеляцій, що майже завжди проти одного ворога находився другий (нпр. проти литовців-німецький орден меченосців, проти поляків-татари, то що). Значить причини лежать глибше, у самій суспільности чи іі організаціі і на ці моменти слід звернути пильну увагу.

Дуже цінне світло на наше питання подає українська історіографія княжих часів загалом і Галицько-волинськоі Держави зокрема. Не місце тут входити в подрібну аналізу незвичайно складних питань староукраінської і загалом східно-европейськоі історіографіі; вкажемо лише коротко, настільки це конечно для нашоі теми, на основні і характерніі риси, які відзеркалюють просто ідеально цілу конструкцію староукраінськоі суспільности. Це уявлення хибне, або, м'яко кажучи, не зовсім вірне, коли ми уявляемо собі переважно монахів як творців українськоі історіографіі. В дійсності було так, що авторами наших літописів були якраз світські люди і то княжі дружинники, зв'язані якнайтісніше зі своіми князями. Наша тодішня історіографія, чи як ми іі звемо, літописання, була зовсім не подібна до західно-европейськоі. На Заході замічаемо в тих часах два роди історичних творів, коли дивитися з погляду іх авторства: 1) офіційні, цісарські і королівські літописи, які нотували події зв'язані з особою монарха і найважніші державні справи і 2) історичні твори, яких авторами було спершу феодальне лицарство, опісля ж навіть" третій", міщанський стан. У нас натомість другого роду історіографіі зовсім немае. Оскільки літописи писалися в манастирях (точніше : в Печерськім манастирі, а тільки виімково в інших, як от Михайлівський), то вони не відбігали від загального ідеологічного образу цілого українського літописання. Те, що ми призвичаені бачити в західно-европейській історіографіі, себто що другий іі рід насвітлює події зі становища станів, зовсім не виступае в Україні. Коротко кажучи: українське громадянство, якщо під ним розуміемо чинники не зв'язані безпосередньо з князем, або не цікавилося зовсім історією і неписало іі, або (у випадках, коли іі писали монахи) ні в чому не відбігало від ідеології офіційного княжого літописання.

Одним словом, неофіціяльноі історіографіі в старій Україні, отже писаноі громадянством і зі становища того громадянства, не знаемо зовсім; існуе едино офіційна історіографія із штандпункту князів.

Отсей висновок як раз і ·зясовуе нам конструкцію староукраінськоі суспільности княжої доби, методи іі організаціі і загалом ціле суспільне життя. Перше, що нас вражае, - це неподібність ціеі суспільности до західно-европейськоі, або бодай дуже поважні різниці між обома. Бачимо, що немае так дуже важного на Заході лицарського стану, що тоді репрезентував суспільність а в незалежний від монарха. Не входимо в те, чи

цих західних феодалів видвигнули самі монархи добровільно, чи спонукані якимись спеціяльними моментами; різницю бачимо в тому, що в нас в X-XII ст. немае незалежного від князів боярства а й пізніше в Галичині можемо обсервувати його розвій з княжих таки дружинників, які осідали на землі. Здавалося б,- ітак звичайно в історіографії цю справу трактовано,- що в галицькому боярстві маемо повну аналогію до західних феодалів; та тут саме і лежить глибока різниця, не зважаючи на зовнішню подібность. Галицьке боярство не вийшло з організації самоі суспільности, незалежно від княжих надань, а князеві довелося б було тільки затвердити існуючий стан Коли б це так було, то ці бояри були б звязані більшою солідарністю зі самою землею (себто іншими станами), і заступали б інтереси землі в імені цілого громадянства перед абсолютичними нераз тенденціями князів. Тимчасом направду це княжі дружинники, яких князь "вивів у люди", а які за те при нагоді виявили лише інтереси... збунтованих княжих дружинників Хіба ж це не диво, що ніхто з них не виявив глибшої політичної думки що ніхто з них не творив "опозиції Його Величності" ? Чиж не характерне те, що ніхто не вхопив за перо, щоби висловити ідейні підстави протикняжих змагань своеі верстви? І врешті, чи не трагічне те, що зціеі боротьби між князями і боярами виходили факти різні бояр, або ганебного повішення князів Ігоревичів у Галичині, а не вийшла ні одна "хартія вільностей"? Ось маемо коротко уйняту різницю між західно-европейськими феодалами і галицьким боярством. Супроти цих фактів даремна річ шукати оправдання для протикняжих змагань галицького боярства, що, мовляв, малоь якісь "невідомі нам політичні цілі", як це часом робилося і робиться в історіографії. Джерела мовчать про те ідеально. І це не припадок, не лише " може злобна тенденційність" з боку княжих історіографів і державного апарату, що могли б були винищити того роду джерела; ні, іх просто таки зовсім не було, то й не було чого "нищити".

III.

Коли йдемо дальше цим шляхом, то бачимо, що загалом ініціятором державної організації, оборони країни на зовні і устрою внутрі був князь. Вправдіукраїнська суспільність в часах перед княжою династією Рюриковичів,(чи вірніше Ігоревичів) мала свою спільну організацію, бо не могла чекати аж по X ст.,на появу тіеі княжоі династіі. Але та організація відзначалася двома засадничими прикметами, а ті два "едино суть": демократичним устроем і розбиттям на численні дрібні територіяльні групи (звані в історіографіі племенами. Того роду устрій вправді міг нераз давати хвилеві успіхи, при позбавлених всякоі або бодай глибшої політичної думки нападах на сусідні країни; але до того надавалося прекрасно, це ствердили розумні візантійські володарі: Слов'яни вправді великий нарід, говорили вони, але завдяки іх демократичному устроеві і взаемній незгоді можна іх дуже легко наводити одних на одних, чи - кажучи просто- ловити

свою рибку в каламутній воді. Коли ми захоплюємося може деякою подібністю українців до клясичних греків, то хіба найменше причин для такого захоплення дає аналогія нашої демократії з грецькою... При тому психічна структура українського громадянства в ті часи була "східна до найглибших основ", як висловився В. Липинський, себто відзначалася мінімальною енергією, підприємчивістю і витривалістю в ділянці суспільно-політичної організації. Хіба не замітне це, що майже всі орди, різного походження, більше або менше цупко опановували українську територію з її населенням, від глибоких передісторичних часів аж до хозарів включно? Видно, що така політична організація, як її бачимо в передкняжій Україні, не здала свого іспиту. Але й пізніше, коли вже згаданий княжий рід опановує територію України психіка громадянства не зміняється. Мовляв є князь і дружина - зсунувся з голови клопіт про оборону перед ворогами. Це його річ, на те він бере данину. І справді князі вив'язувались зі своїх обов'язків оборони і організації держави, виручали в тому суспільність, яка ставала жити спокійно дальше у своїй блаженній пісонній щасливости. Таким чином на стару організаційну верству громадянства налягає нова княжа, для себе самовистарчальна, і між обома організаціями (суспільности і держави) не було якої небудь інтимнішої лучности. Віче, законодатна і виконча влада передкняжої України, не збирається тепер, бо одну і другу функцію перебрав на себе князь; так само судівництво. Якщо в громадянстві були одиниці, що визначалися більшою ініціятивою, жертвенністю, здібністю до організації, - а таких українська суспільність завше видавала багато, - то вони переходили просто в ряди княжого державного апарату, таким чином коло князя скуплювалися найкращі елементи українського громадянства, які тимсамим, так би мовити, ідейно зривали з політичною пасивністю широких мас. Вони, ці княжі дружинники і патріоти своєї землі, бачили в князеві і княжій організації держави єдино можливу організаційну форму суспільности. Тому ідеологія дружинника чи то неукраїнця (бо й такі були), чи українця ставалися одним з ідеологією княжою, а суспільність була позбавлена якраз тих елементів, які могли б робити творчу опозицію.

Так отже, можна сказати, чинником ініціятиви і державнотворчим був князь і його дружина. Та це не були два окремі чинники, що часом могли би стати проти себе; це був один чинник зв'язаний спільними змаганнями і спільними інтересами. Дружини поза князем не існувало, якісь "земські" бояри можуть існувати тільки в фантазії, бо в дійсності їх не було. Тому коли в часах Київської Держави, чи точніше і вірніше в XII ст., якийсь князь переходив добровільно чи недобровільно на інший стіл, то з ним ішли його бояри: поки отже "кочували" князі - "кочували" з ними бояри. Щойно з моментом, коли певні княжі династії осіли твердо на певних територіях, напр. Волині і Галичині, тоді й боярство вростає в землю, але знов вже завдяки князеві. Нам неясно, чи галицько-волинські князі надавали земельні наділи окремим боярам на власність цілого їхнього роду, чи тільки

доживотно;на всякий випадок зріст земельного багатства бояр походить із джерела що й усякі інші устоеві зарядження: від князя.

Знаемо, як велику ролю відгравала завжди в усіх суспільностях релігія, а зокрема в середньовіччю християнська Церква. Але й у цій ділянці помічаемо те саме, що в інших. Коли в західній Європі Церква в окремих країнах була регулятором, чинником, що вдержував рівновагу між монархами і станами, не допускаючи до надмірного, протизаконного виступу цеі чи другої сторони, або змісця осуджуючи його, - то в нас і Церква була під окремою протекціею князя, залежна від нього в представниках вищого духовенства. Князі ініціювали основування епископських катедр, вони засновували манастирі , будували церкви, вивіновували парохіяльне духовенство (порівняй десятину кн.Володимира для київської церкви) і тому Церква була їм щиро віддана. Було це впрочім на зразок Візантії, де Церква також була під особливою опікою монархів. Бути якимсь самостійним чинником староукраїнська Церква в XII - XIУ ст. не зуміла і спиралася цілоком на княжій владі; упадок княжого устрою був рівночасно її упадком. Доказ на це - сумний стан української православної Церкви в XУ -XУI ст. Такі чинники, як Печерський манастир, заложений не князями або боярами, але постом і молитвою і "благословенням святої гори" були рідкими і короткотривалими вийнятками. Отже і з цього боку суспільність не одержала якогось державного виховання незалежно від князя.

IУ.

Щей короткий перегляд основних моментів організаційної структури староукраїнської суспільности вже вказуе нам на справжні моменти, причини упадку Галицько-волинської Держави. Отже це були:

1) Типовосхідна ментальність і психіка основної маси громадянства, причиною якої е найправдоподібніше перевага серед суспільности типу інтроверсійного (якого погляд і зацікавлення звернене радше до нутра) над типом екстраверсійним (якого увага і підприемчивість звернені на зовні). Очевидно, що це не е явище повсякчасне і виступаюче завжди в одинаковій пропорції, себто з того ми не можемо витягати якихсь фаталістичних консеквенцій; воно справді причинилося нераз у нашій історії до переваги чинників пасивних над активними, байдужности до публичних справ над зацікавленням ними.

2) Недостача лицарскої провідної верстви в суспільності, спертої об землю, яка могла б творити конструктивну "опозицію Його Величности" і в той спосіб доводити до гармонійного розвитку суспільности і витворення правдивого земельного патріотизму, себто любови до батьківщини;

3) Брак повної самостійности Церкви у відношенні до найвищого політичного чинника, Церкви, яка стала б самостійною виховною силою для суспільности, яка регулювала б відношення між монархом і підданими і так робила б суспільність "повнолітною" навіть на випадок занепаду чи упадку княжої влади:

4) З того слідує пасивність громадянства до справ організації, недостача патріотизму серед неї, яких небудь активних державнотворчих змагань, а тим самим у випадку ворожого наїзду й поневолення відновлення державних змагань, що вели б до відбудови національної держави. Тому упадок княжої династії був рівночасно упадком державної ідеї і традиції.

Щоб сказати сумарично, збираючи все повище короткими словами, виводимо з даних фактів таке загальне заключення:

Галицько-волинська Держава впала не з причини наїзду кочовиків, чи зазіхань сусідів, але в наслідок неевропейських методів своєї політичної організації, яка не дала суспільності належного національного політичного виховання. Тут і справжня причина її упадку, а заразом грізна перестрога на майбутне: ніколи східними методами організації Українська Держава як тривалий національно-політичний організм не повстане.

Львів, 29 квітня 1942.

Омелян П р і ц а к.

Ш Л Я Х И   У К Р А І Н С Ь К О І   Н Е З А Л Е Н О С Т И   Н А   П Р О Т Я З І   І С Т О Р І І.

Сотій річниці появи друком "Історіі Русов" присвʼячує цю свою статтю.
А в т о р.

I.

1. Найстарший наш історичний твір, анонімна "Повість временних літ" подає під р.1051 одну цікаву подію.Киевський князь Ярослав Мудрий "поставив митрополитом для Руси, для св. Софіі" без порозуміння з Візантією представника молоденькоі украінськоі інтелігенціі – Іларіона.

Цей Іларіон, талановитий письменник-проповідник –і есть (по всій правдоподібности) автором найстаршого оригінального украінського літературного твору, слова "О законі і благодати", з дуже для нас цінною "Похвалою Кагану нашему Владимеру". У цій похвалі говориться:" Похвалим же и мы по силѣ нашей малыми похвалами великая нашего учителя и наставника великаго КАГАНА нашего Владимера..... Не в худѣ бо и в невѣдомѣ земли владычествоваша, но в Русьской, яже вѣдома и слышима есть всѣми концы земли....."

2. Яке значення мало це самовільне поставлення в митрополити? Чому Іларіон величаючи украінського князя вживає у відношенню до него титулу КАГАН ? Чи поміж тими обома явищами е який небудь звязок?

Ось питання, що насувається медієвістові коли йому приходиться вияснити повищі явища.

3. Прийняття християнства втягнуло "варварський" народ Володимира Святого в орбіту народів християнского культурного кругу.

Джерело цього прийняття – Візантія – заважило на світогляді цього народу: з візантійською релігією прийняли Русичі також і візантійські державні концепціі.

Візантійські концепціі признавали в оснoві одну тільки – універсальну державу одного христолюбивого порфірородного царя і самодержця Ромеів і всіх християн, візантійского імператора.

Крім (західно-)римського німецького цісаря і тюркського (пізніше хазарського) кагана інші володарі були за повищими концепціями тільки "архонтами", цебто "стольниками" цього одинокого володаря.

Для ілюстраціі того стану подам дві адреси візантійськоі канцеляріі кінця Х ст.

До киевського великого Володимира писалося так: " Лист Костянтина і Романа, христолюбивих римських імператорів до руського стольника (прóс тóн áрхонта Росіяс)."

До кагана Хозарії обов'язувала така церемоніяльна формула." В імя Отця і Сина і св.Духа, единого і едино-правдивого нашо о Бога.Костянтин і Роман, вірні в Бозі римські імператори, до найблагороднійшого і найславнійшого Кагана Хазарії".

Чому так було?

4. Царгородський патріярхат був під окремою протекцією візантійського імператора. З хвилиною прийняття християнства Володимиром, візантійський імператор вважав, що суверенні права над руськими землями перейшли на него, як протектора Православноі Церкви. Перенесення суверенних прав над руськими землями із Русі до Візантії створило ситуацію, яка дуже яскраво видна після 1054 р.; всі руські князі стали собі рівними: іх рівнала рівна залежність від візантійського імператора. В церквах на всій територіі Русі поминали в ектеніях на першому місці як володаря кожноразово візантійського імператора.

Як далеко увійшла в кров Русичів концепція, що на Русі не мае суверена свідчить факт, що в одному манастирському уставі кінця ХУ і початку ХУІ ст. (на територіі сьогоднішньоі Росії!!) за давніми традиціями поручається поминати "князей наших, а не царя, зане нѣсть царствія здѣ, в нашей Руси" (хоч там вже існував московський "Цар всея Руси").

5. Одинока одність, що існувала на Русі ХІ -ХІІІ ст. була одність церковна. Недаром за давною звичкою св.Отці Костянтинопольського Собору в 1389 р. рішають: "Зогляду на те, що світськоі влади на Русі не можна було установити в одній особі, то св. Отці Собору установили одну духовну." Пригляньмося ближче церковній ситуації в тодішній Русі. Це важне ще з того огляду, що в ті часи церковні круги, як книжні круги, були творцями і носіями політичноі ідеологіі.

Весь час княжого періоду всі Руські землі (за малими виімками) складали з себе одну руську митрополію "киевську і всея Руси" (пасес тес Росіяс). Не зважаючина ту обставину, що територія тоі митрополії далеко перевищала територію всього патріярхату, ерархічне становище митрополії "всея Руси" було дуже незначне. Вона займала в ряді митрополій царгородського патріярхату спочатку 60-те місце, а пізніше (ХІІ-ХІУ ст.) 71-ше а той 72-ге і була в як найтіснішій, колоніяльній - сказатиб - залежності від царгородського патріярха і його протектора. У Царгороді, без усякого порозуміння з руськими духовними кругами або князями, святили і опісля посилали в Русь своіх кандидатів-митрополитів. Такий митрополит, звичайно грек, рідше зовсім згречений варвар, був - зовсім зрозуміласправа - довіреним і надійним агентом візантійських інтересів.

З повищого ясно чому Русичі утрату своіх суверенних прав сприймали як самозрозумілу вищу, християнську стадіювого розвитку.

6. Титул " к а г а н " виступае вже у старотюркських "рунових" написах зУІІ ст. Найперше свідоцтво - т.зв. Тамач-напис з 692 р. У паралельній формі "хакан" (паралельність цих обох форм виказав орієнталіст проф.

Мартін Гартман) він відомий раніше ("Хаганос" візантійців УІст.) і ця форма дуже часта у пізніших ісламських (арабо-перських) джерелах.

"Каганом" називався найвищий володар степової імперії "Гьок"(="небесних") Тюрків (за китайськими джерелами: "Тю-Кю"), що у УІ ст.обеднали територію від Тихого океану по Украіну, так як два століття тому назад Гуни, сім століть пізніше Монголи, а яких десять - одинадцять опісля спадкоемці і наслідники Монголів - Москалі.+)

+) Титул "Руський цар божою милостю" появився вперше в історії у XIII с. Його створили півн.-східні руські церковні круги для хана Золотоі Орди, з подяки за "ярлики", полекші для християнськоі церкви (звільнення церковних маетностей від податків), які монгольські хани надали тій церкві як впрочім і для інших церков (пр. буддійськоі; прецеденсом в тій справі був осяг патріярха китайськоі Тао - церкви ігумена Кю Чу-Кі, в манашому Чанг-Чун, у самого Чінгіз-хана в марті 1223 р.)

Цей титулбув своерідним зафіксованням дійсного стану. Після монгольського завоювання руських земель золотоординський хан став фактичним сувереном Русі.

Визнати цей стан руським церковним кругам було тим вигідніше, що дотеперішній суверен - Візантія - впав жертвою ІУ христоносного походу. Місце "православного",пррфірородного цісаря зайняв у Констянтинополі на 70 років "еретик" латинський імператор (1204 - 1270).

Із усіх князів "руського улусу" (улус = велике плем'я, провінція) золотоординського хана московські князі ~~почи~~наючи від Івана І Калити (1328 -1341) - вміли собі найти якнайкращий " modus vivendi" в нових обставинах. Вони стали намісниками "руських царів божою милостю" золотоординських ханів засвоіли собі повнітю "татарський спосіб життя, той сам рід одежі, манер, державноі ідеі, політичного досвіду"(М.Правдін).

Двір московського князя цілком не різнився від дворів інших, чистокровних татарських князів.Московські князі посвоячувалися з татарами, радо давали прибіжище і богаті земельні надання всяким золотоординським ізгоям (у літописах нераз зустрічаються скарги місцевого населення з того приводу). Факт, що московський князь був православноі віри не мав тут ніякого значення. Християнство (зокрема несторіянство) було здавна поширене в різних монгольських племен; впрочім допіру брат відомого Батія, золотоординський хан Берке (1257 - 1267) прийняв іслям.(Монголи взагалі у проблемах віри були надзвичайно толерантні).

З упадком Золотоі Орди і розподілом іі на три ханати (Казанський, Астраханський, Кримський) у ХУ ст. московські князі бачуть себе в ролі золотоординських ханів, спадкоемцями іх державноі системи. Іван III (1462 - 1505)приймае дотепер належний ханам титул царя, мішаеться у спори поодиноких ханатів та ханів, використовуе іх одного проти одного. Другий його наслідник Іван ІУ Грозний підбивае Казань (1552) і Астрахань (1554), а тим самим об'еднуе велику частину земель Золотоі Орди. Московські царі переймають політичний досвід і міжнародні зв'язки Золотоі Орди. Европа для них - це чужа ім країна, яку за східною термінологією окреслювали збірним імям "країна фрягів" ("фрягове","фрязин" - це перерібка східного збірного означення европейців "франк").

"Татарські традиціі довше всього відбилися на російській зовнішній політиці і на посольськім церемоніялі. Після щезнення або ослаблення татарських ханатів на російського царя було перенесено татарську державну ідею; його і стали називати "великим беком, білим ханом"- стверджуе найбільший авторитет у питаннях східноі історіі російський оріенталіст акад. В.В.Бартольд.

І так 1464 р. московські посли осягають Герат (нині Авганістан), в р. 1475 столицю тодішньоі Персіі Тебріз і в рр.1466 - 1472 тверський купець Афанасій Нікітін дійшов до Індіі (свою подорож описав він у своіх "Хожденіях за три моря"). Орієнтальні володарі висилають тепер своіх резидентів не до Сараю (столиці Золотоі Орди) а до Москви. В р.1466 прибуло до Москви посольство від Шірван Шага (володаря Баку і околиці)

Дуже скоро дійшло до нав'язання спочатку торговельних (шовкова торгівля) а опісля дипломатичних взаємин поміж тою турецькою державою і Візантією. Чинником, що об'єднував обі ці імперії була спільна воєнна акція проти спільного ворога - сасанідської іранської (перської) монархії. Вже 568 р. у відповідь на тюркське посольство вислав імператор Юстин II свою амбасаду у проводі з Земархом до ставки хакана Сільдзібульоса+) геть аж у гори Екдаг (сьогодні мабуть Тянь - Шань). Це посольство описав історик Менандр Протектор у творі "Про посольства"

7. Тюркська імперія розпалася незабаром на два каганати: східній каганат і західній каганат, що час від часу міняли собі на становищі гегемона всієї імперії. Із західнього каганату вилонився згодом хазарський каганат.

Як колись каган імперії Тюрків, так тепер каган Хазарії став союзником Візантії спочатку проти згадуваної вже імперії Сасанідів, а після завоювання арабами сасанідської держави (651) проти арабського (омайядського) хаґіфату.

в р.1490 посол гератського султана, Тімуріда Гусейна пропонує Іванові III "дружбу і любов". Посол Івана ІУ заявляє турецькому османському султанові, що"мій цар не ворог мусульманської віри. Його слуга Заін-Булат володіє всім Касимовським ханатом (в Сибірі), князь Кайбула в Юрієві, Ібак у Сурошському, Ногайські князі в Романові".

За дійсних володарів, собі рівних "братів" призна́є Іван ІУ тільки східніх автократів, нп. турецького султана, кримського хана і т. д. Європейські володарі вважаються ним не гідними слова "володар", б вони не самовладно правлять, а як нпр. англійська королева Єлисавета, поладнують державні справи "мужичими холопами", або як шведський король є тільки " верховним урядником в уряді" своїх державних мужів.

Ще в рр.1633 - 1635 послові гольштайн-готторпського герцога Фридриха ІУ, магістрові ляйпцігського університету Адамові Олеарієві (вл. Ельшлетер) так пояснювали у Москві значення трьох корон, що крім візантійського орла були у гербі московського царя:"Москва і оба ханати Казань і Астрахань".

Татарська аристократія влилася в московську.Це не відокремлений випадок, що нп. один із нащадків останнього золотоординського хана Симеон Бекбулатович дістав титул "великого князя всея Руси." Не від речі тут пригадати, що один татарський боярин Борис Годунов став "Царем всея Руси", другим наслідником Івана ІУ Грозного.

Московська експанзія в Азію не йшла під гаслом "ширення християнства" або "культуртрегерства".Це було прямо переймання спадку. І різні тюрко-татарські державки та племена без бою піддавалися під зверхність "білого царя"("білий" значить "західній", у монголів біла краска означає "захід"), в якому бачили нового степного гегемона, наслідника Чінгґіза і Чінгґізидів.

Концепція "третього Риму",якою разом з рукою сестрінки останнього візантійського цісаря Софії Палеолог, думав папа та його круги приєднати до католицизму московського князя Івана III та зробити з него (ІванаIII) барієру проти нової потуги в Європі: турків-османів, а також концепція "збирання Руських земель",що нею на провесні і в час першого українського відродження (ХУ - ХУІІ ст.)наші релігійно-культурні круги старалися притягнути православного московського царя до оборони православної церкви під Польщею від католицького наступу,- обі ці концепції були в московській державній ідеології далеко пізнішими від повище зясованої концепції "збирання золотоординських земель".

+) Німецький орієнталіст Йосип Маркварт ототожнює цього Сільдзібульоса з відомим із старотюркських написів Істемі-Хаганом.

Перша вістка що дійшла до нас про Хазар і есть оповідання візантій-ського історика Теофана про поміч, яку хазарський каган подав великому візант. імператорові Іраклієві І проти персів в р.622

Дальші часи - це взаємні виручки обох держав. І ось пр. відомий історик-цісар з Х ст. Констянтин Порфірогенет занотував пасилку імператором Теофілем (829 - 842) візантійських інженерів хазарам для будо- твердинй Саркел на Дону проти кочовників. Поміж членами обох пануючих династій були часті шлюби; вистарчить пригадати, що син хазарськоі княжни візантійський цісар Лев ІУ (775 - 780) мав прізвисько "Хазарин". Тому зрозуміла справа, що Хазари втішалися у Візантії пошаною а титул іх володаря -"каган" був для них титулом союзного суверена рівного імператорові і тому у листах до кагана обовязувала окрема, шаноблива адреса.

8. УІІІ -ІХ ст. це часи розцвіту торговельноі, ще напів кочовоі хазарськоі імперіі, що маючи центр свій у північному Кавказі і долішній Во- зі заключала в собі велику частину східноі Европи аж по Урал-річку (за даними листа кагана Хазаріі Йосипа до знаменитого міністра арабо-еспан- ського омейядського халіфа Абдаррагмана ІІІ - жида+) Хаздая ібн Шафрута з пол. Х ст.. Що Хазарам підлягали Словяни донського басейну (Дон у арабській класичній географіі називається "Нагр ас-Сакаліб"="словянська ріка") це знаемо з даних арабськоі історіографіі (часів арабських завоювань (епохи "футуг аль бульдан" = " завоювань країн"), головно у аль- - Баляцсурі і ат - Табарі (ІХ - Х ст.) Ці словяни були - з огляду на іх велику боєздатність - лакомим предметом военноі добичі. Ними обсаджували араби гарнізони своіх пограничних кріпостей проти Візантіі в Кілікіі (Мала Азія) так як візантійці балканськими словянами а колишні Римляни всякими германськими племенами захищали свої окраіни.

Так пр. в р.737 арабський полководець князь Марван бен Мугаммад (він опісля як Марван ІІ останній омейядський халіф) загнався проти Хазарів поза Дін на те, щоб як основну добичу пригнати 20.000 славян (число мабуть трохи перебільшене!), яких осадив опісля в пограничних малоазійських кріпостях. Ще в ІХ ст. існували там різні "Гісн ас-Сакаліб" (="славянська кріпость"), як стверджує патріярх арабськоі географіі Ібн Хурдадбіг

9. Але хазарам підлягали ще інші славянські племена.

Із даних місцевоі традиціі, що збереглися в "Повісті временних літ" знаемо, що хазарам платили дань (пор. цікаву легенду про хазарсь-

---

+) Державною религією - принайменше хазарськоі верхівки - була жидівська віра.

данину подану в "Повісті") ще Вятичі на Оці, Радимичі на Сожу, врешті Поляни над Дніпром. Сам Київ мусів відгривати таку чи інну ролю в хазарській державній системі, бо як виказав наш знаменитий орієнталіст акад. А. Кримський імена легендарних основників Києва - братів Кия, Щека, Хорива і їх сестри Лебідь хазарського походження.+)

Акад. М. Грушевський ствержує, що хазарська зверхність могла появитися в Києві "   десь в другій половині УІІ чи в першій половині УІІІ в.- найдальше". Найменше два століття входили українські землі у склад поважаної тодішнім світом хазарськоі держави. Немає сумніву, що титул "каган" так діяв на тодішне населення українських земель як пізніше титул "цар" у відношенні до Романових або титул "цісар" у відношенні до Габсбургів - цебто як титул суверена.

Ще в кінці ХІІ ст. та традиція величности суверенного титулу кагана була жива в народу, зокрема в поезіі. Одинокий ще другий випадок, коли в староруськім письменстві зустрічається титул "каган" у відношеині до руського князя (теж патетичний) це у "Слові о полку Ігоревім"-"каган Олег".++)

10. Тепер відповідь на поставлені понижче питання ясна. І самовільне ставлення Ярославом Іларіона в митрополити і вживання цим Іларіоном у відношенні до українських володарів суверенного титулу "каган" - перші демонстративні акти-заяви українськоі незалежности.

Приходиться жаліти, що це "самовільне" ставлення Ярославом Іларіона не стало прецеденсом для українськоі церковно-політичної політики. Історіі відоме ще одне тільки таке ставлення : трагічне ставлення князем Ізяславом Мстиславичем в Київські митрополити Русина "Книжника и философа так якоже в Руской земли не бяшеть" Клима Смолятича в р. 1147. Одначе воно (ставлення) було сучасниками незрозуміле і як щось неможливе, відокремлене, без прецеденсу (ставлення Іларіона в міжчасі забулося) відкинуте. Візантія могла тріюмфувати.

II.

Прекрасне джерело до пізнання Галицько-волинськоі держави - "Волинський літопис" (звичайно званий "Галицько-волинським літописом") на жаль кінчиться вже роком 1289.

Про пізніші події знаємо тільки з припадкових джерел.

+) Мій шановний учитель акад. А.Кримський виготовив велику двохтомну монографію про Хазарів, що покищо осталася ненадрукована. Один (некомплетний) іі машинопис зберігається в моєму архіві. Цю свою монографію вважав акад. Кримський основним твором свого життя.

++)Деякі руські володарі до київського періоду прибирали теж інколи титул "каган". Про це свідчить "хаканус" Рос-ів в урядовій французькій двірській літописі (т.зв. Бертинські аннали під р.839) і дані арабо-перських географів Х ст. ("хакан-Рус" у Ібн Росте і др.

Царгородські церковні аннали нотують, що 1303 візантійського року, значить 1302-3 нашого числення, після довгих і дуже утяжливих пертрактацій удалося галицько-волинським володарям добити створення окремої митрополії в Галичі. Нова митрополія заснована на основі грамот цісаря Андроніка і патріярха Атаназія - дістала 81 місце в ряду митрополій царгородського патріярхату (десять місць нижче від київської) і офіційну назву "мікра Росія", "Мала Русь".

Труднощі, що стояли на дорозі до ерекції цієї нової митрополії кажуть догадатися, що ця подія була не щоденна.

Щоб її вияснити - увійдім в епоху тої події.

XIII - XУ ст. в Європі - це часи повставання нового типу держав.

Створена геніяльним, на жаль завчасно загинувшим Романом II Великим (Мстиславичем) держава " Regnum (Ducatus)Russie" звичайно називана "Галицько-волинською" (хоч радніше повиннаб бути названою "Галицько-володимирською") почала свій перехід зі старого типу примітивної, династичної держави, якою ще була Київська держава, на шлях пізносередневічної національної держави, що стала підвалиною для модерних європейських держав-націй.

Королівська корона Данила, впровадження державної канцелярії веденої, до речі, латинською мовою (цебто мовою, що була панівною в тодішньому державному і дипломатичному світі), титули володарів "з божої ласки" ("ex dono dei ","dei gracia "), врешті, що найважніше: вживання володарями в своїх титулах національної назви "Русь" (" Sigillum domini Georgis regis Russie", "Dei gracia duces tocius terre Russie"," Ex dono Dei natus dux et dominus Russie ")- дотепер князі титулувалися залежно від посіданої землі, пр. Київський, Галицький, Суздальський і т.п. князь - ось етапи того формування.+)

Та в томуж часі на північно-східніх руських землях організувався другий політичний центр Русі: Володимирсько-суздальське князівство. З тих чи інших причин дійшло це князівство до чималого богацтва, і хитрий митрополит "всея Руси"- Грек перемінив поруйнований Київ на процвітаючий Володимир над Клязьмою.

Доки митрополія "всея Руси" мала свій осідок в невтральному Київі-доти справа поділу цієї східно-європейської митрополії відповідно до нових національностевих обставин не була нагальною. Але з хвилиною коли митрополит київський опинився під покровом північно-східно руського князя (а що означає в православній церкві покров князя це відома справа)- імперативом галицько-волинських державних інтересів стало питання окремої митрополії.

Та зреалізувати цей постулят не було легко. Візантійські церковні

+) Галицько-волинська держава не розвинулася вповні. Дійшла до стадії "націоналізації" своїх володарів і скоро перестала існувати. Про причини див. також статтю Т.Коструби в цьомуж числі журналу.

круги не бажали собі поділу митрополії "всея Руси", що - як вище сказано- своїм обємом була далеко просторіша як територія всього патріярхату і була лакомим куском про який мріяв не один з достойників патріярхату.

Крім того даний півн.-східно Руський князь (суздальський, володимирський чи пізніше московський) розуміючи яке виключне становище на Русі надавав його столиці факт резидування вній киевського митрополита - докладав в Царгороді всіх зусиль, щоб тільки залишити "status quo ante".

Вибореня окремої митрополії "Малої Росії"- це велика політичної ваги подія, що заманіфестувала суверенність тодішнього нашого духового життя.

Але не знайшла вона у сучасників належного зрозуміння. "Хитрий Малорос" ігумен спаського монастиря з над Рати недалеко Львова, другий галицький митрополит Петро, скористав з того, що стіл "киевського і всея Руси" митрополита опорожнився у Володимирі над Кл.,виеднав в Царгороді для себе ще цю митрополію (Царгород тільки і того прагнув, щоб на Русі була одна митрополія) і перекочував на Північ. Від 20-их рр. XIУ ст. переніс він свою столицю до нового політичного центру, що замістив Володимир над Кл. (як колись Володимир замінив Київ) до Москви і ставши бликим соратником Івана І Калити клав підвалини для витворення ідеологічної гегемонії Москви на Русі. За його порадою прибрав Іван Калита титул "Великого Князя всея Руси" (політичний відповідник до титулу "митрополит всея Руси") щоб підкреслити свое виключне становище на Русі, яке і так набрало значення з того часу, коли він став фактичним намісником "Руського царя божою милостю" золотоординського хана.

III.

Секуляризація культури доконана ренесансом, націоналізація церкви започаткована реформаційними руками, зміна економічних обставин викликана відкриттям нових континентів, поширенням збіжевого ринку збуту (а це заразом означало натиск землевласницької аристократії на хліборобське населення)- всі ці причини викликали великі петрясення народніх мас Європи XУI і XУII ст., що не могли не оставити свого тавра на її релігійній, політичній і соціяльній структурі.

Вони не минули й України. Вони - великі потрясення народніх мас - вибухли в Україні всією силою пристрасної української вдачі в численних козацьких повстаннях, що знайшли апогей свого емоціонального піднесення у тріюмфальному вїзді побідоносного "Моісея, спасителя і свободителя народу руського з неволі лядської, Богом даним - тому йто Богданом названого" гетьмана Богдана Хмельницького до Киева у січні 1649 р.

Цей в'їзд і був Рубіконом в душі самого гетьмана. Він усвідомив собі новий порядок речей, зрозумів ту велику, відповідальну ролю, якою обдарила його судьба - і бутні слова послів польського короля замість стрі-

нути покірливі перед королівським маєстатом слова нехай і переможного, т все таки бунтарського, козацького ватажка - дістали тяжку своєю політичн вагою відповідь: "Правда то, що я лихий, малий чоловік, але мені то Бог дав, що я єсьм єдиновладцем і самодержцем руським" (11=21 -II -1649).

Повищі слова Гетьмана Богдана - це його основна а може і єдина за ва суверенности, народини ідеї самостійности, другої доби минулого Украї На жаль Богдан не продовжав консеквентно цієї лінії і не вспів перевести повищої концепції в життя.+)

IУ.

В 1925 р. дослідник французької україніки проф.Ілько Борщак відкр у замку Дентевіль у Франції цікавий еляборат, писаний французькою мовою п.н. "Вивід прав України" ("Deduction des droits de l'Ukraine").

Автором еляборату виявився гетьман-скиталець Пилип Орлик. Внутріш ня аналіза тексту виказала, що він був складений десь біля 1711 або 1712

Тоді саме кінчалася перша фаза північної війни і "лев півночі", союзник Мазепи Карло XII мусів заключити над Прутом мир з Петром I. Цей мир, в якому брала участь м. і. і Туреччина був тоді подією чималого між народного значення.

Та хоч ним рішалася судьба України - українська делегація не була допущена до участи.

Бачучи це гетьман Орлик складає названу "Дедукцію", щоб при її по мочі поінфрмувати правління західних держав, головно Англії і Франції про дійсний стан справ у Східній Європі.

Зміст дедукції приблизно такий

Рівновага Європи порушена в наслідок упадку української самостій ности. Українська самостійність - це не якась видумка, як запевняють аге ти його Царського Величества, але факт стверджений договорами поміж Укра ною та її сусідами. Тут цитує Орлик виймки з договорів, щоб підкреслити свою тезу.

Еляборат кінчається перестрогою для західніх держав перед ростом російської потуги в Європі.

Орликів "Вивід прав України"- це перший український політичний ел борат, призначений на міжнародну арену, що зясовує українську незалежніс На жаль став він на Україні відомим тільки двісті років по написанню.++)

+) Оцінку "Козацької держави" та її значення для української державної ідеї і концепції української суверенности подав я на іншому місці. Тому не буду обтяжувати статті повторюванням.Крім того попробую ще ра розглянути повищі проблеми в одному з чергових чисел нашого журналу.
++) При писанні цього розділу текст "Виводу прав України" оставався мен недоступним. Реконструюю його зміст з памяті.

V.

Чи автором "знайденої" десь в рр. 1822 - 1825 і виданої 1846 р. в Москві Осипом Бодянським "Історії Русов" був Василь Полетика, чи один з двох Безбородьків (Андрій, Олександр), чи як думав її видавець архієпископ Юрій Кониський, чи Опанас Лобисевич, чи може "Історія Русов" не тотожня із загадочною "Історією" шептаківського сотника Архипа Худорби, або чи врешті автором її хто небудь інший - це питання оставимо спеціялістам для остаточного вирішення.

Для нас важливим середовище, що в ньому "Історія Русов" повстала, далі сам твір: його ідеологія, його схема.

Як усталив відомий киевський історик проф. Олександр Оглоблин (тепер професор УВУ у Мюнхені)"Історія Русов" вийшла з Новгород-Сіверського гурту патріотичних діячів третьої четвертини ХУІІІ ст.

Цей гурт став нам блище відомим завдяки дослідам названого вченого.

Це культурні й політичні діячі, українська еліта того часу, що по відкриттю у Новгороді-Сіверському намісництва перемінили це спокійне містечко (колишню сотенну столицю) у справжній духовий центр тодішньої України.

Пригляньмося ближче тому гуртові.

З одної сторони відомий письменник (автор укр. перерібок Вергілієвих екльог і ін.) Опанас Лобисевич, два талановиті композитори: Андрій Ведель і Андрій Річицький, дослідник чернігівської старини Михайло Марков, автор проекту про заснування Новгород-Сіверського університету - директор місцевої гімназії Іван Халанський, вище названий Архип Худорба автор "слишком вольно" проти Росії писаної Історії України. З другої строни - активні оборонці українського автономізму з Комісії 1767 р. Григорій Полетика і лідер Ніжинсько-Батуринського шляхецтва Григорій Долинський, відомий з часів Коліївщини покровитель гайдамаків архимандрит Мелхиседек Значко-Яворський. З доручення того гурту - треба думати - іздив у Берлін і Париж в 1791 р. Василь Капніст (син), щоб знайти там підтримку для визвольних проектів.

Капніст опирався на реальну силу, на новостворених "карабінерських полках". Головну ролю у тих, відновлених козацьких полках, грав намісник Слобідської України росіянин з походження ген.Андрій Леванідов, покровитель Худорби і Веделя, близький до Новгород-Сіверського патріотичного гуртка, автор "Малоросійської літописі", що зберігається в Національнім Музею у Львові.

Довгий час душею цього гурта був відомий ворог московської колоніяльної політики - ректор місцевої Духовної Семінарії (пізніше Могилівський архиепископ) Варлаам Шишацький, що в 1812 р. з політичних міркувань перейшов на сторону Наполеона.

На повстання цього гурту безсумніву вплинула тодішня революційна атмосфера інтелектуальної Західної Європи, зокрема масонство.

Цей гурт, що пізніше прибрав назву "Малороссійскаго Тайнаго Общества" в рр. 1822 - 5 пускає в світ "Історію Русов".

Отже як бачимо - середовище, що в ньому повстала "Історія Русов" - надзвичайно цікаве.

Що торкається самого твору - то по своїй формі "Історія Русов" далеко не "літопис" як подається на її вступі, ані не історичний твір в нашому розумінню.

Це політичний памфлет, з ясно означеним становищем і з ясною ідеологічною концепцією. Він заразом спроба синтези українського минулого з національного і свободолюбиво-демократичного становища.

Основна ідея твору - наша земля бувши все свобідною має право надалі бути свобідною. Вона називалася Русь. Русь і Руська держава існували на території нинішньої України і були виключною власністю Українського народу. (Не від речі тут зазначити, що автор "Історії Русов" нинішню термінологію "Україна" - "українець" послідовно заступає давним "Русь", "Руси"; що більше дуже ворожо відноситься він до назв "Україна", "українець").

Що но в пізніших часах москалі використали деякі зовнішні обставини, заволоділи Русею і присвоїли собі чуже їм імя Русь.

Вся "Історія Русов" переповнена патріотичними промовами князів та гетьманів; при помочі тих промов автор викладає свої політичні думки та ідеали.

Одначе вони (промови) - не фразеологічна бомбастика. Твір видержаний весь час у строго раціоналістичному дусі. Власне ці раціоналістичні виводи про право народу на свободу і про право свободи людини і есть непоборним аргументом автора і тайною сили впливу його твору. З цілковитою слушністю звязав цитований вже мною проф. Оглоблін "Історію Русов" з іншими документами свободи тогочасного людства, а саме з "Деклярацією Незалежности" (Сполучених Держав Півн.Америки) 1776 р. і з "Деклярацією Прав Людини" Великої французької Революції 1789 р.+)

"Історія Русов" відзначається ще надзвичайно вмілою образовістю і пластичностю.

Ці всі обставини спричинили, що вона діяла на читачів як сила великої формуючеї патріотичні почування вартості.

Не диво, що вона власне стала джерелом надхнення історичних поем Кобзаря України Тараса Шевченка, які лягли як основа емоціонального українського "кредо", заступили загублену з тих чи інших причин - традицію. "Історія Русов" - перша схема і перша синтеза української історії

+) У своєму ювілейному докладі про "Етичні і політичні основи "Історії Русов", читанім на конференції Історичної Групи Укр.Вільної Академії Наук в Авгсбурзі дня 6 липня 1946 р.

з національної точки погляду.

Вона - український відгомін великих - американської і французької - революцій.

УІ.

"Ми Русини Галицкі належимо до великого руского народу, котрий одним говорит язиком і 15 мілионів виносит....

Той народ бил колись самодільний, рівнался в славі наймогутнішим народам Европи, мал свой письменний язик, свої власні устави, своїх власних князів, одним словом бил в добром битью, заможним і сильним...."

Це слова Маніфесту "Головної Руської Ради", що пролунав у Львові дня 2 травня 1848 р.

Цей Маніфест, що був першим українським самовизначальним актом, кінчався словами:

".....Встаньте! але не до звади і незгоди! Но двигнімся разом, щоби піднести народність нашу.... Будьмо тим чим бити можем і повиннисьмо Будьмо народом!"

Треба було довшого часу, щоб гасла Маніфесту Головної Руської Ради, зроджені пануючим тоді в Європі романтичним захопленням дістали реальні підвалини і викликали політичні переміни у структурі народу.

Все таки юний порив того українського відгомону Великої Весни Народів Європи став угольним каменем - хай спочатку незграбного - українського парламентаризму.

УІІ.

В другій половині XIX ст. ціла Європа була під знаком демократизму, соціялізму та самовизначенницьких концепцій. Освободжені з кріпацтва 1848 в австрійській монархії а в 1861 в російській імперії селянська основа українського народу - переживала просвітянську стадію розвитку і разом з тим українство почало входити в політичне життя (в обставинах російського самодержавія на жаль тільки в періоді 1905-1914). Почали основуватися політичні партії, почали появлятися політичні теоретики.

Два письмові памятники того часу - "Україна ірредента" Юліяна Бачинського і "Самостійна Україна" Миколи Міхновського - теоретично обгрунтували конечність самостійности України як держави; вони (незвані твори) і являються першими теоретичними опрацюваннями української незалежности.

Одначе ці опрацювання залишилися без більшого впливу на тодішню українську політичну думку. Четвертий Універсал Української Центральної Ради було проголошено під тиском зовнішніх обставин. З одної сторони був це прихід большевиків до влади в Петербурзі, що перекреслив ілюзію будо-

ви революційної федеративної демократичної Росії, що була панівною концепцією в тодішніх укр.політичних кругах. З другої сторони факт визнання Української Народної Республіки (як держави з боку Французької Республіки) (ноти "Комісара Фр.Респ. при уряді УНР" ген. Tabouis з днів 3 і 11 січня 1918 р.) і Великої Британії (нота "Представника Великої Британії на Україні" Pigton Bagee з початків січня 1918) і конечність для УНР скористати з модного тоді в політичному світі права "самовизначення народів", щоб могти освободитися від ведення чужої війни та заключити мир з Центральними державами в Бересті (грудень 1917 - лютень 1918).

Ці обставини не поменшують ваги IУ Універсалу як першого міжнародного значення політичного акту української суверенности.

Вони тільки заставляють нас здати собі справу з того, що IУ Універсал був Українським відгомоном Європейського клича самовизначення народів і мав мале відношення до українських традицій.

УIII.

Оцих сім виявів самостійности українського " Я", української політичної та духової суверенности, і єсть шлях української незалежности

Залежно від епохи і обставин приймали ці вияви різне оформлення - але суть їх оставала все одна і та сама:

ХОТІННЯ СУВЕРЕННОСТИ.

Слабість усіх тих проявів (разом з актом 22 січня 1918 р.)була в тому, що вони всі не були органічно з собою зв'язані. Кожен з них був тільки своерідним скоропроминаючим проблиском серед темряви, викликаним - переважно - зовнішніми обставинами. Тут і треба шукати виснення, що хоч такі прояви хотіння суверенности в нас заіснували, не витворилося в Україні дотепер української політичної суверенности.

-.-.-.-.-.-

Göttingen, жовтень, 1946.

Борис Крупницький.

ПРОБЛЕМА АВТОРИТЕТУ й СВОБОДИ В УКРАЇНІ.

Редакція не у всьому поділяє погляди шановного автора.

Прим. Ред.

В одному місці своїх "Листів до братів хліборобів" В.Липинський в оригінальний спосіб ставить справу співпраці влади (вищої еліти) і народу. Він каже: "Свобода внизу, а авторитет, влада й її відповідальність зверху – це державний принцип Трудової Монархії" (ст.46).

У Липинського має право горожанства не тільки принцип авторитету, але й свободи. В своїм розумінню принципа свободи він іде так далеко, що залишає громадянству як такому свободу творити ряд автономних, клясових, професійних і сільських республік, об'єднаних владою. Коли вся влада монархові, то вся свобода українському народові, який улаштовує сам своє життя в селах, містах, у полях і фабриках (ст.46).

Коли Липинський заступає обидва принципи разом, і авторитету і свободи, то є у нас два інших ідеологи, які кладуть вагу тільки на один із них. Для Драгоманова основним являється поняття "свободи", для Донцова поняття "авторитету".

В "Переднім Слові до "Громади" (Вибрані Твори Видання Українського Соціологічного Інституту в Празі, Прага 1937, т.I)Драгоманів каже, що соціяльні переміни мають йти з низу в гору, од особи до товариства й далі (ст.132), хоч би вже тому, що недоторканість особи являється свя-тим принціпом для нього: своя воля кожному – проголошує він. Через те і громада є для нього спілкою вільних людей, себ то таких, які добровільно зійшлися в одну громаду (ст.115). Принціп добровільности міродайний і для дальше йдучих об'єднань і добровільна спілка громад або товариств об'єднує чим далі тим все більше людей, поки зрештою цілий світ буде виглядати як товариство товариств. І тут метода з низу в гору, від менших добільших об'єднань. Ідеальний устрій таких товариств вимагає на думку Драгоманова рівности членів і спільного господарства над усім,що потрібно людям. Це є корінь волі для людей, маючих свої держави і не маючих їх (ст.114).

А тепер Донцов. В своїм "Націоналізмі" (ст.215) він висловлю-

еться за авторитет в такий спосіб: "Творче насильство - як "що", ініціятивна меншість як "хто", ось підстава всякого майже суспільного процесу, спосіб, яким перемогає нова ідея".

І тут ми зразу помічаємо ріжницю. Липинський не проповідує "насильства", так само як і повноі свободи. Він говорить: "Фактичний моральний авторитет національноі аристократіі залежить од взаємного до себе відношення двох чинників: 1. Од прикмет громадськоі моралі тих, хто хоче організовувати, хто хоче правити, тобто од прикмет громадськоі моралі національноі аристократіі; 2. Од степені приймання в себе (од степені восприймчивости) цими, кого організують, ким правлять (пасивними масами), тих форм громадськоі організаціі, які, відповідно до своіх моральних прикмет, витворює активна національна аристократія".(Цитую на цім місці за"Хліборобською Україною", Відень 1922 -1923, УІІ і УІІІ, ст.46-47)

Сам Липинський не дбає про те, щоби ширше і глибше представити взаємовідношення цих двох принціпів: авторитету і свободи. Що він признає масі, низам,право на свободу (звичайно, в певних межах), це є цінне признання, і воно свідчить про те, що Липинський глибоко відчув суть і українського історичного процесу і українського історичного характеру.

Але авторитет і відповідальність з гори, а свобода в низу -це взаємовідношення вимагає поянення.

Формула звучить занадто максимально. Мимо волі заразже питаємо себе: чому авторитет влада звязані відповідальністю, в той час як свобода ніби залишається без неі?

Зрозуміло, що влада, чим вона вища, тим більшу бере на себе відповідальність. Але й свобода невільна від неі. Сам Липинський розуміє свободу як свого роду самоуправу, а де є самоуправа, там є і влада і авторитет і відповідальність самоуправних, вибраних органів.

Бо і при самоуправі маса поділяється на тих (процес такого поділу иде аж до самісеньких низів), хто веде і кого ведуть, кого обірають і хто обірає, таким чином на таких, що несуть відповідальність і владу, хоч і на низах і на підставі вільного вибору, і таких, що ii не мають.

З другого боку, відповідальність влади, хоч би якоі авторитетноі, не може бути відповідальністю тільки перед власною совістю, перед країною як цілостю (без практичних наслідків) або перед історією; відповідальність викликає потребу контролі, і тут починається правдива функція організованоі, самоуправноі маси. Без контролі ніяка система настало і в мирний спосіб, без терору функціонувати не в стані

Загострюючи формулювання, я сказав би: без авторитету і відповідальности нема свободи, а без свободи нема авторитету.

Вже з цих помічень стає ясним, що основною проблемою являється проблема рівноваги між владою-авторитетом і свободою. Справа не в

тим, щоби точно і всебічно розмежувати функції авторитетних і свобідних органів (таке розмежування навряд чи можливе!), але в тім, щоби зрівноважити діяння цих двох принципів. Ця рівновага може виглядати різно, вона все буде хиткою, змінливою, навіть без того, щоби формальні приписи і закони теж зазнавали зміни. Тут формулами і ідеальними конструкціями в роді конституції Сейса богато чого не вдієш.

Якою рівновага не була б, без неі державно-національне життя на довшу мету не може бути нормальним, а тим більше прогресуючим. Там, де нема рівноваги, хоч би і хиткоі, там розвиток іде безпречно не в гору але в низ, до упадку.

Бо признати тільки принціп свободи - це значить признати і можливість розвитку до анархіі. Знову принціп абсолютно взятого авторитету може завести до деспотіі і тоталізму. Без авторитету нема забезпеченого життя, без свободи правдиво творчого життя, і матеріяльного і духового.

Можливо, найліпше зхарактеризуємо цю рівновагу як свого роду співпрацю між верхами і низами. Тут важні не державні системи і навіть не конституціі (бувають і мертворожденні системи і конституціі), важлива еліта країни. Коли ця еліта на висоті свого завдання, то вона буде в силі встановити правдиву співпрацю між собою і масою. В цім полягає мистецтво еліти (вищої і нижчоі), що вона вміе повести за собою маси, вміе зацікавити тим, що потрібно для загалу.Творчість і ініціятива безперечно на боці еліти, з якоі походить і влада, і іі першим завданням е зробити так, щоби ідеі, які вважаються істотними для країни, були життевими, зрозумілими та промовляючими до серця мас.

Ніхто так не виявив ваги і вартости еліти в національно - державнім життю як Липинський. Але від цього він не зробив логічного кроку до думання про релятивність державно - національних форм і систем. Він вірив в свій ідеальний устрій (теж свого роду конституція Сейса) так само як і Драгоманів.

Тільки Липинський висовував княсократичну систему, і думав про згоду необмеженого авторитету з необмеженою свободою, а точніще і авторитету і свободі давав свою окрему сферу діяльности (ніби це можливе!), в той час як Дрогоманів вірив в чудодійну силу самоуправи,в силу свободи веденоі розумом або наукою, отже по суті в необмежну свободу.

А справа тим часом не в ідеальних урядах та системах, але в еліті як такій. Там, де правдива еліта, там і правдива співпраця. Співпраця можлива, коли серед еліти панують здорові елементи, коли в іі рядах не вважаеться страшним ворогом, якого треба знищити, той, хто заступае іншу думку (як напр. в екстремних системах большевизму і фашизму); там, де е переконання, а не мае фанатизму; де з другого боку представ-

ники еліти не являються людьми кон'юнктури, без правдивих переконань, так званими "Berufspolitiker", з терпімистю, яка характеризує скорше розпустний дім ніж парляментарну інституцію, як це було напр. у деяких демократіях передвоєнного часу.

Де нема рівноваги, яку витворює еліта вмінням виробити атмосферу, потрібну для співпраці між верхами і низами, там завжди конфлікти між авторитетом і свободою.

В старій Росії при її самодержавнім або напівсамодержавнім режимі інтелігенція, що репрезентувала тенденцію свободи, і влада з її претензією на абсолютний авторитет стояли на ножах. Результат ми знаємо: інтелігенція свободи не здобула, влада, сама царська влада, свого авторитету позбулася і була замінена новою авторитетною владою, большевицькою

Демократична Англія з своїм парляментарним устроєм і системою двопартійности і сьогодні зберігає рівновагу між обома принципами. Тут ще й тепер помітна правдива співпраця, особливо виразно в парляментарних відносинах (між урядом і парляментом, особливо опозицією). Тому між елементами консерватиними і робітничими можливі у відповідальні моменти коаліції. Ворожнеча, хоч і існує між ними, ніколи не закриває собою зрозуміння для загальних потреб країни.

Ці відносини виробилися завдяки існуванню здорової, розумної еліти і консервативної і ліберальної, або на сьогодні робітничої.

Зате французький парляментарний устрій мав всі ознаки незрівноважености. Груповий і індивідуальний егоїзм, тенденція заробляти на політиці, богатопартійність, надзвичайна перевага парляменту зйого партійною анархією і партійною деморалізацією - все це були явища, які свідчили не про лінію розвитку на верх, але в низ. В цих умовах при всій патріотичности француза не було правдивої співпраці ні між урядом і парляментом (парлямент занадто переважав!), ні між парляментом і населенням ні між владою (адміністрація сама по собі завжди була сильною у Франції) і населенням. Тому Франція представляється нам країною, в якій виробилася демократія скорше негативного типу, з перевагою принципу свободи над принціпом авторитету, при тім з характерними ознаками кризи не стільки на низах, скільки на верхах, в раменах парляменту і партій.

І тут заміна парляментарного устрою непарляментарним (в силу реакції), або якась реформа парляменту по суті нічого не змінила б. Рішають не реформи інституцій, а відповідні зрухи в рядах еліти. У Франції існує-або скорше існувала-не стільки криза парляментаризму, скільки криза еліти. А це явище куда більше загрозливе!

Зовсім незрівноваженим є тип фашистівський або тоталітарний, де все уступило місце пануванню принципу влади і авторитету Саме тут формула Липинського зовсім не надається, бо влада і авторитет не являють-

ся відповідальними (авторитет з гори до низу) і нема місця для примінення принціпу свободи. Найвища влада - найвищий авторитет, який є й джерелом закону. Для співпраці не має по суті підстав, бо все рішає авторитет і то безконтрольний: правляча еліта веде, учить, наказує, але не співпрацює.

Хоч при таких системах форми парляментарні іноді й зберігаються, то вони набирають архаїчного характеру (напр. німецький Reichstag за націонал-соціялізму). Тут панує своєго роду автоматизм в діяльности: при голосованнях, які відбуваються рідко і з якихось формальних причин, депутати віддають свій голос на наказ з гори, в порядку партійної дисціпліни (при одній партії!). Саме тут зусидля авторитету аж занадто очевидно!

Яку б систему ми не взяли, знову і знову приходимо до висновку, що основною проблемою залишається справа еліти. Не парляменти, конституції, режими, інституції - аноніми, тільки живі люди, ліпші і гірші люди певної країни рішають про те, чи ця країна йде шляхом поступу чи деформації. Від складу і моралі еліти, яка веде за собою маси, залежить існування нації і держави.

Здорове життя можливо там, де еліта сталого світогляду, осіла, фахова, тісно звязана з дійсними потребами національного життя. Там, де серед еліти вибиваються на верх елементи недовивчені, недозрілі, недорозвинені, без характеру і самодисціплини або зматеріялізовані, в яких замер гін до самопосвяти, привязання до вищого, до релігії, традиції, до національних святощів, там в життю нації безперечно щось йде ненормально, там народній організм функціонує очевидно неправильно.

Це не значить, що маса як така не грає суттевої ролі. Але формування маси - це є безперечно справа еліти. І тому еліті відповідає і маса. Там, де еліта гвалтовна, безоглядна, самоуправна, тоталітарна, з виключним пануванням принціпу авторитету з гори в низ, як в націонал-соціялізмові, там відповідає їй забита, затуркана, мовчазна, терплива маса, маса, яка репрезентує рабів, а не свобідних горожан, що мають охоту і мужність висловлювати власну думку, рухатися, критикувати й т. д. Тоталізм безперечно деморалізує і еліту і масу; тільки темп деморалізації маси значно повільніший ніж деморалізації еліти. Але раз здеморалізована маса являється й дуже важким пацієнтом, коли ходить о її уздоровлення.

Знову ж коли еліта хоче вести за собою маси не стільки правдивою співпрацею, на основі здобутого авторитету, але послуговуючись фразами, демегогією, спекуляцією на певні інстинкти маси (в демократіях така загроза найбільш очевидна!), то тут саме маса використовує свою силу без всяких меж і стає розгнузданою і свавільною, що в свою чергу веде соціяльний організм до розкладу, анархії. І тут деморалізації верхів відповідає деморалізація низів, хоч і в інший спосіб ніж при тоталітарних системах.

О так маємо перед собою три типи еліти, що рішають про той чи інший напрям розвитку нації, незалежно від систем або навіть виробляючи

собі відповідну державну або соціяльну систему: 1) тип тоталітарний еліти що підпорядковує собі масу, 2)тип здебільша демократичної еліти, що під-підпорядковується інстинктам маси і 3) тип позитивний (все рівно - чи при пануванню системи демократичної республики або конституційної монархіі й т. д.) еліти, що співпрацює з масою і вміє іі дати ціль і напрям праці, користний для націі і людськости. Тут в першу чергу виславить себе "громадська мораль" еліти, про яку згадує Липинський.

В українськім минулім виступають виразно обидва принціпи - і авторитету і свободи. Взаємовідносини між ними в різні періоди українськоі історіі різні. Рівновага досить хитка, і перевага схиляється то в один бік, то в другий.

Цікаво, що на початках Українсько-руськоі державности авторитетна інституція князів витіснила самоуправну інституцію вічеву. Але князівскі усобиці і інші причини привернули вічеві ("новому" вічеві) його силу. Віче за князів (з половини XI ст.) по влучному вислову Грушевського стало органом з надзвичайними функціями. Це був корелятив до князівськоі влади. Співпраця князя і віча носили надзвичайний характер: нормально мало помітне віче забірало голос в моменти кризи, анархіі, занепаду, надзвичайних подій. Варто уваги, що віче, виступаючи нераз проти окремих князів, підтримувало князівську владу як принціп, як своего роду систему. Віче - народ підтримувало монархію.

Більш авторитетного типу була литовсько-руська держава з іі процесом нестільки централизаціі влади в руках князів, скільки встановлення системи залежностей іерархічного порядку, залежности по землі й т.д які або нагадують нам західно - европейський феодалізм або й являються певними відмінами феодальних порядків.

В польські часи перевагу взяв принціп свободи, репрезентованої шляхтою, що крок за кроком обмежувала владу монарха, а разом владу і авторитет як такі.

В козацькім народоправстві (суверенна влада належить цілому козацькому народові з його репрезентативним органом - військовою або генеральною радою) принціп свободи грае рішаючу ролю, але й приводить до вироблення необхідного кореляту в формі абсолютноі влади гетьмана або кошового під час походів з правом покарання винних на смерть.

Але так було в переддержавні часи козацтва, або, коли й існувало далі, то тільки на півдні Украіни, в Січевій республиці. В козацько - гетьманській державі система чистого або прямого народоправства, безпосередньоі співпраці влади з народом, уступае місце владі старшини (старшинська рада, генеральна старшина й т. п.) з гетьманом на чолі.

Розвиток іде в напрямі зменшення народоправних тенденцій (генеральна рада в XVIII ст. має скорше декоративне значіння), тенденцій свободи, і скріплення принципу авторитету. Але користається з того гетьман і його органи тільки в першім, більш незалежним періоді козацької державности. З часом ціла повнота прав переноситься на царя (особливо з часів Петра I), що поволі стає й для України абсолютним репрезентантом принципу авторитету. Таким чином тратить на вазі принцип авторитету, оскільки його заступають українці. Україна стає колонією Москви.

З появою української держави 1917 -1921 рр. маємо знову заступленими обидва принципи, але саме тут бракують елементи рівноваги і правдивої співпраці. За Центральної Ради і Директорії з Трудовим Конгресом переважає республиканський, народоправний елемент при слабім авторитеті, за гетьмана Скоропадського принцип авторитету, бажання скласти міцну владу при опозиції революційної української інтелігенції, що заступала принцип свободи і народоправства разом з радикальними соціялістичними програмами.

Як бачимо, в українськоі історії виступають виразно обидва принципи. Принцип авторитету заступають або свої князі і гетьмани, або чужі монархи, як в литовсько-руську добу (почасти), добу приналежности до Польщі і до Москви.

Цікаво, що монархічна тенденція була більш або менш помітною і в козацьку добу нашої історії. Ідею спадкового гетьманства репрезентував уже Богдан Хмельницький, що на смертнім ложі передав владу своему синові Юрію і зобовязав старшину на чолі з І Виговським на вірність йому. Бажання Хмельницького зберегти гетьманат в своїм роді було остільки відомо, що й після уступлення Юрія родичі Б.Хмельницького, напр. Тетеря, виставляли претензії на гетьманську булаву, покликаючись на родинні звязкі з ним.

Деякі натяки зустрічаємо і в пізнішім часі. Так Самойлович, здається, хотів теж передати владу синові, Мазепа своему небогові Войнаровському, а про залишення гетьманської булави в роді останнього гетьмана Кирила Розумовського, просила царицю Катерину II сама старшина

Але супроти цих здебільшого неясних тенденцій принцип свободи-самоуправи виступає в українськім суспільнім й державнім життю значно виразніще.

Кидається в очі, що самоврядування сільських громад існувало довгими століттями від початків державности посуті аж до революції 1917 р. Грунтовно змінилися відносини аж за большовизму. Навіть в часи кріпацтва дідич не дуже то вмішувався у внутрішні відносини сільської громади.

За часів приналежности України до Литви і Польщі помітні такі виразні ознаки діяння самоуправного принципу як цехи в містах та церковні братства. Виборна система існує також не тільки для козаків, але довший час і для нашого духовенства.

На полі церковних відносин повстала навіть виразна боротьба між братствами і єпископатом: перші не обмежувалися правом участи в виборах духовенства, але взагалі вмішувалися в церковні справи; другі стреміли до концентрації церковної влади в своїх руках.

Подібною була і боротьба між містами на магдебурзькім праві і козачою адміністрацією: самоуправні органи міст вперто поборювали тенденцію локальної козачої адміністрації підпорядкувати міста контролі, а то й управі адміністрації.

Громади і просвіти в XIX ст. теж були виразником стремління українців до самоуправи, так само як і кооперативи на полі економічному.

Як бачимо, в українськім історичнім процесі відносини між принціпом авторитету і свободи характеризувалися не стільки співпрацею скільки боротьбою. Рівновага була досить хитка.

Але не забуваймо, що між свободою і авторитетом уже з природи не може бути повної згоди. Боротьба не виключає з другого боку і співпраці, зрозуміння того, що народ, нація є чимсь вищим ніж окремі інтереси.

Саме такого зрозуміння, яке нпр. відзивалося у відносинах віча до князівської влади, було в українськім історичнім процесі мало. Було більше розходження ніж згоди. Це розходження між елементами, що репрезентували владу-авторитет і свободу, йшло то по національній, то по соціяльній лінії; конфлікти повставали або між заможною старшиною и селянством та простим козацтвом, або між чужою владою (царською) і свободолюбними та самоуправними тенденціями української інтелігенції.

Іноді національна і соціяльна лінія сходилися і тоді як напр. в польський період-проти чужого здебільше панства і чужої національної влади українство виступало об'єднано і з цілою силою. Так тільки і могла повстати національна держава Богдана Хмельницького.

Таким чином проклямовані Липинським " авторитет з гори, свобода з низу", відповідно інтерпретовані, являються творчими принціпами, оскільки еліта (а еліта це головне, рішаюче!) зуміє їх приклас- ти до життя. Наша еліта, на жаль, цією здібностю не могла похвалитися.

Тим часом це є формула, яка відповідає й українському характерові. Українець потрібує і твердої влади і свободи. Авторитет з гори і свобода з низу, коли їх відповідно інтерпретувати, базуються на ідеї рівноваги, співпраці, в якій уділяється місце й українському індівідуалізмові і направляється його з його нахилом до громадської організованости на позитивну працю.

К. С.

ТЕМИ ДО НАДУМИ. (Список третій).

5. ТРУДНОЩІ МІЖУКРАЇНСЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ.

або :

ПРО ЩО ВЛАСТИВО ЙДЕ ?

Немає ніякого сумніву: є речі, що не можуть рахувати ні на популярність, ні на широке зрозуміння. Не тільки молоді "патріоти", що їх першим завданням було б віддано, від суспільної азбуки зачинаючи, вчитися а не творити патріотичнихзагонів, а навіть старші, "поважні" - нераз образовані й чесні люди скажуть: про що властиво тут іде? Таж у нас є світогляд, є програма, є розвинена вольовість, є рух. Отже пощо викликати вовка з лісу? Пощо говорити, що наше суспільне життя на чужині підміноване від самих основ, що наша ціла національна свідомість переходить небувалу кризу, що наше життяпересичене затроєним і опанованим шалом тотальної влади елементом? Чи навіть найбільші недоліки дають право до таких понурих думок? Отже це раз: Про що йде?

Властиво не є важко відповісти, про що йде, бож богато з цих речей бачить навіть простий розум, якщо він здоровий і нетрусливий. Та вже вдесятеро важче подати до зрозуміння, "закомунікувати" це нашій громаді - звичайно тоді, коли вона складається із тзв. "західних". Опановані демонією влади півінтелігентські елементи подбають вже про те, щоб підчиненаім молода людина думала тільки інструкціями згори. Туди важкий доступ. Нелегко теж закомунікувати щонебудь старшим, навіть тоді, коли це йде про незлих і нераз думаючих людей. Причина ясна: ці люди виростали в Галичині в часах її розкладу. Це не був час, коли діяв там Франко і Грушевський, коли різні суспільно-політичні групи видали з себе таки неабиякі постаті - від національних демократів зачинаючи, а на соціялістах кінчаючи. Паперу друкували в нас богато між обома світовими війнами, але чи було щось під міру Літ. Наук. Вістникові з перед першої війни? Генерація, що пішла молодими вояками у війну, зробила богато нпр. для економічної розбудови країни, але невже вона мала направду якесь більше

зрозуміння для суспільно-політичної думки? Чи вона подбала про те, щоб виховати в цьому напрямі молодь, щоб не віддати її на живий експеримент духовим авантюристам, літераторам суспільно-політичної проблематики й півінтелігентам? Нехай ніхто не покликується на те, що неодно добре в нас появилося. Це були продукти одиниць - винятків, яких у нас програмово не читали й не хотіли розуміти. Цеж нотирично знане, що відомі наші фігури не прочитали навіть того, що для них в їх рідній мові було написане. Тому не диниця, що у 30 рр. проголошено в нас і Драгоманова і Липинського такими потворними авторами, що молодь політичних амбіцій воліла їх не читати.

І тепер ставило питання: Як закомунікувати щонебудь із суспільної проблематики тим людям, що хоч незлі, але ніколи в життю нічого крім матеріалу до шкільного іспиту не читали та при цьому й постарілися? Вправді ігноранти поширюють погляд, що суспільне життя кожний знає "з практики", одначе це речі не зміняє. У дійсності величезна частина людей, що забирають в загальних справах голос, це - прошу пробачити за слово - анальфабети в суспільно-політичних справах. Туди належить велика більшість наших суспільно рухливих людей. У приватному життю він може робити навіть гарне враження. Щойно вставлений у ситуацію, де треба в суспільній сфері рішатися, об'являє він роззброюючу наівність. Тому є він знаменитим знаряддям тих елементів, що на суспільно-політичному анальфабетизмі будують свою силу. І тепер питання: як такому можна щонебудь закомунікувати? Він вдоволений своїм "патріотизмом" він мріє про "Україну". Його теж треба було б насамперед відіслати до клясиків нашої суспільно-політичної думки, щоб він їх читав чесно і не тільки для спорту, від дошки до дошки, ні одної коми не минаючи. У цих клясиків довідався б він, де смертельно небезпечні сторони української вдачі. Тоді він теж зрозумів би, чому вони, ці Куліші, Франки, Томашівські, Липинські з таким почуттям тривоги писали про наші загальні справи. А коли б наш земляк те, що для нього написано прочитав, то не питав би він сьогодні в безмежній наівності: "Про що властиво йде?" І ціле наше життя виглядало б інакше.

Який горизонт - така постава. Хто в нас не бачив, як зовсім чесні люди в критичній ситуації гнуться?! Хто ж не знає, яка куца й обмежена українська принципіяльність?! Читайте Кулішеву "Чорну Раду", що так блискучо списує одно українського стилю безголовля, таке подібне до сучасного. Там теж виступають рідні "принципіялісти", нпр. дід Пугач. Здається, що сама Суворість прибрала постать людини. Та уважніше око побачить, як малою засяжністю і як великою примітивністю дише ця Суворість. Пугач робиться одним із речників чорного безголовля, влучується як автомат на вислуги Брюховецькому, а сповнивши ролю, відходить слушно висміяний. Невже мало в нас Пугачів різного калібру? Невже у нас теж не використовують їх, як хочуть? Невже не їдуть на їх примітивній принципіяльности?

Як таким людям щонебудь до відома довести? Як їм сказати, що в нашій дійсності на чужині йде про щось далеко більше й глибше, як про порахунки груп? Що йде про підвалини нашого життя взагалі, нашу єдність? Якже це їм закомунікувати?

Р Е Ф Е Р А Т И.

Цей відділ заступає відділ
" До джерел " попередніх
номерів.

Редакція.

Ігор Шевченко.

"ПАРЛЯМЕНТАРНЕ ПРАВЛІННЯ В АНГЛІІ."

Професора Гарольда Й. Лаского.

I.

1. Думання більшости над міру підлягає перевазі діяльного у всіх нахилу до генералізації, яку можна б окреслити як певну правильно діючу відміну перебільшування, та схильности до абсолютизування. Що довготривале, особливо що давніше за наш безпосередній чи посередній досвід, те схиляємося вважати за вічне і незмінне; що у певному комплексі явищ не змінялось при одночасній зміні інших його частин, те здається від решти комплексу незалежним: раз признавши явище за (практично) незмінне і незалежне, не присвячуємо йому більше особливої уваги. Без першої прикмети впорядкування дійсности булоб б незвичайно важне; друга приносить значне заощадження часу при праці пристосовання до дійсности, скупчуючи нашу увагу на іі перемінах, що переважно такого пристосовання вимагають. Та небезпека загрожує, коли легковажно вкраховуємо осягнені з поміччю цих прикмет вартості в обрахунок майбутнього. Що більші ці вартості, то більше заразливі наслідки помилки. А якраз найбільше (в нашому розумінні) підставові, істотні вартості вважаються часто незмінними і незалежними. Та ми, присвані прикметниками, які ми самі створили, занедбуємо пильно стежити якраз за тим, що найбільше заслуговує сторожкости; подібні дітям, що цікавляться тільки цяцьками, якими старші махають ім перед очима.

Міняємо наші обрахунки, коли вразливіші за нас, притягнені дійсністю в околицю, де у баштах неясних окреслень поховалися (константні фактори), доторкаючись до "незрушних мурів" відчувають іхне дрижання і в силі звернути на нього увагу оточення, або самі дістають змогу укладати рівняння майбутнього і робити політику.

2. Англійській парляментарній системі вже більше 250 років. На

перший погляд, чому б їй не тривати ще стільки? За цей час індустріяльна революція змінила була глибоко господарчі відносини внутрі країни; французький парляментаризм, на сто років молодший, перейшов три революційні потрясення й один атентат; парляментам Німеччини та Італії завдано насильний кінець після кількох десятків років сумнівного панування. Поруч із цими змінами внутрі і назовні англійський парлямент крокував дорогою тяглости і мирного розвитку, приносячи розквіт Великій Британії. Не диво, що середній англієць, думаючи в 1938 році про відносно недалекі вибори, приймав метод мирного узгіднювання суперечних інтересів у своїй країні: свою репрезентативну систему, за даний факт, припускаючи очевидно, що повність такої узгідненості тільки функція досконалості інституційних засобів, із яких без сумніву найбільше щасливо придуманим і завдячуючи довгій традиції вміло застосовуваним є якраз британський парлямент. Гарольд Ляскі (Harold J.Laski), не бувши середнім англійцем - іншої думки. Вона басso континую книжки про англійську парляментарну систему написаної в 1938 році+), мабуть не без огляду на передбачувані вибори. Війна заглушила голос Ляского, та й тодішній парлямент продовжив своє урядування. Недавня перемога Партії Праці, даючи її теоретикові змогу політичного впливу, кидає на його погляди особливе світло.

II.

Теза Ляского приблизно така: В Англії всі звикли приймати успіх репрезентативної системи за самозрозумілість, т.зн. думати, що запит чому поставлений у зв'язку з ним позбавлений сенсу, або пояснювати цей факт не іншими здібними до дальшого аналізу фактами, а такими висловами як є національний характер, є властива британцям здібність до нелегкого мистецтва самоуправи, давні традиції, політична досвідченість як варіянт попереднього, чи нарешті гармонізуючий авторитет монархії. В дійсності парляментарна система найбільше ламке і виставлене на небезпеки мистецтво правління; для утримання його найістотніших рис потрібні скомпліковані передумови, зв'язані з конкретними ситуаціями. Тривання всякої парляментарної системи однозначне з діянням таких принципів, як засада компромісу т.зн. згоди дана евентуальною меншістю згода на те, що буде вона добровільно пристосовуватись до рішень усякої більшості; це знов вимагає мовчазної згоди більшості, що не образить найглибших переконань меншості; а далі засада тяглости політики: нова група переймаючи керування державними справами нав'язує до місця, де попередня їх залишила, т.зн. продовжує йти занапрямними попередника в найзагальнішому розумінні, що пробують

+) Parliamentary Government in England. A Commentary by Harold J.Laski, Professor of Political Science in the University of London, London, 1938, Allen & Edwin Ltd.

пояснювати припущенням якогось окресленого спільного засновку в груп - - суперників, як н.пр. стремління до добра спільноти. Успіх британськоі системи треба приписати передумовам, які довго запевняли функціонування необхідних дляіі існування засад.

Люди знають, що не розсваряться направду і невідкличнo тільки тоді, як що однозгідні іхні погляди на засадничі справи, де панує безкомпромісовість. Парламент не може працювати без єдности серед членів, тоб то остаточно серед усіх громадян з правом голосу, що до підставових проблем: способу, в який громадяне мають запевняти собі існування, та цілі, який мае служити суспільство. Тяглість політики , себ-то загальне приймання спільних напрямних, спирається на цій єдності як на засновкові

Люди тільки тоді добровільно дають узяти собі владу з рук і спокійно придивляються володінню других, коли ім здається, що згодом напевне іі знов одержать. Для функціонування парляментарноі системи необхідно., щоб ніяка група здібна впливати на біг подій країни не була тривало відсунена від участі у владі. Толерантність можлива тільки при доступності усіх сторін для розумовоі аргументації: парляментаризм живе тільки в атмосфері спокою і довір'я.

Якщо шукати конкретних ситуацій, де існування цих передумов можливе, можна іх найти в країні, де виборче право обложене до певних відносно суспільних груп, або (у випадку осягнення масами участі у володінні) бажання іх заспокоєні такими уступками з боку вищих класів, які ще не осягнули границі, де жля вищих починається резигнація з найглибших переконань, яких недоторканість передумова мирних відносин; в країні, де підставова єдність активних елементів така велика, що вони довірливо переказують один одному владу згідно з хитаннями маятника опініі, знаючи про закономірність його відхилень і про те, що іхня амплітуда не переступить границь підставовоі єдности; в країні, де богацтво витворює почуття безпеки; цю атмосферу другоі міри, де всі люблять ближнього і здібні стати на точку погляду інших; - словом у Великій Британіі недавнього минулого, де загальне виборче право панує допіру з 1918 (мущичи) чи, власне кажучи 1927 (усе доросле населення) року, де Віги і Торіі були тільки фракціями однієі партіі власности (Партія Праці, заснована в 1900 році, до 1918 не представляла більше як 1 15 парляменту),де воєнні і економічні успіхи останніх століть, спільні успіхи в будуванні імперіі витворили добробут, досі запобігали настанню тих граничних ситуацій, що загрожують розривом єдности.

Як що за національний характер вважати особливі прикмети, спільні в середньому групам, що в даний мент надають тон своім елітарнимм становищем, тоді дійсно британський парламентаризм тісно пов'язаний з англійським національним духом. Помилковість туманних пояснень типу окре

кої придатности англійців до парляментаризму лежить м.ін. у прийманні спільних цілій нації (яку півсвідомо вважають за константу) інтелектуальних постав вищого порядку, та в прийманні наслідком першого припущення незмінности національного характеру, що видно хоча б зі спроби оборонии незмінного тривання парляментарноі системи, цим аргументом.

Для вироблення обоснованих поглядів про тривкість англійського парламентарного режиму треба з'ясувати собі зміст єдности, на якій спиралося досі його процвітання. Змістом цим, як що йде про спосіб запевняти існування, була засада приватньоі власности; ціль стремлінь суспільства знаходили у набуванні власности (ми охрищені як набуваюче суспільство). Всі, хто колинебудь контролювали державний апарат, були згідні в тому, що держава повинна служити охороні власности і тому з такою лицарскістю передавали собі цю небезпечну зброю з рук у руки. Коли нові групи, використовують у свойому наступі дрімаючі у політичних установах можливости, хотять увести в життя інші способи запевнення існування, вважають наприклад прибуток за функцію особи а не власности, чи поставити інші цілі перед суспільством, яке повинно на іхню думку продукувати оглядаючись не на прибуток, а на заспокоення суспільних потреб, тоді, ясно, єдність, взаємна довір'я поважно захитані. Заключені в установах можливости це загальне виборче право, яке не дозволяе вже членникам парламенту не брати під увагу великоі маси бідних і темних, як це ще було можливе в 19 столітті. Пізніше приходилось із ними числитися, та до недавнього у великий мірі і досі, приймали вони віру богатих та мудрих за свою. У використовуванні дрімучих можливостей і компетензації поглядів бідних і темних вчорашнього дня бачить Ляскі прояв похилу кожноі політичноі демократіі стати демократичним суспільством. Цей нахил, відміна засобів самовпевнення в цьому, що подіі підуть у бажаному напрямку, є одним із небогатьохменш аналізованих елементів у його конструкціі. На скільки можна зрозуміти, спираеться він на тенденціі мас до поліпшення своіх умов). У демократичному суспільстві повинен як відомо панувати розподіл винагороди який признае рівноправність вимог, або ріжниці в праві домагатись нагороди істотний для поняття справедливости, спертий на наполегливому стремлінні до рівности.

Зани перейти до розгляненнязасобів, якими політична демократія стараеться демократизувати суспільство, варто може затриматись над суттю різниці становищ у поглядах на питання заслуги і нагороди, так як вона зарисовуеться між лівими і консерватистами з чистою совістю. Перші добачають несправедливість у факті, що лініі зрізничковання здібности не покриваються з лініями суспільних розграничень. Для консерватиста суспільні розграничення це тільки симптоми ріжниць у здібности; пропаганда суспільного упоследження, неуспіху це вживаний лінивими ,нездібними

і тому заздрісними засіб для заспокоєння спільних всім бажань (добробуту тощо)поза рямцями для всіх доступної нормальної і справедливої конкуренції. В дійсности кожному наділено по заслузі. Цікаво замітити спільне обом сторонам переконання, що нагороду треба міряти здібністю а не походженням і т. д., як це примітивна аргументація закидає реакції, припускаючи, що вона ще завжди в стадії гомерівської наівности. Та ще спільність тільки поверхова. Бояк що з обох боків панує назагал згідність що до значення вислову нагорода, то про здібність, що в розумінні обох сторін має додатнє забарвлення цього сказати не можна. В дійсності здібність буває завжди до чогось: це (збільшена) придатність до виконування якоїсь окресленої функції. Ясно, що за здібність взагалі вважається даною групою придатність до виконування цієї функції, що веде до осягнення цілі, якій група служить. Набуваюче суспільство вважає менш або більш свідомо за здібність "т. зн. здатність"прикмети що ведуть до успішного придбання власности. Тяжко сказати що під здібністю (з додатнім знаком) розуміє наприклад Ляскі. Та чи це будуть якісь артистично-наукові ідеали що з арсеналу індивідуалізуючого лібералізму, чи нове вміння відповідати вимогам колективного віку - одне очевидне, що під одним словом обидві групи розуміють різні речі. Але ця різниця в поглядах, крім очевидного заякорення у різних місцях соціяльного поля, має за безпосередню причину різні перспективи, під якими разглядають явище в полі думання. Лівий вихоплює один момент у заавансованому вже процесі, на власну його думку кінцеві стадії (застигла вже система колись набутих і унаслідкованих привілеїйне дає свободи руху здібним, що мали нещастя народитися в низах і пізно); консерватист бачить тільки початкову стадію процесу (як що вона в чистій формі колинебудь існує), стадію рівних під суспільним оглядом можливостей. Стадію цю він наівно усталює, припускаючи незмінність засновку, не помічаючи, щозовсім прості факти, як наприклад спадкования його руйнують. З другого боку лівому поглядові бракує гостроти при ситуаціях, де консервативний засновок діє; тут можна мати на думці піонерські періоди імперіалізму, чи хоча б доби, що наступає після розвалу існуючих організацій: пережиті всіми нами неодин раз за остатні роки моменти, де скількість "неконтрольованих сіль" на яких відносини спонтанно встановлюються помітно, хоч і на коротко, рішає тут дійсно здібність, завжди в розумінні придатности до чогось, хоча б це й був грабунок. Взагалі мається тут на думці ситуації, початку які кожен день в меншій чи більшій мірі приносить.

Політична демократія (знов при тезах Лаского) стремить до переміни суспільства в демократичне дорогою, яку вказують їй інституційні схеми (осягнення прихильниками цього плану більшости в парламенті і проведення, як більшість своїх намірів) забуваючи що не має вона діла

з чистими схемами т.зн. що зовсім не байдуже яка це більшість і які наміри реалізуються. Установи не тільки є в Англії вони є для чогось: на те, щоб реализувти плани тих, хто їх створив у революціях 17 століття. Конституція це знаряддя; люде які створили його, вживають його для осягнення своїх цілів; спосіб, яким конституції вживаються вважають вони за безперечно коституційний. Демократичні методи похваляють вони не задля їхньої демократичности а ізза дотеперішньої придатности для осягнення цілей творців демократичних установ. Демократичні установи не висять у порожнечі. У сьогодняшньому своєму вигляді вони зв'язані з окремою господарчою системою, якої вони охоронне упакування. Незнати чи воно покажеться досить еластичне, щоб остатись непошкодженим, коли одну систему заходитимуться замінити другою. Поминяються ці, хто припускає одинакову зацікавленість усіх сторін в утриманні демократії: з хвилиною, коли консеквенції демократичних принципів вразять богатих і мудрих, їхне зацікавлення ними стане мінімальним. У граничних ситуаціях, коли підвалини держави піддаються дискусії, капіталізм та демократія стають антитезами.

Коли приходиться говорити про граничну ситуацію? Відповідь у поняттях британійської дійсности: коли Партія Праці, перемігши виразно у виборах, рішуче заходиться соціялізувати країну і наміряється послужитися для цього державним апаратом. Влада над державним апаратом дана їй (на думку лейбуристів) виборцями. Висказання більшости за їхньою програмою мусіло з часом прийти, бож програма ця відповідає вимогам здорового розуму.

Таке мобуть ще й досі правовірне становище Партії Праці. Спирається воно на двох не зовсім усвідомлених засновках, які на думку Ляского трудно утримати. Першим із них є віра в чистий розум, що примушує людей коритись йому проти інтересів та зв'язаних з ними сильних почувань; глибоких переконань це значить вимагати від консерватистів, певних, що соціялізація не тільки зруйнує їхній чесний спосіб заробляти на хліб (зацікавлення цим способом - найсильніший з усіх людських інтересів), а принесе неминучу загибіль гордій Англії, щоб вони пожертвували патріотизмом і світоглядом. Це значить припускати, що найвищою вартістю для них є соціяльний мир. Але боєві нахили людини такі великі, що їй здається лішним стати до безнадійного бою, ніж не боротися зовсім. Це значить чекати від людей, щоб вони піддаючися вислідові виборів, добровільно відкинули систему вірувань, яка заключає в собі все, що надавало барви і події їхньому життю, догм, в яких вони не більше сумніваються, ніж мусульманин у приреченнях Корану. Така поведінка не лежала в дотеперішніх звичках людства. Нічого не вказує на те, щоб у його духовому механізмі зайшли які-небудь зміни.

Другий нелегкий до утримання засновок це припущення невтральности державного апарату. Лейбуристи бачили, як він слухняно виконував волю консервативного, то знов ліберального уряду. Такого ж послуху сподіваються вони від держави, коли самі станутъ урядом. Партія Праці забуває, що сама вона заперечує ціль, якій на спільну думку лібералів і консерватистів держава, їхне знаряддя, повинна служити. Тільки ця одновідність що до цілі справляла, що бої між партіями були "війною жестів" а парламентарні спори "на у елегантному менуеті" якого ніколи не брали занадто поважно." Тоді, коли існувало побоювання, що "підвалини держави" могли б піддати дискусії (революція за каналом) або при такій порівнюючи невеликій проблемі як автономія Ірландії (Алстер), наслідком розпалення пристрастей були репресії, чи небезпека громадянскої війни (1912 - 1914 Сер Е. Касн організував приватну армію з відома консерватистів). В таких умовинах смішно і небезпечно приkликати на поміч політичні традиції Великої Британії. Ніхто не завагається покінчити з демократичною системою, якщо вона загрожуватиме" владі власників засобів продукції." Тезу, що держава находиться в руках цих "власників" Ляскі доказує, як "очевидну," дуже побіжно. Але й ворогам пережитих банальностей варто продумати факт, що це досі, під владою соціялистів, англійське радіо у щоденних призначених для закордону переглядах преси цитує ліві газети переважно в цих рідких віпадках коли вони проти політики уряду.

Що правда соціялістичний уряд, зрозумівши усі небезпеки і вважаючи демократію за "найвище добро" може рішитись на тяглість політики і пробувати керувати . ... . давньою системою в інтересах "соціяльного поліпшення". (Принагідно розсіяні, та мабуть недвозначні завваження Ляского викликують підозріння, ще сам він не вважає демократії за "найвище добро." Підозрення ці родяться коли Ляскі закидує поставі Партії Праці нездібність вирішити питання політичної стратегії, яке насовує висловлений ним погляд на природу держави, або тоді коли граничну ситуацію де Англія може недовго опинитись, називає дилемою, з якої не бачить виходу, висловленого у поняттях інституційної схеми Це не означає, що Ляскі сподівається подібної оціни положення в рядах Партії Праці чи виборців: навпаки в 1938 році він схиляв ся передбачувати довший період консервативної переваги, як наслідок своєрідного ховання голови в пісок).

Та навіть ця "поміркована політика" викличе недовір'я з боку консерватистів, дарма, що корабель далі їхній, коли керманичі чужі й непевні. Недовір'я це виразиться як саботаж з боку господарчих кругів. Саботаж цей потрібний у всяких обставинах, щоб часткові успіхи уряду не піднесли його престіжу в масах та не дали йому шансів на

перемогу у слідуючих виборах.

Недовір'я вирине також в рядах прихильників Партії Праці, що відчуватимуть себе "зрадженими", а уряд "підкупленим". Загроза розламу подібного до наслідків кризи уряду Мекдональда в 1931 році значна. Ляскі крокує тут улюбленою всіми пророками стежкою яка на завжди веде в дійсне майбутнє і візія далі опортуністичного уряду занадто вже подібна на зодягнену у вислови загальної законности історію дотеперішніх двох урядів Партії Праці з 1924 і 1931-2 років. На третю невдачу П.Праці дозволити собі не може: при "розсудливому курсі" треба чекати або природної перемоги погляду, ще керування капіталістичною системою наймудріше відати "на необмеженний час" капіталістам, або дуже значною посилення рядів комуністичної - партії коштом лейбуристів.

Тези Ляского мають мабуть більший посмак свіжости в Англії, ніж по цьому бегу каналу. Континентальний читач без трудностів пізнає в непокірному наівним соціалістам державному апараті державу-поліцая, що заздрісно стереже накопичені буржуазією скарби; у "глибоких переконаннях" консерватистів обумовлення світогляду класовим положенням, у "предметі найсилніших людских зацікавлень" примат матеріальних потреб і нарешті в поміркованій політиці "реформізм." Та трудно бути певним, чи мова йдется тут про "давно перемелені речі" про які усі "знають" (тобто беруть іх під увагу), коли на нашому грунті для богатих, хто називає себе марксистами Ляскі "цікавий" а парламентаризмові в Англії ніякі обставини не всі силі загрожувати. Цим богатьом на користь треба сказати, що мають вони такого однодумця як Климент Р.Етлі що перед 1938 роком на випадок перемоги у виборах припускав можливість мирного виконування повної програми для своеі партії, бо, мовляв, мало правдоподібно щоб "доспілі політично нації, що довгі роки досвідчували особистоі свободи і політичноі демократії" знайшли вподобу в комунізмі чи фашизмі. Етлі має право на таке становище. Він не заперечує фабіянського коріння своеі партії, а недавно навіть заявив, що лейбуристи вийшли не з марксизму, а з християнства. (Це правдиве на стільки, що у своій початковій фазі Партія Праці була в великій мірі партією морального обурення; цей момент дуже виразний і в марксизмі, але марксизм старався впершо приймати позу "безпристрастноі науковости".

Якби не було, теза едности чи "спільноі бази" Ляского видається дуже влучним визначенням границі, це дискусія має обосновані підстави надіятись на успіх; можна це песимістично називати пізнанням, що свобода і толерантність можливі тільки там, де іх власне не так дуже треба, або що місця, де заховані правила чистоі гри (т.зн. такоі постави, де сторони добровільно резигнують із усяких засобів осягнення перемоги) мають лише змогу узгіднюватиподробиці справ, яких суть рішається поза ними.

Можна доп[illegible] думкі [illegible] тис[illegible] чи"найглибша підвалина"на якій спирається людська здібність його дисуватись з другими – це завжди і незмінно спільний погляд на спосіб як"заробляти на життя"; тут відкривається поле боїв між т.зв. марксистським і немарксистським підходом. Зате покинути хоробрих борців у розгарі турніру, не завадить у поміч "немарксистам"згадати про факти, де"база"лежала"поза хлібом щоденним": так було в обох світових війнах, коли Англією керували коаліційні уряди. Не треба все-таки забувати, що змістом цих"нових"(зрештою короткого віку) баз була проблема"як утриматися при житті". Особисто схиляюсь до погляду, що можна надіятись на успіх в шуканні придатних баз зо змістом іншим за цей якому Л., як здається, признає виключну важливість, хоча сам вказує на конечність найти нові"бази". Передумовою такого успіху є очевидно"глибина баз", спільність мусить обіймати це, що в даний мент вважають за найістотніше.

Як формальна засада, теза Ляского остається в силі не тільки для парламентарного процесу, а взагалі для всіх організаційних типів, де"дискусія"є істотною частиною функціонування. Тому засаду цю необхідно враховувати при діягностиці і плануванні наших відносин.

Згадувану вже слабість тез, коли вони – занадто докладний переклад конкретних сутуацій на мову загальних правил-видно в переконанні Ляского про згоду як правильний наслідок спільноти засновків; воно вичитане із відносин між лібералами і консерватистами і не обіймає відомої в нас проблеми"смертельного спору між сектами однієї віри": аналіз її дуже важкий; тут варто тільки висловити думку, що залишивши на боці невротичні мотиви) дуже діяльним чинником буває тут "обмеженість поля діяльности", докладніше: диспропорція між існуючими енергіями і можливостями їхнього приложення. З таким положенням зустрічаємось н.пр. в еміграційних умовинах (еміґрують здебільшого"діяльні характери"в задушливі обставини), або в незріжничкованих націях, де групи-суперники можуть розраховувати на обмежений резонанс. Ліберали і консерватисти діяли в "добі поступу", нових обріїв що стояли перед людиною 19 століття, де місця було досить і ніхто другому не заходив у дорогу. Факт цей мабуть викликав недоцінення проблеми"секти"з боку Ляского. .

III.

Зперемогою Партії Праці в липневих виборах 1945 р. осягнена перша фаза постульованого Ляским граничного положення. Дальші факти досить суперечні: з одного боку націоналізація вугляних копалень, з другого заява Бевіна про інтервенцію в Еспанії; Бевін, мабуть, єсть думки свойого партійного однодумця Ляского, що політика це"трудне мистецтво" другого"найліпшого". Дальші кроки Партії Праці залежатимуть у деякій

мірі від цього, які теперешні погляди на дорогу, що її їй треба вибрати, осягнуть перевагу серед лейбуристів. Тому варто затямити собі цей "марксистський ухил". Практичні політики, може не без причини, менше зважають на ідеології, як на людей, що стоять за політичним варстатом. Особлива пильність на місці тоді, коли за варстат стають "ідеологи". Зацікавлення іхніми поглядами стає тоді частиною вивчення особи. Тоді (залишивши досить делікатне в таких випадках питання успіху) прямо є більші підстави передбачувати, що вони будуть робити. Незадовго до виборів трапилась подія, викликана напруженою атмосферою виборчої боротьби, але така незвичайна для англійських традицій, що не змогла пройти непомітно навіть у ії розгарі: преса обвинувачила професора, прихильника лейбуристів у заяві, що Партія Праці не завагається перед революційними засобами боротьби, коли б на її дорозі поставлено непереборні дотеперішніми методами перепони. Зневажений подав редактора часопису на суд. Професором, якому зроблено ці закиди був Гарольд Ляски, викладач політичних наук на лондонському університеті.

Поміж знимками провідних діячів Партії Праці один звертає на себе особливу увагу: по-професорськи зав'язана краватка, сухорлява шия, що з трудом підтримує не стільки обличчя та його немодні окуляри, скільки масивну та симетричну круглість черепа. Усе це належить Гарольдові Ляскому, "провідному соціалістичному теоретикові".

Періодичні видання із серпня 1945 висловлюють побоювання що до дальшої долі Банку Англії у зв'язку з палкою промовою, що домагалась його націоналізовання. Промовляв Гарольд Й. Ляскі, тоді ще голова ЦВК Партії Праці . . . Де - які вирішальні зараз чинники Партії Праці не стоять вже там, де це в 1938 находився сьогоднішній прем'єр Англії, віра згадуваного вислову Етлі спирається на національному характері і довгій традиції миру наче на незрушимій опоці. Ляскі пробує пересунути границі неаналізованих вартостей далі, якщо дійсно області "неясного" і "даного" щось відвойовано, тоді для лейбуристів зменшиться небезпечна заскочення, збентеження у боротьбі, що іх чекає. Зменшиться збентеження і в тих що познайомилися з головними рисами аналізу Ляскрго. Бо що таке збентеження, як не почуття, що находить нас, коли непорушна будівля переказаного, незмінного починає хитатись?

Д О К У М Е Н Т И   Ч А С У .

Цей відділ заступає відділ
" СТАТТІ на СТУДЕНТСЬКІ ТЕМИ "
попередніх номерів.

Редакція.

З технічних причин це число виходить з деяким опізненням, хоч редакційні матеріяли булй виготовлені давніше. У міжчасі сталася на студентвкому фронті нещоденна подія: між Проводами мюнхенського ЦЕСУС-у і старого, легального ЦеСУС-у наступило порозуміння в тому, щоб справи українського студентства впоряджувати спільним зусиллям.

Зогляду на те ВИЦОФУЄМО з числа ті актуальні матеріяли, що мали гостро-полемічний характер і друкуємо в цьому відділі лише два документи.

Р е д а к ц і я.

ЛИСТ ГОЛОВИ ЦЕНТРАЛЬНОГО УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСЬКОГО СОЮЗУ (Це С У С).

Інсбрук, дня 20. липня 1946.

До Зїзду Центрального Еміграційного Союзу Українського Студентства

в Мюнхені.

Шановні Збори!

Ініціятори Вашого зїзду декілька разів зверталися до мене, пропонуючи мені прибути на зїзд і взяти участь в його нарадах. При цьому малося на увазі, що моя присутність - як людини, що більше за всіх відповідає за Центральний Союз Українського Студентства - як його голова - може причинитися до ліквідації відомого розламу у студентскому світі. Згори заявляючи свою повну готовість зробити все, що в моїх силах для ліквідації фатальної міжусобиці (мої конкретні пропозиції будуть подані нижче), бажаю поінфурмовати шановні Збори, чому моя участь на зїзді мюнхенського ЦЕСУС-у неможлива й недоцільна.

До цього висновку прийшов я на основі своїх попередніх прикрих досвідів. Всі знають, що первопричина нинішнього стану річей лежить у студентскому зїзді в Мюнхені в грудні 1945 р. Бажаючи запобігти розламові, я прибув на цей зїзд. Керманичі зїзду, що теж по сьогоднішний день відповідальні за мюнхенський ЦЕСУС, виявили в цій справі недвозначно свою злу волю. Мій внесок, щоб не називати зїзду цього предчасно "всестудентським" і "установчим", голова зборів потрактував як несуттєву формальність і піддавши його по надто короткій дискусії незорєнтованим учасникам під голосування, примусив мене опустити залю і цим самим перерішив справу розламу. Співвідповідальність за це паде теж на інших ініціяторів того зїзду. Не бажаю собі вдруге стати обектом злої волі цих самих людей.

Якщо Ваш зїзд бажає тепер згоди, мусить заманіфестувати свою добру волю відповідними ухвалами. І взагалі, коли нині речі вже так далеко зайшли, полагодження конфлікту вимагає зовсім інших метод, як тоді, коли малень-

кий вогник ще легко можна б було загасити. Сьогодні речі набрали голосного відгомону у всьому студентскому й позастудентському громадянстві, Якщо скандал уже раз дійшов до відома загалу, неможливо його довше тушувати, але треба застановитися над відважними рішеннями в напрямі його ліквідації. Чисто практичні переговори про умовини порозуміння можуть на першому етапі вестися лише у вужчому гурті наділених відповідними повновластями представників одної і другої сторони. Там можна б устійнити прелімінарії, а саме затвердження згоди вимагало б скликання окремого всестудентского зізду чи конгресу. У всякому разі перестерігаю Шановні Збори щоб до справи розламу підходити серіозно, бачучи всю вагу і трудність і щоб не дурити себе ілюзіями, що принагідною латаниною закриється щілину, що перерізує на двоє все студентське середовище.
Крім цього мою участь у Вашому зізді внеможлює особа дотеперішнього Вашого голови п.Петра Мірчука. Не знаю, яка була причина, чи випадок чи чийсь намір, що в критичний час на пості головного ініціятора справи, опісля предсідника грудневого зізду та врешті голови нового ЦЕСУС-у опинилася людина найбільш до цього невідповідна. В даному випадку є річчу другорядною, чи діяла вона по власній ініціятиві, чи на чиєсь доручення. Суттєвим є, що на неі особисто паде найбільша відповідальність за хаотизацію студентського життя. Тому відхід від студентських справ, зокрема від посту голови мюнхенського ЦЕСУС-у п.Мірчука вважаю за передумовину оздоровленя відносин.
Очевидно, що вже саме співіснування двох центральних студентських організацій є шкідливим. Це доказує, що студентство неспроможне здобутися на єдину верховну репрезентацію свого стану. А що справі надає вже недвозначно посмаку скандалу це те, що оба проводи діють під однаковою назвою. Як до цього дійшло - відомо.
Треба бути свідомим того, що для полагодження конфлікту не дуже богато остається часу. Доля почне нас незабаром розкидувати по різних краях і континентах. Надходяча матеріяльна скрута радикально зменшить число студентів. чимало студентів перед закінченням студій, а нового приросту не може бути богато. Але факт конфлікту, якщо його швидко не поладнаємо, тяжітиме як проклін над нашими середовищем. Вже за кілька літ люди не здібні будуть збагнути, в імя чого починався колись роздор і докір залишиться за нинішнім студентським поколінням, що допустило до такого компромітуючого стану Прошу Шановні Збори взяти ці моменти під розвагу і застановитися над можливостями виходу зі ситуації. Зі свойого боку постараюся зробити в цьому напрямі все можливе.

А тепер ще про такі речі:
Дійшло до Мойого відома, що п.Петро Мірчук, голова мюнхенського ЦЕСУС-у, мав сказати на загальних зборах студентської громади в Мюнхені в дні 5.7 ц.р., будьто би він є зо мною в порозумінні й будьто би я мав заявити йому, що я не підписував відомоі декляраціі ЦеСУС-у і брошури "За правопорядок студентського середовища." Я не маю змоги ствердити, чи такий виступ п.Мірчука мав місце. Одначе, щоб не ширилися татарські вісти, вважаю за відповідне на цьому місці виразно заявити:

1.) Президія ЦеСУС-у видала дня 22 березня 1946 р. декляраціюу, підписану мною і двома членами Управи. Текст цеі декляраціі долучую до цього листа і прошу ііна зізді Вашому відчитати. Всякі поголоски про те, будьто би прізвище мое поміщено під декляраціею без мойого відома, не відповідають правді.

Що до брошури "За правопорядок студентського середовища", то видало іі представництво ЦеСУС-у на Німеччину. Брошура ця відбиває заогнені відносини на льокальному німецькому терені. Тому Управа ЦеСУС-у в Австріі видала брошуру "За встановлення ладу на студентському терені" яку висилає усім студентським організаціям так в Австріі, як і закордоном

2.) П.Петрові Мірчукові, голові ЦЕСУС-у мюнхенського, я ніколи ніяких заяв ані безпосередно ні посерно не складав, і в ніякому порозумінні я з ним не є і бути не можу. П.Мірчук писав вправді до мене в останніх тижнях 3 листи, але я не вважав за відповідне на них відповідати, а тимбільше вдаватися з цею людиною в будьякі переговори. Мое становище до

п.Мірчука я зясував повище,заявляючи йому моє недовіря в цілій ширині: не вірю в його спроможність розуміти сьогоднішні складні прблеми студентського середовища й не вірю в його здібність відвічально вести й гідно репрезентувати українське студентство закордоном.
Зате я радо ввійду в контакт з тими людьми,що стоять близько мюнхенського ЦЕСУС-у, які не творять собі ілюзії існування сьогодні одного студентського проводу,які бачать і признають факт діяння двох студентських централь,бачать глибші,не тільки формально-правні причини цього невідрадного стану і заявлять готовість його ліквідувати. Відповідні заходи в цьому напрямі я уже поробив.
Я бажав би тільки,щоб такі саме люди здобули собі довіря Вашого Збору. І якщо б вони стали в проводі мюнхенського"ЦЕСУС-у,тоді можливости безпосередніх переговорів між обома організаціями для створення одного авторитетного станового проводу українських студентів на еміграції не стояло б ніщо на перешкоді.-

(-) Клявдій Білинський.

\+ + +

Кожен режим гине насамперед від самоотруення власною пропагандою, яка була первісно призначена для мас, проте à la longue привела до самоосзасліплення і правлячі сфери.

Із "Афоризмів" Вол. Державина.

\+ + +

К О М У Н І К А Т

Проводів Центрального Еміграційного Союзу Українського
Студентства (ЦЕСУС) та Центрального Союзу Українського
Студентства (ЦеСУС) про заключення порозуміння.

Уповноважені Проводів ЦеСУС-у й ЦЕСУС-у на своюму
спільному засіданні в дні 3 жовтня 1946 р. виходячи зі
становища, що існування двох станових студентських об'єд-
нань з ідентичними або майже ідентичними назвами, зася-
гом діяльности і статутом не відповідає інтересам україн-
ського студентства та що їх може забезпечити тільки одна
станова студентська централя, постановляють:

1. В якнайкоротшому часі скликати Всестудентський
З'їзд метою остаточного вирішення організаційних форм
українського студентства та створення одної станової сту-
дентскої централі.

2. Покликати із сьогоднішним днем до життя Всесту-
дентську Координаційну Комісію, зложену із голов ЦЕСУС-у і ЦеСУС-у
та по двох відпоручників від них для:

а) підготовки та скликання Всестудентського З'їзду
б) координації усіх акцій загального студентського
характеру включно з офіційною репрезентацією
усього українського студентства.

3 Продовжувати діяльність ЦЕСУС-у й ЦеСУС-у до часу
скликання Всестудентського З'їзду.

Учасники засідання з радістю подають до відома зага-
лу студентства а теж цілого громадянства факт порозуміння
у цьому переконані, що тільки спільними силами зможемо
виконати ті завдання, які стоять перед українським сту-
дентством на еміграції.

Дня 3 жовтня 1946 р.

Підписали:

Клявдій Білинський (в.р.)
голова ЦеСУС-у

Др.Мельник Петро (в.р.)
голова ЦЕСУС-у

Видає: Клявдій Білинський
Редагує: Колегія

133.-

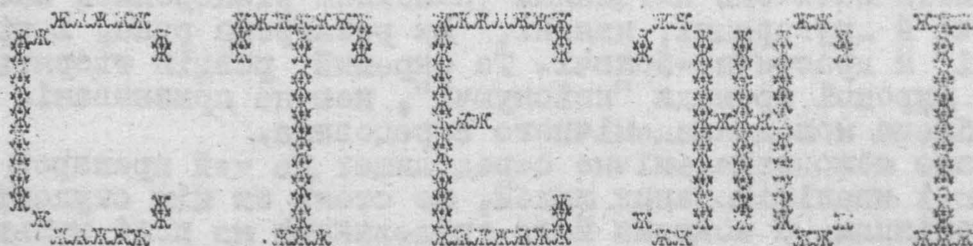
Рік: 1 Число 7–10

1946–1947

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА НІМЕЧЧИНИ ТА АВСТРІЇ

Інсбрук-Мюнхен

Центральний Союз Українського Студентства

Рік: I листопад 1946 - лютень 1947 число: 7 - 8

З М І С Т :

Замість НАШОГО СТАНОВИЩА "ТЕМ ДО НАДУМИ" список четвертий: "ДЕ НАШЕ МОЛОДОАКАДЕМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ?"

Наше життя насичене питаннями найбільш різнородної натури. Є вони засадничі й другорядні, наявні, як розятрена рана, і притаєні; є "академічні" й драстично-болючі. Та окремий розділ творять питання для нашої широкої громади "неіснуючі", нею не признавані. До таких належить проблема молодоакадемічного середовища.

Де ж наше молодоакадемічне середовище? Де цей прошарок випробованих у життю і кваліфікованих людей, що стояв би між студентством і старшим поколінням, а зокрема його трудовиками на полі культури і людьми практичної сфери, перше всего політики? Де цей прошарок молодих людей, що вміли б стояти плече об плече, мали б відвагу держати високо думку та вміли б за нею постояти як один муж? Де ті, яких присутність і зусилля оживили б передові одиниці старшого покоління, дали б їм живу підставу віри в наше майбутнє і в недаремність труду їхнього життя, та спонукали б їх у більшій як досі мірі передати молодшому поколінню свій досвід? Тих, що від них студент черпав би напрямні зусиль своїх молодих літ і без яких не міг би обійтися ніодин центральний провід студентства? Де ці спосні в одну лаву люди, що репрезентували б собою і динаміку суспільного життя і були співтворцями горизонтів власної суспільности та були піонірами правди і культу відповідальности? Тих, що не хотіли б іти на вислуги - хоча б патріотично-рідним-мафіям, а вміли, некуплені, стояти і діяти самі?

Майже небезпечно ставити такі питання. Бо ж правилом є, що якщо в нас є задатки молодоакадемічного середовища, то це радше острівці, а докладніше одиниці, що працюють і діють - не при піддержці власного середовища, а проти нього, патріотичними "святощами" на свято очманілого і до нікчемности безнадійним буднем розложеного. Правда, можна покликатися на гурти й групи українських вчених, що організують широко наукову роботу. Та це не може перерішити проблеми, про яку мова, не може закрити великої пробоїни, якою вливається в наше суспільне життя, а особливо в життя молодшого покоління хаос, безперспективність, духова анархія. Наше життя на чужині стоїть під знаком акції _умасовлення_, яку двигають організовано деякі чинники нашої суспільности - для своїх прозорих цілей. Вистарчить глянути оком на різні органи преси. Коли читаємо на її сторінках бундючні нераз статті про "свободу людині", про "демократію", то приходить враження, що слова в нашій громаді взагалі тратять сенс. Навіть у поважні видання попадають статті чи доклади авторів, які не прочитавши в життю основно ніодної наукової книжки, кидають на право й ліво пригорщами гасел з додатком хмари французьких прізвищ і так "формують" українську духовість. А на одній програмово-академічній площині проголошує хтось - як читаємо з похвальних рецензій у пресі - таку "блискучу" тезу: найбільшими психологами показуються завжди поети. Бідна українська психологічна _наука_, якщо такі її розуміють.

Що це значить? Справа простого порядку: різні суспільні чинники організують свідомо й послідовно хаос понять і вартостей, _умасовлюють_ духове життя. Можуть це робити, бо прийдуть у відповідному числі і журналісти, і письменники і різні люди з дипломами, що укритому за кулісами і знівеченому до основ примарою влади та дискваліфікуючими вчинками півінтелігентові радо на вислуги підуть. Рахунок ясний і простий: якщо усе буде обернене в сіру однообразну масу, якщо уже не можна буде білого від чорного, патріотизму від суспільної патології, визвольної роботи від акції сліпої і безглуздої мафії відрізнити, то щойно тоді здобуде тотальну перемогу півінтелігент з його широкою організацією і східною в найгіршому значенні слова технікою роботи. Сучасне студентство на чужині це показовий приклад тієї ж акції умасівлення.

3.

Сильне, хоч і не надто чисельне молодоакадемічне середовище є одною із перших потреб нашого життя на чужині. Проти веденої півінтелігентом акції тоталістичного умасовлення мусить стати поруч других запор мур молодоакадемічного середовища, зложений із відповідальних, висококваліфікованих людей. Є першим завданням цих людей усе зробити щоб наше суспільне життя вийшло на горизонти, щоб осередки політичного руху перестали бути азилем для ігнорантів, щоб наше студентство перестало бути обектом акції, що в своїх наслідках належить до найбільш невідповідальних. Не проповідуємо утечі від суспільно-політичного життя, а навпаки. Для нас ясно, що тільки великі і дооснові зміни думання нашої громади на чужині приведуть перелім і в справі , яка нас у першу чергу обходить. Та це можливе буде знову тоді, коли в наше суспільно-політичне життя увіллеться жива струя.

Німецька "Франкфуртер Цайтунг" давнішого часу мала неабиякий позем і розголос. Для нашого читача варт пригадати, що редакція тієї газети просила в різних відступах часу на наради і для поради у важніших питаннях великого економіста, соціолога й політика, Макса В е б е р а (+1920)- не тільки тому, щоб він був великий знавець політичних питань, але теж і тому, що він не знав компромісів, коли йшло про річеву правду. Здається, що Німеччина ніколи не мала більшого противника роблених "мітів", "бронз" і літературщини там, де вона не належить. Вебер знав докладно, що ці речі можуть підносити настрої в публики викликувати навіть успіхи на короткий час, але у вислід отвирають двері невідповідальним елементам і несуть катастрофу.

Це тільки один приклад на те, як розуміли ролю академічних кругів деінде. Скількиж зусиль і витрівалої боротьби треба в нас, щоб проти залишків рушенства давнішого часу і проти тоталістичної експансії воюючого півінтелігента наших днів поставити престіж тих, що змагаються за відповідальну неустрашиму й непродажну думку. Це природне завдання молодих сил. Розкинені острівці одиниць мусять перетворитися в суспільну силу.

Проблема молодоакадемічного середовища мусить і в нас заіснувати.-

------oOo------

О. Ольжич.

*

* *

Воно дощем спадає золотим
Тобі на серце, - і життя щоденне
Здається св'ятом, палацом - твій дім.
І кожне діло є благословенне.

І враз не стане. Курява дорог
Встає до сонця і чорніє лик твій...
- -
Земля широка. Мудрий в небі Бог.
І серце людське - мужнє і велике.

26.1.1941.

СТАТТІ НА ЗАГАЛЬНО-СУСПІЛЬНІ ТЕМИ.

Орест З і л и ч с ь к и й:

ДУХОВА ГЕНЕЗА ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ.

Повища стаття являється вступом до більшої роботи автора на тему: "УКРАЇНА ХУІ - ХУІІ ст. в БОРОТЬБІ за КУЛЬТУРНУ САМОБУТНІСТЬ."

Р е д а к ц і я.

1.

Як представляється очам більшости з нас наше 16-те століття? Ця доба, треба сказати, ніколи не втішалася великими симпатіями в нашій історіографії. Причин для цього є дві. Попереше: ця доба прогрішилася важко проти нашого сучасного ідеалу історії.Вона не витворила політичного оформлення,в якому проявився б наш сучасний ідеал національного існування - політична самостійність.Подруге: вона своїм життьовим стилем не відповідала смакам попередніх поколінь. Романтикам цю добу притьмарювало козацтво, що вважалося одиноко типічним витвором українського духа. Позитивістам вона здавалася епохою ретроградности та безпотрібних зусиль із своєю "книжністю" та "церковщиною".

Прикроюючи історію під свій вузький смак, легко було забути, про обов'язуючий при спогляданні історії принцип тяглости розвитку,який каже трактувати епоху як звено постійного переходу від минулого до нового, каже бачити її ролю та її заслугу часто в тих розвитках,які тільки згодом пробилися на поверхню життя, оформилися в життьову домінанту та створили новий образ життя. Забуваючи про цю скриту часом під покров далеких не і незамічальних життьових форм історичну місію епохи, легко остатись при кількох зовнішніх, найбільш впадаючих в око признаках, оцінюючи їх з точки власних уподобань. Легко не добачити, що за стилем життя, якого ми не старалися пізнати, поза складом ідей, якого ми не захотіли проаналізувати в цілій суцільності, а тільки в найбільш маркантних для нашого зору виривках - може таїтися оця в а ж к а й в а ж н а д л я д о л і н а ц і ї х в и л и н а д у х о в о ї п е р е о р і є н т а ц і ї , звороту до нових вартостей, суспільної перебудови, що вища й важливіша від всіх принадних і приємних для нашого світогляду історичних фрагментів, бо вона, ця незамітна й безвиразна, здається, доба стала підбудовою культурному й політичному розвиткові кількох наступних століть. Таким способом ця доба, така ніби чужа й далека нам своїм способом ставитися до життя, була співтворцем нашої долі.

Для звичайного українця, вихованого за філологічними методами нашої школи, 16-те століття - це тільки час перекладів Св.Письма,розвитку друкарства на наших землях,релігійної полеміки та кількох інших мало замітних історичних фактів. На всьому тому почіплена пожовкла й відстрашуюча марка нудности, придана ворожим їй, одностороннім 19-им століттям, задивленим тільки у свій власний розвиток.

Ми будемо старатися в нашій статті трактувати матеріял тільки я к м а т е р і я л, а не як змисл епохи. Для нас переклади, друкарство й полеміка перестають бути с а м о ц і л ь н и м и , і с н у ю ч и м и т і л ь к и д л я с е б е с а м и х я в и щ а м и, пов'язаними найвище спільністю часу й місця. Для нас вони тільки зовнішні й частинні прояви о д н о г о д у х о в о г о р у х у, який охопив в рівній мірі всі ділянки тодішнього духового життя й відтиснув свою печать на формуванні подій. Для нас 16-те століття це в е л и к е д у х о в н е п о т р я с е н н я, яке було початком зовсім нової лінії культурного політичного розвитку. Це переміна основ побуту, світогляду, суспільної організації, доконана від грунту й основно в обличчі великої небезпеки.

В цій добі вперше замінено лятентни відпори на активну ідеологічну зброю. В ній винесено вперше суцільні програми культурного розвитку. В ній культура одержала нові соціологічні центри й нові спрямування. В ній вперше народилася національна ідея. В ній початок всіх культурних форм 17-18 ст., джерело наших пізніших культурних експансій і політичних оформлень. В ній вперше прийшло до відкритого зудару різноспрямованих духових сил внутрі нації для визначення найпевнішого й найбільш видайного шляху культурного розвитку. Врешті - в ній оформилася вперше на українському ґрунті л ю д с ь к а о с о б о в і с т ь, в своєрідних та імпозантних постатях Вишенського, Потія, Смотрицького й інших, доказуючи тим самобутність духової раси.

Ці всі переміни - це все здобуток першого великого бою з а у к р а ї н с ь к у к у л ь т у р у, що проходив у обставинах загрози національного існування. Ніколи в нашій історії свідомість провідних верствов нації не була так тонко вигострена на великі проби, яка ставила історична хвилина, на небезпеку упадку й примань компромісу, на одиноку й наглу конечність опанувати і д е й н и м и засобами ситуацію, здобувати зброєю ідеї все втрачене у матеріяльних боях. Ніколи т а к а інтенсивна боротьба за власне духове обличчя не велася в т а к і й драматичній обстанові. Навколо падали матеріяльні фортеці, на які можна було досі спирати свою віру в перетривання та побіду над обставинами: денаціоналізувалися з непередбаченою скорістю цілі суспільні верстви, які несли до того часу прапор ідеї, падали разом із тим матеріяльні засоби для ведення боротьби, зменшувався гурт невгнутих під натиском сильнішого ворога, але прапор рідної культури, що мав нести нації, як усе, перетривання і збереження, підносився все ще над тим гуртом непідкупних оборонців піддержуваний все новими руками. Він плив через час і яснів все новими барвами духових знайдень. В цей спосіб, у боротьбі за оформлення духового обличчя, найтяжчий час було перейдено. І ось тоді, коли здавалося, що сили доходять кінця, що приходить остаточний упадок, цей прапор підхопила нова сила, що стала в обороні все одної, хоча розщіплюваної й принижуваної нації - власна політична організація - українське козацтво.

Яка була суть українського відродження 16 століття? Які були духові сили, що зуміли викликати у стількох людях новий вогонь любови до рідного краю, до власних традицій, до власних культурних інституцій, запал до праці, ініціятивну силу, здібність переносити навіть терпіння за ідейні мотиви? Чи несподіваний і наглий розріст культури виріс із власного, давного кореня, як реакція й відповідь на ці ідеї та організаційні заходи, які приходили в Україну з зовнішнього світу Чи може, навпаки - саме й ці запозичені ідеї, цей стик із зовнішним досі мало відомим світом, наша наука в нього так сильно змобілізувала нашу духову потенцію. У чому врешті лежала зміна образу українськоі духовости.

Це все є питання, які будемо розглядати в дальших рефератах нашого циклу. Насвітливши склад і боротьбу ідей епохи, запинимось над визначенням тих трьох орієнтацій культурного розвитку, які викристалізувалися з того шумування: традиціоналістичної, репрезентованої Вишенським, уніоністичної, очолюваної Потієм, та поступово-утраквістичної, найкраще оформленої в львівській "Пересторозі". Ми прослідимо які середовища витворили ці три розвоєві лінії, наскільки західні духові форми, закорінені в тих середовищах, вплинули на цю формацію. Це все дасть нам змогу визначити, як властне пробігав цілий культурний зудар, чи він мав образ діялектичного вирівнювання двох активних протилежних духових принципів, чи може діяла тут тільки нова ініціятивна сила на нездібну до відпору стару духову верству Які власне елементи склалися на новий український світогляд і наскільки детермінували вони пізніший історичний процес? Що саме зо старої української духовости, спертої на візантійсько-церковнослов'янській базі залишилося жити в новій системі поглядів на світ? З яких

елементів виробла нова духова синтеза, яка зумовлювала наш історичний розвиток аж до початку 19-го століття?

Для цього треба знати перш за все, на яких принципах спиралося духове життя України до часу перелому, про який будемо говорити, який панівний світогляд накинув українській культурі її перший культурний круг, які ідеї керували життям українця 10-16. століть, як ці ідеї відбивалися в його житті, які вони викликували формації суспільної сфери й т.і. На ці всі питання повинен би дати принаймні загальну відповідь цей мій вступний реферат. Він мав би поставити пролегомена нашої добової аналізи ідей, роз'яснюючи, з якою ідейною зброєю, з якими силами виступили в 16-17 ст. до бою за духову й соціологічну гегемонію оба табори: латинський і візантійський.

2.

Можемо зразу ж сказати, що Україна репрезентувала до 16 століття чистий, хоча й затертий сотнями років нерегенерованого вживання культурний тип: східно-християнский, або візантійський. У час свойого входу в історичне життя опинилася Україна в близькості сильного культурного центра - Візантії, яка не втратила ще тоді нічого із свойого Юстиніянського розквіту та являлася одним із найбільш виплеканих культурних центрів у цілому світі. Політична могутність Візантії загрожувала тоді навіть молодому західно-римському цісарству (Італія), її духова культура виводилася в прямій лінії з римських традицій і виказувалася великими досягненнями довгих століть розквіту. Розбудова її матеріяльної культури не зазнала потрясень і перерв, підтримувало її велике політичне й економічне значення імперії. У Візантії 11 ст. нагромадилося за обрахунками історикіє 2/3 усіх світових богатств. Культурні цінноші цієї великої й щасливої держави, очолювані грецьким обрядом християнської релігії струмували на цілу південну й східню Европу, аж до Італії та передньої Азії.

Як у кожній високо організованій зрілій державі, була в Візантійській імперії культура усвідомленим знаряддям в руках держави. Вона простягала омофор величі й добра над цією державою, що на її кордонах з усіх боків чатували ласі на добичу варвари (парти, болгари, печеніги, русь, араби, сельджуки), готові в слабу хвилину кинутися на принадні й слабо боронені богатства. Цих варварів Візантія мала звичку присвоювати та обласкавлювати культурою й освітою, яка поволі вигладжувала їх різкий психічний тип і зв'язувала їх пошаною до тановопризнаного культурного авторитету. Для того, щоб підкріпити таку пошану, Візантія мала в руках могутню зброю історичного легітимізму. Ідея вічної незахитної столиці імператорів народу ромеїв, що від непам'ятних часів панував і досі ще панує над цілим світом, все побідний і непоборний, хоронений самим Богом, викликувала респект не тільки в півдиких варварських племен без ніякої історичної пам'яті, але й у більш культивізованих арабів і турків (не забуваймо, що Мугаммед II, що здобув остаточно Царгород, виводив себе для виправдання своєї сміливости з цісарської династії) Принцип окремої Божої опіки й ласки, підтримуваний інтенсивною фабрикацією корисних для держави чуд, був взагалі найсильнішою ідеологічною обороною цієї держави дипломатів, що все воліла покорювати духовою зброєю, ніж запускатися в безпотрібні й небезпечні для себе кровопролиття. Цей принцип міг проводитися без заколочень завдяки спеціяльному положенню релігійної організації в Візантії: її цезаропапістичному заверешенню. Церква в Візантії була вповні підчинена державі. Патріярхи назначувалися цісарями; вони походили часто з царського роду. Цілий церковний апарат був тільки одним із стовпів державного правління.

Саме цей найбільш вигідний ізручний, бо спертий тільки на духовій перевазі, чинник, висувала Візантія проти своїх неприємних сусіді

Приманюючи їх своїм матеріяльним блиском і розкішшю, вона давала їм тільки найбільш невичерпальний із своїх маєтків - релігію. Не мечем, а словом Божим, одягненим у пишні культичні атрибути, покорювала Візантія своїх диких противників. Вона запрошувала їхніх вождів до Царгороду й показавши їм розкіш будинків, купелів і прийнять, вела їх до св.Софії на святочну богослужбу, засипувала їх неземною красою матеріяльного богатства, просвітленого ім'ям Божим, видвигненого на славу Богові. Візантійські розкоші прибирали для примітивних чужинців із їхнім наївно-віруючим спогляданням світа характер релігійної тайни. В їхніх душах здобувала собі місце віра, що існує справді на землі пункт, де сам Бог сходить на землю, щоб осінювати вибраних людей, що поклоняються йому, своїми ласками й благодаттю. Тоді й вони бажали такого, христилися без спротиву, приймали патронат царя ромеїв та присягали на майбутнє виректися своїх поганих поганських звичок. Візантія заключувала з своїми новими підданими корисні для себе торговельні договори, наділювала їх нічого не коштуючими, а зобов'язуючими й принадними почестями й титулами та придавала їм в почот одинокий реальний дар: грецьких місіонарів, що мали внести у своюому слові хоч трохи візантійської краси й ласки в суворий побут варварських країв.

Так зв'язалася з Візантією і наша стара Русь, правда, по доволі довгому нехтуванні візантійськими принадами, на які спочатку наловлювалося виховане поза твердою лицарською мораллю жіноцтво (Ольга).Україна стала з прийняттям християнства васальною областю візантійської імперії.Її дальший культурний розвиток мав стати відповідно до того тільки відблиском великого політичного й культурного центру. Храм св.Софії,повністю взорований на царгородському, є наявним свідоцтвом і символом цього. Слава Візантії поширилася так сильно в глибину народніх мас, що закріпилася на десять століть в українському фолькльорі (легендарний Царівград, вояк, що збирає військо й стає під непоборними мурами, не думаючи здобути його, а вимагаючи тільки окупу за свою хоробрість).

В'язи, якими обпутувала Візантія довколишні краї,були льокалізовані в священній області релігії.Це була область,де Божою санкцією найлегше було держати в послусі й контролі цілий чужий край, поки тільки патріярх, як начальний голова церкви з правом назначувати єпископів, давати їм директиви та кидати анатему на непослушних,сидів у Царгороді й порозумівався з цісарем. Церковний апарат,контрольований грецьким епископатом,монополізував у своїх руках всю освіту і все культурне життя, всі дороги до здобуття духової зброї. Він виховував членів провідної верстви, вів літописання й політичні зв'язки. Князь мусів коритися йому, бо тільки тоді він давав йому своє священне благословення. Коли ж появлялися тенденції обсадити важливі місця місцевими людьми,або допустити конкуренцію західного християнства, то візантійські опікуни мобілізували всю силу релігійного авторитету, щоб повалити такі спроби. Згадаймо тільки боротьбу за митрополію Іларіона, яка взагалі можлива стала тільки тому, що саме в половині 11 ст.Візантія переходила великі внутрішні кризи та безпорядки. Згадаймо теж прокляття, кинене на голову Святополка Окоянного, який чейже робив тільки те, що робили всі князі, що бажали об'єднати Русь; тільки ж робив він це,не спираючись на патронат місцевої церковної організації, а проявляючи недвозначні симпатії до західної культури й західного християнства,ненависних уже тоді візантійським світським і духовним кругам. Пригадаймо собі, що Володимир теж прогоняв і убивав членів своєї рідні, але для нього церква вміла знайти виправдання та вивищити його на Рівноапостольного.

3.

Візантійске культурне добро, яке приходило в Україну, мало у зв'язку із реферованим вище політичним стосуванням культивізації майже виключно духовний, релігійний характер. По суті переймала Україна культурні надбання не прямо з Візантії, але посередництвом молодоїй епігональної, від самого повстання спрямованої виключно на релігійну область церковно-слов'янской культури. Болгари, що послуговувалися загально зрозумілим слов'янським діялектом, своєю культивизаторскою діяльністю відпихали Україну від першого більш многосторонного культурного джерела, яким була безперечно Візантія, й подавали Україні духову поживу в випрацюваній, спрепарованій для виключно релігійних цілей формі. Церковно-слов'янська культура вимовляла собі в нас виключне право на культурне будівництво. Вона ставила обов'язуючі норми не тільки у суттьових областях діяння релігії, як мораль, відношення до Бога, обрядовість, -але включувала в систему релігійної вихови такі справи, як загальна освіта, мова, мистецтво, вмонтовуючи їх без ніякої світської співпраці майже в непорушний обрядовий канон, де вони були певніші перед атаками позадуховних чинників. Вона не допускала місцевих світських елементів до культурної розбудови, навпаки - воліла накидати всім станам свою власну централізовану культурну продукцію (переклади з грецької мови, компіляції). Релігія мала бути повік єдиним дарцем культурних благодатей.

Це була перша причина того, що в нас довго не могли витворитися, а коли й витворювалися, то не могли втриматися <u>світські культурні центри.</u> Духовенство, школене в ідеалах універсальности релігійного світогляду й релігійного інтересу, надавало тон цілому культурному життю, виховуючи все нові покоління в послусі несеній собою релігійній культурі й світоглядові. Одиноким змістом цього світогляду стала розбудова чи краще висловлюючись, культивація зв'язків поміж людиною й Богом. О б р я д о в і й е т и ч н і питання ставляться одинокою ціллю людського життя; все цивілізаційне примінюється й узгляднюється тільки в рямцях широко розбудованої обрядовости. Старання про світ матеріяльних речей, як об'єкт звичайного, щоденного життя й творчої праці людини, взагалі не існує. Впорядкування світа речей, його підчинення духовим вимогам, його розбудова по лініям духового розвитку, цивілізаційна функція, якою так визначилася західна церква, не існує для церковно-слов'янської духовости, як завдання людського життя, не кажучи вже про шукання духового в тих речах, чи їх телеологічне оправдання. Джерело такого відвороту від реального світу лежить у основній спрямованості східно-християнського релігійного світогляду. Його провідною зіркою є ідея аскетизму.
Візантійська доба принесла у східному християнстві виквіт аскетичних спрямувань, репрезентованих такими іменами, як Василій Великий, Григорий Богослов, Іван Дамаскин, Іван Ліствичник. У боротьбі з сильним у візантійській культ.області геленізмом, що досягла свого вершка в 4. і 5. ст. після Христа виформився східній, емоціональний тип людини такими сильними понвами, щр вони на довгі століття заважили над світоглядом східної церкви. Тоді, коли на заході прийшло до поєднання грецьких раціоналістичних течій, репрезентованих олександрійською школою з Климентом і Оригеном та христіянськими стоїками з Боецієм, із християнською ідеєю, схід тривав при своєму світогляді фанатичного ідеалізму. Аскетичний ідеал життя став засновуючою складовою частиною цього світогляду. Виключність етично-догматичного цінування світа, дуалістично забарвлений ідеал відвороту від світа матерії та його прелестей, канонизація й одиноке оправдання чуттьового шляху для зв'язку з Богом, ідеал духової простоти - оце найосновніші його риси. Ясно, що такі ідеї могли зродитися й мали своє оправдання на переквітненому культурно, пересиченому матеріяльною розкішшю, сточеному червяком егоїстичного релятивізму візантійському ґрунті. Там він спинював розклад пишно виквітнених культурних форм, замикав їх

у рамці ідейної доцільности, не дозволяв втопитися в надмірі матеріяльного. Зате на сирому українському ґрунті цей ідеал спинював незамітно, але послідовно всі очевидно конечні змагання до матеріяльної розбудови, реальну творчу снагу, поклав свою тяжку руку на дрімаючі розвоєві сили. Ченці, представники найбільш культурного в той час стану, замість ставати передовиками цивілізації, як це було в Західній Европі (бенедиктини, бернардини, цистерції, ора ет лябора - бенедиктинський клич), будувати величаві манастирі й плекати інтенсивну аграрну культуру, сиділи в своїх печерах і пустельнях, плекали культ тілесного занепаду та думали про Івана Ліствичника: Вони - носії духових напрямних у непросвіченій країні, стали першими будівничими ресистенції і втечі від творчого життя. Ясно, що цього образу не можна узагальнювати: були й ченці вчені, переписувачі книг і творці самостійної духової продукції.

Але й на праці тих залишили свій слід некорисні риси церковно-візантійського світогляду. Він накинув їхньому споглядання світа такі норми:

1)трансцендентальний ідеалізм. Понейбічний світ трактується, як щось нестійне й незумовлююче людину. Тому пізнання й етична снага звертається виключно в бік світа ідей, умісцевлених у другому житті, що його обіцяє релігія. Справжній суспільний порядок переноситься теж на тамтой світ, який єдино справедливий і добрий проти недосконалости тутешнього. З такої вихідної точки виходив Вишенський, відкидаючи згори можливість і потребу боротьби за справедливі відносини в земному житті.

2)агностицизм і віра в пізнання з ласки. Людський розум за слабий, щоб пізнати істину. Тільки ласка Божа може привести вибраних святих до пізнання, проявляючи себе в надприродний спосіб (чуда).

3)безперсоналізм. Людина - це порох, в зв'язку з Богом отримує тільки запоруку майбутнього життя. Тому смиренність і затаєння перед світом для здобуття прямого зв'язку з Богом - життьові постуляти.

4)духовність. Тільки витвори ласки Божої, що входять у склад релігійного передання, як евангелія, Святе Письмо, писання святих, обрядові книги, є одиноким джерелом справжнього духового. Тільки те, що подає церква - правдиве, все інше - спокуси дияволові.

5)неісторичність. "Сто літ у Бога, як один день." Немає розвитку, як висліду праці людських рук чи ума. Бог кермує змінами в світі по своїй волі. Людина не є підметом розвитку видимого світа, такий розвиток взагалі не існує.

6)предестинативність. Життя людини складається з Божих інтервенцій, проти яких людина безборонна ("все от Бога", допуст Божий). Спокуси, чуда й рятунки творять зміст життя. Ввиду того всі зла, теж і моральні, можуть трактуватися як допуст Божий і змиваються обрядовими актами (приклад: славне, дуже поширене оповідання про Григорія та його несвідомий гріх, збудоване на Едиповому мотиві. Одначе в східно-християнській інтерпретації немає клясично-грецького драматичного контрасту: особовість - доля, а є тільки епічний плив подій, кермований Божими інтервенціями).

Цікаво, що вище наведеним принципам східно-християнського світогляду відповідають два перші й найбільш поширені у нас оповідання, перейняті з латинського круга: леґенда про св. Олексія з ідеєю відречення від влади та земного добробуту в імя вічного спасення, та про лицаря Тандала, що трактує про перспективи позагробового життя.

На таких основах спирався світогляд, який виплекало Україні століттями східне християнство. Невгнутими сторожами цього світогляду були дві інші його норми: строгий догматизм і традиціоналізм. Задля першої з цих властностей навіть внутрішній зв'язок із Богом, оця чинність, яка займала стільки місця в цьому світогляді, яка відривала людину від зацікавлення земним життям - цей зв'язок із Богом не міг бути ніколи живий і індивідуальний без страху провинитися перед догмою. Він не міг бути навіть такий, як був навіть у культичній релігії західнього середньовіччя, де він знаходив собі поле для прояву у містичному виквіті

індивідуальности з ґрунту потойбічних справ і символів, у естетич-
ному закоханні духовим елементом життя, якого не обмежувала ніяка
догма (Августин, Екегарт, Катерина з Сієни, Франціск з Асізі, пізні-
ше Беме), чи в боротьбі за провірений у житьовій пробі етичний і-
деал (Августин, Гус), чи врешті в зриві творчого інтелекту до свой-
ого духового центру (Тома Аквінський). Зв'язок з Богом обмежував-
ся у нас тільки до апробативного пересвідчення про правдивість догм
що проявлялося зовсім змеханізовано в пишній обрядовості. Формалі-
зація релігійного життя - це те явище, яке незвичайно виразно вини-
кає на перший плян в упадкових часах нашої культури, де воно вже
починає вважатися навіть чеснотою й ледве чи не одиноким способом
здобути заслуги перед Богом. "Подумавши про спасення своєї душі,
приїхав НН і записав монастиреві воск на свічки, добра, чи щось по-
дібне." Це звичайна формула викупу душі в 15. чи16. столітті. По
такому акті раз на все заведене в забуття все те, що робила дана
людина до того часу, розв'язане раз на все питання її духової
кваліфікації - вона може повертатися з переконанням про повне налад-
нання своїх зв'язків із Богом.

4.

Як сильно опанувала ця чужа українській психіці релігійна культу-
ра, якої власності ми тут побіжно реферували, український духовий
тип, доказують свідоцтва з недавнього простонародного світогляду,
де вона задержалася найдовше. Духова гегемонія церкви їх там закон-
сервувала аж до 19 століття і вони виразно виступають у повістях
Квітки - Основ'яненка, перехрищені із спорідненою чужинною літера-
турною манерою, а теж і в Шевченка, в якого молодеча лек-
тура Псалтиря є тільки одним, і то найбільш зверхнім свідоцтвом
того, що він частиною своєї душі був приналежний до того світогля-
ду. Теж народні приповідки, що походять із церковно-слов'янських
книжних джерел, свідчать про те.

Зате не могли розвинутися ніколи вповні, аж до початку 19.століття
світські культурні форми, що мусіли собі про-
рубати вкінці шлях тільки через бурлеск і пародію. Різдвяні й
великодні вірші є прикрим наслідком знасилування живої, дуже свое-
рідної психіки вузькими світоглядовими схемами, де врешті в пошану-
ванні залишається тільки зверхня форма (в цьому випадку нагода, з
якої і навіть в честь якої вірші писалися, а далі біблійна тематика)
а внутрішній зміст їдко покривляється насилуючим людську духовість
схемам.

Так отже панував у нашій культурі безплідний статизм відірваної
від живого ґрунту, ексклюзивної церковної культури, що приходила до
нас через треті руки, посередництвом чисто духовної старо-болгарсь-
кої культури. Застоялість була тут вартістю, вона зв'язувала людей
до добре знайомого й освяченого. Компілятивність була одинокою спро-
можністю обновлювати культурне добро. Замкнена дорога до шукання й
розвитку, навіть у рямцях мережі догм, так, як знає її середньовіч-
на латинська культура. Ізмарагди, Златії Ціп-и, Пчели, Прологи, Па-
терики (з того тільки один витворився на місцевому ґрунті) та по-
дібні релігійні книги, доповнені кількома моралізаторськими романа-
ми та псевдо-науковими підручниками творять до 16. століття матеріял
для формації духового типу українця. На те, що книжний фонд аж до
того часу не змінявся, цебто освічені люди були аж до того часу при-
мушені черпати свою духову поживу з тих незмінних джерел, існують
документарні докази, наприклад списки книжок Супрасльської бібліо-
теки з 16.ст. Не диво, що цей матеріял переївся, він вже не витворю-
вав у нікого духових спонук і не побуджував нікого до духового
удосконалення. З 14. і 15. століть ми маємо дослівно одне тільки но-
ве доповнення до релігійної литератури (і немає причини думати, що
було більше). Це оповідання про чудо на Великдень 1463 р., вставле-

не до Печерського Патерика. Своїм високим літературним рівнем воно свідчить про необниженo високі творчі спроможності тодішньої духовної еліти. Таланти є, живе ще прекрайний стиль на церковно-слов'янсько-візантійських взорах, так блискуче проявлений у посланні Мисаїла з кінця 15.ст., але бракує, як каже Грушевський, "апетиту до діяльности", творчого ферменту, який родиться із справжнього панування живих ідей над людьми, активної снаги, що зумовлена живістю світоглядових основ.

Завмираючої ідейно духовної культури на жаль не могла заступити подавлювана її світоглядом культура с в і т с ь к а. Двірська духова культура витворювалася в нас вже у княжій добі але невспіла розвинутися ще в тому часі, коли для неї існували корисні суспільно-політичні умови. Спочатку спинював її розвиток ексклюзивізм духовної культури (навіть нечисленні світські письменники княжих часів не могли еманципуватися з-під її впливу, як от В.Мономах, Д.Заточник, і тільки Слово о полку Ігореві одиноке стоїть поза її тінню) пізніше перервало цей розвиток знищення тих соціологічних центрів, які створювали можливості для її розвитку. Дуже нечисленні памятки цієї світської культури, як от згадуване вже Слово о полку ,далі Слово про Лазареве воскресення та Галицько-Волинський Літопис, кажуть нам жаліти, що на спробах тілки й закінчилося. Політичні події, які прийшли незабаром, мусіли знищити ці молоді зав'язки дорешти. Тяжко вже стало в нових умовах татарського лихоліття та чужого політичного поневолення про князів-філософів, як от волинський Володимир.

Слабий розвиток двірської культури є для нас трагедією не тому, що не осталася нам з княжих часів більша скількість витворів рівня "Слова". Богато гірше, що брак цієї культури не дав виплекати світських світоглядових схем, достосованих до реальних вимог суспільного побуту, схем, які могли б знівелювати шкідливо-односторонній ідеал аскета, який без огляду на щораз складніші умови життя невпинно октроювала Україні церковно-слов'янська культура. Наслідки фатальної односторонности духовного світогляду при недостачі світського світоглядового співчинника мали вже незабаром прикро датися взнаки. Здається, що не найменше вирішив про упадок нашої державности побіч об'єктивних причин теж і п о в н и й б р а к с у с п і л ь н о ї і д е о л о г і ї який відчинив широко ворота поступаючому розкладові власних суспільних форм та став троянським конем чужих політичних апетитів на українські землі. Областю суспільної ідеології східня церква у противенство до західної зовсім не цікавилася, канонізуючи кожний корисний для церковної організації суспільний стан і вважаючи суспільну сферу маловажною життьовою конечністю, де все проходить правом кадука. Тому закон п'ястука та звичаю, обмежуваний тільки такими звичаєвими інституціями, як не все додержувана родинна любов і присяга, панує так виразно в суспільному побуті наших княжих часів. Цей закон перенісся на основні питання суспільної організації та став перешкодою для утривалення всяких суспільних форм, так станової організації, як і державного апарату. Поведінки киевського міщанства з Ізяславом і В'ячеславом, а ще більше галицьких бояр зо своїми князями не можна собі подумати в ніякому з країв середньовічної Европи, де святі були ідеї легальної влади, послуху й підчинення в ім'я релігійного світогляду, та тривалого ієрархічного суспільного устрою, над яким патронувала церква своїм священним признанням.

Цікаво, що саме доба, в якій в умовах ускладненого й збагаченого суспільного побуту вперше різко виказуються браки східно-християнского світогляду, приносить у нас перші далекосяглі звороти на захід. Крок вихованого на мадярскому й польському дворі Данила, що стояв у своїй діяльності перед небувалими до того часу внутрішно- й зовнішно-політиними ускладненнями, а саме його коронація, цеб-

то прийняття на себе ідеї легітимної влади, треба оцінювати як познаку його зацікавлення західною духовою організацією, і то не тільки для приподобання могутньому папі. Незабаром починають втискатися до галицької державної організації інші західні впливи (печатка, герб, писане приватне право, розбудова матеріяльної культури на західний зразок). Повстають перші суспільні клітини, організовані на зах.-европейський лад - міста на німецькому праві. Наплив чужинців і ожиблення зв'язків із Заходом (хоча на дорозі стоїть менше культурна ще тоді Польща) дають надію, щоствориться в обставинах самосуверенности,як вислід власних розвоєвих потреб, а не як виплив інтересів чужої сили,культурне вирівняння між Сходом і Заходом. Але тимчасом державна будова паде під ударами ззовні й від внутрішної порожнечі.

Вхід в нові політичні обставини, нове пересунення суспільних центрів (із великих міських княжих дворів, що були рівночасно осередками широкої матеріяльної розбудови й зв'язків зо світом - до містечкових садиб волинських князьків) приводить до того, що встоюється знову тільки давний, спертий на тверде соціологічне тло - духовенство, духовний тип культури. Правда, рівночасно культура пристосовується поширено до потреб щоденного життя (грамоти), але розвиток цих низинних ужиткових проявів не знаходить собі доповнення й завершення у справжній культурній творчості. Це знак, що і в нових, змінених обставинах життя церковно-слов'янська культура нездібна опанувати образ життя. Її формальні засоби (мова, письмо, нижча освіта) використовуються т і л ь к и я к м а т е р і я л для чужих оформлень суспільного побуту, що виростають із зовсім іншого ідеологічного кореня (традиція поганської Литви, західні впливи).Культурний стаж України підбиває сусідній край,але сама Україна опинюється під чужими порядками. В тому самому часі, коли продукти української культури заливають не тільки Литву, але й більш заавансовану кулльтурно Польщу, на українських землях проходить процес послідовного суспільно-політичного упадку українства. Литва за Витовта переживає централізацію, бігом якої українська провідна верства залишається без політичних прав. В Галичині без ніякого плянованого натиску з польського боку проходить скора денаціоналізація української шляхти. Елементи чужого матеріяльного побуту починають опановувати українські землі, українські провідні верстви, що мали б солідарно боронити своїх групових інтересів, чи виборювати їх в нового володаря, перейmаються аморфними тугами за чужими суспільними порядками. Вже саме те, що в Польщі існували вже в тому часі кращі суспільні порядки при її невеликих цивілізаційних здобутках,свідчить про те, що скоріше виникнула туди організуюча сила західного духа й створила над життям якусь реалістичну ідейну надбудову. Одначе факт, що українська провідна верства не захотіла бачити свойого майбутнього у самостійній боротьбі за нові форми суспільного життя й ідеології, а пішла нишком та без вагання одягатися в чуже піря, свідчить про те, що ця верства не мала в собі ніякого почуття суспільної місії, ніякого суспільного ідеалу. Денаціоналізація української шляхти в Галичині - н е т і л ь к и сума матеріяльних обставин; за цим розвитком стоять причини д у х о в о ї натури. Це, поперше - страшні недостачі в області персональних ідеалів, брак світського типу людини з його чеснотами та життьовими цілями; подруге - повний брак зрозуміння для суспільної сфери, що не була схоплена ідеологічно в область життьових вартостей. В Україні не було ясної й стійкої ідеї легітимізму, не було погляду поза моментальний інтерес одиниці в далеке суспільне майбутнє, не було почувань солідаризму, не було врешті волі витворювати нових організацій ані вартостей у області культури. Тому суспільні акти українців литовської епохи видаються нам безсенсовними зривами з обрахунком на побіду фізичною силою (повстання Свитригайла проти Витовта й Жигмонта, Михайла Олельковича проти Казимира (1481), М.Глинського проти Олександра (1507-8). Вони приносять остаточно тільки даремне винищення національної еліти й не

залишають по собі сліду в політичній традиції. Направді над життям панує безрадність і настрій добровільних уступок. Подібним явищем є в Галичині повстання Мухи та пасивна надія на волоську інтервенцію. Зрештою факти спільних постав українських в тому часі незвичайно рідкі; вони трапляються хіба в обороні релігійних інтересів (письмо Казимира Вел. до патріярха, заходи в справі львівського епископства). Ці всі старання, що обмежувалися тільки до церковної области, доказують ще раз, що суспільний світогляд тодішніх українців тільки в цій області міг виказатися певним виробленням. Зате в області світської суспільної організації замість територіяльно-станової солідарности, спільної оборони інтересів перед пришельцями, здобуває собі зразу ж грунт примітивна ідеологія прохозвування в чужий табір.

Послідовна й недраматична денаціоналізація галицької шляхти, причому вона розплилася у неширокій верстві пришельців, це один із найсумніших розділів нашої історії і здається одне із найбільш виразних свідоцтв наших браків у духовій ділянці. Проти всяких загально поширених переконань треба зазначити, що сталася вона без поважного й послідовного натиску з ворожого боку, тільки як вислід повної недостачі власних об'єднуючих ідей, традицій і програм та наївної надії на автоматичну розв'язку ззовні. Ніякої боротьби поміж національностями тоді й не могло бути. В тих часах зв'язує людей не національна ідея, а станові інтереси та ідея територіяльної легітимности та культурної окремішности. Але навіть цих трьох ідей наша шляхта, бідна на духовий зміст, у тому часі не висунула. Вони всі мали розвинутися спізнено тільки згодом, разом із витворенням національного почуття.

5.

Національне почуття в нашому сучасному розумінні свідомости про приналежність до якогось суспільного організму із спільною традицією, культурним і соціяльним побутом та спільним ідейним надбанням що тоді не існувало. Воно тільки протягом 16. ст. почало виростати на новий ідейний рушій нашого суспільного розвитку, виринаючи на денне світло початково у дивних пов'язаннях із почуттям релігійної приналежности , та повслі збираючи під свій новий прапор всіх, у кого ще не згасла іскра любови до того, що в'яже людей у одну духову спільноту. На закінчення наших генетичних студій добре буде кинути побіжні світла на середовища та обставини формування тієї національної ідеї, а далі на цю суспільну установу, яка мала дати цій молодій ідеї пристановище та опору у храмі свойого ідейного авторитету - церкві.

Чинник національної окремішности проявляв себе вже від найдавніших часів при стику з чужим етнічно елементом (головно на пограниччях, в містах та підчас воен і окупацій) у простій протиставі свої - чужі, автохтони-пришельці, наші життьові інтереси суперечать із їхніми; але до ролі суттьового й постійного фактора в житті він рідко коли піднімався. Тільки з остаточним задомовленням чужого елементу на наших землях, що наступило після підбою наших земель чужинцями, повстали догідні обставини для підкреслення противенств між "своїми" й "чужими" та вслід за тим створення свідомости про існування двох різних від себе груп з яких кожна зв'язана внутрі якимись спільностями. Витворювання такого групового почуття в нас не проходило на грунті культурних різниць а на грунті найбільш яскравих різниць у суспільному становищи поміж українським і польським, або литовським елементом. Це була зростаюча поволі правна нерівність українського й чужинного елементу. Засіб для опреділення до одної чи другої групи був дуже простий - пізнавальним знаком служила єдино віра, релігійна приналежність, яка в деяких становних організаціях, напр. у міщанському стані, вже з рації самих правних заложень, перещіпленних зовсім механічно й без окремих політичних ужинків із німецьких першовзорів, була а пріорі принципом,

який створював суспільну нерівність. Суспільні установи латинського середньовіччя, що в їх відбудові брала участь і західня церква, були творені тільки для [illegible]них людей - для правовірних християн західнього обряду. На суцільному релігійно (крім міського жидівства) Заході цей принцип не приводив у практиці до ніяких труднощів; інакше було, коли його приносили з собою колонізатори на українські землі, застосовуючи його як аргумент для утвердження своєї надрядної позиції у боротьбі за матеріяльний успіх. В містах почалося найперше упослідження українства на релігійному тлі. Спочатку воно мало воно форму одиничних, безплянових виступів, але десь коло половини 16.ст. починає набирати признак очевидности. Соціяльні упослідження, пов'язувані звичайно із зневажуванням самого предмету різниці - віри й обряду, доводять до вигострення релігійної свідомости та її поступової ідентифікації із усвідомленням культурних і історичних причин різниці вір та суспільного становища. Повстає характеристична протистава: руська - лядська в і р а, а далі зроджена з плеканого віддавна церквою духа обрядового принципіялізму та легітимізму протистава: грецька цебто благочестива віра - католики, називані часто у взаїмність еретиками. У суспільній ситуації середини 16.ст., при втраті неправовірної шляхти й суспільному упослідженні правовірної та такому ж пониженні цілого українського православного міщанства, итворюється оцей міцний вузол , який в'яже водне національний і релігійний інтерес і організує українство до близької відкритої боротьби за свої права під прапором релігійної солідарности. Релігія стає видимим репрезентантом національно-культурної традиції й побуту.

Причин на це існує дві. Поперше: релігія - це була (на жаль за пізно, в хвилині розпуки відкрита) одинока ідейна база, якою розпорядкувало тодішнє українство. Ідеї грали в тодішньому суспільному житті неабияку ролю й радо примінювалися, зокрема слабшою стороною, в боротьбі проти переваги матеріяльної сили. Як ми бачили вище, українство 16.ст.- затративши давно наслідком своєї світоглядової односторонности свою державно-політичну традицію - не могло знайти крім релігійної організації та віри ніякої іншої носійної ідеї, підходящої під цей час. Релігія одинока, віра в її правду та право організувати людей, давала тодішнім змаганням українців ідейне оправдання й з'єднувала їх у бої за свої життьові права під кличами оборони святого, даючи їм надію на все, аж до віковічної заслуги на замтому світі. Таким способом трапився дивний випадок: дуги на замтому світі. Таким способом трапився дивний випадок: духово-історична причина упадку перейняла на себе знову ідейно-організуючу чинність.

Другим мотивом, що спонукав українство організуватися на принципі релігійної солідарности, була конечність практично-організаційного характеру. Церква - це була одинока суспільна інституція, правда, мохом тоді поросла й попровалювана, яка з рації своєї принципіяльної автономії не випала ще з українських рук. Вона була в той час щоправда установою радше матеріяльного, як духового характеру, але й це стало подекуди в пригоді новому рухові, віддало йому в руки певні матеріяльні ресурси та постійний доплив нових матеріяльних засобів. Із-за традиції матеріяльної функції церкви змогли встоятися наприклад братства, де перше з успіхом використано ці матеріяльні прибутки, зв'язані з релігійними практиками, які досі лилися з рації людської побожности в приватні руки владик і архімандритів - на діло суспільного будівництва (шкільництво, друкарні, шпиталі і т.і.).

6.

Як же виглядала в переломовий час ця остання фортеця, в якій замкнулися в страдальну годину останки національної еліти? Яке мала

духове вивінування та організаційну традицію?

Українська церква перейшла протягом 14. і 15.ст. зовсім подібні розвитки, як світські стани. Вона поволі підупадала. Причиною для цього був знову не з о в н і ш н і й наступ на неї, а внутрішня інерція, викликана втратою духової пружности, якої причину ми вже знаємо, та деморалізацією носійного апарату- духовенства.

Навіть цей апарат, проповідуючий ідеї, не міг витривати на Прокрустовому ложі світоглядових примусів і віддавав себе без надуми прийнятим загально приземним ідеалам тодішного світського побуту.

Українська церква не терпіла в Польщі аж до часу ЖигмонтаIII ніяких переслідувань. Вже Казимир, підбивши Галичину, прибрав зовсім толерантне відношення проти православія, стаючи на грунті "двох благочестій", цебто легітимістичної рівноправности двох перехідно відділених від себе церков. Зрештою церковна політика Казимира виказує брак ясних напрямних. Намірившись спочатку католицизувати ерархію й ввести цим способом нормальні правні відношення в галицькій провінції, відступив згодом від цього пляну за спонукою галицької шляхти, звертаючись до патріярха з проханням про опіку над занедбаною митрополією,"аби не зник, не пропав закон руський". Побіч того плянує Казимир закласти нову, латинську катедру у Львові, де не було православної катедри, й тим дає знову доказ свойого респекту для православних церковних уладжень. Катедра мала бути очевидно призначена для обслуги напливового латинського елементу. Теж заходи Володислава Опольського для закріплення латинської ерархії не мають протируського вістря - це побожне старання про розбудову духовних інституцій. Тільки за перехрещеного на латинство Ягайла, який встиг себе виявити ворогом української шляхти на Литві, натрапимо на перші акти нехтування правами православних (відібрання перемиської катедри.) Такі спорадичні випадки непошанування прав православної церкви трапляються й далі. Одначе всі вони можливі тільки тому, що православна шляхта навіть не старалася виборoти своїй церкві якесь ясно сформуловане правне становище, залишаючи її на ласку долі й обставин.

Процес упадку української церкви сильно приспішила одна інституція, яка почала поширюваться з новим, чужим суспільним порядком. Це трактування духовенства як економічно-правного стану. Цей звичайний у середньовіччі дуалізм службової матеріяльної позиції духовних і їхнього виховного покликання, не міг приносити великих шкід, доки був добре контрольований церковною владою й схоплений у сильні рямці канонічних приписів. Тимчасом така контроля з боку духовної влади у нас упадала щораз більше, починаючи від найвищого правного чинника української церкви - царгородського патріярха. Після окупації Царгороду турками 1453, зв'язки, що були і до того часу не зовсім правильні, остаточно обривaються,- і тільки час до часу якийсь енергійніший патріярх пригадає собі справи української церкви й намагається завести в ній які-такі порядки. Це в більшості випадків очевидно не вдається: коли раз уже виховзнулася керма управи з рук, тяжко її з далекого й відділеного кордонами Царгороду знову опанувати, тяжко визнатися про хід справ із фрагментарних, відірваних інформацій та прохань.

Верховну ініціятиву в духовних справах переймають в 15.ст. світські чинники: король, великий князь, (у справах київської митрополії теж і великий князь московський). Разом із тим вони не бачать перешкоди користуватися користями, які їм така функція дає. У східній церкві було добре утриваленою звичкою, чи навіть обов'язком церковних провінцій матеріяльно підпомогати патріярший престол. Спочатку це були тільки данини з церковних доходів, далі, з послабленням релігійного ригору в Царгороді, теж і товариські дарунки за чинності, які по приписам не можуть підпадати ніяким оплатам (висвячення, корисні

полагоди особистих справ єрархів і т.і.). Звідти був тільки один крок до повного скорумпування, і цю можливість збіднілі візантійські патріярхи, позбавлені вже від 14.ст. матеріяльних підмог від так же збіднілого царського двора, використовували дуже поквапно, жебраючи крім того по цілій Европі на оборону святого міста.

Тепер, після порвання зв'язків з такими ненаситними патронами, всі користі молодої традиції підкупств та симонії перейшли на світську інвеституру. Вона не менше, як духовна, в'язалася канонічними приписами. Історія галицької та литовської церкви 15.і 16. ст. повна занедбань і упадків, боїв владик за персональні користі, дбання про свої доходи, а не про духовне добро, неуцтва та навіть найстрашніших злочинів. Галицький митрополичий престол залишався з половини 15.ст.необсадженим головно тому, що київсько-литовський митрополит хотів далі збирати для себе данину у землях вакантної галицької митрополії, а шляхті було довгий час до того байдуже, кому вона буде цю данину платити й чи брак єпископа не потягне за собою упадку епархії. За церковні маєтки йде вперта запекла боротьба між латинською церквою, яка присвоює собі до них право, та приватними особами. Треба підприємчивих одиниць, як два шляхтичі Гташицький і Тучапський, та порушення всіх кол підкупства (300 волів за духовні привілеї королевій Боні), щоб задніми дорогами осягнути те, що можна було від початку тримати правом, та в правному характері намісника, цебто виключно економічного управителя виконувати потиху духовні функції. В Литві є подібно. Єпископи вибираються світськими чинниками, які забирають безборонному патріярхові зв'язані з тим доходи, обмовляючи, що він діє "повеленіем турского царя" отже його постанови незаконні. Єрархія не знає ніяких принципів навіть у питанні признавання зверхної влади, хитаючись то тут, то там, відповідно до хвилинної коньюнктури, щоб тільки бути добре баченою й в01минути всякі труднощі. Вона дає себе охоче потверджувати папі (Григорій, Мисаїл). Номінації з'являються як відповідь на добре помазані "прошенія". На довгі роки перед смертю перепродують духовні особи свої становища охочим наступникам; з другого боку робить це королівський двір, який теж не нехтує доходом. З таких трансакцій виходять часто непорозуміння. Буває, що кількох конкурентів заявляє свої документовані права на єпископство чи архімандрію, і в браку розсуджуючого чинника спір полагоджується регулярною війною, як це було в славному випадку війни на володимирське владицтво між Йоною Борзобогатим і Теодором Лазовським 1565 р., що ії по мистецьки змалював Орест Левицький. Владики спорять за титули й місця на соборах.

Подібні розкладові звички заводяться і поміж нижчим духовенством. Найкращим доказом упадку тієї організації, що мала розбудовувати духову ділянку, можуть стати вимоги, ставлені для священничих свячень: вміння читати й писати, жадних теологічних знань. Множаться світські надання. Духовенство стає нічим більше, як економічним станом, в якому гуртуються люди, охочі втекти перед суспільним натиском і тяжким хлібом. Церковна розбудова в 16.ст. набирає із-за цього ненормальних розмірів. Неменше 10-ти% всієї людности - це люди безпосередньо зв'язані з церквою. Церква стає для них засобом господарського прожитку. Богаті громадяни фундують церкви, "аби сини Костя й його брати мали з чого живитися...", як каже відкрито одна грамота. Духовний стан стає родинним підприємством. Кожний піп виживлює біля себе членів родини в характері діяконів, дяків, паламарів, проскурниць. Елементи формалізму здобувають собі панування в релігійному світогляді та уділюються без спротиву світським колам формуючи їх погляд на релігію. Матеріяльні дотації, такі побажані для духовних, загально вважаються одиноким шляхом до спасення. Цей викривлений погляд на істоту віри втискається навіть в область духової продукції, так наприклад у одній легенді записана людина проживає цілий рік ненарушено під землею, бо жінка його приносить

у церкву свічки, хліб і книші.

7.

Так отже бачимо, що духовенство, одинока за вказівками старо-української світоглядової системи носійна верства духової культури, тоне у ще завзятіших, як шляхта, боях за матеріяльний успіх. І на цей стан, який стояв під найбільш безпосереднім впливом високих книжних ідеалів, вплинув загальний у тому часі настрій сибаритизму, відвороту від духових справ, поникнення в проблемі матеріяльної наживи й безжурного вживання життя та опанував його без решти. Не знайшлося праведників, які змогли б поставити проти упадкової стихії сильне слово, боротьбу за відновлення духового змісту в житті, ідеал духової активности. Бракувало цим праведникам, хоча вони й були, живого духового кореня, ідейної спадщини, яка гуртувала б їх водне та вела до нового розвитку. Тільки пізніше зумів Вишенський силою своєї могутньої індивідуальности поставити ще раз на давньому життьовому ідеаді величну будову духової повноти.

Ціле українське громадянство переживало напередодні великих змін, які несло із собою близьке зіткнення з західною культурою, оцей фатальний час, коли затратилася ясна розвоєва лінія навіть у свідомості провідних одиниць, коли духова культура, позбавлена ідейного та соціологічного грунту для виростання носіїв і пророків, перестала панувати над життьовим образом, створювати орієнтаційний лук ідей над життям, бути єднаючою на основі вищих справ силою. Ці недостачі причинилися сперш у поважно до соціологічного краху української провідної верстви, а рівночасно захитався у стику з новими побутовими умовами остаточно український духовий тип, виплеканий на принципах духовної, відверненої від життя, формалізованій й закостенілій у своїй упадковій стадії, але все освяченій та догматичній релігійній культурі. Із вінка чеснот, якими обдарувало нас колись східне християнство, до 16. ст. змогли перетривати тільки дуже нечисленні: родинна любов. Тодішній образ духового життя опановує дивна дволичність: з одного боку мертве, номінальне тривання при старому, яке вщіплює сильно закорінена вага догми в житті, з другого ж боку бездушний хід за принадними модами, які пливуть із чужини. Ця загальна дволичність – це найкращий доказ автоматичности душевного життя тодішньої провідної верстви, що має свою причину в браку живого й самобутнього духового змісту в собі самих. Україну заливає щораз більше згубна хвиля західної цівілізації, обнаженої з усіх внутрішніх вартостей. Після Люблинської Унії здобуває вона відкритий вступ на всі українські землі і втискається до кожного закутка, де ще досі правом інерції застоялось старе. Здається, що приходить українській культурі остаточна загибіль, потонення у чужому культурному заливі, здання цих позицій, які оцінно відрізнювали нас до того часу перед світом.

Але ось ми свідками нових, несподіваних розвитків, в яких поволі на грунті власних народніх традицій повстає нове духове оформлення Підносяться з сірої товпи уживачів життя задивлені в добро люду посполитого Скорина та Тяпинський, творчі Броневський, Смотрицький чи Зизаній, твердий як скала у своїй первісній шляхетній чесноті Вишенський, майстри нового слова, прекрасні творці земної краси, малярі Пересопницького рукопису та Рогатинського й Богородчанського іконостасів, сибарити переміняються в мучеників, що охочі терпіти за свою ідейну справу навіть тілесні переслідування. Які були ці сили, що змінили дотогочасний сліпий біг історичного процесу, що казали піднятися з упадку знищеній, позбавленій духової орієнтації зданій на химери зовнішніх впливів, розкладеній суспільности? Чи вони вставали з притаєних, прихованих досі й може подавлених скриток національного духа, чи може підняли ми боротьбу тільки викра-

деною від ворога зброєю? Як склалося старе й нове, святе до того часу й вороже в одну синтезу нової духової форми? Як воно перемін.. образ життя й створило початок новому ритмові історії, з якого навіть ми трохи відчуваємо в наших сучасних боях за майбутнє?

Це все питання, які розглянемо у наступних статтях нашого циклу. Відкриймо в собі тільки поле для духового резонансу, для зрозуміння яке родиться тільки з почуття близькости й споріднености з тим давноминулим, що приклало свою цеголку до тієї будівлі, якою називається наша власна духовість.

------::oOo::------

Борис Крупницький

КАРЛ XII і СХІДНО-ЕВРОПЕЙСЬКІ КОАЛИЦІЇ XVIII ст.

Можна признати Карла XII творцем східно-европейських коаліцій XVIII ст. Шведський король розумів, що боротьба йде за пе емогу, за великодержавність на Сході Европи. Він не був прихильником компромісів (принаймні до повороту з Бендер на батьківщину), він не думав про ослаблення противника, тільки про його знищення. Боротьба на все була одною з найбільш маркантних рис його його війни проти Петра I.

Більшість дослідників сходиться на тім, що Карл XII задумав прямий похід на Москву. Як відомо, на півночі мав зробити діверсію проти Петербурга шведський генерал Любекер. Середній шлях через Литву на Москву мала взяти головна шведська армія під проводом самого шведського короля. Польский король Станислав Лещинський і шведський генерал Крассау з шведським допомоговим корпусом повинні були спочатку звільнити Польщу від решти прихильників Августа II і царя, а потім іти через Волинь до Києва, а відсіля ще глибше на Україну, щоби принести безпосередню допомогу Мазепі. Мазепа мав із свого боку не тільки змобілізувать військові і матеріяльні сили України, не тільки забезпечити постачання головної армії, але й притягнути по можливості до коаліції народи, що живуть на схід від України, починаючи від донських козаків аж до різноплеменних народів на Волзі. На півдні велися переговори з Туреччиною й Кримом, щоби й їх спонукати до війни з Росією.

Шведський король хотів здушити Росію стратегічним півколом, що його центром була московська столиця, знищити не тільки російську військову силу, але і взагалі витрати кінцево війну, зайнявши саме серце Московщини. Рішучим ударом в однім найкоротшим напрямі - Смоленск - Москва, або Брянск - Калуга - Москва - мала бути осягнута основна ціль кампанії Допомоговими були координовані операції окремих шведських генералів (Любекера, Крассав) і союзників: Польщі, України й т.д.

Але цей логічно надзвичайно добре збудований плян не витримав іспиту в своїх окремих, досить скомплікованих частинах. Любекер не прописався на півночі, Туреччина й Крим не приступили до війни, Крассав і Станислав не дали собі ради з польськими інсургентами, сторонниками Августа II і росіян, і не прийшли на Україну. Донські козаки вичерпали свої сили в протимосковськім повстанні 1707 -1708 рр. тільки Мазепа і Запорізька Січ перейшли до шведів, але зайняття Батурина й інші несприятливі причини вплинули на населення України, яке поставилося стримано до нових союзників Мазепи.

Тай сам Карл XII, зробивши спробу через Смоленск, а потім через Сіверщину (Брянськ - Калуга) вийти на широкий московський шлях, мусів через поразку генерала Левенгавта біля Лісної (а цей віз йому з Прибалтики значні підкріплення й багато амуніції) завернути на південь. Замісць вирішального бою на підступах Москви прийшлося вести баталію на полях Полтави.

Цей південний напрям замісць середнього (в плянах 1707-1708 рр.) залишається міродайним і під час перебування Карла XII в Бендерах, коли йому вдається змобілізувати Туреччину і Крим для поборення Москви.

Впертий швед ще раз повів з Бендер бротьбу за перевагу в Східній Европі. Долю Швеції, Польщі й України ще раз поставлено було на карту.

Вже в 1710 р. Карл XII задумав зимову експедицію з татар, поляків і українців на Правобережну Україну. В його очах це була операція підготовчого характеру, що мала розчистити дорогу для турків, підготовити й утримати для них стратегічний пляцдарм. Услід за тим виступала б сильна турецька армія, причім правдоподібно Київ мав стати центром вирішальної боротьби за перевагу на Сході Европи.

Напрям на Київ був основним, головним напрямом. Саме тому військовим силам Орлика, Потоцького і буджацької орди під командою буджацького султана доручалося заволодіти тереном Правобережної України: Але

з огляду на Польщу треба було так посуватися на ці терени,щоби дати можливість Потоцькому з його поляками, прихильниками Станіслава Лещинського, перетягнути до себе як мога більше людей з польського коронного війська, що стояло на польсько-молдавських і польсько-українських кордонах та заступало польського короля Августа II, що знову був при владі.

Але це було не все. В плянах Карла XII, крім цієї осно ної операції, фігурували й інші: в них грав ролю ікримський хан і другий його син, кубанський султан. Перший мав увійти на територію Московщини та по можливости нанести головний удар на Вороніж, щоби зруйнувати тут царські верфи та значну царську фльоту; другий повинен був взяти напрям на Азов, щоби нанести тут як мога більше шкоди москалям.

Київ, Вороніж, Азов, головний і два побічних напрями - це була зручна комбінація, щоби напружити всі сили царя на Сході, а особливо біля Києва, де мало прийти до рішаючого змагання між турками й москалями.

З огляду на такий стан речей цар примушений був би відтягнути свої сили або принаймні ослабити їх в Польщі та в остзейських, балтійських провінціях. У Польщі можна було б в такий спосіб розвязати руки тим численним елементам, які трималися орієнтації Станислава Лещинського та яких сили спаралізовані були присутністю москалів і саксонців. А разом з тим шведська армія, що стояла в Померанії, вирушала в Польщу для спільної боротьби проти Росії.

Таким чином утворювався б спільний фронт від Швеції через балтійські країни й Польщу аж до України, Криму, Донщини і навіть по Волгу, оскільки б там виступила як цього сподівалися, розагітовані агентами Орлика елементи, з Туреччиною як головним співучасником на рішаючім терені війни.

Це була і для співпраці Півночи з Півднем, Швеції з Туреччиною, в якій головною вирішальною силою ставала Туреччина.

Але в суті це ті ж самі стратегічні задуми, що й 1707-1708 рр., коли Карл XII, рухаючись на Москву, зорганізував навколо неї свого роду півколо, де й Петербург і Крим з Туреччиною грали ролю крайніх флянгів.

Те ж саме півколо було й тепер, тільки з виразною перевагою півдня і з пересуненням рішаючих подій замість Москви або Полтави далі на Захід, десь коло Києва.

Знову логічно сильно задумана концепція з ідеєю вирішального удару в однім напрямі (Київ), з ідеєю координованих операцій численної коаліції від Балтики аж до Чорного й Азовського морів, коли недалі, і навіть з ідеєю мобілізації простору російської імперії, починаючи від населення України, Дону та кінчаючи інородцями Поволжя.

Але й тепер окремі частини загального пляну не витримали іспиту. Хоч і прийшло до порозуміння в справі переведення цих плянів у життя, то виконання їх виявило аж надто егоїстичні інтереси і стремління окремих учасників. Кримський хан на початку 1711 р. замість на Вороніж пішов на Слобожанщину і, пограбивши частинно країну, спішно вернувся назад.Кубанська Орда тільки появилася перед брамою Азова і зараз же пішла понад Доном на Ізюм, знов же, щоби тільки пограбувати населення та набрати ясиру.

І операція на Правобережній Україні не повелася і буджацькі татари, що трималися спочатку здержливо, думали тільки про ясир і в критичний момент розбили цілу справу, самовільно відійшовши від обложеної союзниками Білої Церкви і роспустивши свої загони для полювання за населенням. Правобережні козаки в наслідок того кинулися боронити свої оселі і родини і армія Орлика, до якої вони було приєдналися, зараз же змаліла.

Орлик хотів забезпечити за собою Правобережну Україну, Потоцький тільки думав про те, як перетягнути до себе відділи польської коронної армії. Згоди між союзниками не було. За для володіння Правобережною Україною між Орликом і Потоцьким повстав виразний конфлікт.

З під Білої Церкви, яку союзники облягали тільки кілька день, почався відворотний рух. Покинутий татарами та без правобережних козаків корпус Орлика (а за ним і Потоцького) відкотився назад до Дністра, не мавчи якихсь поважних сутичок з москалями.

Але й на півночі не було зроблено того, чого вимагав загальний плян. Ще в липні 1710 р. Карл XII, передбаючи зміну турецької політики, віддавав у розпорядження Станислава Лещинського шведський корпус, що знаходився в Померанії. Лещинський мав на власну відповідальність вирушити в Польщу, коли на це дозволять обставини.

Тим часом шведська армія взагалі не виступила з свого становища. Єдине, що було зроблено, це рейд Адама Шмігельського в польську Прусію в червні 1711 р, але він пробув там тільки кілька день з огляду на присутність значного московського війська й дійшовши до Торка та працюючи партизанським способом, мусів вертатися назад.

Взагалі Швеція не одобрювала плянів свого короля та й вряд чи їх розуміла. Шведська регенція в Стокгольмі заключила в березні 1710 р. так званий газький трактат нейтралітету, згідно з яким великі держави, що вели війну з Францією, гарантували недоторканість шведських володінь у Німеччині, але й Швеція зобов'язувалася з свого боку не вживати свого війська, розташованого в Померанії, на військову акцію в Польщі або Саксонії.

Карл XII був з того приводу дуже незадоволений з регенції і нарешті в кінці листопаду 1710 р., скоро після оголошення турками війни Росії подав він до загального відома, що зриває трактат нейтральности.

Тим часом турки сподівалися богато від цього виступу шведів на півночі. Пасивна роля шведської армії в Померанії і невдача коаліційної експедиції на Правобережну Україну мусіла їх настроїти підозрилино. Тако ж неприемним було й те, що всі блискучі комбінації Потоцького показалися безпідставними й коронні поляки й кроку не зробили, щоби приеднаться до його армії. Ставилося під сумнів саму основну ідею Карла XII про можливість співпраці шведів з півночі з турками на півдні, при чім Польща мала б відогравати ролю моста між ними.

О так замість рішучої зустрічі між турками і москалями десь біля Києва, при активній співучасті всіх членів коаліції, армії Петра I, який на цей раз рішив взяти на себе невдячну для нього офензиву, й турецького великого везира Мегмета Балтаджи паші, зійшлися над Прутом. Тут турецька армія в асистенції татар і інших союзників оточила москалів і поставила їх в безнадійне положення. З нього вийшов цар тільки ціною великих жертв на користь Туреччини. Великий везир дбав про власні інтереси своєї країни і що до шведів взяв на себе тільки зобовязання виправити Карла XII через Польщу в його власні володіння (разом з обіцянкою царя не робити тому труднощів).

Вдруге Карлу XII подібної коаліції не вдалося вже поставати на ноги. Кожний союзник думав про себе. Розуміння для пляну шведського короля рішучої і кінцевої перемоги над Москвою не було. Орлик почав потайки переговорювати з офіційною Польщею Августа II; Станислав Лещинський переходив від одної комбінації до другої. А найгірше, шведська армія Штенбока, замісць вийти в Польщу, як цього хотів Карл XII, мусіла войювати з данцями. Зачинившись в фортеці Тенпінген, вона весною 1713 р. без слави скапітулювала.

Від операцій Штенбока в значній мірі залежала готовість турків активно виступити ще раз проти росіян. Капітуляція шведського генерала означала кінцеву ліквідацію шансів Карла XII в Туреччині. Північ і Південь, Швеція й Туреччина, не знайшли спільної мови.

Після смерти Карла XII, коли перевага Росії стала аж надто очевидною, коли Петро поклав свою руку навіть на Мекленбург, повстала коаліція держав, які хотіли спинити цей небувалий зріст сили і значення Москви. На початку 1719 р. повстав так званий Віденський Союз з англійського короля Георга I, як ганноверського курфюрста, цісаря Карла УІ і польського короля Августа II, який примусив Росію трохи відсунутися назад. На увазі малася інтервенція проти Росії й оборо-

на Швеції за підтримкою Англії, Франції, Австрії, Прусії, Саксонії іо про Польщі і Туреччини - Криму і думалося зробити спробу наступу на Росію з усіх боків.

Цікаво, що й гетьман Орлик, виходячи з цієї сприятливої ситуації, вважав можливим створення навіть спеціяльної східньо-европейської коаліції проти Росії з Польщі, Швеції, Туреччини, Криму, буджацьких татар, до якої радо приєдналися б з одного боку запорожці, лівобережні й донські козаки, з другого підлеглі цареві магометани, татари астраханські й волзькі.

Але пляни коаліції так само швидко розвіялися як і сама коаліція. Прусія й Франція відмовилися підтримувати офензивні пляни, англійські діячі рішуче поставилися проти Георга I, що використовував на їх думку державну міць Англії для своїх ганноверських інтересів. Під тиском опозиції англійський король не рішився відверто порвати з царем, і це було сигналом для Австрії і Августа II, щоби замість ворожости шукати приязні Росії.

В результаті Росія далі тримала під своїм впливом Польщу, після Ништадського миру не тільки кінцево отримала балтійські провінції від Швеції, але й примусила її до заключення союзу, який шведи посмілилися розв'язати щойно в 1727 р. Петро I міг дозволити собі тепер війну з Персією, що тривала з 1722 по 1724 р. Хоч Порта була й дуже схвильованою, та далі дипломатичних протестів не пішла та відновіла хіба окупацією Грузії. Колишні східньо-европейські союзники були розпилені, а Росія могла робити, що хотіла.

Після смерти польського короля Августа II в лютім 1733 р. почалася европейська війна за польське насліцтво. Росія й Австрія виставили кандидатуру сина польського короля, Августа III Саксонського, Франція ж стояла за тестя французького короля, Станислава Лещинського. На боці Лещинського була по суті ціла Польща на чолі з двома міродайними магнатськими фаміліями Потоцьких і Чарторижських

Але цариця Анна післала сорокотисячну російську армію для підтримки свого кандидата, і Лещинський, якого майже однодушно вибрали королем, мусів з Варшави втікати. З цього почалася европейська війна, в якій Франція разом з Еспанією й Сардинією виступила проти Австрії.

Знову зацікавленим чинникам давалися в руки шанси-за допомогою французької дипломатії-поставити на ноги східньо-европейську коаліцію. Але знову почалося те, що можна оцінити як Politik der verpaßten Gelegenheiten.

Правда, в Швеції були ще живучими традиції Карла XII: коли почалася війна, сотки шведів з'явилися в Польщі, щоби допомагати Станиславу Лещинському. Оці шведи-добровільці неначе перебрали на себе ідеї й політичну орієнтацію шведського короля в польськім питанні. Але офіційна Швеція, шведська держава, виявила себе аж надто обережною. Після смерти Августа II шведський канцлер Горн, зважаючи на польські настрої доручив шведському резидентові в Варшаві потиху працювати на користь Станислава Лещинського, але далі не пішов.

Те ж саме і з південним флянгом. Туреччина ніби готова була вести війну з Росією, але чомусь вагалася і вела безконечні переговори з Францією, вимагаючи певніщих гарантій, хоч стягнула вже значну армію недалеко від кордонів Польщі. І кримський хан, якого обробляли французькі агенти, згоджувався збройно виступити проти москалів.

Туреччина не розуміла своїх власних інтересів так само як і Швеція. Обидві трималися тактики боротьби в етапах та думали про ослаблення ворога, замість його рішучого поборення. Це не було заповітом Карла XII, і тому й Росії все давалася можливість розбивати кожного політичного противника зокрема. Зразком цього незрозуміння ситуації було те, що Туреччина щойно весною 1734 р. дозволила ех-гетьману Орлику виїхати з довголітнього примусового місця побуту, з Солоник в Каушани, щоби нарешті прийняти діяльну участь у подіях. Але було вже запізно. Довголітня відсутність Орлика, неможливість для нього тримати звязок з січовими козаками, що після бендерських часів стояли під татарською зверхністю, привело до того, що запорожці саме весною 1734

перейшли на урочище Базавлук і оглосили свій перехід під царську руку. Січ була і для Орлика і для Туреччини - Криму втрачена, незабаром цю втрату Туреччина мала болюче відчути. А тимчасом росіяни просувалися все вперед і в червні 1734 р.(26 червня ст. ст.) зайняли Данціг, куди було втік Станислав Лещинський з Варшави. Тепер турки не мали вже особливої охоти встрявати в польські справи. А підстава була, бо турки свого часу самі напросилися в гаранти польської незалежности.

Незабаром що раз реальніщою ставала загроза війни між Туреччиною й Росією. Російський уряд був уже на переломі 1733 - 1734 рр.за війну з Портою, і тільки події в Польщі стримували його від кампанії на півдні. Російський посол у Царгороді Неплюєв і його новий заступник Вешняков навіть підбурювали відповідальні кола в Петербурзі до війни, оцінюючи Порту як державу, що знаходилася в стадії розкладу й агонії.

Після зайняття Данціга і втечі Станислава Росія почула себе вільніщою. В червні 1735 р. уряд вирішив почати війну проти Туреччини. Російске військо напало на кримських татар без формального оголошення війни.

Це була дуже немила несподіванка для Туреччини, що саме тоді вела війну з Персією. В той час, як на Заході ліквідувалася війна за польську корону(Віденський прелімінарний мир в жовтні 1735 р.), турецький уряд мусів думати про засоби для ведення війни на Сході. Порта спішно ліквідувала тепер свої конфлікти з Польщею й Персією та визнавала Августа III законним королем Польщі. Весною 1736 р. послідувало нарешті і з її боку формальне оголошення війни Росії, в той час, як війна фактично давно вже велася. Разом з Росією приступала до війни й Австрія, яка зв'язана була з нею союзним договором 6 серпня (ст.ст.) 1726 р.

Але навіть ведучи війну, Туреччина все ще сподівалася миру. Аж після невдалого немирівського конгресу в літку 1737 р.,де Росія й Австрія поставали їй значні вимоги, вона взялася рішучіще до ведення війни і розбудови своїх зв'язків з тими чинниками, які були зацікавлені в поборенні Росії й Австрії, з польськими магнатами, шведами, угорськими малькontентами на чолі з Ракочи, з Орликим іт.д

Велися переговори з польськими магнатами. На початку 1739 р. прийшло навіть до якогось порозуміння між Туреччиною і Потоцьким, певно не без посередництва Орлика. Але цього було замало.Саме польська держава, в якій правив ставленик Росії, Август III,і не думала активно встрявати в події.

Не вдалися й спроби Орлика наново перетягнути Січ на бік ворогів Росії. Запорожці, що недавно перейшли під руку цариці Анни билися проти турків.

Вибух російсько-турецької війни не розворушив і Швеції, хоч французький уряд робив заходи, щоби притягнути її до військової акції. Шведські резеденти в Царгороді, Гепкен і Карлсон, заключили оборонний союз з Туреччиною аж 2 - 13 грудня 1739 р, отпе postfactum , бо вже війна по суті закінчилася білгородським миром з 18 вересня н.ст.1739 р. Тільки завдяки впливу Франції Туреччина погодилася на цей принизнений союз.

Знову не було правдивої співпраці. Коли треба було боронити Польщу проти Росії в 1733 - 35 рр.,то ні Туреччина ні Швеція не зворухнулися. Тепер, коли війна йшла між Росією і Туреччиною, сиділи тихо Польща й Швеція.

Саме гетьман П.Орлик і його син Григорій виступали з настирливою вимогою створення протиросійської коаліції. Вони радили Туреччині замиритися з Австрією і всіми силами вдарити на Росію, радили Польщі (а саме магнатам протиросійської орієнтації, як Потоцькому) підтримати турків, радили Швеції використати нагоду й повернути від Росії свої старі провінції й історичні кордони.

Це цілком виразна лінія: з'єднати в один блок Швецію, Польщу й Туреччину і направити їх сили проти російської держави. Під увагу в цій боротьбі приходила й Лівобережна Україна, яка в наслідки війни була росіянами, що створили з неї свою базу, страшно зруйнована і якої населення ставилося до них дуже вороже. Саме це

Орлики брали в рахунок. Можно сказати, що Орлики заступали колишню лінію Карла XII, тим більше, що Франція під кінець війни радила туркам поміркованість.

I знову та сама історія. Коли на південному Кримі все заспокоїлося, почало рухатися північне крило. Вже в 30 - 40 рр.ХУIII ст. ворожа росіянам партія "брилів" (Hutpartei) дуже спергійно працювала в напрямі відродження войовничих настроїв шведів проти Москви й послуговувалися для того образом невтомного борця-героя, а саме Карла XII. Можливо, оця романтика чимало спричинилася і до війни, яку Швеція оголосила Росії в 1741 р, мовляв , під натиском Франції. Дивно, що знову одна з потенціяльних сил східньо-европейської коаліції виступила ізольовано, а не тоді, коли йшла війна між Росією й Туреччиною.

В цій війні Швеція не мала щастя; Польща була вже остільки залежною від Росії, що не могла навіть думати про підтримку її ворога. Також і спроба втягнути Туреччину у війну не мала успіху. Порта вказувала на те, що Швеція являється нападаючою стороною, і тому відповідний пункт союзного трактату з 1739 р. її не обов'язує. Це була відплата з боку Туреччини за шведську нейтральність під час московсько-турецької війни. Найбільше, що пропонувала Туреччина, це було мирне посередництво, яке було з російського боку відкинуто.

Під час шведської війни особливо активним виявив себе син гетьмана, Григорій Орлик, який звертався з меморіялами до шведів, підбурював Францію та носився з новим варіянтом східньо-европейської коаліції, в яку мали входити Швеція, Туреччина, Крим, Польща, козаки і навіть Прусія.

В другій половині ХУIII ст. слабість колишніх партнерів східньо-европейської коаліції ставала все більше очевидною. Час було втрачено.Росія була тепер сильнішою.

Порозумівшись із Прусією, цариця Катерина II знову саджає на польський престол після смерти Августа III (+ 1763) свого кандидата, Станислава Понятовського (1764 - 1795), з русофільської фамілії Чарторижських. Але проти цього короля, в оборону одинокого панування католицької церкви та проти вимаганої Росією й Прусією рівноправности протестанського і православного віроісповідання в Польщі піднімає шляхетство повстання, заключивши 29 лютого (н.ст.) 1768 р. так звану барську конфедерацію. Це повстання Росія прийняла як своєрода виклик до війни. Проти барських конфедератів Катерина II вислала російські війська під командою Апраксіна і Кречетникова.

Але гвалтовний російський регімент в Польщі викликав на цей раз Туреччину на сцену. Почалася в тім же 1768 р.російсько-турецька війна, яка тягнулася до 1774 р.

Ця війна започаткувала нову добу на Сході, яку можна б назвати добою ліквідацій. Жертвою її впала впершу чергу Польща.Успіхи росіян у війні з Туреччиною та претензії Катерини II на Молдавію і Валахію викликали спротив Австрії. Посередником була Прусія. I Росія, яка з часів Петра I тримала свою руку над Польщею, тепер мусіла ділитися з західними сусідами. Спірні сторони разом з посередником Прусією порозумілися коштом Польщі. Влітку 1772 р. відбувся перший поділ Польщі на користь Росії, Австрії й Прусії. За те Росія, заключаючи 1774 р. побідний мир з Туреччиною, не виставила вимог на Молдаві і Валахію, чого так боялася Австрія.

Наслідок війни був катастрофальний для колишніх східньо - европейських противників Росії. Швеція стояла збоку і не знала що робити. Її здеморалізована і ласа на гроші шляхта, що управляла тоді державою, почала все більше схилятися на російський бік - російська орієнтація перемогла французьку, а з тим разом Швеція на деякий час опинилася в фарватері російської політики.

З другого боку, перший поділ Польщі був тільки інтродукцією для далеко йдучих подій наступного часу. Маючи після закінчення турецької війни руки розвязаними, Катерина II знищила в 1775 р. Запорізьку Січ, а в 80-х роках зліквідувала вкінець автономію Лівобережного Гетьманату.Разом з тим приходила ліквідація автономії Донського війська й дошкульні обмеження для інших козачих органі-

зацій (тут звичайно грало ролю й придушене повстання Пугачева).

Ще один партнер, що все хотів виступати проти Росії і був так часто стриманий своїм зверхником - Портою, мусів тепер щезнуть з арені дій. В наслідок Кучук-Канарджійського миру 1774 р. Крим на вимогу цариці став незалежним від Туреччини, а в 1783 р. був до Росії приєднаний.

Окрилена цими успіхами, Катерина рішила приступити й до ліквідації Туреччини. Не тримаючись уже союзу с Прусією, чинного до 1780 р. (Фридрих II повів свою лінію відносно Туреччини і Криму.), Росія в 1781 р. наблизилася до Австрії і заключила з нею так званий дефензивний союз, в таємних пунктах якого припечатано було долю Туреччини: проектувалося вигнати турків з Европи, возстановити грецьке царство з столицею в Царгороді й російським царевичем на чолі та утворити нову державу з Бесарабії, Молдавії й Валахії.

Росія почала війну в 1787 р. й вела її до 1791 р. Але Туреччина не була ще "безнадійно хворою людиною", і блискучих плянів не вдалося провести в життя. Навпаки ще раз прийшло до співпраці Півночі з Півднем, Швеції з Туреччиною, але можно сказати, вже в останнє. Густав III, шведський король, що скинув перевагу шляхти і перебрав в свої руки владу, оголосив війну Росії в 1788 р., але вже в 1790 р. примушений був до миру з нею без територіяльних втрат але й без набутків.

Також і Польща хотіла використати війну Росії проти Порти, щоби врешті вийти зі стану анархії і стати на власні ноги. Прусія, що була тепер ворожа до Росії, підпирала пляни нової, так званої патріотичної партії. В 1788 р. скликано було в Польщі конфедераційний чотирьохрічний сойм. В згоді з польським королем і підтриманий патріотами Сойм приняв конституцію 3 травня 1791 р. Ця славна травнева конституція, що заповідала новий етап в житті Польщі, знайшла признання з боку Прусії й Австрії, але не Росії. Росія оголосила протест і поспішила закінчити війну з Туреччиною (1791).

Під її проводом повстала нова торговицька конфедерація на терені України в травні 1792 р. Рівночасно в Польщу ввійшла російська армія силою 64.000 людей. Реформи було перекреслено. Між Р . сією й Прусією прийшло до порозуміння, і результатом їх згоди (23 січня н.ст. 1793 р.) відбувся новий, другий поділ Польщі на користь обидвох держав. Рік пізніще (1794) повстання Костюшки виявило тільки, що в Польщі існували ще елементи, готові до жертвенности й боротьби за батьківщину. Але долі Польщі не можна вже було завернути. В 1795 р. третій поділ Польщі між Росією, Прусією й Австрією (в другім поділі Австрія не приймала участи) виключив її по суті з числа незалежних націй Европи.

Наслідки цієї неув'язки коаліційних заходів і стремлінь, неув'язки, що почавшись з Карла XII, залишалися також і по сьогодні , виразно видно було і вXIX ст. В Наполеонівську еру, коли Росія порозумілася з імператором Франції в 1807 р. і отримала на Сході свободу рухів, прийшло до дальших втрат. У війнах з Росією Швеція (1808 -1809) загубила Фінляндію і ще деякі володіння, Туреччина (1806 - 1812) - Бесарабію. Коли ж Наполеон зробив свій похід на Росію в 1812 р., то обидва флянги, і шведський і турецький, вже були втихомирені. Польща з захопленням пішла за Наполеоном, але герцогство було, як відомо, тільки ефемерною появою. В результаті Швеція перестала бути активною на Сході і вростає в суто скандинавські завдання. Туречина "хвора людина", тримається супроти російської офензиви тільки за допомогою Великодержав та з їх ласки. Територіяльні втрати її тяжкі і примушують її нарешті майже зовсім відступити з европейського континенту. Польща робить спроби повстань (1830-31, 1863), але вони виходять їй тільки на шкоду.

Революція 1917 р, викликала цілий ряд і старих і нових східньо-европейських чинників до життя (включно з Фінляндією, балтійськими державами, Польщею, Україною, Грузією, Арменією й т.д.), які вперто боронили своє існування в змаганні з новою Червоною Росією. Партнерів було богато, але й на цей раз не було ні правдивої

співпраці, ні правдивої коаліції і кожний думає про своє, і тому Росія, на цей раз червона Росія, знову виграла справу.

Але ми живемо в XX ст. і знаходимся на тім етапі розвитку, коли рішуче розвязання справ має ще прийти. Як воно буде виглядати покаже будуччина.

------ооо:О:ооо------

Теофіл Кострубa (+)

ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНА ІДЕОЛОГІЯ в КНЯЖІЙ УКРАЇНІ (Х - ХІУ ст.)

В попередньому числі нашого журналу (ч.5-6) надрукували ми з рукописної спадщини покійного історика-медієвіста Теофіла КОСТРУБИ статтю п. н. "ПРИЧИНИ УПАДКУ ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ." В цьому числі друкуємо - теж з рукописної спадщини - оцю його роботу про характер нашої церковно - релігійної ідеології в княжій добі.

Не зважаючи на те, що автор католицький діяч, опісля священник, врешті монах, - стаття писана в науковому, об'єктивному тоні. Тому - надрукувавши її - ми сподіємося, що вона (стаття) знайде відповідне зацікавлення і зрозуміння також в українських православних кругах, а тим самим причиниться до з'ясування одної з найважливіших наших культурних проблем.

Біографічна сильветка Теофіла КОСТРУБИ подана в числі 5-6 нашого журналу.

Прим.Ред.

I.

Питання, яка була церковно-релігійна ідеологія в старій, княжій Україні, себто в Х-ХІУ вв., не таке просте, як це могло б видаватися на перший погляд. Перш за все, що ми розуміємо під поняттям "церковно-релігійна ідеологія"? Очевидно, не йде тут про такі правди віри чи моральности, що були тоді такі ж, як і сьогодні. Йде тільки про одну справу, яку можна б було окреслити як "положення української Церкви між Сходом і Заходом", або - ще краще - "наука про Церкву в старій Україні". Обидва ці сформування ставилися в історично-церковній літературі, хоч не стисло в цій формі; чи правильно їх розв'язано - про це будемо говорити в дальшому. Перше питання ставилося звичайно в тій формі: що уявляла собою українська Церква, як історично-культурна індивідуальність між церковним Сходом, який із половини ХІ ст. став відпадати від єдности із католицьким церковним Заходом. Відповідь, оскільки вона виходила від українських католицьких істориків, як пр.Степан Томашівський, Вячеслав Липинський, Микола Чубатий, була така, що Україна уявляла собою на церковному полі індивідуальність, яку становила у ній гармонійна синтеза Сходу й Заходу. Ця відповідь давалася, головним чином, із погляду на обряд, церковне право, практики релігійного життя й т.п. а не з погляду догматики, яку її автори вважали за католицьку (бодай до початків ХІІ в.), так як зрештою православні автори за православну. Друге отже сформування, догматичне (хоч воно не ставилося під кутом науки про Церкву), одержувало "самозрозумілу", мовляв, відповідь; наука віри була або зовсім католицька, або зовсім православна. При цьому католицькі автори останніми часами розв'язували це питання так: від охрищення України аж до початків ХІІ в., коли в нас уже остаточно закріпилася перевага Царгороду в обсаджуванні митрополичого престолу, Україна була зовсім і без сумніву католицька, і аж згодом запанувала в нас ідеологія керуларіївських кіл. Натомість московські, за ними ж і українські історики (як Олександр Лотоцький, Іван Огієнко та ін.), твердили, що вже від самих початків своїх наша Церква була православна, перейнята фотіївським духом і ніколи не була католицькою.

Ні одні, ні другі історики не ставили справи так, як її ста-

виться тут, себто - яка була наука й віра про Церкву, про її управління, примат св.Петра й Павла, про приналежність вірних до містичного Христового тіла, про спасаємість св. Тайн. Не досліджувалося, яка була, так би мовити, догматична "школа" в давній Україні, -не в значенні якихсь духовних шкіл і їх духа, якого могли б відти зачерпнути кандидати на майбутніх священників, -але звідки черпали богословське знання. Не ставилося питання, якою ідеологією були перейняті в практиці вірні й навіть духовенство староукраїнське; коли ж траплялися факти, що суперечили загальному уявленню, то їх вияснювали як виімкові, складені під якимись зовнішними впливами, а не як органічні й типові (так Михайло Грушевський і навіть Микола Чубатий про ідеологію т.зв. Галицько-Волинського літопису).

Тому виходило так, що православні історики змальовували староукраїнську Церкву як твір історично-ідеологічно одноцілий, а католицькі краяли на двоє: до початків XII в. й пізніше до кінця княжої доби; не могли вони уйняти церковно-релігійної ідеології старої України як твору одноцілого.

Тимчасом тільки така постановка проблеми, як ми тут ставимо,на догматичній площині - науки про Церкву, одна тільки й може дати синтезу церковного минулого старої України, синтезу яка кидає яскраве світло на ту всю добу нашої історії. Аж у цьому світлі зможемо як слід зрозуміти, чи правильно ставиться питання про якусь цілість на цьому полі, чи, може слушно крається цю добу на дві частини. Виясниться також - на основі фактичних даних - яка була ця ідеологія. Але таку відповідь можна найти аж після довгих та основних, джерельних студій, керуючися при тому единою засадою - пізнати правду, а не насилу доказувати сяку чи таку свою улюблену, чи привичну собі думку.

Не маємо змоги в цій короткій і популярній праці подати всевічне й уповні джерельне обговорення нашого питання; постараємося тільки в загальному накреслити відповідь на питання, поставлені вгорі. Перейдемо їх, шукаючи відповіді, дещо в іншому порядку, як вони поставлені там, бо до цього змушує сама природа джерел і логіка викладу. Отже найперше розглянемо 1) саму ідеологію в практиці життя, як вона відбилася в пам'ятках (джерелах), далі 2) питання про богословську "школу", чи радше вишколення церковно-ідеологічне, або, іншими словами, питання про джерела, з яких була зачерпнута ота ідеологія, врешті 3) про цілість церковно-релігійної ідеології, як науки про Церкву в старій Україні. В закінченні праці постараємося дати відповідь на те, як дивилися на нашу Церкву католики в тих часах і чому так, а не інакше, відносилися до неї.

II.

Наперед візьмемо на увагу дані з пам'ятки, яка без найменшого сумніву повстала в часах, коли в Україні панувала вже вповні ерархічна "схізма", т. зн. коли вже було загально признане, що українська Церква в порядку церковно-правному була залежна від православного Царгородського патріярха. Ця пам'ятка - це Волинський (званий неслушно "Галицько-Волинським") літопис. Писаний у XIII-му столітті бодай трьома авторами - одним певно світським, одним певно духовним і одним мабуть духовним. Перша частина літопису повстала в 1240-их чи 1250-их рр., друга в 1260-их, третя в останніх десятиліттях XIII в. Природно беручи отже церковно-релігійна ідеологія повинна тут бути зовсім православна, так і трактували справу православні, а то й католицькі автори.

На велике наше здивування глибші студії відкривають зовсім іншу дійсність що до церковно-релігійної ідеології цього літопису, а тим самим, очевидно, й усієї галицько-волинської суспільности духовної і світської - бо ці частини суспільности заступлені в особах авторів літопису. Бачимо це виразно в тих місцях, де говориться про Церкву, приналежність до неї й її спасительність. Перша річ, яку помічаємо в усьому літописі - це недостача в ньому якогонебудь відрізнювання римо-католиків від "православних" (так свою віру називають українці в цьому літописі) - так, що не бачимо між одними і другими ніякої різниці у змалюванні в літописі. Літопис пише про хрищення

литовського короля Мендовга в латинському обряді і ми не найдемо ні найменшого натяку на те, що він входить до якоїсь іншої Церкви, автор висловлює тільки жаль, що Мендовг нещиро охристився.

Також інші св. тайни римокатолицької Церкви не викликають у нашого літописця (чи літописців) найменшого сумніву, щодо своєї освячуючої вартости. Також при описі нищення татарами Сандомира літописець описує Службу Божу, сповідь і св. Причастя латинян такими словами, що навіть можна не завважити, що це про католиків, а не про православних мова. Після смерти католик рятується без ніяких перешкод; так напр. про смерть польського князя Болеслава (Стидливого,+1279) літописець пише, що він "у пізній старості відійшов до Господа". Та мало цього; католицька Церква, на погляд автора, видає Святих,- він признає самозрозуміло за Святу Кінгу, угорську королівну, канонізовану католицькою Церквою, неправдива ж Церква Святих видати не могла.

Єдине місце в цьому літописі, яке могло би вказувати на якесь інше відношення до католицької Церкви, це опис коронації Данила Романовича. Ось що пише про це дослівно літопис: "Він прийняв вінець від Бога, від церкви св. Апостолів і від престолу св. Петра, від отця свого Папи Інокентія й від усіх своїх єпископів." Бо Інокентій виклинав тих, що зневажали грецьку правовірну віру й хотів скликати собор у справі правовір'я й з'єднання Церкви". На перший погляд виходило би, що симпатії автора по стороні Папи тому, що він узяв в оборону "грецьку правовірну віру". Та, як глибше приглянемося тим словам бачимо щось зовсім інше. Перша річ - для літописця існують не численні, чи бодай дві Церкви, але одна Церква, яку хотів на соборі з'єднити папа Інокентій. Це "одна,свята, вселенська й апостольска Церква." На її чолі в Римі, в церкві св.верховних Апостолів Петра й Павла, на столиці св. Петра, стоїть вселенський Архієрей, Папа римський - бо він має владу скликати вселенський Собор, отже має найвищу владу в Церкві. Папа це найвищий авторитет і для справ "грецької паравовірної віри" і видає в цій справі свої остаточні, для всієї Церкви обов'язкові рішення чи осуди. Врешті корону має він, і очевидно, тільки він - право надавати, і тим самим літописець признає вищість папської влади над світською; признає це ніби "схизматицький" автор, хоч і на католицькому Заході ще тоді ця правда не була загально прийнята і проти неї виступали деякі католики... Як бачимо це місце не то що не суперечить вище сказаному, але ще в дуже цінний спосіб його доповнює. Очевидно ні тут, ні в якому іншому місці літопису нема якогонебудь протиставлення "греків" як кращих християн "латинникам",- як цього слід було б надіятися по керулярієськи наставленого автора; ясно, що такого наставлення в нього не було.

Ми сказали, що ідеологія літопису це очевидно ідеологія всієї галицько-волинської суспільности. Що це справді так, маємо докази з поза літопису. Угорський король Андрій II просив папу Інокентія III дозволу коронувати свого сина Коломана на короля Галичини в 1214 р. В документі, висланому в тій цілі до Риму, зазначує король, що "князі й нарід Галичини" повідомили короля, що вони бажають бути в злуці зі св. римською Церквою," з тим тільки застереженням, щоб їм вільно було від свого (грецького) обряду не відступати". Це відповідає дійсності, бо й пізніше знаємо про це з документів: німецькі (пруські) єпископи цікавилися релігійною справою в Україні й доносили Папам (Гонорієві III 1227 р. та Григорієві IX 1231 р.) про те, що українці схильні підпорядковуватися Апостольському Престолові. Про це й пізніше, в 1240-их рр. доносив Папі Інокентієві IУ пруський та естонський архієпископ. Врешті маємо виразний папський документ на доказ того, що при заключенні Унії князь Данило просив залишити давний обряд (прим.право правити св. Літургію на квашеному хлібі).- і цей дозвіл дістає у згаданому документі (27 серпня 1247 р.). Як бачимо, українцям ішло про збереження обряду; догматична сторінка не становила ніяких труднощів, бо, як ми бачили з літопису, признавалося за правду все те, чого вчила римська Церква.

Це саме доказує також життєва практика тодішніх галицьких і волинських українців. Що вони не вважала латинян за гірших від себе

вказує те, що між українцями й латинянами процвітали як найкраще подружні зв'язки. Князь Лев був жонатий з угорською королівною Констанцією, донькою Белі. "Їдь до нього, адже ж він (Беля) християнин", - цими словами, як подає літопис, наклонює Льва до поїздки в Угирщину кн. Василько Романович. Ось тут одним словом висловлене все "вірую" наших князів у науці про Церкву: існує одна Христова, вселенська Церква, а не якісь дві чи більше окремих Церков; є тільки "християни", а не "греки" й "латинники".

Щасливо збереглася в Длугоша (з XV в., але вістка походить зі старшого джерела) вістка про Володимирського єпископа "схизматика", як зазначує Длугош, із 1205 р. Тоді кн. Роман Мстиславович збирався йти походом на Польщу, що в тодішній політичній констеляції Європи стояла по стороні Апост.Престолу, проти цісаря. Князь просив благословення на похід, але єпископ відмовив тому, що він ішов війною на християн. Це вказує, що Волинський єпископ мав католиків за добрих християн; це очевидно дивувало Длугоша.

Та не лише тут, на західних землях, думали в цей спосіб; так само було й у східній Україні в Києві. Показалося це при такій нагоді. На вселенський Собор, що відбувався у Ліоні 1245 р., прибув" руський архиєпископ Петро" як тепер доказано - київський митрополит (С.Томашівський). Він приніс вістки про татар, а що не знав ніякої іншої мови, крім своєї рідної, то з ним порозумівалися через перекладача. Найцікавіший момент у цій візиті нашого митрополита був той, що він перед самим Папою "добре виложив євангеліє", себто підданий іспитові виявив повну правовірність, признав примат Апостольского Престолу. На тій основі допущено його до Собору й богослуження, в якому він брав участь у своєму обряді. Ясно, що коли такі були погляди в митрополита, то недалеко відбігли і погляди його підчинених; на жаль більше матеріялу що до цього питання для Східної України в XIII в. не маємо.

Не можна цього вияснити в той спосіб, що мовляв це була якась особливість XIII в., от хочби під впливом унійних змагань грецької Церкви. Такому виясненю противиться ціла низка даних із XII в. з якого маємо порівнюючи багатий матеріял для Східної України. Найпомітніше відношення останнього редактора Київського літопису, монаха св. Михайлівського манастиря в Києві, з самого кінця того століття, до католиків христоносців, що воювали в св. Землі. Під 1190 р. записана в цьому літописі прегарна легенда про німців-христоносців: коли вони падали мертві в бою, то ангели Божі брали їх душі й переносили просто на небо, до царства Божого. Інші, що бачили це чудо, пишеться далі в літописі, гаряче бажали померти за Христа. Цей момент нагадує те, що знаємо з Волинського літопису - що католики спасаються без сумніву, що більше - вони, як св. мученики за віру, йдуть просто після смерти до Христа, до Його царства.

Дуже цікавим із цього погляду єсть вибір і дальша доля київського митрополита Клима Смолятича 1147 р. Цей вибір цікавий особливо тим, що кидає проміння світла на ідеологію ай почасти її джерела - в тогочасних єпископів-українців, а також на антагонізм між грецькими й українськими єпископами у проблемі відношення до царгородського патріярха. В часах князя Із'яслава Мстиславовича в Києві (1146-1154) а саме на початку його панування, не було в Києві митрополита. Митрополит Михайло, виїхав до Царгороду 1145 р., коли княжив ще попередник Із'яслава, і заборонив служити в митрополичій церкві св.Софії до свого повороту. По всьому видно, що на речі був конфлікт між князем і митрополитом, і то на національному підкладі: митрополит -грек хотів за всяку ціну зовсім підпорядкувати українську Церкву Візантії (не тільки релігійно, але й у великій мірі політично), а наші князі змагали до повної самостійности і на церковному полі. Тому князь Із'яслав зібрав єпископів до Києва, щоб поставити митрополита- але українця, і в цей спосіб позбутися залежности від греків. Кандидата підібрав гідного - високовченого і праведного Клима Смолятича, монаха зарубського манастиря на Київщині. Сталося це 1147 р. Його висвячено на єпископа й поставлено митрополитом у Києві без згоди патріярха. За тим були єпископи-українці (було їх шість), проти того -

грек, епископ смоленський, і Ніфонт епископ новгородський. Ініціятива була в руках чернігівського епископа Онуфрія; він стояв на становищі, що епископи мають право без патріярха ставити митрополита – і це вказує на те, що тодішні наші епископи мали в руках збірники церковного права, трохи відмінніші від обов'язуючих у Візантії. Правда цей епізод не дає нового матеріялу до науки про Церкву в старій Україні; зате він незвичайно цінний з того погляду, що вказує на однозгідність епископів українців у таких засадничих справах, як церковне право чи дисципліна, вказує на едність поглядів, які панували в тих справах у всісі української гіерархії, себто на ідеологічно-церковну едність у нас.

Впрочім XII ст. дає нам ще й інший, незвичайно цікавий матеріял до нашого питання. Це переклади творів римських папів, що зроблені в Україні в початках того століття. Вступні пояснення до них вказують на таке саме розуміння науки про Церкву, як було воно у нас у XIIIст. Найбільше цікавий переклад листа папи Льва I (440–+61) про дві природи в Христі. Як читаемо у вступі, цей лист прислали з Риму для князя Миколи, зв."Святошою", десь при кінці XI або на початку XII ст. на всякий випадок перед вступленням цього князя до манастиря (1107 р.). Та найцікавша вістка, подана у вступі незнаним з імени українцем, що цей лист прочитали на лист IУ всел.Соборі (449 р.) і після прочитання ввесь святий Собор назвав папу "стовпом правовіря", себто по теперішньому кажучи –непомильним учителем Церкви. В тому ж приблизно часі перекладено в нас іншого листа Папи Григорія II до цісаря Льва Ісаврійського (717-741), про почтання св. ікон – очевидно, в тій цілі, щоб поперти почитання ікон найвищим авторитетом вселенської Церкви-Папою. Врешті до того більш-менш часу відноситься переклад з життя св. Івана Золотоустого, писаний Олександрійським патріярхом Юрієм; як відомо, в житті св'ятого Йвана Золотоустого відіграв Папа велику ролю,–а це був св'ятий незвичайно популярний у старій Україні.

Отже не диво, коли в найстаршому нашому літописі,"Повісті временних літ", зредагованому остаточно в II-му десятилітті XII ст., стрінемося з поглядом, що Папа римський це найвища повага, найвищий і рішальний чинник в справах вселенської Церкви, як західної, так і східної. При описі спротиву, який ставили деякі чинники діяльности св.слов'янських учителів, особливо ж св. Методієві, читаємо в літописі таке: "Як це почув Папа римський, зганив тих, що гулять слов'янські книги, і сказав:Хай сповниться книжне слово, що всі народи прослав'ять Бога, і друге:всі голоситимуть різними мовами Божу велич, так як дасть їм св. Дух голосити. Коли ж хто ганить слов'янське письмо, хай буде відлучений від Церкви, поки не поправиться; бо це вовки, а не вівці, що їх треба пізнати по їх плодах і берегтися їх". Бачимо, що за Папою признається й право виключати з Церкви. Ідеологія літописця – це ідеологія печерського манастиря, складали якого монахи головним чином, "Повість временних літ". Основником же цісї ідеології був у першій мірі св. Теодосій Печерський; йому неслушно приписували ворожий латинянам твір, як це тепер зовсім твердо доведено (студія К.Висноватого з 1939 р.). Навпаки, все, ще знаємо про св. Теодосія й його вихованців вказує на те, що з його духу було зачерпнуто "печерську ідеологію", що відбилася хоч би й на"Повісті временних літ".

Та найцікавша під цим оглядом пам'ятка, що недавно стала відомою в науці. Це слов'янське виснення примату й Божої установи Апостольського Престолу. Нема згоди в науці, з якого часу походить ця пам'ятка: приписували її св. Методієві, але можливе й пізніше її повстання. На всякий випадок вона мусіла бути знана і в Україні, куда прийшла найімовірніше з Болгарії. Висловлено погляд, що ця пам'ятка знана в нас була вже в часах Ярослава Мудрого (о.П.Табінський). Значить, у слов'янському письменстві, знаному добре в Україні, були й такі полемічно забарвлені (як названа пам'ятка) твори про примат Апостольської Столиці – і їх добре знали тогочасні українці.

Коли ми приглянемося з того боку всьому XI-XII ст. побачимо, що й на практиці було те саме, що в теорії. Це подружні зв'язки між українською княжою династією й західніми, католицьким династіями. Не даремне Ярослав Мудрий дістав прізвище "тестя Європи". Інші князі, без

перерви, дружилися зі західними королівнами (про це студії М.Бавмгартена). Коли ж сягнемо до ще давніших часів, - св.Володимира і св.Ольги, - то там зносини з Апостольською Столицею чи католицькою єрархією такі ясні, що не лишають ніякого сумніву про таку саму церковно-релігійну ідеологію, як це бачимо в Україні і пізніше, в XII-XIII ст. Для XIУ ст. до занепаду княжої державности, виразного матеріялу в цій справі не маємо, але ніщо не вказує, щоб справа нагло змінилася в порівнянні до XIII ст. Навпаки, князі Юрій Львович (+1308), Андрій і Лев Юрієвичі (+1223) були ще більше близькі до Заходу, як їх попередники. Про сину ж нібито "православну реакцію" за Юрія II, що була мовляв наслідком його католицької лінії в державній політиці, будемо говорити на кінці статті.

III.

Як бачимо, церковно-релігійна ідеологія в старій Україні, розглядана як наука про Церкву, виявляє гармонійну цілість у продовж. X-XIУ ст. Вона не така, як уявляли собі православні автори, але й не зовсім така, як може сподівалися її знайти й католицькі історики. Правда виявляється така, що коли грецька єрархія, себто митрополит та епископи греки, і дуже хиба нечисленні їх приклонники серед українців (як Ніфонт Новгородський, Печерський монах, може й пізніший митрополит Петро Ратенський) старалися перевести свою керуларіївську ідеологію, то суспільність жила зовсім іншою ідеологією, цієї ж не розуміла й не хотіла прийняти. Але й католицькі автори не стрічають у нашій дійсності чи пам'ятниках якогось протигрецького, протисхіднього, так би мовити - "латинського" наставлення. Україна не прийняла духа ідеології фотіївсько-керуларіївських кіл, хоч як його міцно нав'язували єрархи-греки XI - XII ст.; з другого боку вона мов би не бачила й цієї еволюції, яку перейшла римо-католицька Церква в X-XIУ ст.; це саме розуміємо, коли кажемо про недостачу в нас "латинського" наставлення. Україна стояла на якомусь особливому становищі - догматично, очевидно, зовсім близькому до р.-католицької Церкви, мовби плекала якусь своєрідну, давню рідну й дуже, дуже дорогу традицію.

Коли ж це так, то слід відповісти на питання: яка це теологічна "школа" існувала в давній Україні, звідки взялося таке становище, які були джерела таких поглядів, такої науки?

Приглядаючися уважно цим справам, бачимо, що на такі оригінальні погляди склалися двоякі чинники: життя з його практикою й ідеологією з одного боку, а з другого - книжний, литературний матеріял. Оба ці чинники гармонізували зі собою, взаємно себе доповнювали і потверджували. Між ними не було ніякого розрізу - звідтиж, ота, що так скажемо, ідеологічна "погода духа" українців у часі, коли тут ось під боком, кипіла завзята полеміка між Заходом і Сходом.

Життя було найкращим учителем, а вчило воно ось як: від часів, коли ми досить точно можемо вже слідити розвиток християнства в Україні, себто в IX - X в., бачимо, що воно приходить до нас як зі Сходу так і з Заходу. Наші купці чи дружинники їздили й на Схід, і на Захід, і звідти привозили новий, християнський світогляд. Було це в часах, коли "схизма" Фотія не запустила ще була такого глибокого коріння, як пізніше, відновлена в середині XI в. Керулярієм. Отже, наші люди привозили з собою погляди про одну велику християнську родину, святу Церкву, яка по всій вселенній приносить хвалу единому Богові; про відкуплення світа через Христа Спаса; про скарби освячення, про св.Тайни, про святих, про мучеників за віру. Хто з них міг звертати увагу на якісь різниці, які були звісні тільки тісному кругові богословів? У тому дусі ця християнська наука передавалася з покоління в покоління; була вона вимірена проті поганства, проти "жидів хозарських"(у нас особливо), проти мусулман, - але ніколи проти християн між собою. А що з цього вийшло і прийняття християнства св. Ольгою, і навіть св. Володимиром, - нема сумніву. І тому саме життя виховувало українців у дусі вселенської Церкви, не в якімсь партикуляризмі чи заскорузлости, схожі радше на сектанство. З того боку незвичайно цікаво, що в старій Україні зовсім не було єретиків - навіть таких, як болгарські Богумили!

Оце виховання, що його давало саме життя, доповняли й літературні джерела - очевидно - релігійного письменства. Треба тямити, що відношення до книжки тоді було зовсім інакше, як сьогодні. Тоді менше читали, більше ж обдумували прочитане - сьогодні навпаки: богато читається зі шкодою для вглиблювання прочитаного. Коли шукаємо письменних джерел староукраїнської церковно-релігійної ідеології, яку ми бачили в житті й наших пам'ятках тих часів, тобто, так сказати б, "підручників теології" тих часів, то бачимо, що це було в першу чергу св. Письмо Нового Завіту, де нпр. примат св. Петра висловлений дуже виразно. Дальше це була богослужбова традиція, от хочби служба св. верховним Апостолам, де проведена теж якнайвиразніша думка про примат і загалом про єрархічний устрій Церкви. Про це саме говорили так сильно поширені тоді в нас твори св. Івана Золотоустого, якого слів (гомілій) відомо в старій Україні поверх 200! А там так часто говориться про примат, що годі було цього не зауважити. Впрочім - як ми це бачили вище - були тут відомі й інші твори римських Папів, і богато іншого. Всі вони вчили про Церкву так, як це бачимо відбитим у наших оригінальних пам'ятках, духовних і світських авторів.

Кандидат на священника, чи монах, що пізніше ставав епископом, студіював це все й думав про те. Це й була його "теологічна школа". В дусі традиції він і розумів ці правди. Наслідки були такі, що ніякі полеміки, зденервування, спори й очорнювання не могли порушити духової рівноваги українця-епископа, священника, а то й світського вірного. Треба ж знати, що нпр. наші князі, такі як св. Борис і Гліб, Ярослав Мудрий чи Володимир Мономах, самі глибоко поринали в богословські студії - і то успішно.

ІУ.

Така це була "теологічна школа", що витворила оригінальну українську теологію. Але ми бачили вже, в якому розумінні вона оригінальна. Як же її зпрецизувати? Як з'ясувати її? Що вона собою уявляла? Бачимо, що це не була ні сучасна ій греко-візантійська ідеологія, ні "латинська". Роблячи підсумки проведеної анлізи фактів, доходимо до такого остаточного висновку:

Церковно-релігійна ідеологія княжої України, понята як наука про Церкву, догматично уявляла собою науку вселенської Церкви перед роздором, перед добою полемік і взаємних оскаржувань: це була ідеологія вселенська, така, як вона розвинута була в перших дев'ятьох віках існування христової Церкви. Вона становила під тим оглядом цілість, якої не нарушила навіть "схизма", не зважаючи на те, що юридично, чи єрархічно Україна, починаючи з XII в., теж належала до православного Сходу: єрархічно, але не ідеологічно, не психологічно.

Тільки дійшовши до цього висновку, зрозуміємо цілість нашого церковного життя, його проявів у княжих часах. Лише так можемо зрозуміти, чому св. Володимир може зноситися з Римом і рівночасно брати священників із грецького Корсуня. Тільки тепер нам стане ясний культ Святих західної Церкви (як от папи Климента, св. В'ячеслава і т. д.) у старій Україні, чи заведення чисто західнього свята перенесення мошів св. Миколая. Інакше не зможемо вияснити собі, чому протягом добрих двох століть греки не могли не то народнім масам, але навіть місцевому духовенству й освіченим верствам нав'язати духа ворожости до Заходу - не зважаючи на великі й дуже щирі зусилля.

Та не тільки це. Така синтеза церковного минулого України в середніх віках поможе нам зрозуміти й те, що пізніше українці вже рішуче православні (підо впливом чинників, про які мова в закінченні) так близько зв'язані з католицьким Заходом: бачимо це по унійних змаганнях ХУ ст., а дуже ярко в кінці ХУІ ст., в Берстійській Унії, якої спадщиною живемо й досі. Зрозуміємо й Могилянську добу української православної Церкви, її різку відмінність від московської, перейнятої

рішуче візантійськими впливами, а близькість до західньої (викладова латинська мова). Врешті в цьому світлі зрозуміємо й такі сьогоднішні явища вже в лоні самої греко-католицької Церкви, як традиційний шлях, вказаний св. Йосафатом, Рутським і обома провінціональними соборами (Замойським 1720 р. і Львівським 1891 р.), і новий погляд, що задивлений у свою місійну ціль, старається достосуватися до нової дійсности на Сході, пробивати зовсім нові шляхи (митрополит Шептицький). Словом - це, на наш погляд, ключ до зрозуміння всієї історії Церкви в Україні.

У.

Цікаво тепер, на закінчення поставити питання: чи бачили оцю церковно-ідеологічну дійсність ті, що найбільше повинні були нею зацікавитися - себто римо-католики? Чи здавали вони собі з того справу, що ось під боком у них лежала країна, з XII ст. починаючи - "схизматицька" православна але тільки єрархічно, не ідеологічно? Найцікавіше знати, як ставився до стародавної України Апостольський Престіл? Треба сказати, що це ставлення не було однакове впродовж усього часу, про який тут мова. На жаль, матеріяли наші до точної відповіді на це питання не надто багаті. Найраніший слід зв'язків України а Апостольським Престолом маємо за князя Ярополка Святославовича, але точніше про них можемо сказати аж за часів св. Володимира Великого. Щасливо збережені літописні записки в так зв. Патріяршому або Ніконівському літописі вказують, що Апостольський Престіл уважав Володимира за зовсім правовірного князя - навіть прислав йому мощі св. Климента. Те саме можемо сказати і про часи Ярослава Мудрого, хоч тут маємо тільки глухий слід безпосередніх зв'язків у поставленні митрополитом Олексія Болгарина. За те дуже ярке світло кидають документи на справу зв'язків з Апостольським Престолом князя Із'яслава Ярославовича і його сина Ярополка-Петра, коронованого в Римі. Це листи Папи Григорія УІІ, які вказують, що й після виступу Керулярія Україну вважали в Римі за католицьку, - в них нема ні сліду натяку на церковний роздор в Україні. Кінець XI ст. знову приносить вістку про посольство з України до Риму, навіть про 2 пол. XII ст. (точно про 1169 р.) читаємо в Ніконовському літописі, що до Києва прибули були посли від Папи. Та зовсім природно, що з закріпленням грецької єрархії в Україні Рим почав трактувати нас як "схизматицьку", православну країну і прагнув до унії - зокрема за Інокентія III, в перших десятках XIII ст. Але скоро справа ще більше міняється; за Григорія IX, в 1220-их і 1230-их рр. в Римі виробляється уявлення про нас як просто ворогів католицької Церкви, нарівні з поганськими литовцями й татарами; після великої перерви (в наслідок унії Данила за Інокентія IV), коли то в Римі зі здивуванням відкрили також правовірність українського митрополита, в дальших десятиліттях XIII ст. і через XIУ ст. думка про глибоко вкорінену в Україні "схизму" запанувала, можна сказати б, неподільно в Римі.

Ми вже бачили, що це було слушно лише формально, коли дивитися на моменти єрархічні, а не церковно-ідеологічні, догматичні. Постає питання, звідки взялася в Римі така опінія про Україну? Наперед уже можна сказати, що вона не могла спиратися на безсторонному вистудіюванні дійсности висланниками Апостольского Престолу, але така опінія могла повстати тільки завдяки відповідним і тенденційним повідомленням про українські церковні справи з боку католицьких сусідів. Хтось так інформував, щоб не показати об'єктивної дійсности. Хто ж це був такий? Мусіли це бути сусідні католики, які мали змогу нас пізнати, а також користувалися довір'ям Риму.

З Україною сусідували три католицькі нації: мадярська, німецька й польська. Ми бачили вище, що мадярський король інформував вірно, згідно з дійсностью - що українці бажають єдности, тільки щоб збережено їх обряд. Зовсім подібно, по правді, інформували

Рим про нас німці. Натомість, на жаль, маємо дуже поважні вказівки на те що неприхильні, необ'єктивні інформації про нас ішли на Захід із Польщі. Вже тоді коли св. Брунон із Кверфурту виставляє якнайкраще свідоцтво св. Володимирові, німецький впраці, але поляками інформований, епископ Тітмар, змальовує його як "фальшивого християнина"(!). Ще яркіше, безпосереднє, документальне джерело - це лист краківського епископа Матея Холеви з XII в. до св. Бернарда з Клерво, в якім цей польський церковний достойник змальовує дуже неприхильно а головно - незгідно з дійсностю - стан української Церкви, яка,на його погляд, потребує конечно місіонарів (!). Та й про кн. Романа Мстиславовича, великого прихильника католицького Заходу, добродія католицького ерфуртського манастиря в Німеччині, полетіли з Польщі до західних хронік якнайчорніші інформації ,що він думав знищити християн (!), хоч йому про це й не снилося.... Так і пізніше, коли читаємо в західній хроніці про велику "схизматицьку" реакцію за Юрія II в Галицько-волинській Державі як ніби-то спротив за його прихильну католикам діяльність, то стане ясне, звідки взялася така інформація. Треба ж було чимсь оправдати зайняття Галичини Казимиром, нащо він дуже потребував піддержки Риму.

Та що ж, це справа сумління того роду інформаторів; нам тільки з прикрістю доводиться ствердити, що вони виробляли нам опінію в Римі не тільки в Середніх віках, а й пізніше, аж до наших днів, коли існувала вже унія. Найвищий час було тільки звернути вже увагу на цей сумний стан, який не давав можливости об'єктивного пізнання не лише сучасної дійсности, а й минулого; находилися ж і тепер учені, люди, що за всяку ціну доказували "схизматицькість" нашої Церкви вже за Керуларія (Вл.Щесняк). Їх треба також долучити до тих інформаторів...

На щастя дійсність була і є інша. Інформатори мають час на рефлексії, можуть увійти в своє сумління. Ми ж тільки констатуємо дійсність, тільки змагаємо до пізнання правди. Таку ціль має й отся праця.

Львів, 6.11.1941.

СТАТТІ на СТУДЕНТСЬКІ ТЕМИ.

Б.Я. Цимбаліостий.

З А   Щ О   М И   З М А Г А Є М О.

Коли хто ставить питання, який сьогодні панівний світогляд серед нашої студентської молоді, як думає і відчуває, чим вона живе, не знайде легко відповіди. Нема сьогодні в нас якогось панівного світогляду, а може нема ніякого. Думка більшості сьогоднішніх студентів не повертається до цих питань; вона занята найчастіше справами будня, або чисто фахових студій.
Світоглядова "криза" не тільки в нас. В багатьох европейських народів, як н.пр. в німецького, студентська молодь знаходиться теж на такому ідейному бездорожжі. Це, що давало сенс, мірило їхньому дотеперішньому життю і змаганням виявилося фразою і фальшом. Кидається кличі про потребу "переоцінки вартостей", про потребу "річевости" в розгляді різних проблем і п. Дефініція теперішнього часу - це змагання за нові форми, що відповідали б ступневі духового розвитку одиниці й спільноти і рівночасно не суперечили б відвічним законам людського буття (що не є законами тільки біологічними, але теж духового порядку), не заперечували б повної природи людини (себто її "природи" й її душі).
Перша стадія цих змагань - це боротьба за прочищення самих понять, бо однобічні теорії, що недавно мали претензії бути одиноко-важливими і одиноко-правдивими, затерли границі між такими поняттями, як добро і зло, лицарськість і підлота, висока і низьке. В парі з тим іде глибока застанова над правдивими, непроминаємими вартостями життя й світу (як н.пр. над вартостями одиниці, родини, релігії, культури і т.д.) та намагання і воля здобути нову поставу і відношення до них. Бо в одних занидів орган для сприймання цих вартостей, в других викривилося однобічно відношення до них. Після цього процесу мусять повстати нові організаційні форми й рямці, в яких людина й спільнота могла б свобідно реалізувати сенс свого життя й буття, ц.зн., могла жити згідно з правдою - це є згідно з своєю природою і призначенням та розвивати якнайповніше всі свої розвиткові можливості. Цей процес оздоровлення духового й політичного життя Европи буде ще довго тривати і він вимагатиме ще богато зусиль і труду.
Чи, хоч заняті пекучими питаннями будня й боротьбою за своє фізичне існування, відчуваємо не менше цю кризу в духовому житті Европи. Рівночасно відчуваємо внутрішню потребу й обов'язок брати участь у ділі обнови його. Крім цього в нас ще власні національні потреби і завдання, в особливому на відтинку виховання молоді. Щоб собі їх зясувати, треба проаналізувати, які чинники і сили основно вплинули і досі впливають на формування духового обличчя сьогоднішнього студента, а далі зясувати собі сьогоднішній стан серед студентської молоді. Після цього можна буде ставити прогнози на майбутнє.
Без претенсій на повність вичислю тут чотири моменти, що залишили видні й специфічні сліди на нашому молодому поколінні. (Це відноситься в головній мірі до західньо-української молоді. Як формувався духовий світ східньо-української молоді, тяжко людині, що там не жила, говорити. Це тема для когось із східних українців.)
1. Вплив "народницької" традиції. Наша суспільна думка вважає і досі практично-просвітянську працю, "ходження в народ" і навчання його - одиноким покажчиком суспільницького наставлення й цим самим суспільної вартости молодої людини. Така "народницька" праця в час нашого національного відродження мала дійсно першорядне значення. Вся інтелігенція мусіла вважати своїм першим обов'язком працювати на тому полі. Ми тільки з пошаною й вдячністю можемо глядіти на тих часто безіменних працівників.
Їм і їхнім зусиллям завдячуємо те, чим ми є сьогодні. Але з того часу наша суспільність далеко наперід посунулася. Популяризаційна й

просвітлянюька праця стали тим самим тільки одним з маленьких секторів її многогранного життя. На ньому може працювати тільки частина інтелігенції, в першій мірі ця, що близька йому по фаху або місцем своеі діяльности (учителі і сільська інтелігенція). Інші сили мусять бути вільні для інших завдань. Студентська молодь мусить мати відкриті очі на ці широкі сучасні і майбутні потреби своеі суспільности й мусить готовитися їх задоволити. Не вільно тому звужувати очей молоді тільки до суспільно-просвітянської праці. Не хочу я тим сказати, що наші студенти не повинні брати участи в такій праці. Поодинокі студенти можуть посвячувати їй сміло і напевно з деякою користю для свого духового розвитку свій вільний час. Нам іде про те, щоб не робити цієї праці _абсолютною_ вимогою і _одиноким_ мірилом суспільної вартости людини.
Крім цієї існує ще одна небезпека, а саме небезпека сплощення духового життя молодого інтелігентського покоління. Замість поглиблювати свое духове життя, вишколювати свій розум і думку в зустрічі з об'ективними безпосередніми вартостями чи проблемами науки, замість витончувати свій смак і змисл для сприймання високих естетичних вартостей - молода людина, що поринула цілковито в просвітянщину, що раз більше відходить від самих джерел знання, від їх розуміння; вона вдоволяеться "ерзацами" - популярними брошурами і вкінці тратить внутрішній звязок з вищими формами культурного і мистецького життя. Що в сьогоднішнього нашого студентства таке мале зацікавлення цими формами, це в деякій мірі вплив "просвітянського" виховання. Тут згадаю тільки на маргінесі, що нам, студентам, розкинутим по різних країнах Европи, навіть коли хто займається просвітянською працею, треба свідомо відучуватись думати категоріями "просвіти" і "аматорських гуртків". Крім народніх пісень - е вища музика, крім рідних побутових драм е світові твори з загально-людською проблематикою. Молодий студент мусить відчувати потребу їх пізнати і з ними жити. В питаннях суспільного чи культурного життя Европи мусимо визнаватися, відчувати їх пекучість і вартість.
Вони мають творити "елемент" в якому ми, як приналежні до нього, маемо жити і свобідно порушатися. В тому і полягае т.зв. "европейськість" людини. Тільки широкі лави майбутньої нашої інтелігенції, що матимуть зрозуміння і потреби такого культурного життя - зможуть творити базу для його розвитку. Без такої "публики", без таких сприймачів культурних вартостей, наше культурне життя буде мусіти завжди крутитися коло побутовщини й просвітянщини.
2. Другим фактором, що вплинув і впливае на наше виховання - це з одного боку революційна діяльність, з другого боку пропаганда революційности, як духової постави людини до світу. Революційна діяльність, що е в деяких моментах життя спільноти життево-конечною річчю, крие в собі теж поважні небезпеки, головно тоді, коли ця діяльність абсорбуе _ціле_ молоде покоління і це _протягом кількох генерацій._ Тоді звужується (одних) горизонт молодих людей (що і лишається на ціле життя) до цих справ. Революційна діяльність "переоцінюеться", інші ділянки життя занедбується або вони йдуть цій одній "в службу". Це все зрозуміле, конечне і нешкідливе тільки в короткотривалих періодах широких революційних дій. Коли ж це триває десятиліттями, спільнота убожіе на всіх ділянках свого розвитку.
В деяких випадках, як н.пр. в нашому, доля змушуе дійсно жити в революційному наставленні протягом довгих десятиліть. Тоді практично
[illegible]
революційною діяльністю може заниматися тільки частина кожного суспільного стану. Інші мусять працювати в господарській, культурній чи інших ділянках життя і цим самим творити "базу" для "операцій" перших і можливості тяглого розвитку всього життя спільноти.
Тут я хотів би звернути ще увагу на одну небезпеку й на одне виховне завдання в звязку з нею. Ми мусимо боротися проти чужого, нам накиненого ворожого ладу на наших землях, чи це активно револьтуючи, чи в формі внутрішнього заперечення, негування і бажання насильної зміни його. Цим самим знаходимося в небезпеці навчитися валити всякий порядок, навіть свій, коли він нам не "подобався", вміти тільки руйнувати, а нічого збудувати. Наша довголітня неволя

не дає нам можливости і нагоди позитивно ставитися до пануючого ладу, ствердювати його, сказати своє "так" до нього. В такий спосіб витворюється виключно негуюча постава, про яку німецький соціолог Вайперт пише: "Не всі інституції і форми порядку, проти яких бореться", проти яких людина протестує, є "перестарілі", "пережиті", чи "закостенілі". Часом ведеться боротьбу і проти інституцій, що є в порядку, що цілком виправдують своє існування. Існує певна постава, для якої типічною є ворожість до інституцій. Це є постава, що в її основу лягає власне "я". Ніде правди діти, що найбільше революційних актів випливає саме з тієї постави".

Звідси виростає величезне виховне завдання: в рямцях життя власної спільноти треба свідомо привчати молодих людей конструктивно, інституційно думати, шанувати порядок і лад, традиційні установи і форми, навіть коли вони не відповідають нашим особистим, чи груповим поглядам і інтересам. Це виробляє таке конечне для державної будови вміння розріжняти справи першорядної ваги й значення від другорядних, державну будову ставити вище від партійних справ і програм.

Тут стає ясно, як небезпечним є всяке безкритичне пропагування "революційности", як абсолютної духової постави молодої людини до світу. В нашому житті помічається немовби моду на "революційність." Всякі організації, навіть не-політичного, а більше виховного характеру, підкреслюють усюди свою "революційність". Молода людина вважала б найбільшим соромом відмовити їй "революційности". Не йде тут про революційність у відношенні до ворожого ладу, яке то відношення є зрозуміле і природне, але революційність, як абсолютна вартість, як річ позитивна сама по собі. Кожному видається тоді, що вона вказує на почуття власних сил, на "ідеалізм", відвагу, на "поступовість", на "молодечість" людини. Але чи суспільність стимульована такими молодечими поривами зможе на довшу мету існувати і розвиватися? Чи може кожне покоління револьтувати проти попереднього і все заперечувати, що в ньому було? Революції у власній спільноті є часом конечні, але це акти одноразові й виняткові. Вони мають тоді позитивне значення, бо вони встановляють новий порядок, що краще відповідає відношенню суспільних сил, що їх в міжчасі витворило саме життя. Тому небезпечним є ставити революційність як зобовязуючу всіх і на всі часи поставу молодої людини до світу. Абсурдом є робити з неї моду, що може тільки ціле наше суспільне життя перемінити в дике "гуляй поле".

Так бачимо: і просвітянська і революційна діяльність - по своїй суті - не повинні приносити шкод і негативних наслідків. Однак через зроблення їх абсолютним ідеалом і вимогою, безкритичне і одностороннє захоплення одним, або другим, без уваги на цілість і повноту життя спільноти, без думки про дальші, як для власного покоління цілі, вони приводять до викривлення цілого суспільного життя.

3. Третім чинником, що грав важну ролю була обставина, що Галичина жила відокремлено від материка, жила в своїх вузьких границях. Тут не могла повстати відповідна ширина зору, а навпаки думка, щораз більше вужчала до тільки льокально-краєвих справ. Через це справи несуттєві, маловажні набирали ваги і значення. Це сприяло, бо давало матеріял до взаїмної сварні, до партійницької роздробленості і фанатизму. Вже в початках національного й політичного розвитку Галичини Іван Франко відчував і бачив це. Звідси його боротьба проти "галицького загумінка" і проти "галицької колтунерії".

Всі ці три моменти відіграли дуже важну і очевидну ролю при формуванні духового обличчя нашого молодого покоління. Через це воно не здобуло собі широких духових горизонтів, широкого державного наставлення на всі потреби спільноти, на потреби культури і водночас революції, на потреби української науки й просвітянсько-популяризаційної праці, на конкретні й близькі цілі й на цілі далекі, важні для розвитку майбутніх поколінь.

4. При формуванні духового обличчя сьогоднішнього молодого інтеллігентського покоління відіграв ще один момент важну і дуже очевидну ролю, а саме панування націоналістичного світогляду серед неї. Цей момент вяжеться тісно з революційною діяльністю, про яку вгорі була

мова; однак з огляду на моменти змісту (націоналізм як світогляд) згадуємо його тут окремо, абстрагуючи від його участи в активній визвольній боротьбі. Цілий світогляд в оформленні модерних рухів (націонал-соціялізм, фашизм,фалянгізм) збудований на односторонніх, суперечних природі й гідности людини-тому і хибних основах. Як реакція на інтернаціоналізм і комунізм і оборона перед ними він мав рацію в такій формі існувати. Інакше ця оборона не мала б успіху. Але це існування було умовне й дочасне. Націоналістичний рух цим не вдоволився. Він захотів тотально запанувати, хотів опанувати ціле життя спільноти, ціле життя одиниці, підкорити собі її тіло й душу і вкінці запанувати як нова релігія в світі. Ці горді його претенсії бути одиноко й вічно правдивим і непомильним (тому нетерпимисть супроти критиків) чинником, що повинен і мусить оформлювати ціле життя,- при своїх односторонніх заложеннях були й причиною його упадку.

Націоналістичний рух серед західньо-української молоді криє в собі 2 моменти: з одного боку він був яскравим виявом любови, патріотизму, туги за національним ідеалом, готовости до посвяти й до діл у молодого покоління, з другого боку перейняв він багато ідеологічних елементів з "чужих взорів", що зручно добирані й цитовані надавали визнавцям їх позірности вміння політично думати. Ці "ідеологічні цитати" оправдували кожний навіть шкідливий вчинок і крок. Цитовані авторитети творили залізний панцир, від якого відбивалося кожне слово критики, кожна твереза самостійна думка.

Ця обставина, що тут грали ролю обидва моменти, робить всяку критичну оцінку націоналістичного руху серед західньо-української молоді так тяжкою і небезпечною. Проте мусимо ми, хоч як це може бути для деякого особисто болюче, критично, тверезо й річево підходити до цих справ. Інакше історія нас нічого не навчить, що більше, буде нас у наших помилках утверджувати. З поповнених помилок оправдується людина найкраще тоді коли їх визнає за помилки.

Панування націоналізму серед західньо-української молоді привело до остаточного переборення комуністичних впливів і розбудило в широких масах національну свідомость. Молодь, як згадано, виявила в той час невиданий досі ідеалізм,готовість до посвяти й до діл. Всі ці позитивні вияви треба мати на увазі й до них, як до нашої безпосередньої традиції повертати. З негативів, що їх націоналістичний рух серед молоді залишив,згадаю два найгрізніші, а саме: відібрання од одиниці почуття відповідальности за її діла, і розбудження "масового інстинкта влади". Одиниця перестала відчувати відповідальність за свої вчинки. Вона знала виконувати "приказм" невідомих сил, навіть найбільш абсурдні й жорстокі. Такий військовий улад потрібний у війську, чи у військових організаціях. Але він не може бути виховним прінціпом, ані прінціпом політично-громадянської праці. В такий спосіб виховується людей на "людей маси".(Бо "хто не має почуття відповідальности належить до маси"(Г.Ноль).Маси історії і духових вартостей не творять. Історію творять широкі лави свідомих своїеї відповідальности й обов'язків,вишколених і досвідчених одиниць, злучених спільною традицією політичної праці, іншими словами провідна верства. Такі люди мусять бути ціллю політичного громадянського виховання. Будити "інстинкт влади" в молодих людей і не вказувати на моральні зобовязання кожного "власть імущого"-може привести до фатальних наслідків."Жадоба значення","влади" один з елементарних гонів людської душі витворює найчастіші конфлікти одиниці з оточенням і комплікує нормальний біг психічного життя одиниці. Надмірна жадоба влади робить людину сліпою й глухою на голос сумління, на потреби і права інших людей. Це знана проблема в світовій літературі.Шекспір у "Макбет",Словацкі в "Баллядині" зясовують жінок з непогамованою розбудженою жадобою влади.

Розбудження "інстинкту влади" привело саме до недавніх, сумних для нашої історії і соромних для нашого покоління подій."Люди маси" без почуття відповідальности, засліплені маревом "панування", опановані "інстинктом влади"(отже не були "панами" своїх інстинктів, але в їх полоні) не завагалися навіть перед Каіновими злочинами. І досі "бажання влади", задоволення з власного впливу в "маси" свідомість того, що мається кому приказувати" - є одиноким мотором всієї діяльности багатьох молодих людей.

II.

Сьогодні е ясно, що студентство в своїй більшости не е носієм націоналістичного руху, як колись ним воно було. На цю правду не можна закривати очей. Стративши віру в "пророків нової істини" і стративши самі віру в ту істину, виявила наша сучасна студентська молодь свій застрашаючий духовий занепад і порожнечу. Заговорено в нас про "кризу" в нашому студентському житті. Ця кріза це не тільки відпочинок і відпруження після динамічних "тридцятих"років, але щось більше. Тут виявляеться, що сьогоднішньому студентському поколінню бракує зобов'язуючих норм і ідеалів, бракує снаги і здібнощів жити и працювати для далеких цілей, для майбутніх поколінь; іншими словами, теперішня молодь не дае запоруки, що вона зуміе колись і захоче бути творцем духових вартостей спільноти, бути керманичем ії політичного й духового життя. Це не е надмірний песимізм, коли таке стверджуемо. Картини з життя наших студентів заграницею зображують яскраво цей жахливий стан, цей інтелектуальний і культурний занепад, безідейність і зматеріялізування. Всякі розмови наших студентів так далекі від світоглядових, чи культурних питань. Вся цікавість і жадоба пізнання зачинаеться і кінчиться в рубриці часописних "новинок" або "щой де в світі чувати". Заінтересування культурним і мистецьким життям оточення, обмежуеться до відвідин кіна. Кілько то з наших богатьох медиків цікавиться поза чисто ремісничо-практичним засвоюванням собі знань н.пр.загальними проблемами їхньої дисципліни й природничих наук взагалі, їхньої вартости й позиціі в системі інших наук, їх границь пізнання, їхнього значення для нашого світогляду і життя. На тлі такого інтелектуального й культурного стану - втеча від всяких суспільних зобов'язань у "привату", деморалізація і перебирання з чужини всього, що в ній найгірше. І подумати тільки, що в такий спосіб приготовляються і виховуються майбутні творці й носіі нашого культурного і керманичі нашого політичного життя.

Ми, що переживаемо цей стан, мусимо собі з'ясувати ясно причини такого явища, щоб потім шукати виходу. На цю тему повиннаб разгорнутися на сторинках студентської преси широка, річева дискусія бувших і теперішніх студентів, не, щоб обвинувачувати, або лаяти когось, чи обурюватися за слова критики, але в імя направи і звороту до кращого. Дальше наше завдання: вишукувати, помагати назрівати й підготовляти нові сили й духові енергіі (які напевно знайдуться серед широких лав нашого студентства) для майбутнього духового процесу. Поки докладніше з'ясуемо напрям цієї праці наперід схарактеризуемо її загально: вона мусить іти "від основ", себто від вщіплювання тривких духових заложень в молодих душах, від спрямовування критичної і самостійної думки на широку проблематику життя, від привернення безпосереднього, природньо-активного відношення одиниці до світа духа й до спільноти. Вимагаючи духової активности студентської молоді й нового її відношення до світу, до життя, до своеї спільноти, змагаемо цим самим, як і всюди в Европі до духової обнови людини й до нашої національної обнови. Мусимо мати обидві цілі перед очима. Тоді більша можливість взаімної контролі: з одного боку проти надмірної національної вузькости й легких можливостей помилок (внаслідок непорівнювання явищ внутрі власної спільноти з явищами в інших народів), з другого боку проти затрати "коріння" у власному, одиноко-природньому грунті.

III.

В напрямі шукання шляхів "обнови", шукання нового змісту, тривких основ для нашого світогляду пороблено в нас вже кроки. Колись "Бюлетень" НСУС-у робив це, сьогодні "Стежі" ЦеСУС-у продовжують діло.

Читачі "Стеж" могли легко завважити, що в основу ідейного спрямування цього журналу лягае певний духовий напрямок, певна духова постава й підхід до світу й життя, зокрема до суспільних явищ. Не даеться цього підтягнути під якийсь "ізм", чого так хотіла б наша систематизуюча думка. Тим більше не дасться відкрити за цим ідеологіі, чи програми якогось політичної партії, дарма, що таких закуліс всюди

дошукуються. Не можна забувати, що крім усяких "ізмів" і спроб схопити явища життя в якусь менш, чи більш суб'єктивну схему, є ще один спосіб підходу, а саме від "феноменів", від речей. В розгляді тих явищ мусить тоді грати ролю не особистий пересуд, суб'єктивне відчуття, але гостра логіка самої "речі", її закономірність.

В цій статті не думаю давати синтези цього напрямку. Ми однак хочемо розглянути зміст цих заходів під одним кутом бачення, який є тільки одним з можливих. Не є це якась "офіційна" заява, але виключно особисті завваги й думки до проблеми будови нашого світогляду і нашого відношення до світу, що стоїть як невідкличне завдання перед кожним студентом.

І ще одна заввага: тут не будемо з'ясовувати наших думок відносно засад і метод праці в студ. товариствах. Зазначимо тільки, що ми вважаєм студ. товариства за важливу і конечну школу і місце підготови до пізнішого життя. Боремося за чесність і лицарськість в праці, бо бажаємо щоб в нашому суспільному житті панували такі чесноти. Боремося за свобідне, незалежне від політичних партій студ. життя; бо тільки в такій атмосфері зможуть студенти виробляти в собі почуття відповідальности і вміти підкоряти свої особисті чи групові інтереси інтересам ширшого студентського загалу. Тепер вертаємося до з'ясування наших засад в теоретичних світоглядових справах.

Готового "вірую" ми не хочемо прінціпово давати. Може в нас цього тільки бажають і пассивно вичікують. Після відкинення дотеперішніх догм і вір (не з внутрішнього переконання, але більш під впливом їх некон'юнктурности) треба б нових догм і готових формулок-розв'язок на різні питання, якими можна б потім "жонглювати" і блестіти, мов би своїм світоглядом. Така зміна і таке здобування світогляду без значення і без впливу на життя людини. В подібний спосіб здобувала собі наша молодь вже раз світогляд. Це ділялося в т. зв. "ідеологічних вишколах". Без застанови, без критичної постави, без духової активности, а на "приказ" вивчали, часом напам'ять деякі догми, в які мали вірити і які мали бути життєво-динамічні, себто мали творити цілу етику людини, мали нормувати ціле її життя від юности, аж до старечих літ. При такім вишколі з накиненого світогляду осягалося однозгідність і аплявзи, але чи цей жмут догм і фраз, вивчений напам'ять, чи це під суггестивним впливом оточення, чи зі снобізму, був світоглядом людини? Для прикладу тільки: чи хто з нас дійсно застановлявся, коли повторяв клич "нація понад усе", що тут міститься ціла етика людини, що такий клич – це вершок піраміди багатьох етичних вартостей, і що кожна людина не потрапить здобутися на таку етику протягом цілого свого життя у всіх його моментах. Чи вказано на реальні труднощі цього шляху, – чи визнавці цієї етики підготовлялися до них? Недавні події виявили, що мало було таких, в яких цей клич був дійсно нормативним імперативом. Для більшости це була фраза, що закривала тільки власні амбіції.

Замість догм – ставимо проблеми, спонукуємо молодь заінтересуватися ними, з ними у власному духовому зусиллі "розправитися". Щойно так здобуті духові горизонти матимуть зобов'язуючу вартість для людини. Може видається комусь, що ми ширимо безпрінціповість, робимо все релятивним і "проблематичним". Хто таке твердить, виявляє свою короткозорість і невміння добачитися за зовнішними виявами глибших, основніших цілей. Вишукані нові "формули" і "догми" не вказують на "стабільність" світогляду, хиба на його "схематичність" і "закостенілість". Тільки власні духові зусилля і праця власної думки, що супровожатимуть людину протягом цілого її життя дадуть людині її стабільний світогляд. Нам іде про щось загальніше, як вишукувати нових "вір", а саме про нову духову поставу нашої молоді до світа річей, до свого минулого, до сучасного стану спільноти й до духових вартостей. Отже йде тут остаточно про людину, про її духове обличчя. Це основа і фундамент. Культура має тоді вартість, коли вона не тільки мертві твори об'єктивного духа, але коли вона в душі людини, коли вона в ній пережита. Минуле спільноти тоді вартісне і має значення і вплив, коли воно в душі сучасників живе. Спільнота існує тоді, коли її члени носять її в своїх душах. Нам іде саме про душу, про духове життя людини. Розбудити духову активність нашої молоді, вказати їй на багату проблематику світу і життя,

заохотити її йти на духові вершини, привчати її вживати власного розуму і думки – ставимо собі за задання. Така "обновлена" молодь стане запорукою і базою, на якій зможе розвиватися пізніше в повній глибині і ширині наше духове, політичне чи партійне життя, вже не в стилі "загумінка", але в стилі зрілих державних народів. Наша праця – ще над "основами". Тому вона не лежить на одній лінії з цілями якоїнебудь тепер діючої в нас партії. Ця праця відбувається ще на передпіллі всяких партій і всяких "ізмів". Вона творить саме базу для них, підготовляючи відповідно людей. Тут мусить відбутися основна стріча людини з світом духа, з життям, тут здобуваються основні досвіди вживання власного розуму і критичної думки, тут очищуються органи для сприймання різних духових вартостей. Поки не буде в нас людей з "політичним разумом", що вмітимуть тверезо і річево політично, а не під впливом своїх емоцій думати, що матимуть почуття відповідальности за свої вчинки а не оправдуватимуться викликом до своєй популярности в масах, наше життя не вийде з труднощів, в яких воно находиться.

Провідна верства не сміє шукати апробати і прихильного осуду своїх вчинків з боку маси. Розум наших "чорних рад" не був ніколи і не є політичним розумом. Стюрт Міль в передмові до своїх "   " остерігає перед тиранію більшости "вислідом політичної незрілости, здичавіння та віри в спасательну силу партії, що її впоєно в маси". Цей регресс про наше політичне життя мав вказати тільки на потребу пізнати й засвоїти собі ці "елементи" політичного і державницького думання. Що-йно після такої підготови зможемо вступати в широке наше політичне життя.

Крім цих справ стараємося привернути внутрішній звязок інтел. молоді з культурними вартостями. Підготова творців і носіїв нашого культурного розвитку це дальше основне наше завдання.

Крім проблем (яких всюди повно і наякітми тільки вказуємо, а не "продукуємо" як дехто хоче думати) подаємо теж спроби нової оцінки різних постатей і явищ нашого життя. Цей "зміст" не є ніяк догматичний, ані зобов'язуючий. З поодинокими думками можна погоджуватися, або ні. Але це мусить відбуватися після внутрішної глибокої застанови і після річевої конфронтації з ними. Н.пр. ми підкреслюємо особливо значення і високу вартість думок В.Липинського. Недавно заявила одна з провідних постатей колишнього студентського Львова, що Липинського вона органічно не зносить. Чому же би не написати тоді своїх думок до цієї теми, де б річево можна було розправитися з ненависною ідеологією. Яка б велика користь була для багатьох студентів почути з різних сторін думки про одну постать і всі ці думки обосновані й річеві. Так уявляємо собі ролю студентської преси. Боїмось тільки, що негація і органічна ненависть до деяких постатей основується саме на якійсь догматичній формулці, а не на знанні її творчости і думок.

Зрештою відклик до своєї "органічности" не є аргументом. Смішно є вірити в непомильность таких органічностей і "інстинктів". Така віра в справах, що вимагають об'єктивного розумового розгляду, це найбільший і найпримітивніший суб'єктивізм.

ІУ.

Так ми з'ясували загально в чому суть наших змагань. В наступній статті подамо 2 приклади, на яких можна буде конкретно бачити, в чому полягають наші вимоги і наш підхід до різних явищ.

Така праця, як ми її вгорі з'ясували, не приноситиме зараз овочів, не викликатиме загального патосу й шумних зовнішніх ефектів. Коли дерево садиться, треба довго ждати й його терпеливо доглядати, поки воно родитиме овочі. Пессимісти, радитимуть взагаді не садити його, або не матимуть витревалости його доглядати. Люди "соломяного вогню" і різні нетерпеливі підганятимуть штучно пень аж до ненормальної і нездорової височини і у висліді замість повний овоченосний одержать яловий цвіт. Тільки ідеалісти з вірою з любовю і зайняттям до діла і рівночасно з реальним розумінням труднощів, с перешкод і вимог життя, зможуть довести діло до кінця. На місце самолюбного "я", що ставить собі тільки такі цілі, які саме може осягнути, або за свого життя бачити, мусить прийти інша категорія думання й відчування, а саме: спільнота – живі

мертві й ще ненароджені". Бо овочів зі засадженного дерева може їм і не прийдеться оглядати, бо вони можуть прийти по кількох генераціях в користь саме "ще ненарожденних". З таким стосом далеких цілей, з думкою про спільноту, зокрема про її майбутній розвиток і покоління, треба нам братися до діла. Таке наставлення зобов'язує нас до осторожности й основности в праці. Від цієї праці залежить, як буде виглядати наш майбутній здвиг і піднесення. Чи він знову заведе цілу генерацію на ідейне бездорожжя і розвіється з хмарою фраз і закінчиться пануванням терору; чи може стане він позитивним вкладом на шляху формування нашого духового обличчя і нашого життя.

До цієї праці ми мусимо взятися. Побіч трудів і болів скитальщини судила нам доля жити на чужині й вчитися чужому, набирати розуму з чужих успіхів і невдач, пізнавати з самого джерела об'єктивні вартості світу і через це краще і об'єктівніше бачити стан нашого народу його потреби і недоліки. Цю можливість ми мусимо використати в нашій праці. Бо це наш обов'язок.

-----oooOooo-----

Р Е Ф Е Р А Т И.

Юрій Лука

ДЕЩО про СУЧАСНУ АНГЛІЙСЬКУ ЛІТЕРАТУРУ.

Тяжко пояснити, чому Англія, якої велич була і есть в державних традиціях, своерідному способі правити, в розвої науки та індустрії, врешті у морській торгівлі - також славна своею літературою.

Деякі злосливі люди твердять, що багацтво літератури е природною компенсацією за убожество англ. музики і мистецтва.

Якби воно там не було - факт остаеться фактом, що впродовж останніх чотирьох століть англійська література може похвалитися неабиякими творами. Подібно до інших европейських літератур - розвиток її мав свої вершини і низини, хоч за виімком 18 ст. він усе держався на дуже високому рівні.

Після великого 17 ст. на чолі з Шекспіром, Бен Джонсоном і Мільтоном, англійська література розквітае новим генієм в 19 ст. в часах романтизму. Блейк, Вордсворт, Кійтс, Шеллі, Колрідж та найменший з них усіх Байрон - широко відомі в загальній публиці.

Не можна сказати, що після них англійська література занепада. Вальтер Скот, Тенисон, Браунінг, Дікенс, Бронте, Шов, Уайлд, Д.Г.Льоренс, Вірджінія Вульф, Конрад і Джойс - це тільки деякі з тих, що в останніх 150 роках збогатили світову літературу своїми творами.

Сучасне англійське письменство також не осталося позаду.

Метою цієї статті не е подати історію сучасної літератури чи займатися зосібна її визначнішими представниками. Така спроба булаб - на нашу думку - доказом фальшивого підходу до предмету. Щоб оцінити вартість якої небудь епохи в літературі не конечно треба знати її повну історію з усіми датами та іменами. Кожна епоха мае свое оригінальне підсоння, що в него можуть увійти тільки читачи її творів (в оригіналах!). Тому найкращим початком була б лектура головних творів сучасних англійських письменників та поетів. З відомих причин навіть і найбільш кваліфікований і захоплений читач не може виповнити в сьогоднішніх обставинах тієї передумови.

Тому нашою ціллю буде перескакуючи наче через необходимі початки, подати коротко ті головні риси сучасної англ.літератури, що - на нашу думку - являються в ній найбільш характеристичними.

Згаданий нами факт, що кожна епоха мае свое власне підсоння не перечить другому фактові, що між всіма епохами есть певна тяглість. Сучасна англ. література під тим оглядом іде в сліди свого минулого. Бо хоч її форма, підхід і тематика е нові, вона являеться ніким іншим як сестрою шекспірової доби.

Зацікавлення людиною як такою - це, коротко кажучи - основна риса англійської литератури.

Велич усіх англ.письменників, поетів і драматургів е і була в тому, що вони зуміли писати про всі сторінки людської особовости. Головна їх ціль була описувати не англійців, не робітників, селян, революціонерів, купців чи аристократів, але людей і то так, як вони являються самі собою, а не завдяки своїм прикметам чи обставинам. На тлі громадських (соціяльних) проблем - головна увага завсіди звернена на конфлікти людської душі та на таемницю особистого життя.

Очевидно, можна сказати, що ця прикмета в літературі не притаманна тільки англійській літературі, що вона загальна познака всієї великої літератури.

Все таки в Англії більш чим у якійбудь европейській країні проявилося в літературі безсторонне, об'ективне і живе зацікавлення людиною.

Одною з найважніших точок в розвою сучасної людини та взагалі нашої цивілізації - було перша світова війна (1914 -1918). Вона мала переломове значення і в духовім та літературнім житті Англії. Тому обличчя сучасної англ. літератури починае формуватися з наслідків війни на суспільне і, головно, на особисте духове життя в Англії.

Помимо перемоги загальний настрій в Англії по першій світовій війні був повний розчарування. Прикра економічна криза, велике безробіття були одними з головних причин загальної депресії. Та побіч них найважнішим наслідком війни була втрата віри в ті ідеали, що обосновували духове і культурне життя передвоєнної Англії. І коли ідеали стають ілюзіями, зокрема утраченими ілюзіями, повстає хоч на переходовий час духове вакуум, де що й но з боротьби реакцій і з шукання за новими основами зроджується щось нове.

Процес цієї переоцінки певних вікторіянських догм - в ділянці економії, науки, літератури і в загальному світогляді тривав у Англії аж до початків другої світової війни (1939 - 1945).

Коли говориться про часи королевої Вікторії (1837 - 1901), то властиво мається на увазі ту епоху довоєнної (перед 1914) Англії, де панувала рівновага і спокій; коли в усіх напрямках життя йшло своїм глибоковиритим руслом вперед до кращого завтра

Капіталізм, розвій науки для людського добра, поступ, християнська етика - це були аксіоми довоєнного світу.

Мало хто звертав увагу на тих письменників і політиків, що передсказували конечність зміни і проповідували нові евангелія.

Щойно війна спричинила переворот не тільки у практичному житті але і в думанні широкого загалу.

Соціялізм став майже поважним противником капіталізму, в місце ідеалу поступу і розвою науки вкрався цинізм а християнську етику почали поволі валити з ніг нові науки, як пр. психологія. Головним явищем 20-их рр. була зневіра у вікторіянські традиції, скептицизм і рішучість знайти розв'язку для всіх духових проблем в новім і модернім підході до життя та його вартостей.

Похоронним маршем епохи Вікторії можна вважати романи Голсворти а особливо його "Сагу форсайтів". Тут блестить славне минуле, повне великих скарбів і своєрідних чеснот - але всетаки минуле. Модерна людина не вміщається у старих рямцях і старається шукати нових.

Одним з найголовніших пророків нової ери і заразом критиком старої ери являється безумовно Бернард Шов. Своїм гострим пером він прямо штовхає збиту з дороги модерну людину протестувати проти всіх прийнятих форм суспільного і товариського життя. На жаль побіч незвичайно дотепновлучної критики всіх сучасних недомагань Шов не дає ясних дороговказів на майбутнє. Його головна заслуга в тому, що він зумів передати цілому новому поколінню зрозуміння важливих проблем і остерегти всіх, що заглада жде світ неминучо, якщо люди нехтуючи "закони еволюції" (термін Шова) надалі так глупо житимуть.

Те, що - головно - дає Шову окреме місце серед сучасних письменників, єсть його незломаний оптимізм і віра в людину і в поступ, які не побудовані на якихнебудь релігійних переконаннях, але на чистій раціональній логіці.

Зовсім інший оптимізм пересичує твори Д.Г. Льоренса, якого значення і вплив на модерну англ.літературу не менші від впливів Шова. Протестуючи проти вікторіянської заскорузлости, Льоренс знайшов вихід в ідеалі інстинктового і спонтанного життя. Володіючи великим мистецьким талантом Льоренс зумів змалювати той примітивний світ з його стихійними красотами так переконливо, що для багатьох його ідеал природного життя і пристрасної любови став розв'язкою всіх проблем.

Та, назагал, в літературі двадцятих років панує атмосфера зневіри і пригноблення а принайменше - вичікування і непевности.

З жіночою ніжністю і великою духовою культурою підходить до проблем людської особистости Віджінія Вулф. Відкривши нові, таємні закутини приватного життя і описавши так майстерно настрої сірого будня. - вона не може знайти дороги через гущу проблем і вкінці кінчає самовбивством в час війни, коли ще раз заникають ті вартості шляхотного приватного життя, що в них вона вірила.

Подібним підходом до життя відзначається Катерін Менсфілд, якої журнал і короткі оповідання останутьна завжди архитворами.

Е.М.Форстер - це ще один з "індивідуалістів", які цінять передусім особисте життя. Він одначе вміє погодитися з різнородністю

і контрастами людської вдачі і з його "Подорожі в Індії" видно зрівноважену і об'єктивну поставу глядача-обсерватора.

Вкінці Гакслей, по мандрівці через здеморалізовані "сосайети" серед якої пробує бути циніком та епікурейцем, знаходить особисте спасіння в містиці, самовідреченні і молитві.

Ця остання спроба розв'язати сучасний гордійський вузол є характеристични тому, що вона знайшла собі богатьох приклонників. Крім Гакслея - поет Оден, письменники Моем і Ішервуд шукають нової дійсности в медитаціях і в умертвлюванні - далеко від своєї батьківщини - в Америці. Своєрідний містичний світогляд показує також найвизначніший поет - Т.С. Еліот.

Коли вже згадувати лідерів сучасної англ.літератури, не можна поминути Джеймса Джойнса якого "Одисей" є геніяльною спробою створити нову техніку писати, опираючися на якнайдокладнішій передачі всіх деталів щоденного життя.

-----oooOooo-----

ПОКАЖЧИК ЗМІСТУ ПЕРШОГО РІЧНИКА "С Т Е Ж".

Цим числом закривається перший річник "СТЕЖ". Як читачі певне помітили, "СТЕЖІ" являються продовженням "БЮЛЕТЕНЯ НОУС-у", що в рр. 1943-45 виходив у Берліні (появилося його 15 чисел). Технічні труднощі та несприятливі обставини були причиною запізнень та чималих недотягнень. За них просимо вибачення.
Для кращої орієнтації у проблематиці "СТЕЖ" друкуємо оцей покажчик.

Редакція.

I. СТАТТІ на ЗАГАЛЬНО-СУСПІЛЬНІ ТЕМИ.

II. СТАТТІ НА СТУДЕНТСЬКІ ТЕМИ.

III. Д О Д Ж Е Р Е Л !

IУ. РЕФЕРАТИ:

IУ. СУПРОВІДНІ ВЕРШІ.

У. ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКИХ ОСЕРЕДКІВ.

Німеччина.

Австрія.

УІ. ДОКУМЕНТИ ЧАСУ.